

Ročenka HN 2002

**Příloha Hospodářských novin
6. ročník**

Ročenka HN

Předplatitelům Hospodářských novin a týdeníku Ekonom je Ročenka 2002 zasílána zdarma bez vyžádání. Předplatitelé dalších titulů vydávaných a. s. Economia obdrží Ročenku zdarma po vyžádání faxem, dopisem nebo e-mailem. Cena ve volném prodeji činí 290 Kč.

Adresa: Hospodářské noviny, redakce Ročenky, Dobrovského 25, 170 55 Praha 7, tel.: 02/3307 1101, fax: 02/3307 2009 (distribuce), e-mail: rocenka.hn@economia.cz (redakce)

Citace a odkazy mohou být zveřejněny jen s uvedením zdroje (Ročenka HN 2002) a původu statistických dat v ní otištěných. Použity jsou statistické údaje, které byly k dispozici k datu uzávěrky (1. 1. 2002). Vydavatel děkuje všem institucím, firmám i autorům, kteří zpracovali a poskytli redakci údaje k jednotlivým kapitolám.

ISBN 80-85378-40-X

Obsah

I. Nové cesty k ekonomickým informacím	
Michal Klíma	5
II. Komunikace a informační technologie	
Velké internetové šílenství / Martin Jaroš	10
Na prahu masové individuální obsluhy / Jiří Donát	25
Technologie v číslech / Josef Vališka	32
III. Sčítání lidu	
Petra Brabcová	35
IV. EURO	
Michal Tomášek	47
V. Krok za krokem do Evropy	
Dušan Provazník	61
Charta EU	71
VI. Národní hospodářství	
Václav Čáp	79
VII. Peníze	
Bankovní sektor / Ivan Angelis	120
Kapitálový trh / František Mašek	127
Hypoteční bankovníctví / Světlana Rysková	133
Družstevní záložny / Drahomíra Dubská	135
Stavební spoření / Drahomíra Dubská	136
Leasing / Julie Hrstková	138
Veřejné dražby nemovitostí / Hana Vorlíčková	141
VIII. Hospodářská politika	
Privatizace / Milena Geussová	144
Zahraniční investice / Libuše Bautzová	146
Daně / Michal Fialka	148
IX. Kraje	
Financování krajů / Luděk Tesař	154
Vývoj mezd podle nových krajů / Miroslav Hiršl	163
X. Občan a společnost	
Čtyři roky „legislativní smršti“ / Tomáš Sokol	170
Sociální ochrana / Miroslav Hiršl, Hana Popelková	174
Vývoj mezd a platů / Helena Čornejová	181
Zdravotnictví / Václav Vojkůvka	184
Zdravotní pojištění / Ivana Kněžínková	187
Školství / Alena Kazdová	189

Justice a vězeňství / Marie Volková	192
Bezpečnost a kriminalita / Jan Hrbáček	193
Armáda / Pavel Otto	194

XI. Světová ekonomika

Zpomalení s nejistými vyhlídkami / Štěpán Steiger	198
Světové akciové, měnové a komoditní trhy / Michal Pytlíček	217

XII. Životní prostředí

Hana Kolářová	229
Legislativa	239

XIII. Zahraniční události 2001

Terorismus 2001 / Květa Buschová	244
Kalendář zahraničních událostí	245
Mezinárodní vztahy / Oskar Krejčí	251

XIV. Domácí události 2001

Vývoj na domácí politické scéně / Josef Pravec	266
Kalendář domácích událostí	270
ČR před dalšími volbami / Václav Žák	277

I. Nové cesty k ekonomickým informacím

Michal Klíma

Žijeme v době, v níž informace sehrávají zcela specifickou úlohu. K nalezení správných řešení v rozhodovacích procesech nestačí obecné vědomosti. Znalost aktuálních informací je pro přijetí správného rozhodnutí stále důležitější.

I. Nové cesty k ekonomickým informacím

Informace jako zboží

Z teorie informatiky víme, že množství informací, které získáme přijetím nějaké zprávy, je tím menší, čím pravděpodobnější bylo, že obdržíme právě tuto zprávu. Jinak řečeno informační hodnota zprávy je tím větší, čím více je v ní pro nás nového. Tato vlastnost informace silně závisí na čase. Zpráva, z níž se dozvíme něco pro nás dosud neznámého – například, že dochází ke změně ceny suroviny pro naši výrobu, má pro nás cenu. Stejná zpráva, která dojde až poté, co její obsah už známe z jiných zdrojů, nám již žádnou novou informaci nepřináší – má pro nás nulovou informační hodnotu.

Promítnutím této teorie do praxe je informační exploze, jíž jsme svědky zejména od konce dvacátého století. Sdělovací prostředky se předhánějí v tom, kdo přinese zprávu jako první. Ta média, která nepřicházejí se zprávami jako první, prohrávají v konkurenci – nepřinášejí svým divákům, čtenářům či posluchačům nové informace. Tento vývoj také přinesl informační weby. Jedno, dvě ani tři vydání deníků již nestačí. Nestačí ani rozhlasové zprávy jednou za hodinu. Chceme mít informace jako první, protože jejich znalost nám může přinést konkurenční výhodu, často na tom může záviset osud firmy nebo minimálně její hospodářské výsledky.

Weby pro experty

Není pochyb o tom, že v řadě profesí nehraje čas pro hodnotu informace takovou roli jako v jiných. Manažeři, politici, finanční analytici či pracovníci v médiích jsou však ti, kdo informace potřebují co nejrychleji. Právě proto jsou internetové stránky zacílené na tyto čtenáře v celém světě úspěšné. Velmi často jsou to weby, které vznikly ve vydavatelstvích ekonomického tisku. Příkladem může být WSJ.com – web deníku Wall Street Journal, FT.com – stránky Financial Times nebo Handelsblatt.com, který patří stejnojmennému německému hospodářskému deníku. Mezi ostatními internetovými servery se vyznačují často také tím, že část (často výrazná většina) jejich stránek je placená.

Na českém trhu plní obdobnou roli jako výše uvedené weby server Hospodářských novin iHNed.cz. Veškeré informace na něm, včetně plných obsahů aktuálních čísel deníku HN, výběru z týdeníku Ekonom a z odborných měsíčníků jsou přístupné bezplatně. Příjmy této části webu jsou čerpány z internetové reklamy.

Cílová skupina čtenářů ekonomických serverů je ideální pro zadavatele reklamy, kteří chtějí oslovit bohatší čtenáře, kteří jsou v řídicích pozicích, případně se na tuto kariéru připravují. Cena za oslovení této čtenářské skupiny je proto také obvykle vyšší, než je cena reklamy na serverech, které nejsou takto užce zaměřené.

Archívy

Běžnou součástí vydavatelských webů jsou archívy. Možnost elektronického prohledávání archívů přináší úplně novou informační hodnotu nalezených zpráv, protože v kontextu více nalezených článků získává jejich obsah často nový význam a smysl. Nemluvě o možnosti rychlého nalezení a oživení informace, kterou jsme kdysi již četli, ale nedokážeme si ji po nějaké době již správně vybavit nebo zařadit. Je zřejmé, že vyhledávání v elektronickém archívu, v němž například za několik vteřin prohlédneme celé ročníky deníku, je nenahraditelné jakýmkoliv papírovým archívem.

Archív webu iHNed.cz má mezi internetovými vydavatelskými archívy výlučné postavení. Díky systému připravenému na míru firmou Globe Internet v prostředí databáze Oracle slučuje tento archív staré ročníky Hospodářských novin, týdeníku Ekonom, týdeníku Marketing & Média a odborných měsíčníků (Právní rádce, Moderní řízení, Technik, Logistika, Stavitel, Moderní obec, Odpady a Obchodník). Zvláštní pozici mezi těmito archívy má Obchodní věstník.

I. Nové cesty k ekonomickým informacím

Na rozdíl od aktuálních obsahů jsou archívy přístupné pouze za úhradu. Předplatitelé tištěných titulů však mají velmi výrazné slevy, dosahující až 80 % oproti ceně pro nepředplatitele. Taková praxe je ve světě běžná a zvolila ji proto i společnost Economia OnLine, která server iHNed.cz provozuje.

Vyhledávání v archívu iHNed.cz umožňuje velmi jednoduché fulltextové vyhledávání i možnost sestavit složitější dotaz s pomocí logických operátorů. Specialitou, která odlišuje tento vyhledávací systém od jiných, používaných na českém internetu, je jeho mimořádně rozvinutá schopnost práce s českým jazykem.

Běžně používané vyhledávací systémy jsou připraveny pro angličtinu a nevědí si rady s českou gramatikou. Naproti tomu na systému společnosti Sefira, který používá iHNed.cz, pracovali přední čeští jazykovědci, a systém tak respektuje pravidla českého tvarosloví. To se v praxi projevuje tak, že systém dokáže nalézt hledaná slova i v tvarech velmi odlišných od toho, v němž jsou do vyhledávače zadána. Například hledáme-li články, v nichž se vyskytuje slovo *Praha*, chceme nalézt také ty články, v nichž se vyskytují slova *pražský, pražské, pražská, pražští*, naopak ale nechceme, aby systém našel článek, v němž se vyskytuje *prah, prahnout nebo prahový*. To archív iHNedu zajišťuje a výsledky vyhledávání v něm jsou proto mnohem přesnější než výsledky vyhledávání v jiných systémech.

Kombinace archívů umožňuje během jednoho vyhledávání procházet různé zdroje. Kromě obsahů tištěných časopisů nalezneme v archívech iHNedu i články publikované jako aktuality jen na webu. Ty jsou přístupné všem bezplatně.

Economia OnLine nabízí propracovaný systém progresivních slev pro různé kombinace a množství slevy pro zakoupení více přístupů, takže i zakoupení většího množství archívů a hromadného přístupu je cenově únosné.

Media monitory a rešerše

Úplně novou službou, kterou neposkytuje žádný vydavatel na českém trhu, je nabídka Media monitorů. Je to nabídka, která reaguje na poptávku po přesně vytríděných a rychle dodávaných informacích, kterou požadují zejména manažeři a další decision makeři pro své rozhodování.

S pomocí vyspělé technologie Verity vytváří Economia OnLine každou noc několik desítek monitorů z obsahu Hospodářských novin a dalších vybraných titulů vydavatelství Economie, které jsou ráno připraveny k rozesílání elektronickou poštou. Složitější dotazy, podle nichž se jednotlivé monitory vytvářejí, sestavilo analytické oddělení Economie OnLine tak, aby byly pokryty hlavní obory a témata, o nichž píše denní tisk.

Záměrem je to, aby výkonný manažer měl při příchodu na své pracoviště k dispozici informace ze svého oboru, o své firmě, o konkurenci apod. To však není jediná možnost využití Media monitorů. Podle typu uzavřené smlouvy je lze používat i na firemním intranetu, a dát je tak k dispozici širokému okruhu spolupracovníků, nebo je použít i na webu společnosti.

Odběratelé dat Economie OnLine se nemusejí obávat, že využíváním dodaných dat porušují autoritativní zákon. Tento aspekt nabývá stále větší důležitosti. To, že přestupují zákon ti, kdo pracují s nelegálně získaným softwarem, je již všeobecně známo. Stále se však vyskytují společnosti, mezi největší patří Albertina Data, které bez souhlasu vydavatele, případně přes jeho výslovný nesouhlas prodávají obsahy. Vystavují tak nebezpečí právního postihu nejen sebe, ale i své zákazníky.

Těm, kterým nestačí jen pravidelné informace z jejich oboru, nabízí Economia OnLine možnost získání jednorázových kvalitních informací o konkrétním tématu. Například máme-li v úmyslu rozšířit své výrobní aktivity o další produkt, nebo chceme-li získat nového obchodního partnera a rádi bychom o něm získali co nejvíce údajů. Pak bude pro nás zajímavá i speciální nabídka – rešerše. Analytici experti Economie OnLine jsou připraveni vyhledat všechny zprávy a články z Hospodářských novin, Obchodního věstníku, týdeníku Ekonom a Marketing & Média, týkající se zadaného tématu v požadovaných souvislostech. Rešerše jsou zpracovávány podle věcných a formálních hledisek odpovídajících do-

I. Nové cesty k ekonomickým informacím

tazu. Rešerše využijí vedoucí pracovníci, majitelé firem, vědečtí a výzkumní pracovníci, pracovníci vysokých škol, studenti, PR pracovníci, novináři a mnoho dalších.

Elektronické šíření informací není omezeno jen přístupem na internet. Economia OnLine nabízí i několik servisů krátkých textových zpráv na mobilní telefony. Také tento servis kladě důraz na časový aspekt. SMS je pro to mimořádně vhodnou formou. Vlastníci mobilních telefonů se službou WAP naleznou aktuální informace i na adresách wap.ihned.cz, wap.mam.cz a wap.novaekonomika.cz.

Podrobnější informace o nabízených službách společnosti Economia OnLine si lze přečíst na internetové adrese. Dotazy je možno zasílat elektronickou poštou na adresu, nebo telefonovat na číslo 02/3307 4164.

Michal Klíma, ředitel Economia OnLine

Více informací:
www.ihned.cz

II. Komunikace a informační technologie

Martin Jaroš
Jiří Donát
Josef Vališka

Člověk nesmí být příliš konzervativní, když předpovídá budoucí výsledky internetových firem. Není tu riziko, že přijdete o peníze – je tu jen risk, že propásnete ohromný akciový skok vzhůru.

Henry Blodge, hvězdný analytik společnosti Merrill Lynch, prosinec 1999 – tři měsíce před krachem

---

II. Komunikace a informační technologie

Velké internetové šílenství

Až budou jednou historikové hledat, která z amerických zlatých horeček 19. a 20. století byla nejbá-
hovější, budou mít hned několik žhavých kandidátů. Možná si vzpomenou na zlaté šílenství z roku 1848,
které do kalifornské osady Coloma přitáhlo desetitisíce zlatokopů, stalo se součástí amerického folklóru
a navždy změnilo tvář Kalifornie. Zřejmě je také napadne horečka z nevadského Carson City, na kterou
ještě dnes upomínají písmenka CC na několika vzácných dolarových mincích. A určitě si připomenou i le-
gendární Klondike a aljašskou euforii z roku 1898, kterou učinil nesmrtelnou Charles Chaplin ve svém fil-
mu The Gold Rush.

Všechny tyto staromódní zlaté horečky musí ovšem v očích historiků a ekonomů zastínit „Velké in-
ternetové šílenství“, které se odehrálo v kalifornském Silicon Valley v letech 1995 až 2000. Byla to doba,
v níž se akcie internetových společností staly zbožím vzácnějším než zlato a stoupaly v ceně o stovky pro-
cent měsíčně. Byla to doba, v níž pokoutní počítačová firmička tvořená pěti nedostudovanými mladíky
a sedmi počítači mohla mít větší burzovní hodnotu než Ford, General Motors a Procter & Gamble dohro-
mady. Byla to doba, kdy obyčejní úředníci opouštěli svá zaměstnání s tím, že už budou jen sedět v oby-
vaku u počítače a žít se spekulací s akciemi. A bylo to také doba, která skončila kataklizmatickým kra-
chem, jenž zlikvidoval tisíce firem, připravil statisíce lidí o práci a milióny o životní úspory.

Vzestup a pád takzvané internetové ekonomiky je úžasný příběh nádhery a zmaru, příběh, v němž
hlavní roli hraje lidská touha po rychlém zbohatnutí, zrádná psychologie davu, nezodpovědnost burzov-

Jak vznikl internet

- 1969** Zárodek pozdější světové sítě, tzv. Arpanet, propojuje losangeleskou univerzitu UCLA se Stanfordským výzkumným institutem
- 1971** Arpanet má již 23 uzlů, vesměs jde o prestižní americké univerzity
- 1972** Ray Tomlinson posílá po Arpanetu první e-mail, do adresy poprvé umísťuje značku @ – legendární zavináč
- 1973** Arpanet poprvé přechází hranice, napojena je University of London
- 1974** Vint Cerf vytváří teoretické standardy pro přenosový protokol TCP (Transmission Control Program)
- 1980** Arpanet prožívá první (a poslední) totální výpadek vinou virové zprávy
- 1982** Poprvé použit termín internet jako označení pro síť sítí
- 1984** Počet serverů překračuje hranici 1000
- 1988** Na internet se napojuje Kanada, Francie a skandinávské země
- 1989** Počet serverů dosahuje 100 000
- 1991** Československo se napojuje na internet. Tim Berners-Lee ze švýcarského CERNu přichází s konceptem world-wide-web (www).
- 1992** Milión serverů. Jean Armour Polly razí pojem „surfování po internetu“.
- 1993** Grafický prohlížeč Mosaic zaplavuje trh. Bílý dům si zřizuje on-line prezentaci.
- 1994** Na webu lze objednat pizzu, založit konto či zadat reklamu – začíná éra komercializace internetu.

II. Komunikace a informační technologie

ních obchodníků i vypočítavost investičních bankéřů. A jak už to u těch nejtragičtějších katastrof bývá, také internetový investiční uraĝan se vyvinul z nepatrných počátků, v nichž by rozhodně nikdo nic nebezpečného nehledal.

Muž, který to všechno začal

Každá zlatá horečka má svého Johna Smithe, který jako první objeví v neznámém kraji zlatou žílu, zbohatne a svým úspěchem přiláká davy dalších zlatokopů, jímž už se ovšem nevede ani zdaleka tak dobře. V nedávné zlaté horečce naplnil tuto roli geniální mladý programátor Marc Andreessen, autor prvního webového prohlížeče na světě.

V roce 1992 bylo Markovi 21 let a studoval s nevalným prospěchem informatiku na Illinois University ve městě Springfield. Více než škola jej ovšem zajímala práce v univerzitním Středisku pro superpočítačové aplikace (NCSA), kde spolu se svým spolužákem Ericem Binou vyvíjel program, kterému říkal Mosaic. Internet byl v té době ještě v plenkách – síť byla pomalá a nespolehlivá, informací na ní bylo málo a obslužné programy jako Veronika měly tak nemotorné ovládání, že jejich obsluhu zvládla jen hrstka akademiků a technických fanatiků. Mosaic byl právě tím, co mělo tento stav navždy změnit. Byl to prohlížeč internetových stránek, který využíval nově vynalezeného protoku world-wide-web (www). Uměl zobrazovat různá písma i barvy, přehrávat zvuky a přecházet na nové stránky pomocí klikání na odkazy v textu – přesně tak, jak to známe dnes.

Nová metoda práce s internetem byla tak jednoduchá a chytlivá, že se komunita webových surfařů začala rozrůstat geometrickou řadou. Jen za rok 1993 se web zvětšil o neuvěřitelných 341 634 procent. Počet počítačů připojených do sítě se zdvojnásoboval každé tři měsíce – a na každém samozřejmě musel být nainstalován software od Marka Andreessena.

V březnu 1994 Marc odešel z univerzitního – a tedy finančně neatraktivního – centra NCSA a založil společnost Netscape. V srpnu 1995 Netscape vstoupila na burzu, a to doslova jako meteor. O akcie firmy, jež se měla stát bránou do úplně nového elektronického světa, byl takový zájem, že hned první den vylétla jejich cena o 154 procent na 71 dolarů za kus. Čtyřicetiletý Andreessen se přes noc stal celebritou – na jeho kontě bylo 160 milionů dolarů, jeho tvář byla na titulních stránkách časopisů, Yale a Harvard jej zvaly, aby u nich přednášel o byznysu.

Reklama na internetu

Internetové servery, které většinou neúčtují svým čtenářům žádné předplatné ani nevykazují jinou příjmovou aktivitu, by dnes bez reklamy na svých stránkách nepřežily ani měsíc.

Tradičně se používá formát dlouhého a úzkého reklamního proužku, který je umístěn na nápadném místě na samém vrcholku stránky a na kterém se zobrazuje animace zadaná inzerentem. Protože však návštěvníci stránek věnují těmto reklamám čím dál menší pozornost, objevují se v poslední době i agresivnější formy inzerce – nejčastěji tzv. létající loga, která pohybem po stránce záměrně ruší surfaře od čtení.

Čím populárnější server, tím vyšší cenu si může náúčtovat za reklamní plochu. Dražší reklamu mají také weby specializované (třeba na finance) než obecně zaměřené portály, na nichž se oko čtenáře zdrží jen pár sekund.

V Česku prodal vůbec první reklamní proužek v roce 1996 Ivo Lukačovič na svém tehdy vznikajícím vyhledávací Seznam.cz. Dnes si například server iHned.cz účtuje 700 Kč za tisíc zobrazení proužku, zatímco třeba portál Atlas.cz chce za totéž 250 korun.

II. Komunikace a informační technologie

Místo vědců obchodníci

Raketový start Netscapu navnadil tisíce a tisíce podnikatelů, kteří se rozhodli Andreessenův triumf napodobit. Jestliže byl internet původně zamýšlen jen jako pracovní nástroj pro vědce – vždyť ještě na počátku devadesátých let se vedly vážné debaty, zda na tak drahocenné médium vůbec mají být vpuštěny komerční subjekty – po Marku Andreessenovi byly všechny tyto akademické diskuse potichu zapomenuty. Z World Wide Web se stávala seriózní ekonomická kategorie, která měla za pár let zaelimovat celý americký hospodářství.

Už v roce 1994 přijal americký řetězec rychlého občerstvení Pizza Hut první internetovou objednávku na doručení pizzy s houbami a feferonkami. V témže roce nabídla zákazníkům své služby i First Virtual, vůbec první banka, jež byla důsledně založena jen na internetu. Serveru Hotwired.com se zase v roce 1994 podařilo prodat vůbec první reklamní proužek – vynález, z něhož bude v dalších letech žít většina webových stránek. A pak, v červenci 1995, poprvé vytáhl své pomyslné rolety největší a nejslavnější obchod internetu – mamutí Amazon.com.

Protože se Amazon.com na dlouhou dobu stal synonymem pro e-komerci a úspěšný prodej zboží přes internet, zaslouží si, aby byl jeho příběh vyložen podrobněji.

Amazon.com – vznik supernovy

Historie Amazonu začala jednoho letního dne roku 1994, kdy newyorský *wunderkind* Jeff Preston Bezos (princetonský absolvent z roku 1986, „summa con laude“) opustil své lukrativní místo u manhattanské investiční společnosti a rozhodl se, že založí vlastní podnik. Krátce předtím poprvé v životě spatřil síť počítačů připojených na World Wide Web – a tento pohled jej natolik okouzli, že se rozhodl spojit svou budoucnost právě s tímto médiem.

Vždy, když se v americké ekonomice začínají šířit seismické vlny revoluční změny, najde se muž, který cítí vibrace dlouho před ostatními a cítí je tak silně, že se odhodlá k navenek bláhové akci. Legendární lodář Cornelius Vanderbilt takhle kdysi opustil lodní průmysl, když spatřil přícházet železnici. Thomas Watson junior byl zase zaujat vizí, že počítače jednou budou všude, i když v té době je všichni považovali za akademickou hračku – a vsadil na ně celý podnik svého otce, IBM.

Jedním z takových vizionářů byl i Jeff Bezos. Prodal byt na Manhattanu a během dnes již legendární cesty autem z New Yorku do rodného Seattlu – zatímco jeho manželka řídila – vymýšlel obchodní plán, se kterým by na internetu prorazil. Když dojelel na západní pobřeží, měl už jasno: Založí první internetové knihkupectví a dá mu jméno Amazon.com.

Zpočátku měl Bezos velké problémy s hledáním investorů, kteří by věnovali prostředky na rozvoj jeho unikátního internetového obchodu. Burzovní úspěch Andreessenova Netscapu ovšem všechno změnil. I ti konzervativnější investoři pohlédli na internet novými očima: Spatřili mladý dynamický průmysl, který dokáže ve zlomcích sekundy oslovit zákazníky celé planety a který může každým rokem růst mnohem rychleji než „okoukané“ akcie automobilek, železáren nebo bank.

S penězi investorů přišla i masivní marketingová kampaň, která začala Amazonu získávat zákazníky. V prosinci 1995 jeho internetové stránky navštěvovalo průměrně 2200 lidí denně, v březnu 1997 již to bylo přes 80 tisíc.

Dlužno říci, že návštěva na Bezosových stránkách byla zejména v oněch dřevních dobách internetu pro surfáře opravdovým zážitkem. Šéf Amazonu si uvědomoval, jak velký význam má na uživatele vizuální dojem a snadnost nákupu. Proto najal ty nejlepší grafiky a programátory, kteří mu vytvořili tak lákavé, elegantní a přehledné stránky, že se koncepce Amazon.com stala etalonem pro tisíce dalších napodobovatelů a následovníků. Vsadil na co nejvyšší výběr a dokonalou vyhledávací databázi. Když například zákazník chtěl knihu o maltézských rytířích nebo o pekingských psících, stačilo mu napsat slovo či dvě

II. Komunikace a informační technologie

a Amazon mu v mžiku sestavil přehled desítek relevantních titulů včetně fotografie titulní stránky, anotace a hodnocení od předešlých čtenářů. Ke koupi knihy pak stačil jediný klik. Současně s potvrzením o objednávce vám přišla i nabídka dalších titulů, které nejčastěji volí majitelé vámi vybrané knihy – geniální marketingový tah, který se obvykle trefil do vkusu zákazníka a přiměl jej nakoupit mnohem více, než původně plánoval.

Které domény jsou na webu nejčastější?

Pořadí	Doména	Serverů	Země či oblast
1	com	36 352 243	USA – komerční subjekty
2	net	30 885 116	USA – síťová centra aj.
3	edu	7 106 062	USA – vzdělávací inst.
4	jp	4 640 863	Japonsko
5	ca	2 364 014	Kanada
6	uk	2 291 369	Velká Británie
7	gr	2 163 326	Německo
8	mil	1 844 369	USA – vojenské subjekty
9	it	1 630 526	Itálie
10	au	1 615 939	Austrálie
11	nl	1 309 911	Nizozemsko
12	org	1 267 662	USA a mzn. organizace
13	fr	1 229 763	Francie
14	tw	1 095 718	Tchaj-wan
15	br	876 596	Brazílie
22	at	504 144	Rakousko
27	pl	371 943	Polsko
37	hu	158 732	Maďarsko
38	cz	153 902	ČR
53	sk	36 680	Slovensko

Celkem je na světě 109 574 279 různých internetových serverů (září 2001). Pramen: Internet Software Consortium.

Z tabulky vyplývají některé velmi zajímavé skutečnosti. Především je to fakt, že světovost internetu je do značné míry fikcí a že de facto jde stále ještě o americké médium. Tři domény obsazené převážně americkými subjekty (com, net, edu) drží první tři místa a zahrnují šestkrát více serverů, než má Japonsko, Velká Británie, Německo a Francie dohromady. Výmluvný detail: Jen samotná americká armáda má na internetu víc serverů než celá Itálie.

Ve střední Evropě je lokální internetovou mocností Rakousko. Postavení ČR ovšem není špatné: I když je republika jen dvakrát lidnatější než Slovensko, má webových adres pětkrát více. Rovněž proti Polsku je u nás relativní hustota internetu vyšší, jen za Maďarskem nepatrně zaostáváme.

Pro zajímavost: například v Kamerunu (.cm) bylo v té době registrováno 14 domén, v Afghánistánu (.af) pouhé dvě.

II. Komunikace a informační technologie

Uvážíme-li dále, že Amazon nabídl od počátku velmi podbízáivé ceny (skeptičtí analytici jej už tehdy podezřívají, že nakupuje za dolar a prodává za 80 centů, ale Bezos se dušoval, že dosahuje úspor odbouráním nájmů za „kamenné prodejny“), je nasnadě, že se Bezosovo on-line knihkupectví brzy stalo hitem. Brzy se jeho sortiment rozšířil na milióny knih a statisíce videí a DVD. Vzápětí si Bezos nechal patentovat známku Nejširší výběr na planetě (Earth's Biggest Selection). Vyvolal tím sice soud s konkurenční společností Barnes & Noble, která provozovala největší síť klasických knihkupectví ve Spojených státech, ale neš – z marketingového hlediska slogan svůj účel splnil.

V březnu 1997 už měl Amazon.com tolik sebevědomí, že se odhodlal vstoupit na burzu a nabídnout své akcie veřejnosti. Předtím sice nebylo zvykem, aby ztrátová firma pořádala emisi akcií, ale porušování takových zažitých pravidel se brzy mělo stát normální součástí fenoménu zvaného nová ekonomika.

Emise Amazonu skončila totálním úspěchem – investoři se o papíry doslova porvali a akcie se během prvního dne obchodování vyšvihly z původně plánované ceny 12-14 dolarů na 23,5 USD. O dva a půl roku roky později, na samém vrcholu internetového šílenství, měly jeho akcie překročit i fantastickou hranici 400 dolarů za kus. Bezos měl rázem dost kapitálu, aby ve svých velkorysých (ale stále ztrátových) operacích pokračoval nadále. A investoři měli další materiál k přemýšlení o zázračných internetových akcích, které jim mohou vydělat sto procent během jediného dne.

Intermezzo první: Domény

V klasických zlatých horečkách byl středobodem zlatokopova života takzvaný *claim* – vykolíkovany kousek pozemku, na němž směl rýžovat a jehož vydatnost rozhodovala o budoucím bohatství či chudobě. Paralelou *claimů* se během internetové mánie staly domény, neboli internetové adresy, na nichž on-line firmy sídlily a očekávaly své zákazníky. Dobré, tj. stručné a snadno zapamatovatelné adresy si jejich vlastníci střežili stejně žárlivě jako kdysi výnosné *claimy*. Dokonce se kolem tohoto vpravdě virtuálního zboží rozvinul i živý trh, na němž se daly vydělat milióny doslova přes noc.

Krátké vysvětlení pro ty, co snad pojem doména neznají. Každý počítač, který na internetu nabízí nějaký obsah nebo služby, musí mít svůj vlastní identifikační znak, který se nesmí v celém světě opakovat. Již v roce 1984 se rozhodlo, že tuto adresu bude tvořit vždy čtveřice čísel pospojovaných tečkami (např. 195.68.212.6). Tento systém zánamu je sice ideální pro počítače, ale lidem s jejich slabou pamětí nevychovuje. Proto má každá číselná adresa i svůj slovní ekvivalent, který je mnohem intuitivnější. Skládá se ze tří slov, jež jsou proložena – jak jinak – opět tečkami. První dvě slova v zásadě volí uživatel sám, poslední je krátká přípona, která vystihuje umístění počítače v konkrétní zemi. Například české servery mají koncovku .cz (wwwihned.cz, www.seznam.cz), slovenské .sk a německé .gr. Jen Američané svou národní příponu nepoužívají, protože by byla beznadějně přetížena. Místo toho dávají komerčním subjektům koncovku .com (odtud Amazon.com), školám a vzdělávacím institucím .edu, neziskovým organizacím .org a subjektům spravujícím síť .net.

Protože kolem internetových obchodů se nedá projít jako kolem výloh na ulici, potřebují webové podniky intuitivní adresu, aby je bez reklamy vůbec někdo zaznamenal a aby se k nim snadno a rád vracel. Každý, kdo si chce on-line objednat láhev vína, jistě raději vyfuká do prohlížeče adresu www.vino.cz než třeba www.josefovo-dobre-moravske-vino.cz. Problém je v tom, že krátkých a intuitivních domén je jen omezené množství, zatímco poptávka po nich je bezendá.

Domény se v první polovině devadesátých let registrovaly nejčastěji za poplatek 70 USD, časem cena klesla na sotva desetinu. Zejména v příponě .com, kde se časem objevilo přes 36 miliónů různých serverů, byla všechna smysluplná slova brzy beznadějně obsazena.

Prozíraví jednotlivci, kteří si včas zaregistrovali lukrativní názvy, mohli v době největšího rozmachu internetových firem udělat zajímavé obchody. Tak za doménu autos.com inkasoval jistý počítačový grafik z Atlanty 2,2 miliónu dolarů. Firma CarsDirect je zaplatila velmi ochotně, neboť tak získala dokonalou

II. Komunikace a informační technologie

vstupní bránu do své webové prodejny aut. Vinařská adresa wines.com vynesla 2,9 miliónu USD, rekordní business.com pak byl prodán za téměř osm miliónů dolarů, což je v korunách třetina miliardy.

Špičkové domény měly často stejně pohnutou historii jako velké diamanty. Například adresu WallStreet.com si kdysi za 70 dolarů zaregistrovala skupinka mladých Američanů jako dárek pro kamaráda, obchodníka s akciemi. Ten adresu vůbec nepoužíval a její pravou hodnotu si uvědomil až tehdy, když mu za ni známý pornoserver nabídl 250 tisíc dolarů. Pak adresu získal aukční dům HitDomains, který ji v dubnu loňského roku vydražil za 1,03 miliónu USD. Její nabyvatel – kasino z ostrova St. Kitts – zde dodnes provozuje mimořádně úspěšnou on-line hru.

Absolutním vrcholem doménové mánie byl spor mezi dvěma Kalifornňany o doménu, jejíž hodnotu odhadovali odborníci v roce 2000 na sto miliónů dolarů. Doména je mimořádně cenná z marketingového hlediska – její smysl je totiž srozumitelný téměř po celé planetě a alespoň jednou už se na ni ze zvědavosti podíval každý muž. Při o tuto lákavou adresu musel nakonec rozhodnout soud, neobešlo se to však bez komplikací. Zatímco okradený muž přesvědčoval soud, že doména se svou podstatou podobá ohraženému pozemku a že tedy může být zcizena, jeho protivník prosazoval názor, že doména je něco jako telefonní číslo přidělené od telekomu a že tedy nesplňuje prvky vlastnictví. Soud se nakonec přiklonil k prvnímu názoru, což vytvořilo zajímavý precedens o majetkové podstatě tohoto virtuálního statku.

Doménová mánie dolehla – byť řádně ztlumena naší rozšafnou povahou a snad i obecným nedostatkem „peněz na vyhazování“ – rovněž do České republiky. Hospodářské noviny dokonce přinesly rozhovor s mužem z Pardubicka, který si zcela legálně zaregistroval 550 domén – například vstupenky.cz, tickets.cz, cechy.cz, receptar.cz, ale třeba i peklo.cz – a přestože jen obnovování registrací jej ročně stojí téměř půl miliónu korun, považuje to za dobrou investici.

Vůbec nejvyšší známá částka zaplacená za jednotlivou českou doménu činila 324 tisíc korun: společnost Solutions neváhala tuto sumu obětovat za adresu www.e-podpis.cz. Dnes tam návštěvník najde jen jakousi sbírku zpráv o elektronickém podpisu – zajímavý podnik, ale z jakých příjmů by se investice do domény měla zaplatit, zůstává poněkud nejasné.

Horečka stoupá

Dvanáctého dubna 1996 získala Amerika dva další „instantní miliardáře“, jak se v té době mladíkům z internetových společností říkalo. David Filo (25) a Jerry Yang (26) v ten den uvedli na burzu akcie své společnosti Yahoo!, psáno s vykřičníkem. I když se snad na počátku mohl zdát název firmy podivný, během několika let se měl v Americe stát běžným slovem a věty typu „Do you Yahoo?“ (yahooujete, pracujete s Yahoo?) měly patřit k módnímu výrazivu americké mládeže.

Yahoo! je internetový vyhledávač a olbřímí katalog webových stránek, který usnadňuje orientaci v nepřehledné džungli světového internetu. Yang a Filo jej založili ještě jako studenti Stanfordu pro vlastní potřebu – měl sloužit jako organizátor stránek o jejich koníčcích. Brzy si povšimli, že jimi vytvořený systém má vlastně větší hodnotu než samy sledované stránky, opustili Stanford a v nedalekém Sunnyvillu – přímo v srdci legendárního Silicon Valley – založili Yahoo!. Do začátku získali 2 milióny dolarů od venture kapitálového fondu Sequoia Capital, který už v minulosti pomáhal na svět takovým firmám jako Apple, Atari, Oracle nebo Cisco Systems. Zpočátku zkusili společnost řídit sami, ale brzy zjistili, že vedle mladického nadšení je potřeba i manažerských zkušeností. Najali si proto veterána z Motoroly Tima Koogla, aby o generaci mladším akcionářům dělal výkonného ředitele.

Yahoo! bylo od začátku rychlé, plné informací a snadné na ovládání. Navíc kreativní Yang stále přicházel s nevšedními novinkami: Zakládá mezinárodní verze Yahoo! pro Francii, Velkou Británii a Německo, začal nabízet i e-mailovou poštu nebo třeba informace o počasí. Brzy se na stránky Yahoo! několikrát denně vraceli téměř všichni, kdo byli v Americe či na celém světě připojeni k internetu. Server měl takovou návštěvnost a jeho značka se tak pevně vryla do povědomí veřejnosti, že se Yahoo! stalo i pro stati-

II. Komunikace a informační technologie

síce burzovních investorů symbolem nové doby. Kdo chce mít nějaký podíl na rozjíždějícím se internetovém vlaku, hlásala tehdy obecná moudrost, musí mít doma alespoň několik akcií Yahoo!.

Masová poptávka samozřejmě zvyšuje ceny a na cenných papírech Yahoo! to bylo znát. Už v první den na burze vylétly akcie společnosti z 24,5 na 33 dolarů, což firmě nadělilo tržní hodnotu tři čtvrtě miliardy dolarů. Fascinující číslo pro firmu, která předtím za celou dobu své existence utržila jen 1,4 miliónu USD a z nich ještě 0,6 miliónu prodělala! Ale tehdy se ještě investoři o takové maličkosti jako tržby či zisk nestarali. Všichni měli před očima jen vidinu dalšího exponenciálního růstu internetu a v akciích Yahoo! si kupovali spíše představu zářné budoucnosti než umolousanou přítomnost.

V roce 1997 akcie Yahoo! zvětšily svou hodnotu o 511 procent, následující rok vylétly o dalších 584 procent a v roce 1999 přidaly dalších 265 procent. Z firmy o dvou lidech se stal kolos s 3500 zaměstnanci a tržní kapitalizací 4 miliardy dolarů. V roce 1998 – necelých 38 měsíců po svém vzniku – se Yahoo! jako první ryze internetový podnik dostalo na Forbesův seznam 500 největších korporací světa. A Jerry Yang, který ještě před čtyřmi roky přežíval školu v obytném přívěsu v kampusu Stanfordské univerzity, brázdil nyní Ameriku v jednom z nejdelších lincolnů, jaké kdy byly na zakázku vyrobeny. Zlaté časy internetu začaly.

Zlaté časy

„Byla to doba, kdy stačilo zaklepat na dveře u venture kapitálového investora, říci, že máte dobrý nápad a že si chcete založit Cokoliv.com, a dostali jste pár miliónů skoro na počkání. Nikdo se ani nezeptal, co jste dělali pět let předtím a jestli má vaše firma šanci na reálné tržby – každý jen hořel touhou, aby už viděl svou investici ztisícínásobenou. Lidé byli jako slepi.“

Michael Stevens, partner venture kapitálového Goldberg Kaminsky Stevens, březen 2000

Léta 1998, 1999 a počátek roku 2000 vejdou do historie jako období, kdy Spojené státy a s nimi i valná část západního světa definitivně podlehly internetovému šílenství.

V technologických centrech Ameriky – v kalifornském Silicon Valley, v New Yorku či georgijské Atlantě – se prakticky každý den konala bujará párty oslavující zrod nové internetové firmy čili dotcomu. Příběh byl vždycky stejný: Parta nadšenců z vysoké školy dostala nápad, bez problémů si našla investora, který zajistil prvotní rozvoj, a když bylo potřeba více peněz, vstoupila společnost na burzu. Stačilo říci kouzelné slovo dotcom, a o zájem investorů i potenciálních akcionářů bylo postaráno. Co na tom, že tyto společnosti za sebou neměly žádnou historii a že jejich mladí manažeři často jen velmi vágně vysvětlovali, co bude vlastně v budoucnu firmě zajišťovat reálné příjmy? V té zvláštní době, vysvětluje Michael Stevens ze společnosti Goldberg Kaminsky Stevens, trh oceňoval spíše ideje a zajímavé nápady než pedantsky vyplněné kolonky v účetních knihách. Každý měl před očima fenomální úspěch Netscapu, Amazonu a Yahoo!, každý co nejvíc spěchal, aby právě jeho firma jako první obsadila nějaký nový trh na internetu. Hlavně získat za každou cenu co nejvíc návštěvníků na své stránky, pak už se z nich ty peníze nějak dostanou – asi tak uvažovala většina takzvaných internetových podnikatelů, kteří si do té doby o vedení firem nanejdvůř jen četli ve skriptech.

Podle vzoru Amazon.com vznikaly internetové obchody, které nabízely vše možné i nemožné. Např. Pets.com prodával krmivo pro psy, kočky a další domácí mazlíčky. Objednávky se dělaly on-line, zboží dodávala kurýrní služba. Společnost eToys zase přišla s internetovým hračkářstvím, jež se načas stalo opravdovým hitem. Ve svém prvním dni na burze vylétly akcie eToys z 20 na 76 dolarů, tedy o 280 procent. Server Garden.com zase prodával sazenice rostlin a potřeby pro zahradníky. V době svého zenitu zaměstnával neuvěřitelných 153 lidí a měl tržní hodnotu 186 miliónů dolarů – přes šest miliard korun.

Internet však zdaleka nebyl jen o maloobchodu. Na burze se dařilo také dodavatelům infrastruktury

II. Komunikace a informační technologie

nebo poskytovatelům připojení. Jedním z takových hitů byla společnost At Home, později Excite@Home, která přiváděla do amerických domácností internet přes kabel. Ta vstoupila na burzu v červenci 1997, její papíry ihned vylétly z 10,5 na 34,5 USD a její celková tržní hodnota na 4,5 miliardy dolarů, tedy 160 miliard korun.

Snad ještě absurdnější než Pets.com byl úspěch projektu Versity.com, s nímž v roce 1998 přišli čtyři studenti Michiganské univerzity. Jejich firma platila dalším studentům napříč celou Amerikou za to, že přepisovali do elektronické podoby záznamy svých přednášek a posílali je na adresu Versity.com. Tam pak byly zdarma vystaveny k prohlédnutí pro všechny ostatní zájemce z univerzit. I tato společnost, která jen těžko mohla někdy vydělávat, dokázala získat 12 milionů dolarů od privátních investorů a v době svého největšího rozkvětu zaměstnávala v Palo Alto 60 lidí na plný úvazek.

Akcie internetových společností byly na burze horkým zbožím, kterého nikdy nebylo příliš. Investoři se o ně rvali, protože doufali, že stihnou ještě alespoň dílek jejich fascinujícího růstu. Papíry Yahoo! tak mezi prosincem 1996 a prosincem 1999 posílily o 15 100 procent. Internetový investiční dům CMGI nabral ve stejném období 13 883 procent, Amazon od svého startu do konce roku 1999 získal 4975 procent.

Tržní kapitalizace internetových společností vystoupaly v té době do výšin, jež se nám dnes zdají jako absurdní, ale tehdy byly označovány jen za skvělé. Například on-line prodejna letenek Priceline.com měla ve svých nejlepších dobách burzovní hodnotu 13,8 miliardy dolarů, zatímco kombinovaná hodnota Continental Airlines, Delta Airlines, United Airlines a Northwest Airlines byla v té době jen 12,3 miliardy. Internetový obchod s letenkami, který ročně prodával 1,1 miliardy, byl tedy v očích investorů hodnotnější než všechny obří aerolinky, jejichž sedadla nabízel. Výrobce síťových kabelů Sycamore Networks, jehož jméno zřejmě většina z čtenářů nikdy nezaslechla a už ani nezaslechne, byl v březnu 2000 na burze oceněn na 40,1 miliardy dolarů – více než Boeing, Caterpillar nebo hliníkářský koncern Alcoa. Amazon.com, jehož šéf Jeff Bezos byl časopisem Time jmenován Mužem roku 1999, přerostl v té době svou tržní kapitalizací Ford i General Motors. A Yahoo!, absolutní rekordman mezi internetovými firmami, se načas dostal dokonce i nad velikost megakoncernu Coca-Cola. A to přesto, že neměl ani setinu jejich příjmů a zisku.

Už v tomto okamžiku si bystřejší lidé měli asi říci: Dost, opustili jsme hladinu reality. Ale všichni bystřejší lidé byli bohužel zaneprázdněni přemýšlením, do kterých internetových akcií by měli vložit zbytek svých úspor, aby zítra vydělali ještě víc.

Být zakladatelem dotcomu a vlastnit velký balík internetových akcií byla v té době vůbec nejjistější cesta k bezstarostnému životu v přepychu. Podívali-li se na Forbesův žebříček 40 nejbohatších lidí pod 40 let z roku 1999, ihned vás zarazí, že rovná polovina z nich pocházela z technologického ráje v Silicon Valley. Ve skutečnosti jedinými dvěma členy žebříčku, kteří nepracovali v počítačovém průmyslu, byli marketingový král a majitel týmu Washington Redskins Dan Snyder a basketbalová legenda Michael Jordan, který ovšem se 431 milióny dolarů figuroval až na 40. místě.

Zatímco akcie dotcomů v letech 1998 až 1999 jen kvetly, o papíry společností z tradičních oborů zájem nebyl. Pro většinu investorů byly ocelárny, automobily, letecké společnosti nebo banky odespané, neměly už světu co říci. Ameriku zachvátila idea takzvané nové ekonomiky, která měla být postavena na internetových základech. On-line obchody měly trh zbavit mezičlánků a přiblížit jej ideálnímu stavu dokonalé konkurence. Internet se svými extrémně nízkými bariérami vstupu se měl postarat o to, že ceny budou udržovány na trvale nízké hladině a že inflace vymizí. Ohromně rychlé expanze počítačových firem zase měla zajistit, že kvalifikovaní lidé se už nikdy nebudou muset bát nezaměstnanosti. Tak či onak, nová ekonomika se měla přičinit o to, aby americké hospodářství pokračovalo ve své rekordní konjunktúře a snad už navěky odvrátilo hrozbu recese. Víru v novou ekonomiku bohužel nepřímo podpořil i legendární centrální bankéř Ameriky Alan Greenspan, který se dopustil několika neopatrných výroků o tom, že rozvoj internetu zřejmě opravdu v USA zamezil růstu inflace. Naivní víra v novoeconomickou utopii se udržela až do roku 2001, kdy ji různé rozmetaly důkazy, že USA se přece jen nevzepřely klasickému tržnímu cyklu a že začínají upadat do recese.

II. Komunikace a informační technologie

Na vině je dav?

S časovým odstupem se už můžeme jen nevěřícně ptát, jak je možné, že vyspělé tržní systémy na konci 20. století vůbec dovolily takovou explozi hodnot v rozměrech, jež popíraly veškeré racionálně. Zejména pokud se to dělo u tak pofidérních společností, jakými byly Versity.com nebo Pets.com.

Jako u všech předchozích finančních či spekulativních mánií (vzpomeňme jen holandskou tulipánovou horečku z roku 1630, bublinu jižních moří z let 1720-21 či tzv. -tronics mánií šedesátých let) i zde se jednalo především o projev psychologie davu, mentality typu zítra-chci-být-bohatý a neuvěřitelné lidské schopnosti nepřiznávat si fakta, pokud jsou nám nepříjemná.

Svou roli jistě hrálo i to, že v letech 1997 – 1999 se v USA nabízelo více volného kapitálu než kdykoliv předtím. Amerika měla tehdy za sebou osm let nepřetržité hospodářské konjunktury – jedno z nejdelších období boomu od druhé světové války – a korporace, investiční fondy i domácnosti nashromáždily obrovské úspory, které si přímo říkaly o zhodnocení. Nezaměstnanost v té době téměř neexistovala, takže spousta Američanů měla odvahu riskovat, zakládat nové firmy a investovat podstatné části rodinných financí do akcií.

Dalším významným faktorem bylo i rychlé rozšíření tzv. internetových brokerských společností jako E*Trade či Datek. Dá se říci, že internet si v tomto případě sám vytvořil nástroj, který pomáhal jeho dalšímu růstu a posiloval lavinový efekt.

O co šlo? V dřívějších dobách nebylo ani v tak vyspělé zemi jako USA běžné, aby „obyčejný člověk“ aktivně obchodoval na burze. K tomu bylo zapotřebí mít pořádné objemné konto – nejméně v řádech 50 tisíců dolarů – a vlastního brokera, jemuž jste zadávali telefonické příkazy a jemuž jste také platili pořádně tučná procenta z objemu obchodů. Tím byl přístup na trh omezen na úzkou vrstvu relativně zámožných, zkušených a vzdělaných investorů.

Internet jako *a priori* demokratizující médium ovšem celý systém změnil. Několik společností si uvědomilo, že vsudypřítomná síť spojená s rozvinutou počítačovou technikou může drahou práci živých brokerů nahradit, a přiblížit tak obchodování na burze doslova každému. Brzy si Američané začali otvírat konta u mladých firem jako E*Trade, Datek či třeba Ameritrade. Na účet u on-line brokera stačilo poslat 3000 dolarů – později konkurenční boj stlačil minimální vyžadovanou investici na pouhých 500 USD – a již jste mohli zadávat nákupní a prodejní příkazy přes internet z pohodlí svého domova. Stránky vašeho brokera vám zároveň poskytovaly aktuální kursy a zpravodajství o vývoji na burze, takže úplně odpadla potřeba platit za konzultace drahým profesionálům. Transakce se vyřídila jediným kliknutím myši, za nákup i prodej jednoho balíku akcií se přitom platily jen nepatrné paušální poplatky – zpočátku kolem 30 USD za obchod, později ještě čtyřikrát méně.

Při brokerském poplatku 8 USD, jaký si účtoval Ameritrade, a při snadno dosažitelném objemu obchodů 1000 USD činily transakční náklady drobného investora jen 0,8 procenta. Stačilo tedy, aby vaše akcie posílily jen o 0,9 procenta, a už jste se mohli kochat královským pocitem, že vyděláváte na Wall Streetu. Vzhledem k tomu, že řada dotcomů zvyšovala svou hodnotu doslova o stovky procent během několika dní, vznikalo tu pro drobné investory lákadlo, kterému prostě nemohli odolát.

Americká média se začala plnit příběhy obyčejných lidí, kteří díky včasné investici do internetových akcií vydělali milióny. Na obálkách prestižních magazínů byli středoškoláci, kteří investovali kapesné od babičky do papírů Yahoo! a za rok či dva měli vydělány statisíce dolarů na studium na prestižní univerzitě. Noviny psaly o úřednících, kteří v padesátí letech složili své zaměstnání, vzali veškeré životní úspory a začali si vydělávat na živobytí tím, že z domova přes E*Trade spekulovali s akciemi. A jejich rozesmáté tváře svědčily o tom, že se jim vede náramně.

Internetoví brokeri svým agresivním marketingem investiční mánií dále přivilili. V srpnu 1998 udeřil E*Trade na veřejnost množstvím TV spotů, v nichž jeho zaměstnanci pronášeli poněkud zavádějící polopravdy. Jedna reklama naznačovala, že denní spekulace s akciemi je lepší cestou k bohatství než čekání na velkou výhru v loterii. Další spot zase tvrdil, že obchodovat přes E*Trade je lepší než čekat smrt bo-

II. Komunikace a informační technologie

haté tetičky. Všechny reklamy slibovaly rychlý, levný a mocný nástroj k realizaci vlastních finančních cílů přes internet. O tři roky později stovky zklamaných investorů E*Trade zažalovaly za klamavou reklamu a nedostatečná varování, ale společnost dokázala všechny spory vyhrát.

Zpočátku nástup internetových brokerů a masového investování kursům akcií samozřejmě napomohl. Málodko si ale uvědomil, jaké nebezpečí se v této revoluční změně skrývá. Burza ještě nikdy nemusela pracovat s tak nepoučenými a přitom *rychlými* masami. Když došlo ke krizi třeba ve třicátých nebo osmdesátých letech, šířila se zpráva relativně pomalými a staromódními prostředky: ústním podáním nebo postupnými telefonáty od brokerů k zákazníkům, popřípadě denním tiskem. To znamenalo, že panické prodeje přicházely zpomalně a byly fragmentované, takže je trh mohl snáze ustát. V moderní době internetu však tento postulát padl. V době růstu a nadšených nákupů to samozřejmě nevadilo, ale jakmile došlo k problémům, dostala se poplašná zpráva přes internet v jediné sekundě k miliónům investorů. A ti hned v další sekundě synchronně zadávali prodejní příkazy, které pak mohly dané akcií nebo celé burze zlomit vaz.

Intermezzo druhé: Analytici

Velmi smutnou roli sehráli v rozvoji internetové horečky burzovní analytici prestižních bank. Místo aby využili svých zkušeností a znalostí k tlumení nejhorších excesů nezodpovědného trhu, sami propadli nekritickému nadšení a ještě eufórii kolem internetových akcií vybičovali. Plnili přitom často jen přání svých mateřských bank, které většinu dotomů uváděly na trh a měly v nich nemalé akciové podíly. Zejména největší hvězdy jako Mary Meekarová či Henry Blodget se věnovaly podpoře internetových akcií tak nadšeně, až nakonec úplně ztratily kredibilitu a profesionálně se naprosto znemožnily.

V roce 1999 nebyl na světě vášnivější a respektovanější advokát internetových akcií než Mary Meekarová, šéfanalytička společnosti Morgan Stanley Dean Witter. Její zaměstnavatel jí vyplácel 15 miliónů dolarů ročně, sumu, o jaké se dřív žádnému analytikovi ani nezdálo. Renomovaný týdeník Barron's ji přezdíval „královna internetu“. Wall Street Journal ji co do schopnosti zahýbat trhem přirovnával k centrálnímu bankéři Alanu Greenspanovi. Čtenáři jejích knih o investování obléhali její vilu se žádostmi o autogram, o finanční konzultace ji osobně prosily takové celebrity jako Barbra Streisand, Reggie Jackson nebo saúdský princ Alvalíd bin Talál.

Dnes je z Mary Meekarové zlomená žena a živoucí symbol pomýleného Wall Streetu. Odmítá žádosti o interview a jen velmi neochotně vysvětluje, proč nikdy nepřestala svým klientům nadšeně doporučovat akcie, které nejdříve zazářily a pak se zhroutily až ke dnu. Z 15 akcií, které dnes Mary pokrývá, má stále nákupní doporučení u všech kromě dvou. Mezi tituly, které do poslední chvíle na veřejnosti vychvalovala, jsou například Priceline.com, Amazon.com nebo Freemarkets – papíry, které přitom od svého zenitu oslabily o 85 – 97 procent. Všechno to byly společnosti, kterým její zaměstnavatel kdysi sám organizoval první akciovou emisi.

„Když uvedete nějakou firmu na trh a jste k ní potom jako analytik agresivní, může to mít devastující účinky. Kdybych bývala doporučila ty papíry k prodeji, mohlo to ty mladé společnosti zničit,“ hájí se nyní unavená Meekarová. Jaksi přitom zapomíná, že když analytik není k takovým firmám dostatečně agresivní, může tím zničit zase milióny malých investorů, kteří mu věří. Ale popravdě řečeno – malí investoři byli vždycky to poslední, co Mary Meekarovou zajímalo.

Meekarová začala s akcemi v polovině 80. let, když vstoupila do analytického kursu u Salomon Brothers. Zpočátku pracovala jako asistentka tehdy uznávaného počítačového analytika Michaela Prestona, brzy však svou nezměrnou pílí a brilantním uvažováním vzbudila zájem legendárního Franka Quattroneho, který si ji přetáhl do Morgan Stanley Dean Witter (MSDW). Čtyři roky se učila v jeho stínu, dokud nepřišel její velký moment: Upozornila jej na malou slibnou společnost Netscape. Meekarová přesvědčila Quattroneho o potenciálu této firmy a pomohla zorganizovat akciovou emisi, která skončila dokonalým úspěchem a udělala z Mary hvězdu.

II. Komunikace a informační technologie

Meekerová své příležitosti dokonale využila. Tři měsíce po startu Netscapu vydala obřímí, 300stránkovou zprávu přeplněnou grafy, tabulkami a akciovými tipy. Jmenovala se Internet Report a byla prvním analytickým textem z Wall Streetu, který se stal bestsellerem v normálních knihkupectvích. Mary Meekerová, která mezitím nahradila Quattroneho na pozici šéfanalytika MSDW, se rázem stala svrchovanou autoritou na vše, co se týkalo internetu.

Začínající internetové firmy se začaly prát o to, aby jejich emise aranžovala právě banka MSDW a aby jejich akcie svými zprávami podporovala Mary. A Meekerová dělala opravdu všechno, aby přitáhla své společnosti co nejvíce takových klientů a aby jejich akcie pod vlivem pozitivně laděných analytických zpráv stále rostly.

Meekerová byla první, kdo začal razit teorii „závodu o trh“ – totiž, že internetové společnosti mohou i na delší oběť zisk, jen když se jim podaří co nejrychleji získat tržní podíl. „Své“ oblíbené dotcomy – rozuměj ty, které na burzu přivedl MSDW – pravidelně podporovala nákupními doporučeními. Protože o jejich finanční situaci bylo lépe nemluvit, začala Meekerová kalkulovat ve svých zprávách s takovými novými veličinami jako „páry očí“ či „počty zhlédnutých stránek“. A trh její svérázné účetní inovace akceptoval. Tohle například napsala v červenci 1998 ve svém reportu o Yahoo!: „Čtyřicet miliónů párů očí, které sleďují tyto stránky – to by mělo mít mnohem větší cenu než deset miliard dolarů, jakou má Yahoo! dnes.“

Akcie, které Mary Meekerová pokrývala – např. Priceline, Freemarts, CNET, eBay – opravdu stouply na burze každým měsícem o desítky procent. Pokud se kolem kterékoliv společnosti z jejího stáda objevil náznak pochybností, Mary jej okamžitě rozptýlila vydáním skvělé analytické zprávy a příslušného doporučení. Tak investory vyháněla stále výš a výš na exponenciální křivce až do bodu, odkud již nebylo návratu.

Na konci roku 1999, když byla internetová mánie v plném proudu, byla již Mary Meekerová na roztrhání. MSDW zaměstnával armádu 30 sekretářek a asistentů, kteří pro příliš vyčízenou Mary připravovali zprávy hotové k podepsání. Významní klienti MSDW si ji přáli mít na každém zasedání správní rady. Mediální obr Viacom pro ni například poslal privátní tryskové letadlo, aby ji přivezlo na 90minutovou prezentaci pro ředitele na Bermudách a pak ji vzalo zpět do New Yorku.

To, že získala status celebrity, se na Mary pořádně podepsalo. Byla stále sebevědomější a stále méně připravená přiznat chybu. A právě v této situaci ji zastihl březen 2000, kdy internetová bublina – navzdory všem jejím předpovědím – definitivně praskla. Z někdejší hězdy se rázem stala vysmívaná donkichotská postava, kterou noviny nepokrytě obviňovaly z naivity, pokud ne přímo z podvodu. Šokovaná a zhrzená Meekerová názor na své internetové portfolio nezměnila, i když od té doby oslabilo celkem o 83 procent. Mary tvrdí, že dotcomovým akciím důvěřuje i nadále, problém je však v tom, že už nikdo nedůvěřuje jí.

Meekerová byla sice ve své době jednoznačně královnou internetu, nevládla však sama. Zdatně jí sekundoval například Henry Blodget, webový analytik ze společnosti Merrill Lynch.

Henry Blodget vstoupil do povědomí národa v prosinci 1998 svou široce medializovanou předpovědí, že Amazon.com do roka dosáhne kursu 400 dolarů za akcii. Amazon se v té době obchodoval na hladině 243 dolarů, ale den po Blodgetově výroku jej vlna nákupní horečky – vyvolaná právě analytikovými pozitivními závěry – vyhnala o 46 dolarů výše, na 289. Jakmile v dalších dnech papíry prolomily psychologickou hranici tří set dolarů, řekly si statisíce investorů, že splnění Blodgetovy předpovědi je na cestě, a během tří týdnů opravdu Amazon svými nákupy nad 400 USD poslaly.

Z Blodgeta byla rázem celebrita, kterou uctívala celá laická investorská veřejnost. Změnil zaměstnavatele: Ze středně velké investiční společnosti CIBC Oppenheimer se nechal přetáhnout obrem Merrill Lynch. Polepšil si přitom platově – Lynch mu dal kontrakt na deset miliónů dolarů ročně, což je v korunách víc než třetina miliardy. Pro firmu to rozhodně nebyly ztracené peníze, protože z Henryho se díky Amazonu stal miláček médií. A jako takový mohl svými výroky posílat akcie přesně tam, kam on sám – respektive jeho zaměstnavatel – potřeboval. Jak se totiž později ukázalo, Merrill Lynch Blodgeta nenajal jako

II. Komunikace a informační technologie

nezávislého a objektivního pozorovatele, ale spíše jako roztleskávače pro akcie, které měla firma sama v držení. To ovšem drobným investorům pochopitelně nikdo neřekl.

Spojené státy jsou odedávna televizním národem a lidé tam svým hvězdným moderátorům a komentátorům věří. Zajímavé hosty samozřejmě potřebují i ekonomické kanály jako CNN Financial Network nebo Bloomberg, které denně sledují statisíce zájemců o finance. A když hosty, tak ne ledajaké. Úzkostlivě přesné a pedantské typy, které celé dny tráví studováním účetních výkazů, nejsou obvykle pro média příliš atraktivní. V televizi se mnohem lépe vyjímají dynamičtí experti, kteří pohyby akcií komentují jednoduše, mají hezkou tvář, zvedají novinářům ochotně telefony a nebojí se odhadnout si tu a tam nějaké to číslo. A pokud podobně jako Blodget pracují u renomované firmy a v minulosti už jim alespoň jedna předpověď, třeba náhodná, vyšla, pak je vyhráno. Pozvánky do pořadů se jim jen hrnou a brzy se už vyjadřují k pohybům akcií prakticky každý den. A pak již nastupuje starý známý mechanismus *self-fulfilling prophecy*, čili proroctví, které se samo naplňuje. Řekne-li populární a oblíbený analytik, že nějaká akcie do roka posílí, pak je ten papír asi opravdu dobrý a vyplatí se jej koupit, pomyslí si leckterý laický investor. A věc je hotová. Titul tažený poptávkou opravdu stoupne, analytikova neomylnost je opět potvrzena a v příštím pořadu na něj bude čekat zase o tři minuty delší prostor.

Také Blodget mnohokrát přehnaně optimistickými výroky zatopil pod kotlem internetové hysterie a je spoluzodpovědný za to, že přetěžovaný kotel posléze přece jen vybuchl.

„Na rozdíl od jiných slavných bublin je takzvaná internetová bublina postavena na základech pevných jako skála, základech možná silnějších než všechno, co trh dosud zažil,“ prohlásil Henry Blodget v lednu 1999, když už někteří investoři začínali být nervózní z dlouhodobého rapidního růstu internetových akcií. Blodgetův výrok veřejnost uklidnil a vili jí chuť znovu nakupovat. Henry radil investovat především do akcií Amazonu, které už tehdy stály více než 400 USD. Pro případné pochybovače dodával tuto zbožnou předpověď: „To, že fenomén internetových akcií vypadá jako bublina, to ještě neznamená, že také jako bublina praskne.“

Ještě v prosinci 1999, kdy už Amazon.com zase stál jen 113 dolarů, se Blodget pochvalně vyjádřil o jeho silné vánoční sezóně a o tom, jak je dobré pořizovat si jeho akcie. V únoru 2000, tedy asi měsíc před burzovním krachem, pak spekuloval, že Amazon.com asi brzy koupí eToys.com, aby si doplnil zajímavé chybějící technologie.

I když se pak papíry Amazonu řítily k zemi takřka bez zastávky, Blodget u nich ještě několik měsíců udržoval doporučení „kupovat“. Teprve v červenci 2000 Blodget uznal, že Amazon.com je „zasazen určitým zpomalením internetového průmyslu“. To už se ovšem Amazon.com prodával za 29,5 USD a zoufalí investoři chystali na Blodgeta žaloby.

Amazon ovšem nebyl jediný cenný papír, u něhož slavný analytik svedl důvěřivce na scestí. V prosinci 1999 doporučil ke koupi i akcie Yahoo!, přičemž se dopustil slavného výroku o tom, že „člověk nesmí být příliš konzervativní, když předpovídat budoucí výsledky internetových firem. Není tu riziko, že přijdete o peníze – je tu jen risk, že propásnete ohromný akciový skok vzhůru.“ Místo ohromného skoku vzhůru se Yahoo! v následujícím roce propadlo o neméně ohromných 85 procent a stalo se vůbec nejhorším titulem z indexu Standard & Poor's 500. Výkony v intervalu -80 až -84 procent ostatně vykázal i celý zbytek Blodgetova portfolia.

Blodget a Meekerová byli možná mediálně nejviditelnější, ale rozhodně nebyli sami. Podrobné statistiky ukazují, že v letech 1999 až 2000 zněly ze 6000 vydaných analytických doporučení jen dvě procenta (!) na prodej. Jasný důkaz, že i profesionální analytici se nechali internetovou máníí zcela pohltnout a bez ohledu na opatrnost propadli nákupní mánii.

Zda to dělali z neznalosti, nebo zda tu opravdu sehrála roli loajalita k vlastní korporaci, to už zřejmě nikdo přesvědčivě nedokáže. Ať tak či tak, svým etickým a profesionálním závazkům vůči klientům a drobným investorům analytici rozhodně nedostali. Místo aby je včas varovali před blížící se propastí, naopak je svým nesmyslným optimismem a přehnanými nákupními doporučeními ještě postrčili ze srázu.

II. Komunikace a informační technologie

Velký krach

„Osud světové ekonomiky je nyní totálně závislý na americkém akciovém trhu, který je zase totálně závislý na akciích asi 50 firem – a z nich polovina ještě nikdy nevykázala žádné příjmy.“

Paul Volcker, exprezident Federálního rezervního systému, září 1999

„Když ti začne o akciích nadšeně vykládat taxikář, co tě veze do práce, je nejvyšší čas všechno prodat.“

Wallstreetské úsloví

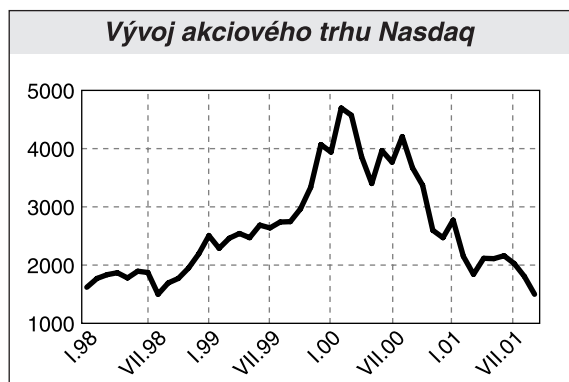
Konec roku 1999 a první tři měsíce 2000 znamenaly pro internetové akcie vyvrcholení, během něhož byla bublina dofouknuta až k prasknutí. Technologické papíry na burzách v této době rostly doslova před očima. Jestliže ještě v březnu 1999 se souhrnný ukazatel technologických akcií Nasdaq pohyboval kolem úrovně 2500 bodů, v prosinci 1999 již přesáhl hladinu čtyř tisíc bodů a v březnu 2000 zdolal i magickou pětitisícovou hranici. Zatímco „prvních“ 2500 bodů nabíral index dlouhých 29 let, dalších 2500 stihl za jediný rok – výmluvný důkaz, že burzovní Nasdaq akceleroval nad únosnou mez.

Zatímco se investoři radovali z posledních mimořádných nárůstů a analytici prohlašovali, že vzestup bude už trvalý, připravovalo se srdce Silicon Valley k výbuchu. Z mnoha různých důvodů již byla situace dotcomů neudržitelná.

Zásadním problémem webových firem byl vždy nesoulad mezi jejich obří tržní hodnotou a ambiciózními plány na straně jedné a zanedbatelnými finančními výkony na straně druhé. Jedinými ryze internetovými společnostmi, které kdy dokázaly generovat tržby alespoň v řádech stamiliónů dolarů, byly Yahoo!, Amazon.com a America Online. Jinak se však téměř vždy jednalo firmy, které prakticky až do svého konce nebyly schopny objevit žádný zdroj příjmů.

Klasickým příkladem zde může být například společnost Akamai Technologies, která se na internetu snaží nabízet vyhledávací zařízení pro různé zpravodajské servery. V roce 1999 dosáhla společnost tržní hodnoty 27,5 miliardy dolarů, ale přitom za celý rok dokázala prodat zboží a služby v hodnotě pouhých čtyř miliónů USD. V „normálních“ firmách ze staré ekonomiky bývá poměr mezi hodnotou na burze a tržbami 2:1, u dotcomů to bylo průměrně 27:1, v případě Akamai pak dokonce 6875:1. Nůžky mezi těmito dvěma čísly se ovšem nemohly rozvírat donekonečna. Jejich sklapnutí muselo zákonitě přijít a muselo být rychlé a bolestivé.

Graf č. II/1

Typický pro téměř všechny internetové společnosti byl velmi slabý, nezkušený, leckdy i špatně motivovaný management. Zakladateli firmy bývali mladičtí studenti vysokých škol, kteří se domnívali, že než stačí říci „dotcom“, budou parkovat své nové porsche u honosné rezidence na břehu moře. Relativně snadno získané peníze od venture kapitálového fondu v nich budily falešný pocit, že firma má na několik let vystačeno. Tím pádem klesala motivace pro hledání

II. Komunikace a informační technologie

nových zdrojů příjmů, zato se rozšiřovalo nesmyslné utrácení a všelijaké manažerské excesy. Britské listy dodnes připomínají vyprávění jednoho ostrovního podnikatele, který se vrátil z návštěvy Silicon Valley celý šokovaný: Ti počítačovní lidé už jsou tak daleko, vykládal, že na přenesení papírů z jednoho patra do druhého si objednávali expresní službu FedEx.

Specifickým problémem webových maloobchodníků byly nesmírné náklady na marketing. Navzdory původním očekáváním se ukázalo, že rozjet na internetu nový obchod je ještě těžší než v běžném světě, protože lidé jsou tu ještě více fixováni na adresy a značky, které už znají. Kdo chtěl nově prorazit, musel nejdříve utopit ohromné sumy na reklamu, aby o svém novém serveru dal vědět. Ale ani pak nebyl úspěch zaručen, jak by mohl vyprávět např. evropský on-line butik Boo.com. Ten dokázal za 18 měsíců své existence propálit 185 miliónů dolarů kapitálového vkladu, ale za tu cenu ještě neměl ani zcela funkční web.

On-line retailéři narazili i na věčné problémy s logistikou a distribucí. Hračkařství eToys například nepřežilo svou první vánoční sezónu, protože nedokázalo splnit své sliby a velkou část zboží objednaného počátkem prosince přivezlo zákazníkům až po Vánocích. Servery jako Webvan či Grocery, které chtěly sejmout z lidí jármo denních nákupů, zase narazily na nedostatek poptávky. Ani v nejpokročilejších velkoměstech Ameriky se kupodivu nenašlo dost ultramoderních rodin, které by si nechaly vozit objednané potraviny přímo do domu.

Nejhorší pro náladu na akciovém trhu byly ovšem zprávy od velikánů typu Yahoo! či Amazon.com, které ne a ne se dostat do kladných čísel. Jeff Bezos sliboval prakticky každé čtvrtletí, že jeho on-line knihkupectví se již brzy přehoupne k zisku, ale když se splnění slibu stále odkládalo, atmosféra mezi investory zhoustla. V prvních měsících roku 2000 se objevovaly další a další signály, že takzvaná internetová ekonomika naráží na stále více překážek. Akciový trh byl stále nervóznější a bylo zřejmé, že čeká jen na podnět, který spustí bolestnou katarzi.

Samotný krach přišel samozřejmě v okamžiku, kdy jej nikdo nečekal. Kouzelnou shodou okolností se jako jediná prozíravá projevila potravinářská společnost Wrigley, která právě v té době uvedla na trh žvýkačku s patentovaným názvem „Internetová bublina“. Jestli ji při bezmyšlenkovitém žvýkání nafoukl a nechal prasknout některý z dealerů, který miřil v úterý 4. dubna 2000 na wallstreetský parket, to už se zřejmě nikdy nedovíme.

Čtvrtého dubna trh konečně dostal rozbušku, na kterou už dlouho čekal. Večer předtím vynesl federální soudce Thomas Penfield Jackson rozsudek, který shledal softwarový gigant Microsoft vinným z porušování antimonopolních zákonů a omezování konkurence. Zpráva, že největší technologická společnost na světě čelí možnosti nuceného rozštěpení, vyvolala na burze paniku a v dominovém efektu sklátila i ty internetové akcie, které nemusely mít s Microsoftem mnoho společného.

Během zmíněné seance se technologický burzovní ukazatel Nasdaq propadl o 500 bodů na 4186, což byl suverénně nejkrutičtější denní pokles v jeho historii. Miliónům lidí rázem došlo, že ten dlouhý neuvěřitelný sen skončil a teď už vyhrává jen ten, kdo prodá nejdřív.

To, co pak následovalo, byl nemilosrdný burzovní masakr, který trval bez přestávky prakticky celý rok. Stovky dotcomů byly úplně vymazány z trhu, tisíce jich přišly o 90 – 99 procent své hodnoty. Jestli Amazon.com ještě v únoru 2000 stál přes 76 dolarů, o rok a půl později za něj akcionář dostal již jen dolarů sedm. Yahoo! se těsně před krachem burzy prodávalo za 178 dolarů, dnes má cenu 13 USD. Prodejce letenek Priceline.com klesl z 80 dolarů na čtyři. Celkem se tehdy z amerických burz „vypařila“ akciová hodnota 1,7 biliónu dolarů. Nasdaq klesl z rekordních pěti tisíc bodů zpět na 1400.

Pro obyčejné lidi, kteří měli v internetových akcích uloženy veškeré své úspory, se rok 2000 stal životní katastrofou. Jak už to bývá, většina zájemců se nechala nalákat ke vstupu na burzu až v okamžiku, kdy horečka vrcholila a následoval už jenom pád. Podle odhadů Federálního rezervního systému přišla v roce 2000 průměrná americká rodina o úspory ve výši 22 700 dolarů. Řada spekulantů tímto způsobem prohrála i peníze, které měli jejich rodiče připravené na důchodových kontech. Pokles spotřeby u řady domácností byl tak prudký, že americká ekonomika zakolísala.

II. Komunikace a informační technologie

Burzovní krach byl fatální i pro majitele těch internetových společností, které zatím vlastní akcie neměly. Protože jejich mecenáši z řad venture kapitálových fondů poznali, že uvedení projektu na trh už není reálné, zastavili prostě kohoutek s penězi.

Společnosti eToys, Webvan, Pets.com, Garden.com, Versity.com a tisíce dalších zkrachovaly a odešly tak rychle, jako by nikdy ani neexistovaly. O práci přišlo 270 tisíc lidí, z toho jen v Silicon Valley asi 50 tisíc. Jako poslední v tamních extrémně drahých kancelářích zbyli osamocení bývalí šéfové dotcomů, kteří se tu za dumpingové ceny snaží zbavit svých vysloužilých počítačů – posledních zbytků svého fan-taskního snu o bohatství, snu, který byl příliš krásný, než aby byl pravdivý.

Co bude dál?

Znamená krach internetové bubliny, že web jako ekonomická kategorie přestal existovat a z někdejších směšných projekcí o e-businessu nic nezbyde? Ano a ne.

Ano, protože firemní krajina internetu byla opravdu rozbita. Řada významných hráčů dneška tu za několik let už nebude, a naopak – budoucí vývoj na webu zřejmě ovládnou společnosti, které dnes ještě neznáme.

Velmi podobná situace se opakovala například již počátkem 80. let, kdy svět zasáhla revoluce osobních počítačů. Tucty výrobců PC tehdy s velkou pompou vstoupily na burzu a jejich akcie letěly vzhůru jako v explozi, dokud náhle celá horečka v roce 1983 – 84 neskončila krachem technologických akcií.

I když PC průmysl rozhodně přežil a dokonce si po další dvě dekády udržel růst o 25 procent ročně, z desítek tehdy soupeřících společností dnes vyrábí počítače jen jediná – marginální Apple Computer. Naopak největší hráči PC průmyslu, Dell a Compaq, se rozvinuli až nějaký čas poté, co bublina praskla. Rovněž Microsoft, který PC světu dominuje z hlediska softwaru, vstoupil na burzu až dlouho poté, co se první neperspektivní výrobci vybili.

Prakticky totéž nastalo ve dvacátých letech s akciemi automobilek. Už tehdy si řada lidí uvědomovala, jak ohromnou změnu pro lidskou civilizaci bude automobil znamenat. Nicméně společnosti, na které tehdy lidé své jmění vsázeli, se během příštích let do jedné vytratily. Výrobu aut dnes ovládají firmy, které se během akciové horečky 20. let rozhodně za favority nepovažovaly.

Na základě těchto historických paralel můžeme dnes téměř s jistotou říci, že současná firemní struktura internetu je odsouzena k zániku. Na druhé straně internet sám sobě samozřejmě mrtvý není a žádný fatální verdikt se nedá vynést ani nad myšlenkou e-commerce.

Bankrot několika rychlokvašených, neprozíravě postavených a špatně vedených firem totiž ještě neznamená, že webová ekonomika nemá smysl. Jediné, co se prokázalo, je skutečnost, že i internetové firmy musí mít od začátku všechny podstatné rysy staré dobré ekonomiky: realistický obchodní plán, nevirtuální zdroj příjmů a zkušený management.

Transakce na webu se ostatně ani s pádem tisíců dotcomů nezastavily. Víte, která společnost dnes má největší tržby na internetu? Není to Amazon.com, ani Yahoo!, ba ani America Online. Je to starý známý Intel, který prodejem svých čipů přes web realizoval v roce 2000 větší odbyt než všechny dotcomy dohromady. I známá kamenná doručovací služba Federal Express dělá dnes na webu větší byznys než America Online a 17krát více než Yahoo!.

Ve skutečnosti byla většina takzvaných internetových firem jen marketingovými projekty s nejasně definovanou strategií a nevyzrálým přístupem. Weboví prodejci zase obvykle neměli patřičnou marži, protože ve snaze zalíbit se zákazníkům prodávali za méně, než nakupovali.

Negativní publicita, kterou kolaps těchto pofidérních podniků vyvolal, ve skutečnosti jen odvedla pozornost od radikálních ekonomických a sociálních změn, které web do naší společnosti skutečně přinesl. Amazon.com stále ještě pomáhá proměňovat celý sektor prodeje knih – zeptejte se kteréhokoli amerického knihkupce, jak těžký je to konkurent. A všechny velké tradiční korporace už si komunikaci bez e-mailu a webu nedokážou představit – prostě proto, že je to mnohem levnější a efektivnější.

II. Komunikace a informační technologie

Ať už se tedy se zbylými dotcomy stane cokoliv, podnikatelský svět bude přesto objímat internet stále silněji. A každý, kdo bude chtít obchodovat s velkými koncerny, bude muset na web také. Slavná prognóza šéfa Intelu Andyho Grova – „Společnosti, které nebudou internetové do roku 2005, už nebudou společnostmi vůbec“ – už se začíná jevit jako příliš skromná.

Logicky se nyní nabízí otázka, co bude tou další „velkou věcí“, která vybudí příští mánii na amerických burzách. Internet se už jí zřejmě nestane, protože historie nezná případ, kdy by jeden sektor ekonomiky ožil ve dvou spekulacích horečkách po sobě. The Next Big Thing, jak říkají Američané, se klidně mohou stát biotechnologie nebo společnosti, které se zabývají genovými modifikacemi. A ještě spíše to mohou být firmy z oboru, který dnes ani neznáme, nebo jej zatím vůbec nepovažujeme za důležitý.

Klasické dotcomy však svůj zářez do historie zřejmě již dokončily. Vzhledem k hloubce jejich pádu nemají jejich akcionáři právě velkou naději, že by se jim peníze v dohledné době vrátily. A pokud by jejich papíry chtěl nyní někdo nově kupovat, pak snad jedině snilek, který bude doufat, že blesk udeří do jednoho místa dvakrát

Martin Jaroš, odborný spolupracovník Hospodářských novin

Na prahu masové individuální služby

Zatímco dnešní doba se vyznačuje prodejem hromadně vyráběných kopií, doba masové individuální služby bude znamenat všeobecnou dostupnost osobních individuálních služeb a výrobků vyráběných na zakázku a bude zajišťována vysokou mírou automatizace.

Z vnějšího pohledu byl rok 2001 výjimečný dvěma událostmi: poklesem celosvětového trhu počítačů PC a výrazným nárůstem prodeje jejich alternativ, zejména videoherních konzolí a nových typů mobilních komunikačních přístrojů. Obě tyto události jsou předzvěstí nadcházející změny role informačních a komunikačních technologií v lidské společnosti. Informační a komunikační technologie, které byly až doposud doménou profesionálního použití, se postupně rozšiřují i mimo tuto sféru a stávají se masově dostupnými prostředky hromadné komunikace. Díky této změně bude možné dokončit přechod z dnešní doby masové výroby, kterou nám přinesla průmyslová revoluce, do doby masové individuální služby, jejichž výhod budeme moci využívat díky masovému rozšíření počítačů.

Změna role internetu

Počítače i internet mají stejné kořeny: U vzniku obou fenoménů stála objednávka vojenských institucí. Podobná je i cesta, kterou se vydaly: Z vojenských základen se v průběhu vývoje dokázaly rozšířit nejprve na vědecká pracoviště a posléze i do většiny podniků. Dnes se zabydlují i v domácnostech. Díky tomu se vytváří univerzální infrastruktura, která dokáže masově a přitom automaticky doručit individuální služby lidem, kteří jsou v jejím dosahu. Ke zjištění informací o autobusovém či vlakovém spoji již není zapotřebí lidské práce člověka za přepážkou. K vyhledání zajímavých míst pro naši dovolenou včetně informací o dostupných hotelech a cenách již také nepotřebujeme nikam volat a tázat se živých pracovníků; dokonce i objednání takové dovolené můžeme zvládnout zcela automaticky, bez zásahu člověka. Postupně tak přecházíme z doby masové výroby, která započala průmyslovou revolucí, k do-

II. Komunikace a informační technologie

bě masové obsluhy, která nám navrátí individuální přístup k zákazníkovi jak ve sféře zboží, tak v oblasti služeb.

Od automatizace výroby zboží k automatizaci služeb

Průmyslová revoluce 19. století způsobila odklon od používání originálů – jedinečných výrobků i osobních služeb. Je to logické; výrobu kopií bylo možné provádět velmi efektivně a levně díky vysokému podílu práce strojů. Výroba originálů však i nadále vyžadovala drahou ruční práci živých pracovníků; originály tudíž nemohly cenově konkurovat průmyslově vyráběnému zboží a službám. V budoucnu nebude výroba originálů a doručování osobních služeb nutně vyžadovat lidskou práci: K doručení osobní služby i k výrobě zboží na zakázku budeme moci použít existující počítačovou infrastrukturu, která dokáže doručovat jedinečné individuální služby zcela automaticky. Vrátime se tak k používání originálních, jen pro nás připravených výrobků a služeb. Na rozdíl od někdejší individuální obsluhy živými řemeslníky však budou tyto originály vytvářeny zcela automaticky, vysoce efektivně a levně.

Tím se rozšíří výhody masové výroby – tedy efektivita – i na výrobu individuálních výrobků a služeb. Dokončí se tak kombinace výhod průmyslové masové produkce s výhodami osobní obsluhy. Vstoupíme tím do zcela nové doby: do doby masové osobní obsluhy.

Konec internetového monopolu osobních počítačů

Rok 2001 přinesl významné příznaky počínajícího přechodu k této nové éře. Jednou z nutných podmínek hromadného rozšíření automatických individuálních služeb je další zvýšení počtu uživatelů internetu. Individuální automatické služby totiž potřebují ke svému doručení masově dostupnou komunikační infrastrukturu, která umožňuje obousměrnou komunikaci. Kandidátem na tuto infrastrukturu je právě internet – pokud se ovšem dokáže oprostit od svých dnešních omezení. Jeho nejzávažnějším omezením je příliš složitá obsluha dnešních převládajících přístupových zařízení internetu, kterými jsou osobní počítače. Pokud by se k internetu dalo přistupovat jednodušším způsobem, například prostřednictvím zařízení spotřební elektroniky, která by byla specializována na konkrétní funkci či službu, mohl by být k síti připojen skutečně každý, nikoliv jen ten, kdo zvládne ovládání osobního počítače. Pak by se mohl internet oprostit od své současné vazby na profesionální uživatele v kancelářích a stát se skutečně masovým nástrojem, dostupným i lidem, kteří počítačům nerozumějí.

Pokles trhu PC

Tento trend přesně naznačil rok 2001. Poprvé od vzniku osobního počítače se letos nezvýšil počet prodaných PC; naopak, v celosvětovém měřítku toto číslo mírně pokleslo. Nepomohla přitom ani masivní cenová válka vyvolaná společností Dell, v té době ještě druhým, nyní již prvním největším výrobcem této komodity. Těm výrobcům IT, u kterých tvoří výroba PC významnou část jejich produkce, nastaly zlé časy. V lepším případě se jim snížil zisk, v mnoha případech se však dostali do červených čísel.

V kontrastu s tímto vývojem stojí významný úspěch videoherních konzolí. Cestu tomuto vývoji jistě připravila velmi úspěšná konzole PlayStation 2 firmy Sony, která byla uvedena na trh již o Vánocích roku 2000. Letos v listopadu k ní však přibyli další konkurenti: nová konzole společnosti Nintendo s názvem GameCube a první videoherní zařízení firmy Microsoft, konzole Xbox.

Tři přeměny internetu

Osobní počítače již splnily svůj úkol: otevřít počítačům cestu na stůl běžného netechnického uživatele, například finančníkům, redaktorům či obchodníkům. Současně s tím sehrály nezanedbatelnou roli

II. Komunikace a informační technologie

v masovém rozvoji internetu devadesátých let: Je to právě osobní počítač, který je dnes typickým zprostředkovatelem internetu pro běžného uživatele.

Dalším úkolem, který stojí před dnešními vývojáři, je přivést počítače a jejich prostřednictvím možnost okamžité komunikace do osobního života každého z nás. Cílem je rozšířit počet uživatelů výpočetní techniky a internetu z dnešních stovek miliónů na miliardy. Současně s tím dojde k další, v pořadí již třetí zásadní přeměně celosvětové sítě internet.

První přeměnou internetu byla jeho změna z původně vojenského komunikačního nástroje na nástroj výměny informací mezi vědeckými institucemi. Druhou zásadní změnu odstartoval počátkem devadesátých let vynález služby World Wide Web. Tato aplikace dokázala zvýšit atraktivitu internetu pro komerční použití a rozšířila jeho dosah z vědeckých institucí do běžných kanceláří a pracoven. Nyní tedy stojíme před třetí zásadní transformací. V ní se internet stane médiem masové komunikace. Každý člověk bude mít k dispozici řadu komunikačních zařízení, která mu umožní přistupovat k jednotlivým službám internetu. Ovládání těchto zařízení však nesmí být složitější, než je ovládání dnešních přístrojů spotřební elektroniky. Obsluha internetového terminálu budoucnosti proto nesmí připomínat ovládání počítače, ale musí být tak jednoduchá, jako je používání dnešního televizního či rozhlasového přijímače, případně čtení novin. Místo univerzálního přístupového zařízení založeného na osobním počítači se tedy objeví bohatá škála uživatelsky přátelských přístupových zařízení, která budou specializována na jednotlivé aplikace a služby.

Videoherní konzole jsou jedním z takových zařízení. Není náhodou, že dvě ze tří dnes nejpokročilejších konzolí (Xbox a PlayStation) jsou vybaveny vysokorychlostní přípojkou k internetu. Mají totiž vytvořit základ pro budoucí zábavní systém domácnosti, ve kterém bude postupně figurovat i video na přání a časem i nové interaktivní pořady. Tento systém časem nahradí dnešní přístroje spotřební elektroniky, tedy televizi, video, rozhlas. Nové audio- a videopořady umožní aktivní účast uživatele v nejrůznějších soutěžích, znalostních kvízech, ale i v interaktivních hrách hraných proti živým protihráčům.

Problémy telekomunikací

Ačkoliv nastupující doba automatizovaných služeb bude záviset na existenci komunikační infrastruktury a její provozovatelé budou mít zajištěny trvalé příjmy, přechodné období nebude pro provozovatele telekomunikačních služeb jednoduché. Budou totiž muset projít složitou transformací. Z provozovatelů služeb hlasové telefonie, jejíž příjmy jsou již delší dobu ohroženy, se stanou provozovatelé obecné sítě, jejíž struktura, a tedy i příjmy z jejích služeb však teprve vznikají. Rovnou na tomto místě zmíníme, že ve střednědobém výhledu pěti až deseti let se nerýsuje žádná nová datová služba, jejíž úspěšnost a výnosnost by se dala přirovnat ke komerční úspěšnosti hlasové telefonie.

Telekomunikační operátoři a jejich dodavatelé prožili letos špatný rok. Byla zaznamenána i rekordní ztráta za celou historii fungování komerčních společností. Ve druhém čtvrtletí přiznala společnost Nortel, velký globální výrobce telekomunikační techniky, ztrátu ve výši 16 miliard dolarů. Problémy se nevyhnuly ani jejím konkurentům – společnost Lucent, která byla pouhý rok předtím významným telekomunikačním výrobcem s neotřesitelnou pozicí, v roce 2001 sama vyjednávala o možnosti svého převzetí firmou Alcatel, tedy s firmou, která byla ještě nedávno jejím menším soupeřem.

Ohrožení příjmů z hlasové služby

Bezprostřední příčinou těchto potíží jsou příliš vysoké částky zaplacené v západní Evropě za licenci k provozování mobilních telekomunikačních sítí třetí generace, které slibují masovou dostupnost rychlého datového připojení. Licenční řízení v mnoha zemích jako by přesně kopírovalo „dotcomovou horečku“. Asi nejlépe můžeme jeho průběh parafrázovat: Mobilní hlasová telefonie je vysoce ziskovým podnikáním – jaká jiná může být další generace mobilních sítí, která toho přece umí ještě mnohem více?

II. Komunikace a informační technologie

Operátoři nedokázali racionálně odhadnout ještě přijatelnou výši investic. Vysoká cena, kterou zaplatili v některých západoevropských zemích, odsunula finanční návratnost této technologie v některých případech za horizont patnácti let. Tak dlouhodobý výhled finanční návratnosti je pro operátory nepřijatelný; například v Německu a v Anglii proto dochází ke spojování sil konkurentů v budování společných sítí a v Norsku se dokonce objevil případ vrácení licence. V některých případech se dokonce ukázalo, že zaplacené licence měly nejen příliš vzdálenou návratnost, ale byly i nad finančními možnostmi samotných operátorů. Řada operátorů se dostala do existenčních potíží a tyto potíže pak zprostředkovaně vedly i k problémům jejich dodavatelů.

Kanibalizace hlasové telefonie

Pokud se oprostíme od bezprostřední příčiny krizového vývoje, tedy licenční „horečky“, můžeme za zmíněnými nevidanými problémy sektoru telekomunikací, který byl až do tohoto roku zcela stabilní a vysoce ziskový, spatřovat především technologický vývoj. Základní telekomunikační služba, hlasová telefonie, se postupně stává součástí služeb digitálních datových sítí. Zpočátku se na přenos hlasu prostřednictvím počítačových sítí mohlo nahlížet jen jako na technickou zajímavost; jakmile však dosáhl internet relativně vysokých přenosových rychlostí, nastaly skutečné problémy. Globální podstata a velmi levný provoz sítě internet vedly nejprve k poklesu hovorného z mezinárodních hovorů. Většina uživatelů sice i nadále telefonovala ze svých přístrojů, národní telekomunikační operátoři však postupně ztráceli svoji exkluzivitu na propojení hovorů do zahraničí. Tím byly poprvé výrazněji ohroženy jejich stávající příjmy.

Nástup Instant Messaging

V dnešních dnech se tlak dále stupňuje: Objevuje se totiž razantní nástup adopce software pro okamžitou komunikaci (tzv. Instant Messaging, IM). Třemi hlavními produkty, které dnes soupeří o přízeň uživatelů, jsou MSN Messenger, AOL Instant Messenger a Yahoo Messenger. Tyto produkty původně sloužily pouze k výměně textových zpráv, takzvanému chatu, dnes se však jejich běžnou součástí stává IP telefonie. Počínaje loňským podzimem se navíc IM stává standardní součástí operačního systému: Microsoft jej totiž zahrnul do svého nového operačního systému Windows XP.

Běžný uživatel tak na svůj počítač nepotřebuje instalovat žádný dodatečný software – rovnou s instalací operačního systému a s připojením počítače na internet má k dispozici vše, co potřebuje k nahrazení telefonu. IM software je přitom nejen levnější, ale v mnoha případech i lepší variantou než klasický telefon: umožňuje komunikujícím účastníkům sdílení dokumentů, v závislosti na rychlosti připojení dokáže přenášet nejen zvuk, ale i obraz, snadno propojuje více uživatelů dohromady. Pokud se IM software rozšíří tak masově, jako se rozšířily dnešní internetové browsery, dále se tím zvýší konkurenční tlak na telekomunikační operátory. Takový vývoj je velmi pravděpodobný.

Nástup bezdrátového přístupu

Telekomunikační firmy prozatím chrání ještě jedna skutečnost: Uživatel počítače s IM softwarem je stále ještě připoután k místu, kde tento počítač používá, a samozřejmě k samotnému – relativně velkému a nepříliš snadno ovladatelnému – počítači. IM tedy pro něj stále ještě nenabízí takovou volnost a jednoduchost používání jako mobilní telefony.

I tato omezení však v blízké budoucnosti padnou. Postupně narůstá počet zařízení spotřební elektroniky (mobilních telefonů, osobních digitálních asistentů a různých kombinací těchto zařízení), která dokážou připojit své uživatele z kteréhokoli místa a v jakoukoliv dobu a jejichž ovládání je velmi snadné a intuitivní. Paradoxně to budou právě mobilní telekomunikační operátoři, jejichž nabídka nových vysokorychlostních datových služeb bude kanibalizovat (tedy ničit) výnosy hlasové telefonie, tedy výnosy,

II. Komunikace a informační technologie

kteří jsou klíčové i pro ně samotné. Uživatelé tak časem získají možnost levné mobilní hlasové i obrazové komunikace s vysokým uživatelským komfortem. Přístroje ve tvaru telefonů tedy z našeho světa nezmizí; pouze se stanou (a tento přechod již nějakou dobu probíhá) jednoduše ovladatelnými specializovanými počítači, jejichž ovládání i funkce budou přizpůsobeny potřebám jejich uživatelů.

Co nahradí hlasovou službu?

Tento vývoj ovšem přímo ohrožuje základní a nejdůležitější příjem telekomunikačních operátorů: příjem z hlasové služby. Problém je o to větší, že se v dohledné době nerýsuje žádná aplikace, která by mohla tyto ztracené příjmy nahradit. Dlouhodobý výhled je již optimistický: do nové telekomunikační infrastruktury se přesunou příjmy z reklamy. Tím, že se internet stane masovým médiem obousměrné komunikace, bude moci sloužit k cílenému doručení personalizovaných informací o zboží a službách velkému množství uživatelů. Interaktivní internet tak nahradí dnešní vysílací média, která sice dokážou reklamou produkovat levně a ve velkém množství, nedokážou ji však zacílit, a nedokážou tudíž výrazněji zvýšit její účinnost.

Internet ve své nové podobě masového komunikačního média bude mít obrovskou konkurenční výhodu ve své obousměrnosti. Právě ta umožní přeměnit reklamu z její dnešní podoby v přesně cílenou užitečnou informaci respektující aktuální kontext příjemce. Vzhledem k tomu, že potřeba firem prodávat své výrobky a služby, a tedy vyhledávat zákazníky, je trvalá, trvalý bude i příjem plynoucí z poskytování reklamy nového typu.

Bohužel však nepůjde o snadné a rychlé nahrazení dnešních příjmů z hlasové telefonie. K prosazení reklamy nového typu se nejprve bude internet muset stát masovým médiem. K tomu bude potřeba dosáhnout vysoké penetrace nových obousměrných komunikačních zařízení. To nějakou dobu potrvá – experti neočekávají, že by k takovému vývoji došlo v horizontu kratším než 5 až 10 let. Teprve s adopcí těchto zařízení se začnou masově prosazovat nové komerční služby a dojde k výraznějšímu přesunu reklamy z tradičních médií. Nárůst komerčního významu internetu bude proto postupnou a dlouhodobou záležitostí. Prozatím vše nasvědčuje tomu, že odliv příjmů z hlasové telefonie bude rychlejší než nárůst z příjmů nových komerčních služeb. Přechodové období bude klást na telekomunikační společnosti vysoké nároky a není vyloučeno, že v tomto sektoru dojde ještě k další vlně konsolidace.

Internetové aplikace

V minulém roce pokračoval propad akcií technologických titulů, který započal již v březnu roku 2000. Pokud bychom mohli zjednodušeně nazvat rok 1999 rokem elektronických obchodů a rok 2000 rokem elektronických tržišť, loňský rok nemá pro podobné označení žádného jasného favorita. Velká pozornost se věnovala rozšiřování tradičních podnikových informačních (tzv. ERP) systémů. Výrobci velkých ERP systémů jednak připravovali verze svého softwaru určené pro menší firmy, jednak rozšiřovali funkcionalitu svých produktů směrem k automatizaci některých složek mezifirmní spolupráce. Zejména populární byl také rozvoj počítačové podpory oblasti řízení nákupu, tzv. e-procurement.

Obecně můžeme tyto trendy chápat jako důsledek celkového internetového vystřízlivění. Může v nich totiž spatřovat návrat k velmi pragmatickým a odzkoušeným oblastem nasazení systémů IT, kterými je oblast podnikových aplikací. Toto vystřízlivění můžeme charakterizovat ještě jedním příkladem.

Pozor na „znásilňování“ světa

Zkušenosti z dosavadních komerčních aplikací internetu dokazují, že internet lze nejuspěšněji aplikovat tam, kde využije a vylepší již existující infrastrukturu standardního, „kamenného“ světa. Z pohledu zákazníka tedy úspěšné internetové aplikace vylepšují existující úspěšné služby; z pohledu podnikatele

II. Komunikace a informační technologie

má nová technologie přinést výhodu nad konkurencí, aniž však bude ohrožovat jeho stávající prodejní kanály nebo vyžadovat příliš radikální změnu chování cílové skupiny zákazníků.

Konec slávy elektronických obchodů

Dnes si již podnikatelé nekladou otázku, zda jednoho dne převládnou v našem světě elektronické obchody, a jestli tak zcela vytlačí obchody klasické. K takové dramatické změně není totiž důvod. O úspěchu každé technologie a obchodní myšleny rozhoduje ve svém důsledku zákazník, a ten je ve své většině konzervativní. Není důvod, aby ze dne na den opustil své zažitě stereotypy.

Druhým významným faktorem úspěchu je, že každá inovativní technologická firma musí konkurovat nejen jiným technologickým firmám svého oboru, ale také zavedeným „netecnologickým“ podnikům. Znamená to, že z hlediska nákladů a celkové efektivity podnikání musí být nové formy podnikání srovnatelné se svou klasickou podobou. Nestačí být tedy inovativní – pokud si zákazník bude chtít koupit řekněme jogurt, nebude ochoten zaplatit vyšší cenu jen proto, že získá dobrý pocit z toho, jak novátorsky nakoupil.

Právě z těchto dvou důvodů neuspěly firmy, které chtěly „přebudovat svět“, ať už z pohledu požadavku na příliš drastickou změnu chování zákazníků, tak z pohledu nové výstavby infrastruktury, která již jinde stojí a úspěšně funguje. Uspěly oproti tomu projekty, které se od počátku snažily maximalizovat synergie se stávajícím způsobem podnikání. Dnešním cílem je celý projekt minimalizovat: Nově postavit musím pouze tu část svého podniku, která nikde neexistuje a která mě přitom odliší od konkurence. Ostatní části podniku sám nebuduji a využiji zde synergie s existujícími firmami a službami.

Ilustrujme tyto skutečnosti na konkrétním příkladu – prodeji potravin. V červenci zkrachoval nejznámější elektronický obchod v tomto segmentu, firma Webvan. V té době měla 2000 zaměstnanců, 750 tisíc zákazníků, vlastní vozový park dodávkových automobilů a sedm distribučních center. Investoři do ní vložili 800 milionů USD. Tato firma se v podstatě snažila vytvořit vše od počátku: vlastní skladové zázemí a vlastní distribuci. Z tohoto důvodu byly náklady projektu velmi vysoké. Vysoký by pak musel samozřejmě být i vlastní prodej a zisk; jen ten by totiž mohl Webvanu zajistit návratnost vloženého kapitálu. Ukázalo se však, že firma není schopna zmíněného vysokého prodeje docílit, celý projekt musel být proto odepsán.

Jiným přístupem ke stejnému problému je otevření smíšeného on-line obchodu společnosti Tesco ve Velké Británii. Smíšeným elektronickým obchodem myslíme takový obchod, který navazuje na synergie s existujícím „kamenným“ způsobem prodeje. V tomto případě nebylo nutné budovat vlastní sklady ani vlastní distribuční centra a navíc bylo možné sdílet i existující výhodné vztahy s dodavateli. Postačilo vytvořit speciální, „obchodní“ část webovských stránek Tesca a zajistit dopravu zboží mezi nejbližším kamenným hypermarketem a zákazníkem. Celý projekt byl tedy mnohem jednodušší a od počátku levnější – sdílí totiž náklady s tradičním způsobem prodeje, sdílí značku a marketing a také výhodné nákupní ceny a dodavatelské podmínky. Takový projekt má mnohem větší šanci na úspěch. Tesco.com je dnes největším a neúspěšnějším potravinářským obchodem světa. Ve Velké Británii je jeho služba zisková, má téměř 1 milion zákazníků, týdně se expeduje 70 tisíc objednávek a roční prodej dosahuje 420 milionů USD.

Problémy elektronických tržišť

Fenomén „znásilňování existujícího světa“ lze mimochodem pozorovat nejen v oblasti univerzálních elektronických obchodů, ale i v projektech obřích elektronických tržišť. Zatímco vizionáři předpovídající brzké zmizení klasické prodejní sítě a její nahrazení virtuálními obchody přehlédli existující zvyky zákazníků, ambiciózní snaha některých elektronických tržišť „nahradit trh“ budováním projektů, které by přímo ohrozily stávající příjmy svých účastníků, nerespektovala existující stav odběratelských a dodavatelských vztahů.

II. Komunikace a informační technologie

V době, kdy začala vznikat první elektronická tržiště, se objevilo několik mýtů. Především se soudilo, že tržiště dokážou zcela přestavět hodnotový řetězec v dosud známé podobě. Zejména distributoři a dealeri neměli podle tohoto mýtu žádnou užitečnou funkci, pouze celý proces zdražovali. Model neutrálního tržiště proto plánoval nahradit existující tržní vztahy. Vzniklo by obří transakční centrum, které by přímo propojilo velké množství dodavatelů s velkým množstvím odběratelů a eliminovalo by potřebu mezičlánků. Předpokládalo se, že odběratelé začnou těchto tržišť masivně využívat a tím donutí dodavatele k následování. Cenová transparentnost výrazně sníží cenu produktů, katalogové a vyhledávací služby tržiště sníží transakční náklady. Kvalitní dodavatelé dokážou tímto způsobem výrazně zvýšit svůj prodej a najdou cestu k novým zákaznickým segmentům. Výsledkem této oboustranné atraktivitě bude, že tržiště přitáhnou enormní objem transakcí řádově v miliardách dolarů. V takovém případě nebude problém, když si malou část tohoto objemu nechá provozovatel tržiště pro sebe.

Obchodní model se tedy zdál zřejmý: dát dohromady nakupující a prodávající, vyřadit z procesu nákupu a prodeje nepotřebné články a dosáhnout obrovského objemu transakcí. V takovém případě přece vyhraje každý.

Výše uvedené představy se v praxi nepotvrdily. Primární problém, se kterým dnes bojuje řada elektronických tržišť, je malý objem obchodovaného zboží. S tím pochopitelně souvisí nižší než plánované příjmy jejich provozovatelů a s těmito nedostatečnými příjmy jde ruku v ruce krach celé řady původně ambiciózních projektů. Primární příčinu těchto problémů bychom mohli opět shrnout pod pojem „znásilňování“ existujícího světa a existujících obchodních vztahů. Prodávající si nemůže dovolit přistoupit na nový obchodní model, který by přímo ohrozil jeho stávající prodejní kanály. Dosažení vysokého objemu prodeje může sice (jednou) skutečně vést ke zlevnění prodejního procesu, v žádném případě ale nemůže být bráno jako jeden z prvních cílů nové technologie. Je hrubou chybou jej účastníkům nerealisticky slibovat rovnou při spuštění projektu. Většina tržišť, která si takový cíl kladla, jej zákonitě nedokázala splnit. Vzhledem k tomu se tato tržiště bohužel ani nedostala do dalších fází, které již měly přinést jejich účastníkům jiné, reálnější služby.

Jak dlouho potrvá přechod k době masové obsluhy?

Tyto poznatky samozřejmě neznamenají, že by technologický vývoj nemohl vést k radikálním, revolučním změnám našeho světa. Vždyť svět, ve kterém žijeme dnes, se liší od světa před pouhými sto lety skutečně obrovským způsobem. Totéž platí o službách a celkovém způsobu podnikání.

Na počátku dvacátého století byli například lidé zvyklí nakupovat výhradně v malých obchodech – kupectvích. První supermarkety se objevily ve Spojených státech až ve třicátých letech. Dnes tento způsob prodeje začíná převažovat a řadě klasických obchodů způsobuje existenční problémy. Lidé si tedy na nový způsob prodeje zvykli a masově změnili své nákupní zvyky. Změny se však udály postupně a po malých krůčcích. Supermarkety potřebovaly ke své masové adopci několik desítek let.

Není divu, že okouzlení z nově dostupných technologií může vzbudit u některých podnikatelů příliš velká očekávání. Žádný vynález však nesmí příliš předběhnout svou dobu. Právě s tímto poznáním skončila celá řada internetových podnikatelů; paradoxně na stejnou skutečnost doplatila i řada velkých firem telekomunikačního odvětví.

Dnes tedy začínáme vstupovat do doby masové obsluhy. Tento přechod se pochopitelně neodehraje ze dne na den. Bude trvat řadu let, než se vize popsané v našem článku stanou skutečností. Přechodné období bude proto patřit firmám, které dokážou vyřešit klasické dilema každého podnikání – využívat novou technologii tak, aby jim poskytla konkurenční výhodu, zároveň však nespadnout do lákavé pasti ignorování zažitých zvyků svých konzervativních zákazníků.

II. Komunikace a informační technologie

Technologie v číslech

Telekomunikace: ve víru změn

Telekomunikační sektor ve střední Evropě očekává podle analytiků v příštích několika letech období klíčových změn: prochází přeměnou z monopolního na konkurenční prostředí, přechodem z hlasových služeb na datové a z pevných připojení na mobilní.

Výrazný nárůst zaznamenaly hlavně datové komunikace, které rostou rychleji než trh s telefonními službami. Počet digitálních pronajatých linek poroste do roku 2005 podle očekávání IDC průměrně o 19 % ročně, podobně trh se službami sítí pro správu dat směřuje od technologií X.25 k Frame Relay a ATM a do roku 2005 se rovněž očekává vysoký nárůst v segmentu IP-VPN (sítě založené na internetovém protokolu a virtuální privátní sítě). Zatímco digitální pronajaté linky a služby Frame Relay rostou v krátkodobém až střednědobém výhledu, v budoucnosti to už budou hlavně virtuální privátní sítě založené na protokolu IP (IP-VPN). V oblasti telefonních služeb se budování analogových telekomunikačních linek v nejvyspělejších zemích středo- a východoevropského regionu prakticky zastavilo, protože uživatelé datových spojení a internetu upgradují na ISDN a mnoho jich dává přednost mobilním službám před tradičními. Tento vývoj výrazně zpomalil nárůst klasických telefonních linek, zejména v ČR a v Maďarsku. Liberalizace telekomunikačního trhu v České republice, zahájená v lednu 2001, už vykazuje první výsledky – zejména obecnou dostupnost základních telekomunikačních služeb. Trh dosáhl zhruba 40% penetrace, která se ukazuje jako dostatečná úroveň.

Služby klasické telefonie a pevných stanic nahrazuje trh služeb mobilních sítí. Světový prodej mobilních telefonů podle údajů podle studie IDC ze srpna 2001 měl vzrůst během roku 2001 oproti předchozímu ročnímu období o 3 % na 412 milionů kusů a v roce 2005 předpokládá IDC dokonce prodej 672 milionů mobilních přístrojů, zejména v souvislosti s přechodem na sítě dvaapůlté a 3. generace. Pozvolný, ale přece jen růst telekomunikačního oboru předpokládá prognóza Gartner Group (GG) na základě investičního boomu v letech 1998 – 2000, nicméně už ne takovým tempem jako dosud. Trh veřejných služeb založených na pevných linkách sice zůstává, ale probíhá jeho přeorientování na jiné typy služeb. Globální trh telekomunikačních a datových služeb včetně paketových hlasových služeb činil podle údajů GG 616 miliard dolarů v roce 2000 a přes 664 miliard dolarů v roce 2001, což představuje meziroční nárůst 7,8 %. Nicméně i širokopásmové služby začínají narážet na tzv. úzké hrdlo většinou v podobě tzv. poslední míle, tzn. infrastruktury konečného úseku na trase přivádění služeb uživatelům mezi vlastní přípojkou uživatele a jinak už vcelku dostatečně dimenzovanými trasami páteřních a místních sítí.

Mobilní trh ve střední Evropě pokračoval i v roce 2001 ve svém masivním rozvoji. Podle poslední analýzy IDC dosahuje penetrace v regionu rekordních hodnot, a to zejména v ČR, kde studie uvádějí až 65% penetraci mobilních služeb, čímž ČR výrazně předstihuje ostatní středoevropské země (Maďarsko, Polsko a Slovensko) zahrnuté ve studii. Tato hodnotě by se měla celková penetrace ve středoevropském regionu přiblížit kolem roku 2005, zatímco koncem roku 2001 dosahovala podle IDC 36 %. Hlavním rozvojovým prvkem jsou v současné době předplacené služby, které by měly kolem roku 2003 představovat zhruba dvě třetiny všech nových zákazníků a na některých trzích i více. Celkovou hodnotu tržeb ze služeb mobilních sítí odhaduje IDC na více než 5 miliard dolarů. Výrazný podíl na nich mají hlavně textové zprávy SMS, jejichž stále rostoucí počet zřejmě sníží až nástup nových mobilních datových služeb v roce 2004 a 2005.

II. Komunikace a informační technologie

Počítače a internet

Tab. č. II/1

Tabulku největších výrobců počítačů podle tržního podílu vedla v klíčovém oboru serverů koncem roku (údaje z prosince 2001) „velká pětka“ IBM (26 %) Compaq (16 %), Hewlett-Packard (15 %), Sun Microsystems (12 %) a Dell (8 %). V segmentu serverů založených na architektuře Intel (Standard Intel Architecture Servers – SIAS) je však lídrem Compaq (26 % trhu) následován firmou Dell (20 %); právě DELL však agresivní cenovou politikou v roce 2001 výrazně ovlivnil vývoj počítačového trhu.

Prodejce počítačů po letech růstu zaskočilo v roce 2001 zpomalení a pokles trhu (např. dodávky serverů zaznamenaly ve 3. čtvrtletí až 30% snížení a trh PC na tom není s výjimkou segmentu notebooků a kapesních zařízení typu handheldů a PDA) o moc lépe. Pokles trhu domácích PC odhadují analytici na téměř 10 % a firemních PC na zhruba 5 %. S oživením se počítá až v polovině roku 2002 s masovějším nástupem nového operačního systému WindowsXP uvedeného koncem loňského roku. Internetový svět se naproti tomu utěšeně rozvíjí. Podle údajů IDC bude v roce 2005 na internet připojena zhruba miliarda lidí, tzn. asi 15 % světové populace. Pro srovnání: V roce 2000 vykazovaly USA zhruba 34 % populace jako uživatele internetu, Asie/Pacifik s výjimkou Japonska (to samotné udává 10 % uživatelů internetu) 16 %, a na zbytek světa připadalo 11 % uživatelů.

Ve 14 evropských zemích v roce 2001 surfovala po internetu více než polovina obyvatel. Pětina těchto lidí, odpovídající asi 10 % dospělé populace, si v době tříměsíčního průzkumu prováděného na počátku roku 2001 na internetu také něco koupila. Na 29 % uživatelů internetu podle IDC stráví na webu 3–4 hodiny týdně ve srovnání s loňskými 24 %, a 52 % z nich utratilo na internetu během tříměsíčního období méně než 100 eur, stejně jako předchozí rok. Zatímco počet webových uživatelů se během uplynulého roku zvýšil, jejich útrata a čas strávený on-line nedoznaly větších změn, konstatuje studie IDC.

Evropská internetová populace směřuje k vyrovnání mužů a žen, zhruba 43 % internetových uživatelů v Evropě byly v roce 2001 ženy,

Mobilní telefony v ČR

Počet uživatelů	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Eurotel	45 800	168 500	354 000	587 500	1 070 000	2 171 000	3 238 000
Radiomobil	-	-	173 000	373 000	700 000	1 850 000	2 850 000
Oskar	-	-	-	-	-	300 000	(680 000)
Celkem	45 800	168 500	527 000	960 500	1 770 000	4 321 000	6 768 000

Počet telefonních stanic (HTS)

Počet tel. účastníků	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
K digit. ústřednám připojeno %	18	33	50	64	77	86	
Bytové tel. stanice	1 564 482	1 855 256	2 219 303	2 578 766	2 680 000	2 664 000	
Z nich ISDN (v ekvivalentu HTS)	-	-	-	17 000	57 000	122 000	
Podnikatelské tel. stanice	765 188	879 062	964 391	1 053 850	1 159 000	1 190 000	
Hlavní tel. stanice celkem	2 398 238	2 815 361	3 275 186	3 733 713	3 839 000	3 854 000	

II. Komunikace a informační technologie

tz. o 3 % více než předchozí rok. Nicméně muži jsou většími příznivci internetu a raději na něm nakupují. Pokud jde o věkovou strukturu, polovina dospělých kupujících byla mladší než 35 let a jen 10 % bylo starších než 55 let.

Trh s profesionálními IT službami dosáhl v České republice v roce 2000 hodnoty 630,85 miliónu dolarů, což představuje nárůst o 8,8 % v porovnání s rokem 1999. IDC očekává, že výdaje na IT služby v České republice překročí do roku 2005 hranici 1 miliardy dolarů. Jedním z klíčových momentů rozvoje internetové infrastruktury v ČR byl v roce 2001 projekt zavedení internetu do škol, který však provázely i po výběru generálního dodavatele (konsorcium AutoCont a Český Telecom) počáteční problémy. Realizace se oproti původním předpokladům odehraje až v průběhu roku 2002.

V ČR uvádějí různé výzkumy různé odhady počtu uživatelů internetu (některé odhady kalkulují se 3 – 4 milióny, údaje IDC uvádějí celkový počet připojení k internetu ke konci roku 2001 na 440 tisíc), většina se shoduje, že jejich celkový počet u nás překročil 2 milióny. Za klíčový faktor pro rozvoj internetu považují analytici tzv. volné připojení a telekomunikační poplatky. V ČR se připojení k internetu zdarma stalo všeobecně dostupné a téměř vytlačilo placené služby dial-up. Skupina dial-up přístupů vykazuje největší nárůst a bude zřejmě převládat i během několika příštích let. V business segmentu odhaduje IDC, že v roce 2001 tvořilo dial-up připojení více než 90 % všech internetových připojení. Do roku 2005 se nicméně na trhu rozšíří služby typu broadband, které se mj. připravují v rámci již udělených licencí na FWA (Fixed-Wireless Access), kabelové připojení k internetu a služby ADSL, jejichž uvedení připravuje Český Telecom. Podíl širokopásmových služeb a pronajatých pevných linek ale může do roku 2005 vzrůst až na zhruba jednu čtvrtinu všech podnikových připojení, přičemž ještě vyšší podíl budou zaujímat ve vygenerovaném obrátu. Obrát trhu s internetovým připojením ve střední Evropě v roce 2001 reprezentuje 830 miliónů dolarů, přičemž v roce 2005 by měl dokonce vyskočit až na 1,9 miliardy dolarů.

Poznámka: Za internetové připojení studie IDC považují jeden přístup k internetu (např. dial-up přístup z domova s 1 PC nebo s 1 uživatelem), tzn., že počet připojení k internetu není totéž, co počet PC připojených na internet.

Josef Vališka, Hospodářské noviny

III. Sčítání lidu, domů a bytů

Petra Brabcová

Podle předběžných výsledků sčítání lidu, domů a bytů Česká republika k 1. březnu 2001 měla 10 292 933 obyvatel.

III. Sčítání lidu, domů a bytů

Průběh

Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 proběhlo v souladu s metodickými doporučeními OSN a statistického úřadu Evropských společenství – Eurostatu opětovně formou sebesčítání, tj. každá osoba vyplňovala za sebe, za své děti, případně za další osoby domácnosti příslušné sčítací tiskopisy. Sčítací formuláře předávali do domácností sčítací komisaři, kteří je vyplněné následně přebírali zpět.

Po převzetí vyplněných sčítacích tiskopisů od občanů provedli sčítací komisaři kontrolu vyplnění za příslušný sčítací obvod (celkem bylo na území České republiky vytvořeno přes 50 000 sčítacích obvodů – průměrný sčítací obvod byl vymezen 80 až 100 byty, při maximu 150 bytů a zahrnoval zhruba 200 osob), zkompletovali postupně materiál za jednotlivé domy, připravovali podklady pro tzv. předběžné výsledky sčítání a zpracovaný podkladový materiál předali sčítacím revizorům. Ti po následných kontrolách všech vyplněných tiskopisů a formulářů odevzdali na jednotlivá okresní pracoviště Českého statistického úřadu, kde byla provedena sumarizace předběžných výsledků za obce a okres. Další práce zajišťovala a v současné době ještě zajišťují okresní kompletační vyznačovací střediska, střediska na pořízení dat a kontrolní korekční pracoviště na ústředí Českého statistického úřadu.

Celkem bylo při sčítání lidu, domů a bytů 2001 zjišťováno 26 údajů o osobách, 18 údajů o bytech a bydlení a 12 údajů o domech, a to pomocí tří formulářů: Sčítacího listu osob, Bytového listu a Domovního listu. U osob, které měly na území České republiky trvalý nebo dlouhodobý pobyt, byly sledovány všechny údaje. Osoby pobývající na našem území v době sčítání jen krátkodobě měly do sčítacího formuláře zaznamenávat jen pět základních dat. Sčítání dále podléhaly všechny domy určené k bydlení, resp. všechny byty, tedy i neobydlené. Na rozdíl od předcházejících cenů byly některé dříve zjišťované údaje vypuštěny a naopak se objevily dotazy nové či nově formulované. Mezi nově zařazené otázky v seznamu zjišťovaných ukazatelů o obyvatelstvu patří dotaz na případné druhé nebo další zaměstnání sčítané osoby. K výraznějším změnám došlo především v třídění ekonomických ukazatelů. Užité klasifikace postavení v zaměstnání navazuje na mezinárodní klasifikaci International Classification of Status in Employment (ICSE). U ukazatele vzdělání a zaměstnání se také převedla na mezinárodní klasifikaci ISCO (Mezinárodní klasifikace zaměstnání ISCO-88, Ženeva, ILO 1990), resp. ISCED (Mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 1997, Paříž, UNESCO 1997). Obdobně jako při minulém sčítání byly národnost jakož i náboženské vyznání zjišťovány důsledně deklaratorně, tzn. že občané se svobodně, podle vlastního přesvědčení a tedy i v naprostém souladu s ustanovením Listiny základních lidských práv a svobod k této otázce vyjádřili. Z údajů mapujících vybavení domácností byl do sčítacího tiskopisu nově zařazen dotaz na vybavení bytové domácnosti počítačem, ale zároveň byly vypuštěny otázky sledující vybavenost domácností mrazničkou, automatickou pračkou a televizorem.

Po zpracování všech získaných dat, jejichž pořízení se poprvé v historii cenů konaných na našem území uskutečňuje optickým čtením – OCR/ICR technologie, budou postupně zveřejňovány definitivní výsledky. V souladu s celkovou koncepcí zpracování dat v Českém statistickém úřadě se zpracování údajů ze sčítání uskuteční v databázi Oracle. Zakončením celé akce by, kromě velkého množství výstupů, které budou k dispozici v co nejširším třídění a kombinacích a budou zpřístupněny v tištěné i elektronické verzi (v této podobě již jsou předběžné výsledky), mělo být Pramenné dílo sčítání 2001, dále Statistický lexikon obcí a celá řada přehledů a analýz.

Předběžné výsledky sčítání lidu 2001

Publikace Předběžné výsledky sčítání lidu, domů a bytů k 1. 3. 2001 obsahuje vybrané údaje za obyvatelstvo, domy a byty charakterizující z řady hledisek populaci žijící na našem území na počátku nového tisíciletí.

III. Sčítání lidu, domů a bytů

Z předběžných výsledků je znám nejenom celkový počet obyvatel České republiky k 1. 3. 2001, ale i počty dočasné přítomných osob a osob s krátkodobým pobytem na našem území v době sčítání či věkové složení obyvatel, a to v porovnání s výsledky minulých censů podle pohlaví, velikostní skupiny obce či podle krajů, okresů a měst s více než 10 000 obyvateli. Předběžné výsledky nás také informují, a sice na základě svobodného přihlášení se každého občana k národnosti či etnické skupině, o územním rozmístění vybraných národností v České republice ve srovnání s údaji získanými při předcházejících cenzech, dále podle velikostní skupiny obce či podle krajů, okresů a měst s více než 10 000 obyvateli. Z ekonomických ukazatelů obsahují předběžné výsledky údaje o počtech a složení ekonomicky aktivních osob (opět podle pohlaví, velikostní skupiny obce, podle krajů, okresů a měst s více než 10 000 obyvateli) a údaje o počtech osob, které dojíždějí za prací mimo své trvalé bydliště. Zjištěná data o počtu pracujících osob však nejsou v časové řadě plně srovnatelná. Při sčítání 2001 byly mezi zaměstnané osoby započteny všechny osoby starší 15 let, které během sledovaného období vykonávaly nějakou práci za mzdu nebo podíl na zisku, nebo byly dočasně nepřítomné v zaměstnání, anebo byly samostatně činné. Mezi dočasně nepřítomné osoby v zaměstnání patřily především osoby nemocné či na dovolené. Na rozdíl od sčítání 1991 byli při tomto censu mezi ekonomicky aktivní zařazeni i studenti a učni, případně další osoby, které se věnovaly především neekonomickým činnostem, ale přesto měly ve sledovaném období alespoň 1 hodinu placeného zaměstnání nebo samostatně podnikaly. Do skupiny pracujících osob byly dále zařazeny ženy na mateřské dovolené v trvání 28 nebo 37 týdnů. Ženy na tzv. další mateřské dovolené (do 3 let věku dítěte) a osoby pobírající rodičovský příspěvek byly zahrnuty do skupiny osob ekonomicky neaktivních. Za nezaměstnané pak byly považovány všechny osoby starší 15 let, pokud byly ve sledovaném období bez práce, byly připraveny k nástupu do práce a současně si i práci hledaly.

Značnou část předběžných výsledků tvoří rovněž cenné údaje přibližující bytový a domovní fond na území České republiky.

Vybrané údaje z předběžných výsledků sčítání lidu, domů a bytů 2001

Podle předběžných výsledků sčítání lidu, domů a bytů měla Česká republika k 1. 3. 2001 celkem 10 292 933 obyvatel. Tento počet zahrnuje 10 223 079 osob s trvalým pobytem a 69 854 osob s pobytem dlouhodobým. K uvedenému datu bylo na našem území sečteno 46 tisíc cizinců s krátkodobým pobytem a 69 tisíc cizinců pobytem dlouhodobým. Celkem tedy na našem území pobývalo v době sčítání 115 880 cizinců. Počet cizinců s trvalým nebo dlouhodobým pobytem na území České republiky činil 104 884 osob. Nejvíce, a to téměř jednu pětinu z tohoto počtu tvořili obyvatelé Ukrajiny a další necelou jednu pětinu obyvatelé Slovenska. Třetina všech obyvatel České republiky žije podle předběžných výsledků ve 22 městech, která mají 50 000 a více obyvatel, a další více než čtvrtina populace republiky žije v malých obcích do 2000 obyvatel.

Předběžné výsledky dokládají proces stárnutí obyvatelstva, který se po odeznění natalitní vlny v 70. letech 20. století projevuje neustálým snižováním podílu dětské složky obyvatelstva, zvýšením podílu obyvatelstva v produktivním věku a mírným zvýšením podílu starších lidí. Podíl dětí ve věku do 14 let tvoří v naší populaci 16,5 %, podíl osob ve věku mezi 15 a 59 lety 65,3 % a zbývajících 18,2 % připadá na osoby starší 60 let. Nejvyšší podíl 60letých a starších je v hlavním městě Praze, v Brně, v Plzni a v okrese Rokycany, kde převyšuje 20 % obyvatel. Z celkového počtu obyvatel 60letých a starších je téměř 60 % žen.

Poměr pohlaví patří k velmi stabilním ukazatelům a z dlouhodobého hlediska se mění jen nepatrně. Stejně jako při minulých sčítáních i při letošním byl zachován vyšší podíl žen. Poměr pohlaví primárně závisí na věkové struktuře, neboť čím je starší obyvatelstvo, tím je vlivem vyšší střední délky života i vyšší podíl žen. Dalším faktorem ovlivňujícím index maskulinity jsou pracovní možnosti v jednotlivých lokalitách.

III. Sčítání lidu, domů a bytů

Například u nejmenších velikostních skupin obcí je index maskulinity ovlivňován kromě vyššího podílu staršího obyvatelstva právě nižší nabídkou pracovních příležitostí vhodných pro ženy, a proto zde v produktivním věku převažují muži. Opačná je situace ve městech nad 10 000 obyvatel.

Ačkoliv se oproti údajům minulého sčítání zvýšil počet mužů v produktivním věku o 227 tisíc a žen o 191 tisíc, došlo k poklesu počtu ekonomicky aktivních osob (u mužů o 206 tisíc a u žen dokonce o 458 tisíc). Předběžné výsledky neumožňují podrobnou analýzu tohoto jevu, nicméně je zde zřejmý vliv jednak věkové struktury obyvatelstva, jednak uvedené změny metodiky. Zjištěný stav může ovlivňovat i ta skutečnost, že během minulých 10 let část převážně ženské populace využila možnosti předčasných odchodů do důchodu. Z celkového počtu osob žijících na našem území je 45 % ekonomicky aktivních, přičemž téměř 1 700 tisíc osob (37 % z celkového počtu pracujících v České republice) dojíždí za prací do jiné obce. Vyjíždka za prací prudce klesá s velikostí obce. Nejnižší vyjíždka byla zjištěna ve velkých městech s širokou nabídkou a možnostmi pracovního uplatnění obyvatel. Z úhrnu bydlících ekonomicky aktivních obyvatel Prahy tak vyjíždí za prací pouze 3,6 %, Brna 5,2 %, Plzeň 8,3 % a Ostravy 9,1 %. V porovnání s celostátním průměrem měly nižší podíl vyjíždky k datu posledního sčítání lidu dále okresy Ústí nad Labem 22,5 %, Liberec 26,6 %, Cheb 29,0 % a Hradec Králové 29,3 %. Naopak nejvyšší podíl vyjíždějících za prací mají již tradičně příměstské okresy Praha-západ 68,2 %, Brno-venkov 67,4 %, Plzeň-jih 64,8 % a Plzeň-sever 64,2 %, ale také okresy s vysokou koncentrací pracovních příležitostí do jednoho či několika center jako např. Blansko, Beroun, Vyškov či Uherské Hradiště.

Předběžné výsledky sčítání ukazují, že z 10 292 933 obyvatel České republiky bylo 90,1 % obyvatel české národnosti, 3,6 % obyvatel moravské národnosti, 1,8 % obyvatel se přihlásilo k národnosti slovenské, 0,5 % k národnosti polské, 0,4 % k národnosti německé, 0,1 % k národnosti slezské a romské a 3,4 % obyvatel pak uvedlo jinou národnost, nebo u nich národnost nebyla zjištěna. Na rozdíl od výsledků minulého cenzu uvedlo českou národnost o 10,8 % více obyvatel, naopak méně obyvatel deklarovalo jinou národnost. Nečekaný je skoro miliónový pokles počtu osob hlásících se k moravské národnosti. Lze předpokládat, že část občanů, kteří se při minulém sčítání přihlásili k moravské resp. slezské národnosti, při sčítání 2001 buď zapsali opět národnost českou, nebo se případně rozhodli v otázce č. 6 Sčítacího listu osob neuvádět odpověď žádnou. K romské národnosti se podle sčítacích archů přihlásilo 11 tisíc občanů, což představuje 0,1 % obyvatelstva republiky. V porovnání s výsledky minulého cenzu, kdy romskou národnost deklarovalo necelých 33 tisíc občanů, se počet osob, které se přihlásily k romské národnosti, snížil o 64,4 %.

Podíl české národnosti se v jednotlivých okresech České republiky pohyboval v intervalu od 75,3 % do 97,3 % všeho obyvatelstva. Největší podíl české národnosti měly okresy: Pelhřimov 97,3 %, Havlíčkův Brod 97,1 %, Chrudim 97,0 %, Jičín 96,9 %, Benešov a Strakonice 96,8 %. Nejmenší podíl obyvatelstva české národnosti byl zaznamenán v okresech Jihomoravského kraje: Brno-venkov 75,3 %, Brno-město 76,1 %, Blansko 76,9 % a Vyškov 78,9 %.

Výraznější byla moravská národnost zastoupena na území jižní a střední Moravy, kde byl největší podíl zaznamenán v okresech Brno-venkov 21,1 %, Blansko 19,7 %, Brno-město 18,3 % a Vyškov 16,9 %, naopak nejnižší byl v okresech Pelhřimov 0,1 %, Karviná 1,3 %, Jihlava 1,5 % a Opava 1,5 %.

Třetí nejpočetnější zastoupenou národností na našem území je národnost slovenská, která je relativně nejvíce rozšířena na Ostravsku a v dosídlovaných pohraničních okresech – její nejvyšší podíl byl zaznamenán v okresech Karviná 5,5 %, Sokolov 5,1 %, Cheb 4,6 %, Jeseník 4,6 %, Bruntál 4,1 %, Český Krumlov 3,9 %, Karlovy Vary 3,8 %, Chomutov 3,8 %, Tachov 3,4 % a Ostrava-město 3,3 %.

Při sčítání měl každý občan možnost svobodně se rozhodnout, zda se přihlásí k některému náboženskému vyznání, nebo zda uvede, že je bez vyznání, či tuto otázku nezodpoví. Na otázku č. 14 Sčítacího listu osob odpovědělo celkem 89,9 % všech sčítaných osob a jen zbývajících 10,1 % se zdrželo odpovědi. Celkem 58,3 % občanů České republiky uvedlo, že je bez vyznání. Podíl věřících činil 31,7 %, což je oproti výsledkům minulého sčítání pokles o 28,0 %. Tento překvapivý pokles představuje snížení počtu věřících o více než jeden milión osob.

III. Sčítání lidu, domů a bytů

Na našem území se nejvíce občanů přihlásilo k náboženskému vyznání římskokatolickému, jejich podíl činí 26,3 % všeho obyvatelstva (tj. 83,1 % z věřících). K českobratrskému vyznání se přihlásilo 1,3 % osob a 0,9 % osob k vyznání československému husitskému. Podíl ostatních církví a náboženských skupin v České republice dosáhl 3,1 %. Nízká religiozita byla zjištěna především v severních, středních a západních Čechách. Pod 20% hranicí věřících je na území České republiky 19 okresů. Nejnižší podíl věřících byl zaznamenán v okresech Most 11,9 %, Rakovník 14,0 %, Česká Lípa 14,6 %, Děčín 14,7 % a Ústí nad Labem 14,9 %. Naopak nejvyšší podíl věřících v České republice je na jižní Moravě, Opavsku, Vsetínsku a na jihu a východě Čech. Více než 50% podíl věřících osob byl zjištěn v 6 okresech: Zlín 52,4 %, Vsetín 55,7 %, Žďár nad Sázavou 56,3 %, Opava 56,8 %, Hodonín 57,4 % a Uherské Hradiště 63,8 %.

Římskokatolické vyznání je mezi věřícími na našem území dominantní. V případě zastoupení ostatních církví se projevují regionální aspekty. Například Církev českobratrská husitská je relativně nejvíce zastoupena ve východních Čechách – v okresech Náchod 3,9 %, Semily 3,1 %, Jičín 2,7 % a Trutnov 2,2 %. Církev českobratrská evangelická má nejvyšší podíl v okresech Vsetín 8,1 %, Žďár nad Sázavou 3,9 %, Chrudim 3,4 % a Nymburk 3,3 %.

K 1. 3. 2001 bylo na našem území sečteno celkem 1 983,5 tisíc domů. Z tohoto počtu připadlo 82,0 % na domy trvale obydlené a 18,0 % na domy neobydlené. Proti roku 1991 se celkový počet domů zvýšil o 6,2 % (tj. o 114 980 domů).

Z hlediska struktury domovního fondu došlo během uplynulých 10 let ke zvýšení počtu trvale obydlených domů, včetně počtu rodinných domků. Rovněž se zvýšil počet i podíl neobydlených domů, především v malých obcích. Například v obcích s méně než 200 obyvateli tvořily k 1. 3. 2001 neobydlené domy více než jednu třetinu celkového domovního fondu. Zjištěné údaje dokládají pokračující dlouhodobý proces přeměny užívání rodinných domků na venkově převážně k rekreačním účelům. V souladu s metodikou byly totiž domy i byty určené k bydlení, ale bez trvale bydlících osob (např. chalupy užívané k rekreaci) sečteny jako neobydlené. Celkový počet trvale obydlených rodinných domků se zvýšil od roku 1991 o 40,5 tisíc domků. Při sčítání 2001 byl tedy přerušen trend neustálého úbytku rodinných domků, který je doložen již od roku 1961.

Úhrnný bytový fond představoval k 1. 3. 2001 celkem 4 369,2 tisíc bytů, z toho 87,6 % bylo bytů trvale obydlených. Celkový přírůstek od roku 1991 podle výsledků sčítání činil 292 046 bytů (z toho přírůstek trvale obydlených bytů byl 123,2 tisíc).

Určité zkvalitnění bytového fondu dokládají ukazatele charakterizující úroveň bydlení. Podle předběžných výsledků připadlo na jeden trvale obydlený byt v průměru 2,69 osob, což je zatím nejnižší číslo od roku 1961. Také došlo ke zvýšení počtu obytných místností nad 8 m čtverečních připadajících na jeden trvale obydlený byt.

K 1. 3. 2001 bylo na území České republiky sečteno 540 tisíc neobydlených bytů (tj. 12,4 % z úhrnného bytového fondu). Jejich celkový počet se za 10 let zvýšil o 45,4 %. Neznamená to však, že je k dispozici více než půl milionu volných bytů, neboť ze zjištěného počtu byla více než jedna pětina (22,7 %, tj. 122 tisíc) bytů obydlena přechodně, další téměř jedna třetina (31,3 %, tj. 169 tisíc) bytů byla využívána k rekreačním účelům, a 12,1 % (tj. 65 tisíc) bytů bylo nezpůsobilých k bydlení. Nejvyšší podíl neobydlených bytů z celkového počtu bytů v obci je v menších obcích do 1000 obyvatel, kde se jejich podíl pohybuje v rozmezí 20 – 35 %. Hlavním důvodem je využívání těchto bytů k rekreaci. Ve městech nad 10 000 obyvatel je podíl neobydlených bytů z celkového počtu bytů pod hranicí 10 % a převažujícím důvodem je zde přechodné bydlení.

Hlubší a objektivnější interpretace výsledků sčítání v širších souvislostech bude však možná až po vydání definitivních výsledků sčítání, které přinesou podrobná třídění jednotlivých ukazatelů z řady hledisek. Zveřejňování základních údajů z definitivních výsledků sčítání zahájí Český statistický úřad postupně již v průběhu letošního roku.

III. Sčítání lidu, domů a bytů

Tab. č. III/1

**Některé novodobé odhady počtu obyvatel v českých zemích
před rokem 1754 (v tis.)**

Autor	Období, rok ¹⁾	5.-6. st.	1000	1100	1200	1300	1350	1400	1500	1600	1650	1700	1750
Sekera	1978												3800
Přehled	1982								1625 - 2000	2000 - 2440	1725	2527 - 2725	>3360
Dem. příručka	1982	350	1100		1100			2300		3000	2000	2400	3360
Pavlík	1985	500			1000			3000	3000	3800	2000	2800 ²⁾	3360
Boháč	1987			680 ³⁾	1235			2800 - 3270					

Pozn.:

1) Spíše orientační údaj, neboť autoři jednotlivých odhadů používají často odlišný systém datace, poznámkou je upozorněno pouze na vročení, která se výrazněji liší od roku uvedeného v hlavě. Ve starším období jsou odhady vztaženy zpravidla k počátku nebo polovině příslušného století.

2) 1712

3) 1050

> více než

Obyvatelstvo českých zemí 1754 - 1918, díl I., Praha 1978, s. 171 - 175 (autor V. Sekera).

Přehled dějin Československa I., díl 2, Praha 1982.

Demografická příručka, Praha 1982, s. 20 (autor V. Srb)

Pavlík, Z. Rychtaříková, J. Šubrtová, A.: Základy demografie, Praha 1985, s. 562.

Boháč, Z.: Postup osídlení a demografický vývoj českých zemí do 15. století, In: Historická demografie 12, 1987, s. 78.

Pramen: Flabová, L., Horská, P., Kučera, M., Maur, E., Musil, J., Sloukal, M.: Dějiny obyvatelstva českých zemí, Praha 1996.

III. Sčítání lidu, domů a bytů

Sčítání lidu v Rakousko-Uhersku (1868 – 1910)

Mezi hlavní účely censů, která se konaly na území Rakousko-Uherska ve 2. polovině 19. a na počátku 20. století, patřilo jednak zjištění aktuálního počtu přítomného obyvatelstva, posléze i směry migrací, dále podchycení rychlých a výrazných strukturálních změn, kterými tehdejší společnost procházela, a konečně určení národnostní skladby jednotlivých regionů a míst (na poměr národností v jednotlivých místech byly totiž vázány další předpisy). Zjišťování etnické skladby obyvatelstva se ovšem pro své výrazné politické aspekty stalo velmi sledovanou a i kontroverzní částí sčítání.

Sčítání lidu v roce 1869 se konalo na základě říšského zákona o sčítání vydaného 29. března 1869, který stanovil stálou desetiletou periodicitu sčítání s tím, že s výjimkou prvního se všechna další měla konat vždy o půlnoci z 31. prosince na 1. ledna roku končícího nulou. Toto ustanovení bylo závazné až do zániku Rakousko-Uherska. Zákon stanovil rovněž vymezení sčítané populace a většinu znaků u obyvatelstva zjišťovaných. I nadále se v zákoně definovalo obyvatelstvo přítomné, ačkoliv do sčítacích archů, které byly opět sčítacími archy za domácnost, bylo zapisováno obyvatelstvo domácí (tj. podle domovské příslušnosti) včetně obyvatelstva dočasně přítomného a dočasně nepřítomného, vlastní zpracování pak bylo provedeno za obyvatelstvo přítomné. Z biologických znaků se u obyvatelstva zjišťovaly věk a pohlaví. Zaznamenávaly se případné fyzické vady (např. v roce 1869 slepota a hluchota), později i mentální vady. Ze společenských znaků se zjišťovala státní příslušnost, rodinný stav, náboženské vyznání a obcovací řeč, od roku 1880 také gramotnost sčítané osoby, a to dotazem na schopnost čtení a psaní. Otázkou na obcovací řeč byla nepřímo mapována etnická skladba obyvatelstva. Z dat sčítání bylo možno zjistit rovněž ekonomické znaky (např. se obyvatelstvo dělilo podle poměru k povolání, podle odvětví činnosti, podle subjektivního povolání, podle postavení v hlavním resp. vedlejším povolání). Od roku 1880 lze rozlišit všechno obyvatelstvo, výdělečně činné i závislé (podle jejich živitele), jak podle odvětví, tak i sociální příslušnosti.

Prováděním sčítání bylo pověřeno ministerstvo vnitra a řídily je okresní úřady. Na území jednotlivých obcí nesly za provedení sčítání odpovědnost obecní úřady. Ty také jmenovaly příslušné sčítací komise, kterými byli často učitelé nebo spolupracovníci obecních úřadů. Podle převládající etnické skladby obyvatelstva byly sčítací archy připraveny v jazykových mutacích.

Zatímco sběr dat zůstal stejný jako v předchozí době, výrazně se změnilo jejich zpracování. Údaje ze sčítání z let 1869 a 1880 byly ještě tříděny a sumarizovány ručně. Zpracování censu z roku 1890 pak bylo zásadním zlomem, neboť bylo užito elektrických třídících strojů systému Hollerith, které nejenom že urychlily zpracování sčítání, ale umožnily i podstatné rozšíření třídění.

Všechny výsledky rakouských sčítání byly vydány tiskem v rámci pramenných děl rakouské statistiky v řadě sčítání lidu, i když nedostatkem finančních prostředků se vydávání zdržovala a některá třídění se omezovala nebo vypouštěla úplně. Přesto byly tiskem vydány ty nejdůležitější části včetně analytických zhodnocení. Základní pramenné dílo vydávala Ústřední statistická komise ve Vídni v němčině. Zemské statistické komise případně statistická správa města Prahy publikovaly některé materiály také česky. Z jednotlivých sčítání byl vydán podrobný statistický lexikon obcí, který pro každou obec příp. osadu obsahoval základní údaje o počtech domů a obyvatelů, někdy i podle jejich národnosti a náboženství.

Rakouská sčítání z let 1890 – 1910 se svým obsahem, kvalitou zpracování a rozsahem publikovaných dat zařadila mezi velmi dobře organizovaná a provedená sčítání své doby. Jejich kvalitu dokládá i ta skutečnost, že po rozpadu Rakousko-Uherska byly použité metody převzaty nástupnickými státy. Dodnes jsou výsledky sčítání významným pramenem informací o obyvatelstvu středoevropského regionu na přelomu 19. a 20. století.

III. Sčítání lidu, domů a bytů

Československé sčítání lidu – 1921

Podle tradice převzaté z doby Rakousko-Uherska se sčítání lidu mělo konat již v roce 1920, ale pro nedostatečnou dobu přípravy a i neujasněnost hranic státu proběhlo na území nově vytvořené republiky až v roce následujícím. Cenzus se na základě přijatého zákona č. 256/1920 Sb., o sčítání lidu uskutečnil 15. února 1921.

Sčítání bylo provedeno opět za přítomné obyvatelstvo. Za politicky nejdůležitější bylo považováno zjištění národnostní struktury v republice, které mělo potvrdit oprávnění vzniku samostatného Československa. Na rozdíl od cenzu uskutečněného v roce 1910, kdy byla národnost v rakouské části bývalé monarchie sledována nepřímo (pomocí otázky na obcovací řeč sčítaného), se podle nově přijaté definice národností rozuměla kmenová příslušnost, jejímž vnějším znakem byl zpravidla mateřský jazyk. Nové definování národností podle kmenové příslušnosti navíc umožnilo, aby se ke své národnosti přihlásili i Židé nebo Cikáni, i když nemluvili hebrejsky či cikánsky. Zmíněný způsob zjišťování národností však měl za následek rozpoutání řady ostrých diskusí, často emocionálně laděných, mezi představiteli národnostních menšin žijících v tehdejším Československu.

Výsledky prvního československého sčítání lidu byly publikovány v 7 svazcích edice Československá statistika (9, 20, 21, 22, 23, 37 a 40). Největší obtíže srovnávacích analýz nastaly u porovnání povolání obyvatelstva, neboť u předválečných cenzů bylo povolání šetřeno podle jiných klasifikací než v roce 1921.

Nejen po stránce organizace či úplnosti a správnosti zjištění, ale zejména z hlediska zpracování je první československé sčítání považováno za úspěšné.

Československé sčítání lidu – 1930

Druhé československé sčítání lidu se mělo podle zákona č. 256/1920 Sb., konat již v roce 1925. Hospodářské důvody i vliv praxe převažující ve většině zemí světa pořádat cenzus s desetiletou periodicitou, nakonec vedly k tomu, že zákonem č. 47/1927 Sb., bylo konání druhého československého sčítání stanoveno na 1. prosinec 1930.

Obsah sčítání byl v několika směrech rozšířen. Například kromě přítomného obyvatelstva bylo zjišťováno i obyvatelstvo bydlící, i když celé zpracování bylo provedeno, a to nejen v návaznosti na předchozí sčítání, ale i z důvodu obdobného postupu ve většině ostatních zemí, z hlediska přítomného obyvatelstva. Z nových znaků zařazených do sčítání je třeba uvést šetření o minulém bydlišti sčítaných, pokud osoba nebyla sečtena v obci svého narození („rodáci“). Dále bylo zjišťováno místo, odkud se sčítaná osoba přistěhovala do místa, kde byla nyní sčítána. Za nejvýznamnější je však považováno zjišťování údajů o plodnosti žen. Ani toto sčítání však nezpracovalo otázku bydlení za byty ve všech obcích republiky, ale pouze ve vybraných lokalitách.

Výsledky sčítání lidu 1930 byly vydány v 8 svazcích Československé statistiky (98, 104, 113, 116, 126, 146, 151 a 153) a zpracování údajů o bytech pak v samostatném svazku č. 107.

Následující sčítání lidu se mělo uskutečnit v roce 1940. Jeho konání na okleštěném území Protektorátu Čechy a Morava zabránili čeští politici a demografové s odůvodněním nepřipravenosti a hlavně s úmyslem neposkytnout okupační mocnosti spolehlivé podklady pro válečné hospodářství. První poválečné soupisy z let 1946 a 1947 byly v obnoveném Československu pouze dílčí akce a sčítání lidu proběhlo až v roce 1950.

Československé sčítání lidu – 1950

K prvnímu sčítání po roce 1945 došlo 1. března 1950. Jelikož se současně uskutečnil také soupis zemědělských, průmyslových a živnostenských závodů, používalo se pro celou akci názvu „národní sčítání 1950“.

III. Sčítání lidu, domů a bytů

Sčítání, které obsahově, organizačně i legislativně navázalo na předešlý census, vycházelo ze zákona č. 47/1927 Sb., a bylo provedeno na podkladě usnesení vlády z 22. června 1948 a usnesení Ústřední plánovací komise, po nichž bylo přijato vládní nařízení z 18. října 1949 č. 224 Sb., o sčítání lidu v roce 1950 a soupisech s ním spojených. Toto sčítání bylo posledním naším sčítáním zpracovaným za tzv. přítomné obyvatelstvo a nadlouho posledním, při němž se zjišťovala příslušnost k církvím (k opětovnému zařazení otázky na náboženské vyznání došlo až při sčítání 1991). Podstatnou změnou oproti sčítání 1930 pak byla nová definice národnosti, podle které se národností rozuměla příslušnost k národu, s jehož kulturním a pracovním společenstvím je sčítaný vnitřně spjat a k němuž se hlásí. Sčítání bylo dále prvním na území Československa, zahrnujícím v plném územním rozsahu sčítání domů a bytů, ale tehdy se ještě nepodařilo získaná data o obyvatelstvu a objektech bydlení vzájemně propojit.

Výsledky sčítání byly publikovány postupně jako neveřejné a s omezeným počtem výtisků. Tiskem byly vydány v nízkém nákladu až v letech 1957 – 1958, a to ve 4 svazcích pod společným názvem Sčítání lidu a soupis domů a bytů v republice Československé ke dni 1. března 1950. Pro veřejnost byla data sčítání 1950 uvolněna po odtajnění až v roce 1962. I když bylo sčítání 1950 připraveno ve velmi složitých podmínkách a ví se o nedostatecích, jeho výsledky jsou cenné, a to nejen pro zachycení všech důsledků válečných a poválečných událostí ve změnách počtu a složení obyvatelstva, ale především v postižení odsunu německého a výměny maďarského obyvatelstva, reemigrace a přesídlení statisíců osob, zvláště do pohraničí českých zemí.

Československé sčítání lidu – 1961

1. března 1961 se uskutečnilo v pořadí již čtvrté sčítání lidu od vzniku samostatné republiky. Jeho legislativním základem se stalo vládní usnesení z 25. května 1960 č. 459 a vyhláška vlády č. 85/1960 Sb., o provedení sčítání.

Celé zpracování cenzu bylo poprvé provedeno za bydlící obyvatelstvo a podle koncepce tzv. bytových domácností. Oproti předcházejícím sčítáním se rovněž poprvé zjišťovaly a zpracovaly údaje o dojížděci do zaměstnání mezi okresy a i do větších měst. Získaná data cenzu za bydlící obyvatelstvo umožnila následně založit a vést roční bilance obyvatelstva podle řady kritérií.

Ve sčítání 1961 se objevují čtyři kvalitativně nové rysy zpracování. Jednak došlo k převedení více než miliónu sčítacích lístků vyplněných osobami sečtenými v místě jejich dočasné přítomnosti do místa jejich trvalého bydliště. To současně umožnilo doplnění a zpřesnění zápisů ve sčítacích arších za osoby v době sčítání nepřítomné. Tento organizačně náročný postup ručního převodu sčítacích lístků formou tzv. meziokresní a mezikrajské burzy byl použit i při všech následujících sčítáních. Dále bylo možné na bázi spolehlivějších zápisů o bydlících osobách zjistit skutečné rodinné vztahy a tím strukturu domácností a rodin. Zpracování údajů za bydlící obyvatelstvo umožnilo rovněž zjišťovat a vyhodnocovat údaje o dojížděci do zaměstnání podle krajů, okresů a měst s 20 tisíci a více obyvateli. A konečně bylo provedeno podrobné zpracování údajů o domech a bytech, jejich vybavení (kategorie) a velikosti, stáří a druhu domu, současně i ve vztahu k druhům domácností resp. počtům osob bydlících ve specifických souborech bytů.

Výsledky sčítání byly publikovány ve 4 svazcích edice Československá statistika (Nová řada, skupina A – Pramenná díla) v roce 1965 pod společným názvem Sčítání lidu, domů a bytů v ČSSR k 1. březnu 1961. Ze zpracovaných výsledků pak byla ještě ve stejném roce vydána publikace Vývoj společnosti ČSSR v číslech s podtitulem rozbory výsledků sčítání lidu, domů a bytů.

V poválečné historii Československa je toto sčítání právem považováno za nejlépe připravené, zpracované, zdokumentované a analyticky využitě.

III. Sčítání lidu, domů a bytů

Československé sčítání lidu – 1970

Další sčítání lidu se konalo 1. prosince 1970. Sčítání bylo připravováno na základě usnesení vlády ČSSR č. 157 ze 14. dubna 1965; vlastní sčítání proběhlo podle usnesení vlády ČSSR č. 41 ze dne 5. března 1970, které se stalo podkladem pro usnesení vlády ČSR z 18. března č. 54, resp. vlády SSR z 8. dubna č. 108.

Při tomto cenzu byl poprvé proveden, a to na základě náhodného výběru 2 % sčítacích archů, mikrocensus. Poprvé bylo ke zpracování výsledků užito velkokapacitního sálového počítače CDC 3300. Rovněž poprvé byly výsledky sčítání zpracovány i za tzv. základní sídelní jednotky (tj. lokality ve venkovském osídlení a urbanistické obvody ve vybraných městech). Novými zjišťovanými znaky se staly – rodné číslo, státní příslušnost a v rámci zjišťování dojíždky do zaměstnání, škol a učení její frekvence, vzdálenost, doba a používaný dopravní prostředek. Důležité bylo sledování chtěného nebo nechtěného soužití cenových domácností v jednom bytě a dále vybavení domácností některými předměty dlouhodobého užívání.

Počítačové zpracování výsledků umožnilo velmi širokou publikaci údajů. V edici Československá statistika řada Sčítání lidu, pod společným názvem Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 12. 1970, bylo vydáno celkem 7 republikových a 11 celostátních xerografických publikací. FSÚ pak vydal v roce 1975 publikaci Vývoj společnosti ČSSR v číslech (podle výsledků sčítání lidu, domů a bytů 1970). Obdobné publikace vydaly i národní statistické úřady.

Československé sčítání lidu – 1980

Legislativně bylo čtvrté poválečné sčítání, které proběhlo 1. listopadu 1980, zakotveno usnesením vlády č. 16 ze dne 26. ledna 1978, z něhož pak vycházelo usnesení vlády ČSR č. 73 ze dne 8. března 1978, resp. usnesení vlády SSR č. 106 ze dne 5. dubna 1978.

V rámci sčítání byly získány údaje pro založení Centrálního registru obyvatelstva (CRO) při ministerstvu vnitra. K žádným podstatným inovacím však oproti předešlým sčítáním nedošlo. Za nové snad lze považovat prohloubení dat o plodnosti žen, třídění základních sídelních jednotek podle typů a velikostí a také směrové zpracování dat o dojíždce do zaměstnání (dříve bylo prováděno jen bilanční).

Zpracování výsledků sčítání proběhlo na novém sálovém počítači Cyber 180, při využití všech zkušeností z minulého cenzu. Údaje ve formě číselných kódů byly převedeny systémem Videoplex 3 přímo na magnetické pásky v závodech Podniku výpočetní techniky. Následně pak byly provedeny logické kontroly a opravy. Téměř celé zpracování na velkém počítači proběhlo ve velmi krátkém časovém období (zhruba za jeden a půl roku).

Výsledky sčítání byly vydány nejen v tištěné podobě, ale také v plném rozsahu na mikrofiších. Nepodařilo se ovšem obsahově zkoordinovat tři analytické publikace za republiky. Ačkoliv FSÚ připravil publikaci Vývoj společnosti ČSSR (podle výsledků sčítání), pro nedostatečnou odbornou úroveň nebyla publikována. ČSÚ vydal, a to v návaznosti na předválečnou tradici hodnotných analýz výsledků sčítání, neprodejnou publikaci Sčítání lidu, domů a bytů 1980 – ČSR. Obdobnou republikovou publikaci pak vydal i SŠÚ. Bohužel však nedošlo k vydání plnohodnotného pramenného díla s odpovídající dokumentací přípravy, průběhu a zpracování výsledků sčítání lidu 1980.

Československé sčítání lidu – 1991

Poslední československé sčítání lidu se uskutečnilo podle zákona č. 21/1971 Sb., o jednotné soustavě sociálně ekonomických informací. Usnesením vlády ČSSR č. 124 z 28. května 1987 se sčítání lidu, domů a bytů mělo na celém území republiky konat k 1. prosinci 1990. Zmíněné usnesení se pak stalo základem pro usnesení vlády ČSR č. 218 z 15. září 1987, resp. vlády SSR č. 199 z 11. září 1987. Doba ko-

III. Sčítání lidu, domů a bytů

Tab. č. III/2

Počet obyvatel na území České republiky podle dat sčítání lidu (1857–1991)

Sčítání lidu	Počet obyv. ¹⁾	Lidnatost ²⁾	Průměrný růst ³⁾	Feminita ⁴⁾	Maskulinita ⁵⁾
15.10.1857	7 016 531*	89	7,4	1108	902
31.12.1869	7 617 230	97	4,8	1076	928
31.12.1880	8 222 013	104	5,4	1081	925
31.12.1890	8 665 421	110	5,2	1083	923
31.12.1900	9 372 214	119	7,9	1080	926
31.12.1910	10 078 637	128	6,9	1056	947
15.2.1921	10 009 587	127	0,1	1077	928
1.12.1930	10 674 386	135	7,8	1063	941
1.3.1950	8 896 133	113	-6,2	1058	946
1.3.1961	9 571 531	121	9,8	1050	952
1.12.1970	9 807 697	124	4,4	1053	950
1.11.1980	10 291 927	130	6,5	1054	949
3.3.1991	10 302 215	131	1	1060	943

Pozn.: ¹⁾ V letech 1869–1910 přepočten dle VI. Srba na dnešní území, do roku 1950 včetně obyvatelstvo přítomné, od roku 1961 obyvatelstvo bydlící

²⁾ Počet obyvatel na km² (na výměru 78 863 km²)

³⁾ Průměrný roční růst na 1000 obyvatel

⁴⁾ Počet žen na 1000 mužů

⁵⁾ Počet mužů na 1000 žen

* Přítomné, civilní

Pramen: Fialová, L., Horská, P., Kučera, M., Maur, E., Musil, J., Stloukal, M., Dějiny obyvatelstva českých zemí, Praha 1996.

Tab. č. III/3

Obyvatelstvo podle hlavních věkových skupin od poloviny 19. století

(v procentech, podle výsledků sčítání lidu) *

rok \ věk	0–4	5–14	15–24	25–34	35–49	50–59	60–69	70+
1869	13,0	20,9	17,9	14,5	17,9	8,7	5,0	2,1
1880	13,0	21,5	17,4	14,1	17,0	8,6	5,8	2,6
1890	12,5	21,5	17,9	14,3	16,8	8,3	5,7	3,0
1900	12,8	21,2	17,8	14,6	16,6	8,3	5,5	3,2
1910	11,8	22,0	17,5	14,2	17,1	8,5	5,6	3,3
1921	6,9	20,9	20,3	15,0	18,1	9,2	6,2	3,4
1930	8,5	15,3	19,2	17,8	18,6	10,4	6,7	4,0
1950	9,9	14,2	15,0	13,1	24,0	11,5	7,5	4,8
1961	7,3	18,1	13,8	13,3	18,9	13,7	9,1	5,8
1970	7,0	14,2	17,4	13,0	19,7	11,5	11,1	6,1
1980	8,4	15,0	13,5	16,4	17,6	12,1	8,2	8,8
1991	6,2	14,8	15,1	13,3	23,9	10,1	10,1	8,0

Pozn.: * na území v době sčítání lidu

nání cenzu byla následně (pro stejný termín pořádání komunálních voleb), usnesením vlády ČSFR č. 186/1990 a navazujícími usneseními vlád ČR č. 119/1990 a SR č. 240/1990, změněna na 3. března 1991.

Na základě mezinárodních doporučení přijatých Evropskou hospodářskou komisí OSN byla do sčítání znovu zařazena otázka na mateřský jazyk a na trvalé bydliště v době narození sčítané osoby. Zpracování bylo opět provedeno za obyvatelstvo trvale bydlící.

Rychle se měnící společensko-politická situace po listopadu 1989 se odrazila v zá-

Pramen: Fialová, L., Horská, P., Kučera, M., Maur, E., Musil, J., Stloukal, M., Dějiny obyvatelstva českých zemí, Praha 1996.

III. Sčítání lidu, domů a bytů

věrečné fázi příprav sčítání, a to hlavně v obsahových a metodických změnách. Opětovně byla do sčítacích tiskopisů zařazena otázka na náboženské vyznání sčítané osoby. Oproti sčítání 1980 došlo k některým změnám ve způsobu zjišťování a zpracování ekonomické aktivity a společenské skupiny. Velmi výrazná změna byla i v klasifikaci národností. Navíc údaje o národnosti se nemusely shodovat se zápisem v občanském průkazu či jiném osobním dokladu.

Definitivní výsledky byly centrálně zpracovány ve výpočetním středisku FSÚ opět na počítači Cyber 180. Z výsledků sčítání bylo postupně vydáno celkem 1172 titulů (z toho za ČR 848). Kromě základních publikací bylo vydáno velké množství datových a analytických prací ze sčítání. Velmi významné místo mezi vydanými publikacemi pak zaujímá Pramenné dílo.

Vzhledem k příznivé okolnosti, že i přes několiké změny státoprávního uspořádání se až na menší rozdíly kryje územní rozsah dnešní České republiky s rozsahem Čech, Moravy a části Slezska tak, jak byly podchyceny od roku 1754 v rakouských konskripcích a posléze i sčítáních lidu, máme dnes k dispozici takřka nepřerušovanou dvousetpadesátiletou řadu dat o obyvatelstvu, jejichž kvalita se významně zvýšila sčítáním z roku 1869 a zejména následujícími cenzy.

PhDr. Petra Brabcová, PhD., Český statistický úřad

Více informací:

barevná příloha Ročenky 2002

www.czso.cz

Použitá literatura:

- Andrie, A., Územní aspekty sčítání lidu, domů a bytů 2001. In: Demografie 41, 1999, č. 4, s. 274–279.
- Bartoňová, D., Kučera, M., Domácnosti ve sčítání lidu 2001, 1. část. In: Demografie 41, 1999, č. 1, s. 50–54.
- Bartoňová, D., Kučera, M., Domácnosti ve sčítání lidu 2001, 2. část. In: Demografie 41, 1999, č. 4, s. 264–274.
- Dvořáček, Fr., Soupisy obyvatelstva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1754 – 1921, Čsl. statistický věstník V, 1924–VII, 1926.
- Fialová, L., Horská, P., Kučera, M., Maur, E., Musil, J., Stloukal, M., Dějiny obyvatelstva českých zemí, Praha 1996.
- Kárníková, L., Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754 až 1914. Praha 1965.
- Koschin, F., Klasifikace vzdělání. In: Demografie 41, 1999, č. 4, s. 259–261.
- Kučera, M., Poválečná sčítání lidu, domů a bytů v Československu (1946/47 - 1950 - 1961 - 1970 - 1980). In: Historická demografie 11, 1987, s. 207–234.
- Kraus, J., Technické aspekty cenzu 2001. In: Demografie 41, 1999, č. 4, s. 279–283.
- Láník, J., Vývoj sčítání lidu – technika sčítání. In: Veřejná správa 12, 2001, č. 9, příloha s. IV.
- Láník, J., Vývoj sčítání lidu – jakou roli sehrály v sčítání specializované instituce? In: Veřejná správa 11, 2000, č. 51/52, s. 54–55.
- Láník, J., Vývoj sčítání lidu – kdy je nejvhodnější doba na sčítání? In: Veřejná správa 11, 2000, č. 51/52, s. 56–57.
- Morávková, Š., Zjišťování národnosti při sčítání lidu, domů a bytů. In: Demografie 41, 1999, č. 4, s. 261–264.
- Pišťora, L., Zkušební sčítání lidu, domů a bytů. In: Demografie 42, 2000, č. 1, s. 56–59.
- Sekera, V., Obyvatelstvo českých zemí v letech 1754 – 1918, díl I. 1754 – 1865, díl II. 1866 – 1918, Český statistický úřad, Praha 1978.
- Srb, V., Soupisy a sčítání Cikánů-Romů v Československu v letech 1947 – 1980 a odhady jejich počtu do roku 2000, resp. 2020. In: Historická demografie 11, 1987, s. 189–206.
- Škrabal, J., Územní příprava sčítání lidu. In: Demografie 42, 2000, č. 3, s. 219–220.
- Škrabal, J., Zjišťování ekonomických ukazatelů osob ve sčítání. In: Demografie 41, 1999, č. 4, s. 255–259.

IV. EURO

Největší finanční transakce v dějinách

Michal Tomášek

Název nové společné měny nebyl dlouho jasný. Sama Smlouva o ES ve znění z roku 1992 označuje novou společnou měnu ještě jako ECU. Diskuse o nejvhodnějším názvu nové společné měny a jejích dílčích jednotek probíhala poměrně intenzívně po celou první polovinu 90. let. Definitivní tečkou za touto diskusí bylo jednání Evropské rady v Madridu v prosinci 1995, kde byla nová měna pokřtěna jako euro a její jednotky jako eurocenty.

IV. EURO

Označit zavedení nové společné měny euro za největší finanční transakci v dějinách není vůbec nadřazka. Z minulosti jsou sice známy měnové unie mezi několika státy, ale nikdy v historii nedošlo k situaci, aby byla zavedena jedna měna pro více než 300 miliónů lidí a pro transakce takového ekonomického významu, jakými transakce v eurech nepochybně jsou. Jen pro ilustraci. Měřeno dopadem na kapitálové trhy, jsou v eurech obchodovány tituly v celkové hodnotě šesti triliónů dolarů, což představuje druhý největší objem kapitálového trhu na světě po Spojených státech amerických (12 triliónů USD) a před Japonskem (4,5 triliónů USD). Zavedení jednotné měny euro znamená tedy nejen vznik největší měnové oblasti na světě a druhého největšího kapitálového trhu, ale také zásadní zlom v rozložení světových finančních trhů, a to do třech klíčových oblastí – trhu dolarového, jenového a eurového. Soutěžení mezi těmito třemi oblastmi bude nepochybně určujícím faktorem vývoje finančních trhů počátku našeho tisíciletí.

Počátkem roku 1999 byla mezi jedenácti státy EU, k nimž se v roce 2001 připojilo dvanáctě Řecko, zahájena třetí etapa hospodářské a měnové unie, charakterizovatelná nejlépe zavedením jednotné měny euro. Bankovky a mince nové společné měny euro byly uvedeny do oběhu 1. ledna 2002 a do konce února 2002 zanikla platidla bývalých měn dvanácti zemí EU. Přesto však bývá výsledný proces označován častěji a běžněji zkratkovitě jako evropská měnová unie (EMU), a nikoli jako unie měnová a hospodářská, což je název používaný primárním pramenem evropského práva, totiž Smlouvou o ES. Hospodářská část této unifikace nebyla totiž na rozdíl od měnové unifikace dosud naplněna. Proto se o měnové unii hovoří jako o pojmu, který již reálně existuje, zatímco naplnění hospodářské unie je podmíněno ještě řadou kroků ke sblížení hospodářských politik. Proto také tento příspěvek hovoří o unii měnové raději než o unii hospodářské a měnové.

Zrod myšlenky evropské měnové integrace v 60. letech

Myšlenka zavést společnou měnu v souvislosti s prohlubováním evropské integrace není nijak nová. Již od počátku šedesátých let se začalo v praxi evropské integrace ukazovat, že společný trh, vytvořený Smlouvou o EHS z roku 1957, předpokládá sice koordinovanou hospodářskou politiku, ale měnové politice do té doby příliš pozornosti nevěnovala. Navíc v roce 1958 zanikla Evropská platební unie, která se v letech 1950 – 1958 snažila po vzoru Brettonwoodského systému zavádět mnohostranné zúčtování, a to na základě asi dvou set dílčích bilaterálních smluv členských států. Po zániku Evropské platební unie se členské státy vrátily zpět k vnější konvertibilitě běžného účtu platební bilance a tím i ke kontrolám pohybu kapitálu. Přitom se vycházelo ze skutečnosti, že Smlouva o EHS, nehovoříc ještě o měnové unii, odrážela svým způsobem Brettonwoodský systém, kde byly všechny měny vázány na dolar a dolar na zlato, přičemž kursová pásma jednotlivých měn vůči dolaru byla poměrně úzká.

V důsledku zesílení koordinace hospodářských politik členských států EHS a následného posílení vzájemné závislosti ekonomik členských států vznikla potřeba koordinovat také politiky měnové, a to zejména stabilizací kursových výkyvů. Prvním nástrojem se stalo v roce 1962 Marjolinovo memorandum, v němž se doslova konstatovalo, že po určitém přechodném období bude nutné zafixovat směnné kursy měn tehdy šesti členských zemí EHS (Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko a Západního Německa) a stanovit pro tyto kursy úzká flukтуаční pásma. Měnový program obsažený v Marjolinově memorandu se sice nerealizoval v plném rozsahu, avšak některá dílčí opatření si uplatnění přece jen našla. Jedním z takových opatření bylo vytvoření Výboru guvernérů centrálních bank členských zemí EHS na základě rozhodnutí Rady EHS z května 1964, který se stal průkopnickým orgánem ke koordinaci mezi centrálními bankami členských států.

Prvním pokusem o měnovou integraci byl v roce 1969 tzv. Barrův plán, nazvaný podle svého autora, pozdějšího francouzského premiéra Raymonda Barra, který byl v té době jako člen Komise ES, pověřen měnovými záležitostmi a tento projekt přednesl na zasedání Evropské rady v prosinci 1969 v Haagu.

IV. EURO

Z podnětu tohoto summitu byl pod předsednictvím lucemburského premiéra Pierra Wernera vytvořen tzv. Wernerův výbor, který v roce 1971 předložil dokument zvaný „Wernerova zpráva o vytváření stadií hospodářské měnové unie“. Wernerova zpráva obsahovala plán na dosažení hospodářské a měnové unie v rámci ES v určitých stadiích do 10 let. Konečným cílem se mělo stát vytvoření oblasti, kde se volně pohybují osoby, zboží a kapitál bez nekalých soutěžních tlaků a s vyloučením hrozb strukturálních a regionálních nerovností. Wernerova zpráva doznala, že k úspěšnému vytvoření měnové unie musí být některé pravomoci, vykonávané na národních úrovních, přeneseny na úroveň nadnárodní, tedy na orgány ES. Wernerova zpráva předpokládala dva základní znaky této unie:

- vzájemně zafixovaný směnný kurs členských měn
- jednotnou měnovou politiku, řízenou centrální měnovou institucí, která by řídila rozpočtovou politiku a byla by podřízena Evropskému parlamentu.

Návrh také předpokládal vytvoření rozhodovacího centra pro hospodářskou politiku, systému centrálních bank a Evropského fondu měnové spolupráce. Wernerova zpráva a odpovídající návrh Komise ES souhlasily, aby byla ustanovení o měnové unii vtělena do Římské smlouvy. Po sloučení orgánů Evropského hospodářského společenství, Evropského společenství uhlí a oceli a Evropského společenství pro atomovou energii 1. července 1967 vznikla Evropská společenství, která byla v roce 1972 rozšířena o nové členy – Dánsko, Irsko a Velkou Británii. Představitelé tehdejších devíti členských zemí ES podpořili vytvoření evropské měnové a hospodářské unie na zasedání Evropské rady v Paříži v roce 1972. Shledali tehdy navrženou měnovou unii jako nevyhnutelný základ pokroku a odstranění regionálních disproporcí uvnitř ES. Členské státy souhlasily s tím, aby základními znaky připravované měnové unie byly vzájemně regulovatelné podřípné a ochranné mechanismy měn těchto členských zemí.

Krize evropské měnové integrace v 70. letech

Základním problémem měnové integrace se již od počátku 70. let jevílo zakotvení kursových pásem. Obecnou tendencí tu přitom bylo vymezit dolní a horní hranice a tyto hranice postupně sblížovat až k pevnému kursu jakožto základu společné měny. To však vždy naráželo především na objektivní a ekonomicky dané překážky. První opatření řízeného floatingu se mělo uskutečnit v roce 1972 tzv. Basilejskou dohodou. Toto opatření, zvané „had v tunelu“, mělo za cíl vymezit flukтуаční pásmo měn členských států ES vůči dolaru na $\pm 4,5\%$ a mezi sebou navzájem na $\pm 2,25\%$. Nicméně po krachu Brettonwoodského systému byl i tento první pokus o řízený kurs odsouzen k neúspěchu. Evropská měnová politika však hledala jeho další varianty, a to v podobě Evropského fondu měnové spolupráce.

Evropský fond měnové spolupráce (European Monetary Cooperation Fund – dále jen EMCF) byl vytvořen jako nezávislý orgán Rady ES v roce 1973 a jeho založení vyplývalo svým způsobem z Wernerovy zprávy. Vedli ho guvernéři centrálních bank členských zemí v souladu se všeobecnou linií hospodářské politiky, vytyčenou Radou ES. Mezi hlavní úkoly EMCF patřilo snižování odchylek devizových kursů měn členských zemí tak, že se zvyšoval počet intervencí centrálních bank do měn jednotlivých členských států a že se uskutečňovala společná měnová politika v oblasti měnových rezerv v centrálních bankách zemí ES.

Pro operace EMCF byla v roce 1973 vytvořena Evropská zúčtovací jednotka (European Unit of Accounting – dále jen EUA). Taková jednotka byla nezbytná k tomu, aby sloužila jako společné označení, čímž by se předcházelo nesrovnalostem v peněžních operacích s různými měnami, takže by byla poskytnuta společná základna pro transakce mezi stranami v plánovaném měnovém systému. Tato umělá základna, s níž byla srovnávána měna každého státu ES, umožňovala přímé konverze a srovnání mezi jednotlivými měnami. EUA měla počáteční hodnotu 0,88867088 gramu ryzího zlata. V důsledku problémů mezinárodních devizových mechanismů, způsobených zejména devalvací dolaru, hledaly orgány ES další cesty k zajištění větší měnové stability a soudržnosti ES. První kroky v tomto směru byly podniknuty na zasedání Evropské rady v Kodani v dubnu 1978, kde bylo v zásadě dosaženo souhlasu s nutností zajistit

IV. EURO

měnovou stabilitu v Evropě. Na následujícím zasedání Evropské rady v Brémách, které bylo zaměřeno výlučně na měnové otázky, bylo tzv. Brémskou rezolucí schváleno schéma EMS, které konstituovalo nové základní principy EMS. Evropský měnový systém byl oficiálně vytvořen v Bruselu v prosinci 1978.

Ačkoliv Rada ES původně zamýšlela přeměnit EMCF v nadnárodní organizaci ES ve formě ústřední banky, EMCF ústřední bankou nebyl, ale spíše dohlížel na evropskou měnovou spolupráci, na ECU a na postup směrem k měnové unii. Při založení EMCF bylo alternativními úkoly buď dosáhnout úplné a neomezené konvertibility měn ES, nebo zavést jednotnou evropskou měnu.

K veškerým pokusům měnové integrace první poloviny 70. let dlužno dodat, že skončily neúspěchem. Ropný šok na světových trzích a pád zlatého standardu amerického dolaru přispěly k tomuto neúspěchu stejným dílem jako politická neochota některých členských států ES. Ta byla namířena především proti odevzdávání rozpočtových pravomocí na centrální orgán spíše než proti odevzdávání pravomocí měnových. Proto také v dalším vývoji zvítězil model centralizace měnové politiky, který v první fázi vyžadoval zejména koordinaci měnových a kursových vztahů členských zemí.

Evropský měnový systém (1978)

Základem měnových vztahů mezi členskými státy ES/EU byl v letech 1979 – 1998 Evropský měnový systém (European Monetary System – dále jen EMS). EMS je produktem dohody mezi centrálními bankami členských států ES, která byla uzavřena 13. března 1979 na základě Rezoluce Evropské rady přijaté v Brémách dne 5. ledna 1978 o EMS a otázkách souvisejících (Brémské rezoluce). Podle obou doku-

mentů bylo účelem EMS vytvářet mezi členskými státy těsnější spolupráci v měnových otázkách za účelem vytvoření zóny měnové stability v Evropě. EMS měl dvě hlavní součásti:

- Mechanismus směnných kursů (ERM)
- Evropskou měnovou jednotku (ECU)

Mechanismus směnných kursů (Exchange Rate Mechanism – dále jen ERM) stanovil každé zúčastněné měně střední kurs vůči ECU. Pomocí tohoto kursu byla vytvořena celá síť dvoustranných směnných kursů. ERM tak byl systémem stálých kursů s přizpůsobitelnými směnnými kursy. O přizpůsobování směnných kursů se rozhodovalo po vzájemné dohodě ministrů financí členských zemí a guvernérů centrálních bank za účasti Komise ES.

ERM zavazoval centrální banky zúčastněných států k to-

Tab. č. IV/1

Účastníci ERM		
Stát	Měna	Členem ERM od
Belgie	BEF	13. března 1979
Dánsko	DKK	13. března 1979
Finsko	FIM	14. října 1996
Francie	FRF	13. března 1979
Irsko	IEP	13. března 1979
Itálie	ITL	* Pozn.
Lucembursko	LUF	13. března 1979
Německo	DEM	13. března 1979
Nizozemsko	NLG	13. března 1979
Portugalsko	PTE	6. dubna 1992
Rakousko	ATS	9. ledna 1995
Řecko	GRD	28. února 1998
Španělsko	PTE	19. června 1989
Švédsko	SEK	27. února 1998
Velká Británie	GBP	27. února 1998

* Pozn.: od 13. března 1979 do 17. září 1992, od 25. listopadu 1996

IV. EURO

mu, aby dovolovaly kolísání směnného kursu svých měn navzájem pouze v rámci určitého pásma. Toto pásmo bylo v letech 1979 – 1993 $\pm 2,25\%$ s možností jeho přechodného rozšíření na $\pm 6\%$ u zemí, které v té době prožívaly měnové turbulence. Jmenovitě šlo o nejprve o Itálii a poté o „nové účastníky“ ERM, totiž o Španělsko, Velkou Británii a Portugalsko. Po výkyvech EMS byl v srpnu 1993 přijat ministry financí a guvernéry centrálních bank tzv. Bruselský kompromis, na jehož základě byla přijata nová fluktuální pásma $\pm 15\%$. Nizozemsko uzavřelo při Bruselském kompromisu v srpnu 1993 bilaterální dohodu s Německem, podle níž vzájemný výkyv marží směnných kursů od centrální parity nesmí přesáhnout $\pm 2,25\%$, čímž oba státy partikulárně setrvaly u rozpětí platného v letech 1979 – 1993. Hrozilo-li nebezpečí, že stanovené rozpětí bude překročeno, musely centrální banky přikročit k intervenci na devizových trzích. Například nacházela-li se německá marka na horním okraji a francouzský frank na dolním okraji povoleného pásma, musela německá centrální banka nakoupit na devizovém trhu franky a marky tak, aby zabránila dalšímu pohybu marky směrem nahoru. Francouzská centrální banka musela kupovat franky a prodávat marky tak, aby čelila dalšímu poklesu francouzského franku. Tato intervenční povinnost centrálních bank byla neomezená výší použitelných částek. Nedisponovala-li některá centrální banka potřebnými devizami, byl jí poskytnut zvláštní úvěrový a výpomocný systém.

Evropská měnová jednotka (European Currency Unit – dále jen ECU) byla představena jako nástupce EUA a jako zúčtovací jednotka EMS politickou rezolucí ze zasedání Evropské rady v Bruselu v prosinci 1978 odpovídajícím způsobem zakotvena dohodou centrálních bank o Evropském měnovém systému z roku 1978, účinnou od března 1979. Jen pro zajímavost:

anglické vyjádření zkratky ECU se nepovažuje za všeobecně platné. Ve francouzsky mluvících zemích se setkáváme spíše s podobou ecu, či spíše écu, kterou Francouzi rádi spojují s francouzským významem tohoto slova, totiž „štit“, resp. s obdobným názvem francouzských historických mincí z období Ludvíka XIV.

ECU nebyla měna v právním slova smyslu, nýbrž měnový koš. Tento měnový koš, v němž se nalézají v určitém pevném poměru měny členských států, měl být pravidelně přezkoumáván a měněn, ale skutečně se tak stalo pouze dvakrát: 17. září 1984, kdy se součástí koše stala řecká drachma, a 21. září 1989, kdy se součástí koše staly portugalské escudo a španělská peseta. Vzájemný poměr měn v tomto koši sloužil jako poměr pro výpočet denní hodnoty.

Hodnota ECU podle zmrazeného měnového koše ze září 1989 byla od září 1989 až do prosince 1998 každodenně vypočítávána Evropskou komisí na základě v tabulce popsaného poměru denní hodnoty podle kursovního lístku centrálních bank a byla zveřejňována v Úředním věstníku ES. Tato relativní hodnota se měnila v závislosti na kolísání směnných kursů.

Evropský měnový systém přestal fakticky plnit svoji funkci v květnu 1998 poté, co byly orientačně zafixovány vzájemné kursy zúčastněných měn euro. Počínaje 1. lednem 1999 byl jako jeho nástupce zřízen Evropský měnový systém 2. EMS 2 se od svého předchůdce liší ve dvou podstatných znacích. Za prvé, zánikem ECU odpadl jeden z komponentů jeho předchůdce, totiž měnový koš ECU. Za druhé, nová společná měna euro se stala kotvou pro ostatní měny, zúčastněné v ERM 2. Účast v ERM 2 je

Tab. č. IV/2

Vzájemný poměr měn v ECU

Měna	Poměr výpočtu denní hodnoty
DEM	0,6242
FRF	1,332
GBP	0,08784
ITL	151,8
NLG	0,2198
BEF	3,301
LUF	0,13
ESP	6,885
DKK	0,1976
IEP	0,00855
GRD	1,44
PTE	1,393

IV. EURO

Tab. č. IV/3

První neformální fixace v květnu 1998

	DEM 100=	BEF/LUF 100=	ESP 100=	FRF 100=	IEP 1=	ITL 1000=	NLG 100=	ATS 100=	PTE 100=	FIM 100=
DEM	-									
BEF/LUF	2062,55									
ESP	8507,22	412,462								
FRF	335,386	16,2608	3,94237							
IEP	40,2676	1,95232	0,473335	12,0063						
ITL	99000,2	4799,9	1163,72	29518,3	2458,56					
NLG	112,674	5,46285	1,32445	33,5953	2,79812	1,13812				
ATS	703,552	34,1108	8,27006	209,774	17,4719	7,10657	624,415			
PTE	10250,5	496,984	120,492	3056,34	254,56	103,541	9097,53	1456,97		
FIM	304,001	14,7391	3,57345	90,642	7,54951	3,07071	269,806	43,2094	2,96571	-

dobrovolná a fluktuální pásmo zůstává stejné jako u původního ERM, totiž $\pm 15\%$, opět s možností individuálně si stanovit vůči euro fluktuální pásmo užší. Ke dni zahájení činnosti EMS 2 a ERM 2 se jeho členy staly Dánsko a Řecko.

Příprava společné měny (1989 – 1998)

Měnová integrace a postup ke společné měně byly zásadním způsobem nastoleny až ve druhé polovině 80. let. Jedním z významných impulsů k intenzifikaci měnové integrace bylo další odbourání bariér volného pohybu zboží, služeb, kapitálu a osob mezi členskými státy ES díky Jednotnému evropskému aktu z roku 1986 a díky přípravě jednotného vnitřního trhu ES k 1. lednu 1993. Politickým a časovým plánem nové etapy měnové integrace v Evropě se stala v roce 1989 Delorova zpráva, přednesená tehdejšími předsedou Komise Evropských společenství, bývalým francouzským ministrem hospodářství a financí Jacquesem Delorsem, která předpokládala 3 etapy postupu k měnové unii:

1. 1990 – 1993 – první etapa, spočívající ve vzájemném odbourání měnových a devizových bariér mezi členskými státy;

2. 1994 – 1998 – druhá etapa zahájená vytvořením Evropského měnového institutu a spočívající ve vyhodnocování podmínek pro vstup do závěrečné fáze měnové unie a zavedení společné měny;

3. 1999 – třetí etapa charakterizovaná jednotnou měnovou politikou, společnou měnou a společnou centrální bankou v rámci skupiny členských států EU.

K tomu je třeba poznamenat, že z právního hlediska byly podmínky měnové unie zformulovány až v roce 1992 při podpisu Smlouvy o EU v Maastrichtu, která nabyla účinnosti 1. listopadu 1993 a rovněž novelizovala dosavadní Smlouvu o EHS. Zmíněná Delorova zpráva byla totiž dokumentem politickým, podle něhož se plnilo na základě politické vůle členských států ES v rozmezí let 1990 – 1992. Smlouva

IV. EURO

o ES ve svém novém znění nejen měnovou unii právně zakotvila, ale stanovila též podmínky pro vstup do její třetí etapy, totiž pro zavedení společné měny, společné měnové politiky a pro zřízení společné centrální banky. Těmto podmínkám se podle místa podpisu Smlouvy o EU běžně říká maastrichtská konvergenční kritéria:

- nárůst spotřebitelských cen ve srovnání s předchozím rokem nesmí překročit průměr tří nejstabilnějších zemí o více než 1,5 procentního bodu;
- schodek veřejných rozpočtů nesmí být vyšší než 3 % hrubého domácího produktu;
- celková zadluženost veřejných rozpočtů nesmí být vyšší než 60 % hrubého domácího produktu;
- výkyv směnného kursu od centrální parity, stanovený v rámci Evropského měnového systému, musí být udržován alespoň po dva roky bez provedení devalvace vůči měně jakéhokoliv členského státu;
- úrokové výnosy z dlouhodobých vkladů a dluhopisů nesmějí překročit průměr tří nejstabilnějších zemí o více než 2 procentní body.

Název nové společné měny nebyl dlouho jasný. Sama Smlouva o ES ve znění z roku 1992 označuje novou společnou měnu ještě jako ECU. Diskuse o nejvhodnějším názvu nové společné měny a jejich dílčích jednotek probíhala poměrně intenzivně po celou první polovinu 90. let. Definitivní tečkou za touto diskusí bylo jednání Evropské rady v Madridu v prosinci 1995, kde byla nová měna pokřtěna jako euro a její jednotky jako eurocenty. Současně byl na tomto zasedání schválen symbol, odvozený z řeckého písmene (epsilon), dvojitý rovnoběžný přeškrtnutí má označovat stabilitu nové měny.

Dne 21. dubna 1997 agentura pro aktualizaci Mezinárodní organizace pro standardizaci (ISO 4217) přidělila euru kód „EUR“. Ten se stal mezinárodní normou pro všechny organizace, maloobchodní, komerční i finanční.

Vzory bankovek eur (viz barevná příloha) byly schváleny na zasedání Evropské rady v Dublinu v prosinci 1996. Evropská rada vybrala návrh rakouského výtvarníka Roberta Kaliny, zobrazující sedm stavebních stylů sedmi epoch evropských kulturních dějin – antický, románský, gotický, renesanční, barokní, rokokový a moderní architekturu skla a oceli z dvacátého století. Výjevy na bankovkách představují jednotlivé architektonické prvky, totiž okna a brány (licí strana) a mosty (rubová strana), což mají být současně metaforou evropské spolupráce.

Každá ze sedmi denominací bankovek eur nese na líci vzory bran a oken a na rubu vzory mostů a představuje jiný styl umění tak, jak je uvedeno výše. Ostatními součástmi podoby bankovek eur jsou symbol Evropské unie, název měny psaný latinkou a řeckým písmem, iniciály Evropské centrální banky v jejich úředních jazycích, symbol za účelem ochrany autorských práv a podpis prezidenta ECB.

Bankovky eur nenesou, na rozdíl od mincí eur a centů na rubové straně, národní motivy. Ministři financí členských států Evropské unie se především v důsledku tlaku Velké Británie nejprve neoficiálně dohodli, že až 20 procent jedné strany eurových bankovek může být věnováno národním motivům, ale pak ponechali konečné rozhodnutí na Evropské centrální bance. Ta se postavila proti národním motivům proto, že by zvýšily náklady na tisk eurových bankovek, komplikovaly jejich distribuci, mátlý veřejnost a usnadňovaly práci padělatelům bankovek.

Vzory mincí eur a eurocentů (viz barevná příloha) byly schváleny na zasedání Evropské rady v Amsterodamu v červnu 1997. Evropská rada vybrala návrh belgického výtvarníka Luca Luyxe. Mince jsou raženy v osmi denominacích 0,01 EUR (červená měď), 0,02 EUR (červená měď), 0,05 EUR (červená měď), 0,10 EUR (žlutá), 0,20 EUR (žlutá), 0,50 EUR (žlutá), 1 EUR (vnitřní kruh bílý, vnější kruh žlutý) a 2 EUR (vnitřní kruh žlutý, vnější kruh bílý). Na rozdíl od bankovek eur je na mincích eur a centů dán prostor pro národní motivy.

Účastnické státy třetí etapy měnové unie byly určeny 3. května 1998 na mimořádném zasedání Evropské rady, a to na základě zprávy Evropského měnového institutu a Evropské komise, která vztahovala do úvahy plnění maastrichtských konvergenčních kritérií a dále plnění kritérií právních, jako je kompatibilita legislativy se zásadami měnové unie, včetně statutu centrálních bank těchto zemí. Na zmí-

IV. EURO

Tab. č. IV/4

Národní referenční sazby mezibankovního trhu

Země	Zaniklá referenční sazba
Belgie	BIBOR
Finsko	HELIBOR
Francie	PIBOR
Irsko	DIBOR
Itálie	RIBOR
Lucembursko	nebyla
Německo	FIBOR
Nizozemsko	AIBOR
Portugalsko	LISBOR
Rakousko	VIBOR
Španělsko	MIBOR

něném zasedání bylo rozhodnuto, že z 15 členských států EU bude společná měna euro zavedena v 11 státech, což byly Belgie, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Německo, Nizozemsko, Portugalsko, Rakousko a Španělsko. Dánsko a Velká Británie si účast v měnové unii vyhradily už při podpisu Smlouvy o EU v roce 1992. Švédsko a Řecko nesplňovaly některá z konvergenčních kritérií. Řecko přistoupilo do třetí etapy měnové unie až k 1. lednu 2001.

Bezprostředně po vyhlášení účastníků třetí etapy měnové unie v květnu 1998 byly mezi sebou poprvé zafixovány kursy měn 11 účastnických států. Tato fixace byla ovšem neformální, protože do konce roku 1998 byla měnová politika těchto zemí sice koordinovaná, ale přesto v každé z nich autonomní. Tyto měny se obchodovaly na trhu a docházelo tedy ke kursovým výkyvům, i když jen v setinných hodnotách.

Fixní vztah mezi eurem a národními měnami účastnických států byl vyhlášen až 31. prosince 1998 v podobě pevných a neodvolatelných přepočítacích koeficientů (viz barevná příloha).

Od září do prosince 1998 probíhala úroková arbitráž, kdy došlo ke sblížení úrokových sazeb měn

11 účastnických států a k nastavení úrokové sazby nové měny euro k 1. lednu 1999. Současně zanikly k 31. prosinci 1998 národní referenční sazby mezibankovního trhu, které byly nahrazeny novou referenční sazbou EURIBOR (Euro Interbank Offered Rate).

V souvislosti se zavedením společné měny euro došlo ke konci roku 1998 v 11 zemích měnové unie ke sjednocení báze pro výpočet úroků na 360 dnů za rok. Zatímco do 31. prosince 1998 pracovaly některé evropské státy s 365denní bází (Belgie, Irsko, Portugalsko), je od 1. ledna 1999 tento časový rámec stanoven jednotně pro celou měnovou unii, tedy pro euro a jeho denominace v účastnických národních měnách.

Základním předpokladem úspěšného fungování společné měny je jednotná měnová politika stanovovaná a prováděná jednou centrální bankou. Orgán této měnové politiky – Evropská centrální banka – zahájil svoji činnost 1. června 1998, *de iure* pak začala Evropská centrální banka se sídlem ve Frankfurtu nad Mohanem pracovat 1. ledna 1999. Evropská centrální banka (ECB) je orgánem pro řízení a výkon jednotné měnové politiky těch členských zemí EU, které jsou účastníky měnové unie. Národní centrální banky účastnických zemí měnové unie pozbyly pravomoci v oblasti měnové politiky a tyto pravomoci postoupily Evropské centrální bance. Samy se pak v konečném důsledku staly pouhými nástroji pro výkon jednotné měnové politiky, určené Evropskou centrální bankou.

Základní kapitál ECB byl upsán centrálními bankami všech zemí EU podle klíče uvedeného v tabulce č. IV/5.

Významným a podstatným znakem ECB je nezávislost na jakémkoliv orgánu EU nebo členského státu. Obsah tohoto principu nezávislosti je pojmově shodný s principem nezávislosti národních centrálních bank na jejich státních orgánech. Podle Smlouvy o ES nesmějí pracovníci ECB při výkonu svých pravomocí a oprávnění žádat, přijímat nebo dostávat instrukce od institucí či orgánů EU, od vlády členského státu či jiného orgánu. Instituce a orgány EU se ve Smlouvě o ES zavázaly, že budou tento princip nezávislosti respektovat a že se nebudou snažit ovlivňovat členy rozhodovacích orgánů ECB či národních centrálních bank při plnění jejich úkolů.

IV. EURO

Tab. č. IV/5

Poměr kapitálu upsaného ECB

Název centrální banky	Poměr v %
Banque Nationale de Belgique/Nationale Bank van België	2,8658
Danmarks Nationalbank	1,6709
Deutsche Bundesbank	24,4935
Bank of Greece	2,0564
Banco de España	8,8935
Banque de France	16,8337
Central Bank of Ireland	0,8496
Banca d'Italia	14,895
Banque Centrale du Luxembourg	0,1492
De Nederlandsche Bank	4,278
Österreichische Nationalbank	2,3594
Banco de Portugal	1,9232
Suomen Pankki	1,397
Sveriges Riksbank	2,6537
Bank of England	16,45

S Evropskou centrální bankou je neodmyslitelně spojen Evropský systém centrálních bank (dále jen ESCB), který byl zřízen ke koordinaci měnové politiky EU. ESCB je složen z Evropské centrální banky (dále jen ECB) a ze všech národních centrálních bank všech členských států EU. Jak vidno z uvedeného přehledu, jsou v ESCB sdruženy jak centrální banky členů měnové unie, tak centrální banky Dánska, Švédska a Velké Británie. Uvnitř ESCB jsou tak vlastně dvě skupiny centrálních bank. Jednak jsou tam centrální banky členů měnové unie včetně ECB a jednak centrální banky zemí, které se dosud měnové unie neúčastní. Rozdíl mezi oběma skupinami centrálních bank lze jednoduše vyjádřit tak, že zatímco první skupina, tj. členové měnové unie a ECB, provádějí jednotnou měnovou politiku, podřizují si členové druhé skupiny, tj. nečlenové měnové unie, každý vlastní měnovou politiku. Ovšem i tento rozdíl je v praxi nepříliš výrazný, neboť měnová politika obou skupin je výrazně koordinována právě díky ESCB, což je konečnou a hlavním smyslem tohoto orgánu.

Bezhotovostní euro (1999) a přechodné období (1999 – 2001)

Nová měna euro byla uváděna do života v několika krocích, z nichž každý měl dílčí účinek na příslušné společenské a zejména hospodářské vztahy. Součet těchto kroků a vedl ve svém důsledku ke konečnému a plnému zavedení nové měny euro a k úplnému zániku měn zúčastněných dvanácti států. Z uvedeného vyplývá, že zavádění společné měny euro byl proces, a to proces postupný, který se realizoval

IV. EURO

v rámci jistého časového úseku, zvaného přechodné období, které trvalo tři roky od 1. ledna 1999 do 31. prosince 2001.

Počínaje 1. lednem 1999 bylo euro zavedeno jako bezhotovostní měna. Euro bylo zavedeno do mezinárodního styku mezi Evropskou centrální bankou a centrálními bankami zúčastněných zemí. Do eura byly rovněž redenominovány státní dluhopisy těchto zemí a v eurech byly od 1. ledna 1999 uváděny veškeré údaje vztahující se ke státním financím těchto států. Pro zavádění eura do soukromých financí, čili do nestátního sektoru, podle rozhodnutí Madridského zasedání Evropské rady v prosinci 1995 obecně platilo, že euro je v přechodném období zaváděno na tržních zásadách a nikoliv na zásadách administrativních. Namísto předpisů se k zavádění eura tedy v přechodném období využívalo jeho tržních výhod. K tomu platila zásada „*no compulsion – no prohibition*“ – „žádná donucení – žádné zákazy“, podle níž žádný soukromý subjekt nesměl být nucen, aby používal euro proti své vůli. Druhým ramenem této zásady byla ovšem povinnost všech soukromých subjektů v zemích eurozóny přijímat plnění jak v eurech tak v příslušné národní měně jako rovnocenná platidla (samozřejmě s ohledem na dočasnou absenci hotovostního eura).

Proces zavádění eura v soukromém sektoru byl tedy tržně orientovaný. Řada podniků v zemích EU přešla na euro už počátkem roku 1999. Taková skutečnost měla významný akcelerační účinek a urychlila „doutňavým efektem“ rozšíření eura do všech významných podniků v zemích EU již v průběhu prvního roku přechodného období. Mnoha podnikům šlo přitom o jejich „image“. Na druhé straně řada podniků, a to zejména podniky vně eurozóny, počítaly s tím, že v přechodném období musí operovat ve dvou různých měnách. Musely tedy vést dvojí účetní knihy – jednu v eurech a druhou v národní měně – a vůbec veškeré operace v těchto dvou měnách provádět. Společnosti, které si už zvykly na činnost ve dvou a více měnových denominacích, nemusely takovou představu nutně pokládat za problematickou. Avšak po zvážení všech okolností dotýkajících se všech funkcí firmy došli k závěru, že takové operace jsou značnou zátěží.

Zavedení jednotné měny euro přineslo už od 1. ledna 1999 větší transparentnost a srovnatelnost cen v zemích eurozóny. Vzhledem k tomu, že mezi těmito státy vznikla jedna měna a zanikly kursové rozdíly mezi dřívějšími měnami, včetně směnárenských poplatků, byly ceny vyjadřované v eurech do konce roku 2001 přepočítávané z „doživajících“ národních měn pevnými přepočítacími koeficienty srovnatelné na první pohled, a to jak z hlediska nákupních cen, tak z hlediska cen prodejních.

Euro přineslo více přeshraničních obchodů a investic, a to především díky zrychlení a zjednodušení přeshraničních plateb v eurech, které se staly vlastně jakoby platbami vnitrostátními. Tato výhoda platila přiměřeně i pro platby v eurech z Česka do zemí evropské měnové unie, protože i my jsme přistoupili ke trendu zjednodušování a zrychlování přeshraničních plateb v této nové měně.

Používání nové měny euro znamená snížení řady transakčních nákladů, počínaje snížením nákladů souvisejících s poplatky na vedení účtů, kde bylo možné odbourat účty ve dvanácti „starých“ měnách a nahradit je jediným účtem v eurech, přes odpadnutí nákladů na poplatky za dosavadní směnárenské operace mezi dvanácti měnami, které přecházely na euro, až po zánik kursových rizik mezi měnami eurozóny.

Od 1. ledna 1999 tedy zaniklo kursové riziko mezi měnami eurozóny. Kursové riziko české koruny vůči těmto měnám zůstává, i když směřuje vůči euru a nikoliv vůči každé z národních měn jednotlivě. Proto od 1. ledna 1999 nebylo nutné zajišťovat si kursové riziko zvlášť vůči ATS, BEF, DEM, FIM, ESP, FRF, GRD, IEP, ITL, LUF, NLG nebo PTE, ale pouze vůči euru, protože tak se automaticky zajistilo kursové riziko přes pevné přepočítací koeficienty eura vůči všem zmíněným měnám měnové unie. Tím odpadly náklady na zajištění proti kursovému riziku (tzv. *hedging*) pro dvanáct měn, náklady na *hedging* mohly být proto od 1. ledna 1999 počítány jen proti jedné měně, totiž proti euru.

Zánik kursového a devizového rizika vůči zmíněným dvanácti měnám a přechod na jediné riziko kursu mezi CZK a EUR vedl k novým kritériím pro investorská rozhodnutí, resp. k jednokritériálnímu rozhodování podle parametrů nikoliv dvanácti měn, ale podle měny jediné. Čeští investoři nemuseli tedy už ta-

IV. EURO

to rizika vyhodnocovat třeba zvlášť pro Španělsko a zvlášť pro Itálii nebo Portugalsko, nýbrž mohli uvažovat o jedné eurozóně.

Nová segmentace trhů, kterou zavedení společné měny euro přineslo, je důsledkem nerovnoměrného vývoje v zemích evropské měnové unie a často až propastných rozdílů například mezi některými oblastmi Portugalska na jedné straně a pařížskou nebo frankfurtskou oblastí na straně druhé. Z obavy, aby z méně rozvinutých regionů měnové unie neunikaly pracovní síly a investice do rozvinutějších oblastí, vyvíjejí národní a regionální vlády méně rozvinutých států a oblastí různé stimulační mechanismy právě pro stimulaci zahraničních investic a investorů, což je jistě zajímavá zpráva i pro potenciální české investory do takových oblastí.

Charakteristickým znakem přechodného období souvisejícím se skutečností, že hotovostní euro bylo zastupováno platidly národních měn eurozóny v pevných a neodvolatelných přepočítacích koeficientech, byl problém zaokrouhlování. Pravidla pro zaokrouhlování mezi eurem a národními měnami členských států zásadně říkala, že přepočítací koeficienty mají být uváděny vždy jako jedno euro, vyjádřené příslušnou hodnotou národní měny. Tyto koeficienty se nesměly zaokrouhlovat, nesměly se používat převrácené hodnoty koeficientů a přepočty mezi dvěma měnami evropské měnové unie (např. mezi německou markou a francouzským frankem) se musely provádět přes euro. Dále platila zásada, že částky převedené mezi národní měnou a eurem podle pevného přepočítacího koeficientu se zaokrouhlují v eurech na nejbližší centy. Pro převádění z eura do národní měny platilo pravidlo zaokrouhlování tak, že se zaokrouhlovalo na nejbližší nejnižší jednotku zákonného platidla. Takovou nejnižší jednotkou zákonného platidla byl například v Německu fenik, čili přepočet z EUR na DEM se zaokrouhloval na nejbližší fenik. V Belgii byl zase nejnižší jednotkou zákonného platidla 1 BEF, takže při přepočtu z EUR se zaokrouhlovalo na nejbližší belgický frank. Ovšem hodnota eurocentu mohla být v některých zemích daleko vyšší než hodnota nejnižší jednotky zákonného platidla. Hodnota 1 eurocentu byla v Německu téměř dvojnásobkem nejnižší jednotky německé měny – feniku, ale v Itálii už byla devatenáctinásobkem nejnižší jednotky – italské liry. Proto zaokrouhlování při konverzi do eur a z eur záviselo kromě výše uvedeného pravidla ještě na doplňkové zásadě, že rozdíl mezi zaokrouhlenou a nezaokrouhlenou částkou nesměl přesahovat polovinu hodnoty nejnižší jednotky zákonného platidla. Obecně platilo, že se nesmí zaokrouhlovat více než o 0,005 EUR, což bylo ve většině zemí ve výše uvedené toleranci. Naopak u těch měn, kde nejnižší jednotka zákonného platidla byla vyšší než 1 eurocent, mohlo pro jednu hodnotu v této národní měně existovat více hodnot v EUR. Tento případ byl teoreticky možný u irské libry nebo u belgického či lucemburského franku.

Na zasedání Evropské rady v Santa Maria de Feira v červnu 2000 bylo rozhodnuto, že podmínky pro vstup do třetí etapy měnové unie splnil dvanáctý stát EU, totiž Řecko. Na zmíněném zasedání bylo proto dohodnuto, že se Řecko stane od 1. ledna 2001 účastníkem měnové unie a byl stanoven pevný a neodvolatelný přepočítací koeficient: 1 EUR = 340,750 GRD.

Závěr přechodního období, tedy poslední čtvrtletí roku 2001, byl charakterizován zejména intenzifikací příprav na zavedení hotovostního eura. Informační kampaň o nových platidlech měny euro byla spuštěna už počátkem roku 2001. 1. září 2001 zveřejnila ECB ochranné prvky bankovek měny euro. Téhož dne začalo předzásobení bank v zemích měnové unie novými bankovkami a mincemi měny euro. Předzásobení ve třetích zemích, včetně Česka, začalo 1. prosince 2001. Do konce roku 2001 byly do eur převedeny veškeré nominální údaje, do té doby vedené v některé ze zaniklých měn. To se týkalo zejména bankovních účtů, ale i výkazů, statistik a účetních údajů.

Hotovostní euro (2002)

Prvním lednovým dnem roku 2002 bylo uvedeno do oběhu na 15 miliard bankovek společné měny euro v celkové hodnotě 642 miliard EUR a téměř 50 miliard mincí eur a eurocentů v celkové hodnotě 16 miliard EUR.

IV. EURO

Tab. č. IV/6

Podíl emise v jednotlivých účastnických zemích		
Stát	Emise mincí v mil. ks	Emise bankovek v mil. ks
Belgie	530	2,0
Finsko	225	1,1
Francie	2 240	7,5
Irsko	222	0,9
Itálie	2 380	7,2
Lucembursko	46	0,1
Německo	4 342	17,0
Nizozemsko	659	2,8
Portugalsko	536	1,3
Rakousko	550	1,5
Řecko	597	1,3
Španělsko	1 924	7,1
Celkem	14 251	49,8

Zavedení hotovostního eura znamená ovšem také potřebu stáhnout zhruba stejný objem starých platidel dvanácti zaniklých měn, a to zhruba ve stejném objemu a o celkové hmotnosti čtvrt miliónu tun.

Na rozdíl od zavedení bezhotovostního eura v roce 1999 tak zavedení eura hotovostního představuje spíše než bankovní a finanční významný logistický problém. K jeho vyřešení bylo především třeba stanovit, kdy zaniká platnost dosavadních národních platidel. Orgány EU, Rada EU a ECB stanovily za nejzazší termín 28. únor 2002. Některé státy si ovšem stanovily lhůtu kratší, například Německo již 31. prosinec 2001.

Zrcadlovým problémem k uvedení bankovek a mincí nové měny euro do oběhu je stažení bankovek a mincí starých. K tomu slouží ve všech zemích dvanáctky tzv. paralelní oběh, tedy doba, kdy jsou v peněžním oběhu jak eura, tak platidla zaniklých měn. Paralelní oběh skončí nejpozději 28. února 2002. V běžném obchodním styku jsou stará platidla přijímána, ale vracejí se jen nová platidla eur. Rovněž banky přijímají stará platidla a vracejí platidla nová. Za tuto výměnu se v zemích eurozóny nesmějí účtovat žádné poplatky ani srážky z nominální hodnoty. Velký problém při stahování starých měn představují mince. Již

k 15. prosinci 2001 si mohli obyvatelé zemí eurozóny vyzvednout v bankách sáčky s novými mincemi eur. Mince zaniklých měn se bez poplatků vyměňují jen ve státech původu každé měny. Mince zaniklých měn v jiném státě než státě jejich původu se udávají jen velmi těžko a když, tak s nevýhodnými poplatky.

Komerční banky zemí eurozóny jsou povinny přijímat zaniklé měny do 30. června 2002. V období od 28. února do 30. června 2002 jsou však už oprávněny stanovovat limity pro výměnu hotovosti, popřípadě stanovovat poplatky. Po tomto datu mají uvedenou povinnost toliko centrální banky. Délka trvání této povinnosti se liší stát od státu a je také rozdílná pro bankovky a pro mince:

Česko a euro

Česko sice není členem měnové unie a euro není naše měna, ale s ohledem na vysokou hospodářskou angažovanost s EU a se zeměmi eurozóny má pro nás euro značný význam. Takoví ukazatelé jako objem zahraničního obchodu s eurozónou, objem devizových rezerv ČNB v eurech či objem devizových transakcí v evropské měně naznačují, že euro zaujímá v našich devizových pozicích asi 60% podíl. Právě díky tak vysoké angažovanosti eura v české ekonomice je naše měna v podstatě s eurem neformálně svázána. Praktickým důkazem této skutečnosti je vliv kursu eura a dolaru na kurs dolaru k naší měně.

Ke konci roku 2001 představovaly v českém pohraničí hotovostní platby v ekvivalentu eura, čili zeměna v německých markách, asi 80 % všech hotovostních devizových plateb. Po 1. lednu 2002 je tedy euro určité po koruně druhým platidlem v Česku. Kdy bude naším prvním platidlem, je těžko říci. Předně musíme být členy EU. Pokud by následně Česko splnilo všechna maastrichtská kritéria, pak by bylo do měnové unie zapojeno. Zapojení do měnové unie je dnes součástí *acquis communautaire*, tedy objemu

IV. EURO

právních předpisů EU, který musíme přijmout v souvislosti s naším vstupem do EU. Vyhradit si vstup do měnové unie tak, jak to učinily Dánsko a Velká Británie, bylo možné jen při sjednání Smlouvy o EU v roce 1992.

Podle jednoho z maastrichtských konvergenčních kritérií musí být uchazeč o vstup do třetí etapy evropské měnové unie nejméně dva roky účastníkem Evropského měnového systému. Tuto podmínku by vzhledem ke stabilitě kursu naší měny k euru nebylo patrně obtížné splnit. Je ovšem třeba splnit i další maastrichtská kritéria. V současné době má Česko největší problém s deficitem veřejných rozpočtů, který v roce 2001 maastrichtská 3 % přesáhl trojnásobně.

Tab. č. IV/7

Termíny povinnosti národních centrálních bank přijímat staré měny

<i>Stát</i>	<i>Přijem bankovek centrální bankou do</i>	<i>Přijem mincí centrální bankou do</i>
Belgie	neomezeně	31.12.2004
Finsko	2012	2012
Francie	2012	2005
Irsko	neomezeně	neomezeně
Itálie	2012	2012
Lucembursko	neomezeně	31.12.2004
Německo	neomezeně	neomezeně
Nizozemsko	1.1.2032	1.1.2007
Portugalsko	2022	31.12.2002
Rakousko	neomezeně	neomezeně
Řecko	2012	2004
Španělsko	neomezeně	neomezeně

**JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc., expert Komerční banky pro EU
a předseda Komise pro evropskou integraci Bankovní asociace, Praha,
přednáší evropské právo na Právnické fakultě Univerzity Karlovy**

Více informací:

www.cnb.cz

Poznámky

V. Krok za krokem do Evropy

Dušan Provazník

„Souhlasíte s tím, aby se Česká republika stala podle Smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii členským státem Evropské unie?“

Návrh zákona o referendu

V. Krok za krokem do Evropy

Rok 2001 byl nejen v ČR, ale v celé Evropské unii ve znamení jejího rozšiřování. Předznamenaly jej závěry summitu patnáctky v jihofrancouzském městě Nice ve dnech 7. – 10. prosince 2000 a na něm přijatá nová Smlouva o EU. Ta stanoví složení hlavních evropských institucí a způsob jejich fungování – Evropské komise, Rady EU a Evropského parlamentu – až se počet členů EU zvýší ze stávajících patnácti na sedmadvacet.

Tab. č. V/1

Nové rozdělení hlasů v Radě EU

současné členské země	dnes	po rozšíření
Německo	10	29
V. Británie	10	29
Francie	10	29
Itálie	10	29
Španělsko	8	27
Nizozemsko	5	13
Řecko	5	12
Belgie	5	12
Portugalsko	5	12
Švédsko	4	10
Rakousko	4	10
Dánsko	3	7
Finsko	3	7
Irsko	3	7
Lucembursko	2	4
kandidátské země po přijetí		
Polsko	-	27
Rumunsko	-	14
ČR	-	12
Maďarsko	-	12
Bulharsko	-	10
Slovensko	-	7
Litva	-	4
Lotyšsko	-	4
Slovinsko	-	4
Estonsko	-	4
Kypr	-	4
Malta	-	3

Pozn.: V současné době mají členské země v Radě EU od 2 do 10 hlasů. Rada má celkem 87 hlasů, a aby mohl být právní akt přijat kvalifikovanou většinou, je třeba 62 hlasů. V rozšířené EU budou mít členské státy od 3 do 29 hlasů s celkovým počtem 345. Kvalifikovaná většina byla stanovena na 258 hlasů.

Smlouva z Nice byla oficiálně podepsána 21. února 2001, čímž byl odstartován ratifikační proces, který může v zásadě trvat až osmnáct měsíců, aby EU byla od konce r. 2002 schopna přijmout nové členské státy, které budou k tomuto datu na vstup do unie připraveny. Evropská rada na svém zasedání v Nice znovu potvrdila historický význam rozšíření EU a politickou důležitost, jakou přisuzuje jeho úspěchu. Schválila strategii rozšíření, navrženou EK, podle níž mají být náležitě připravení kandidáti přijati za právoplatné členy koncem r. 2002, aby se po ratifikaci smluv o přijetí parlamenty všech zainteresovaných zemí mohli už v červnu 2004 zúčastnit voleb do Evropského parlamentu.

Z hlediska ČR a dalších kandidátských zemí znamenaly závěry summitu v Nice nesporně významný pozitivní krok, neboť dále upřesnily časový i obsahový scénář rozšíření. Ve stávajících členských zemích EU už byly reakce na Nice kritičtější, což se projevilo při ratifikaci smlouvy. V těch členských státech, kde ji podle ústavy ratifikoval parlament, byla i přes výhrady schválena, kdežto v Irské republice, kde byla 7. června předmetem referenda, byla odmítnuta. Podle shodného názoru znalců tamních politických poměrů důvodem odmítnutí nebylo to, že by irští voliči byli proti rozšíření unie, ale že jako tradičně neu-

V. Krok za krokem do Evropy

trální země nesouhlasili s vytvořením společných evropských vojenských jednotek. S nesouhlasem se v Irsku také setkala nové rozdělení hlasů v Radě EU a rozšíření případů hlasování tzv. kvalifikovanou většinou, která údajně zmenšuje váhu menších členských zemí v orgánech EU. S výhradami se setkala Smlouva z Nice i při schvalování v Evropském parlamentu začátkem června, kdy poprvé v historii evropské integrace při rozhodování o podobně závazném dokumentu ze 626 poslanců až 98 hlasovalo proti a 58 se hlasování zdrželo. EP Smlouvu z Nice sice ratifikoval, ale za slabinu označil to, že nezjednotila rozhodovací proces v unii. Naproti tomu většina poslanců za hlavní klad smlouvy označila fakt, že odstranila poslední překážky stojící v cestě rozšíření unie. Evropská rada na svém zasedání koncem června v Göteborgu vzala výsledek irského referenda na vědomí, aniž něco na Smlouvě z Nice změnila. Nejvyšší představitelé EU vyslovili naději, že v novém referendu, které bude v Irsku uspořádáno v roce 2002, voliči po vysvětlující kampani Smlouvu z Nice přijmou.

EU zevnitř

S postojem politických elit v zemích EU, které se vyslovují pro rychlé rozšíření unie, do jisté míry kontrastuje veřejné mínění v jejich zemích, u něhož myšlenka přijetí nových členů naopak ztrácí podporu. Svědčí o tom výsledky obsáhlého průzkumu Eurobarometru zveřejněné 2. července 2001, z nichž vyplynulo, že pro přijetí nových členů je jen 38 % obyvatel patnáctky, což je o 5 % méně než při podobném průzkumu z počátku roku 2001. Největší pokles nadšení pro rozšíření byl přitom zaznamenán ve Francii z 34 % na 26 %. Avšak i v Německu poklesl počet příznivců rozšíření z 38 % na 34 %. Vývoj nálad v těchto dvou strategicky nejdůležitějších zemích unie je považován za zvlášť znepokojující, neboť v nich v r. 2002 proběhnou volby, v nichž se téma rozšíření může stát pro populistické, nacionalisticky orientované strany jedním z horkých námětů.

Tab. č. V/2

Evropský parlament – počet členů		
současné členské země	dnes	po rozšíření
Německo	99	99
V. Británie	87	72
Francie	87	72
Itálie	87	72
Španělsko	64	50
Nizozemsko	31	25
Řecko	25	22
Belgie	25	22
Portugalsko	25	22
Švédsko	22	18
Rakousko	21	17
Dánsko	16	13
Finsko	16	13
Irsko	15	12
Lucembursko	6	6
kandidátské země po přijetí		
Polsko	-	50
Rumunsko	-	33
ČR	-	20
Maďarsko	-	20
Bulharsko	-	17
Slovensko	-	13
Litva	-	12
Lotyšsko	-	8
Slovinsko	-	7
Estonsko	-	6
Kypr	-	6
Malta	-	5

Pozn.: Počet členů Evropského parlamentu se po rozšíření zvýší z nynějších 626 na 732 členů.

V. Krok za krokem do Evropy

Faktem je, že podle zmíněného průzkumu je rozšíření prioritou jen pro 27 % obyvatel unie, pro něž je daleko důležitější např. boj s nezaměstnaností a kriminalitou. Kromě toho 80 % respondentů navíc soudí, že rozšíření nesmí přijít patnáctku draho.

Výsledky červencového Eurobarometru vyvolaly znepokojení nejen v kandidátských zemích, ale i Evropské komise v Bruselu. Její tiskový mluvčí J. Ch. Filori je vysvětloval tím, že se dosud neprojevila informační strategie na podporu rozšíření v zemích patnáctky, o které na počátku roku rozhodla EK.

Reakcí EK na stav veřejného mínění v zemích patnáctky – nejde jen o názory na rozšíření, ale i sílící nedůvěru občanů k institucím unie, jejichž činnost se většinou zdá být málo průhledná – bylo 25. července zveřejnění tzv. Bílé knihy o fungování unie, která by ji měla přiblížit člověku z ulice. Předseda Evropské komise Romano Prodi při její prezentaci poukázal na základní rozpor, před jakým EU v dané chvíli stojí: „Občané na jedné straně očekávají, že EU bude přijímat účinné iniciativy, které vyřeší jejich problémy, ale na druhé straně nevěří našim institucím a našim politikám, které jsou jim přinejlepším lhostejné.“ Bílá kniha ponechává stranou otázky budoucího uspořádání EU, jež jsou obsahem programové deklarace prosincového summitu EU v Laekenu, a soustřeďuje se hlavně na metody lepší komunikace. Například by se vedle vlád členských zemí a institucí unie měly na přípravě a uplatňování rozhodnutí podílet i regionální a místní orgány a jejich prostřednictvím i nevládní organizace a občanská sdružení. EK dále v Bílé knize doporučuje zjednodušit existující evropskou legislativu, jejichž 80 000 stránek obsahuje množství dnes již zastaralých a nepoužívaných předpisů. Pokud jde o náplň činnosti, chce se EK napříště soustředit na svou hlavní povinnost, již je navrhování zákonů a kontrola jejich aplikace a vynucování, a netříštit svou práci do příliš široké škály činností. Šéf EK R. Prodi označil Bílou knihu za příspěvek k široké debatě o institucionálních změnách EU, o nichž rozhodne příští mezivládní konference v r. 2004.

Švédské a belgické předsednictví

První polovinu r. 2001 zastávalo funkci předsedy EU Švédsko, v druhé polovině pak Belgie. Z hlediska rozšiřování lze obě předsednictví považovat za pokrok, neboť nejenže nebyl zpochybněn harmonogram přijatý v Nice, ale po určitém zpomalení za francouzského předsednictví v druhé polovině r. 2000 došlo ke zrychlení vlastního přijímacího řízení, které je pro konečný úspěch v dané chvíli rozhodující. Za šest měsíců švédského předsednictví se polovina z dvanácti kandidátů dostala v počtu předběžně uzavřených kapitol do dvou třetin své cesty do EU. Osm uchazečských zemí od ledna do konce června r. 2001 uzavřelo každá minimálně pět kapitol. Do čela tabulky se tak v polovině roku dostaly Kypr a Maďarsko s 22 předběžně uzavřenými kapitolami z celkových 29, následované Slovinskem (20 kapitol) a ČR (19 kapitol). Za švédského předsednictví došlo, pokud jde o počet uzavřených kapitol, ke sblížení mezi zeměmi tzv. lucemburské skupiny (ČR, Estonsko, Kypr, Maďarsko, Polsko a Slovinsko), které začaly jednat o přistoupení již v březnu 1998, a zeměmi tzv. helsinské skupiny (Bulharsko, Litva, Lotyšsko, Malta, Rumunsko a Slovensko), které začaly jednat až v únoru 1999. Slovensko (19 uzavřených kapitol), Litva (18) a Malta (17) se tak přiblížily ČR a Estonsku (po 19 kapitolách) a předstihly Polsko (16 kapitol) z první skupiny.

Předseda belgické vlády Guy Verhofstadt při přebírání předsednictví EU 1. července ujistil, že Belgie chce při vstupních rozhovorech s kandidáty udržet takové tempo jako Švédsko, což se mu také podařilo. Potvrdil to jak neformální summit EU v polovině října v Gentu, tak prosincové zasedání Evropské rady v Laekenu, na němž byla znovu potvrzena nezvratnost procesu rozšíření a konec r. 2002 jako datum přijetí nejlépe připravených kandidátů.

Rychlé přijetí uchazečských zemí ze střední a východní Evropy jednoznačně podpořil 5. září i Evropský parlament ve Štrasburku. Ve zvláštní rezoluci vyhlásil, že vstupní rozhovory je nutno ukončit do konce r. 2002, aby se noví členové mohli v červnu 2004 zúčastnit příštích voleb do EP. Negativní výsledek irského referenda o Smlouvě z Nice nesmí podle evropských poslanců rozšíření zastavit ani zbrzdít. Po-

V. Krok za krokem do Evropy

kud by Irové v novém referendu Smlouvu z Nice opět odmítli, bude třeba podle slov předsedy zahraničního výboru EP Elmara Broka rychle přijít s náhradním řešením. Tím by podle něho mohlo být svolání mezinárodní konference, původně plánované na r. 2004, o rok dříve, aby se termín rozšíření stihl.

Nejen rozšiřování EU

I když přijetí nových členů bylo v r. 2001 prioritou EU, nebylo přitom prioritou jedinou. Švédsko si pro své předsednictví vytyčilo priority tři, které všechny začínají v angličtině písmenem E: Enlargement (rozšíření), Employment (zaměstnanost) a Environment (životní prostředí). Březenový summit EU ve Stockholmu a červnový v Göteborgu se tak kromě přijímání nových členů zabýval problémem stárnoucí populace v evropských zemích, modernizací evropského sociálního modelu, zajištěním udržitelného hospodářského růstu, stavem příprav na zavedení mincí a bankovek euro do oběhu ve dvanácti zemích eurozóny od 1. 1. 2002, další liberalizací trhů s elektřinou a plynem v členských zemích, spoluprací s Ruskem a Spojenými státy, rolí EU při řešení krize na Balkáně a postupem prací při tvoření evropských jednotek v síle 60 000 mužů schopných k rychlému nasazení při řešení krizí v Evropě.

Podobně i program belgického předsednictví zahrnoval kromě přijetí nových členů přípravu deklarace o budoucí podobě EU, prohloubení společné politiky v oblasti vnitra a justice, ratifikaci Kjótského protokolu o boji proti oteplování podnebí a zahraničněpolitickou činnost na Balkáně a na Blízkém východě. Teroristické atentáty v USA 11. září kromě mimořádného summitu, na němž hlavy států a vlád patnáctky ujistily Spojené státy o své solidaritě a ochotě podílet se na akcích světové protiteroristické koalice, urychlily přijetí celé řady bezpečnostních opatření v zemích unie.

Belgie jako zakládající člen Evropských společenství se při přejímání funkce předsedy EU netajila tím, že je pro co nejhlouběji integrovanou Evropu, která se bude řídit vlastní ústavou, jejímž předobrazem je Charta základních práv EU, kterou summit v Nice sice schválil, ale o jejímž právním statutu nerozhodl. Belgický premiér Guy Verhofstadt po převzetí funkce předsedy EU jmenoval čtyřčlennou „radu moudrých“ pro přípravu prosincové Laekenské deklarace o dalším vývoji evropské integrace. Členy rady se stali dlouholetý předseda EK francouzský politik Jacques Delors, bývalý belgický premiér Jean-Luc Dehaene, bývalý polský ministr zahraničí prof. Bronisław Geremek a někdejší italský premiér Giuliano Amato.

Místo ČR na cestě do EU

Čeští vyjednávači v Bruselu vedeni prvním náměstkem ministra zahraničí Pavlem Teličkou uzavřeli za první poloviny r. 2001 dalších pět kapitol, což ve srovnání s druhou polovinou roku 2000, kdy za francouzského předsednictví se nepodařilo uzavřít ani jednu kapitolu, znamenalo výrazné zlepšení. Po posledním předprázdninovém kole 27. července tak byla ČR v tabulce kandidátských zemí s 19 uzavřenými kapitolami na čtvrtém místě za Kyprem (23 kap.), Maďarskem a Slovinskem (po 21 kapitolách). ČR se posledního vyjednávacího kola před srpnovými prázdninami nezúčastnila, neboť ve třech rozjednaných kapitolách – volný pohyb osob, energetika a finanční kontrola – jednání nepokročilo tak, že by byla naděje je uzavřít.

Důvody je třeba hledat nejen v tom, že s blížícím se datem ukončení přijímacího řízení se dostávají na pořad obtížnější kapitoly, ale i ve vyjednávací strategii ČR. „Nesnažíme se uzavírat kapitoly za každou cenu a co nejrychleji, ale chceme postupovat tak, aby se vyšlo vstříc českým národním zájmům,“ řekl v interview slovenskému deníku Národní obroda (25. 7. 2001) ministr zahraničí Jan Kavan. ČR z těchto důvodů např. odmítla stanovisko EU v kapitole volný pohyb osob, zavádějící na přání Německa a Rakouska odklad volného zaměstnávání pracovníků z kandidátských zemí včetně ČR po dobu od dvou do sedmi let s tím, že pokud budou chtít, pak nemusí členské země EU toto přechodné období vůbec aplikovat. Protože šlo z hlediska veřejného mínění o neobyčejně citlivou otázku, česká strana vedle jednání s těmi zeměmi EU, které nechťají přístup pracovníků z ČR vůbec omezovat (Irsko, Švédsko, Dánsko, Nizozemsko a patrně Španělsko), vznesla na druhou stra-

V. Krok za krokem do Evropy

Tab. č. V/3

Kalendář jednání o vstupu ČR do EU (stav k 13. 12. 2001)

kapitola	předání pozice ČR	přijetí spol. pozice EU	předběž. uzavření kapitoly	kapitola	předání pozice ČR	přijetí spol. pozice EU	předběž. uzavření kapitoly
Věda a výzkum	11. 9. 1998	29. 10. 1998	10. 11. 1998	Sociální politika	31. 5. 1999	23. 9. 1999	1. 6. 2001
Telekomunikace	11. 9. 1998	29. 10. 1998	22. 6. 1999			15. 3. 2000	
		15. 4. 1999				4. 10. 2000	
Školství	11. 9. 1998	29. 10. 1998	10. 11. 1998	Doprava	31. 5. 1999	16. 5. 2001	
Audioviz	11. 9. 1998	29. 10. 1998	11. 6. 2001			12. 11. 1999	
		11. 6. 2001				27. 7. 2000	
Průmyslová politika	11. 9. 1998	29. 10. 1998	22. 6. 1999	Energetika	13. 7. 1999	10. 11. 1999	
		16. 6. 1999				21. 2. 2001	13. 12. 2001
Malá a střední podniky	11. 9. 1998	29. 10. 1998	10. 11. 1998	Volný pohyb kapitálu	30. 7. 1999	29. 9. 1999	1. 6. 2001
SZBP	11. 9. 1998	29. 10. 1998	14. 6. 2000			24. 5. 2000	
(spol. zahr. a bezp. politika)		5. 4. 2000				31. 5. 2001	
Právo společností	4. 12. 1998	12. 5. 1999	29. 3. 2001	Hospodářská a měnová unie	31. 5. 1999	8. 9. 1999	7. 12. 1999
		27. 10. 1999				30. 11. 1999	
		8. 3. 2000		Životní prostředí	13. 7. 1999	30. 11. 1999	1. 6. 2001
		27. 7. 2000				29. 11. 2000	
		21. 3. 2001				30. 5. 2001	
Volný pohyb zboží	29. 1. 1999	16. 6. 1999	7. 12. 1999	Volný pohyb služeb	13. 7. 2000	10. 11. 1999	29. 3. 2001
		30. 11. 1999				17. 5. 2000	
Ochrana spotřebitele	29. 1. 1999	15. 4. 1999	22. 6. 1999	Spravedlnost a vnitro	30. 11. 1999	24. 5. 2000	13. 12. 2001
		12. 5. 1999				10. 11. 1999	
Rybolov	4. 12. 1998	15. 4. 1999	22. 6. 1999	Daně	30. 7. 1999	7. 6. 2000	27. 11. 2001
Statistika	4. 12. 1998	22. 3. 1999	22. 6. 1999			19. 5. 2000	26. 10. 2001
Vnější vztahy	29. 1. 1999	12. 5. 1999	14. 6. 2000	Volný pohyb osob	30. 11. 1999	31. 5. 2001	
		24. 5. 2000				22. 3. 2000	
Zemědělství	3. 12. 1999	7. 6. 2000		Regionální politika	3. 11. 1999	1. 12. 2000	
Celní unie	29. 1. 1999	12. 5. 1999	14. 6. 2000			29. 3. 2000	26. 10. 2001
		3. 11. 1999		Finanční kontrola	27. 10. 1999	7. 6. 2000	
		7. 6. 2000					
Soutěž	29. 1. 1999	12. 5. 1999		Finanční a rozpočtová ustanovení	27. 10. 1999	18. 5. 2000	
		3. 11. 1999					

V. Krok za krokem do Evropy

nu požadavek, aby i ona měla obdobnou možnost chránit český pracovní trh před přílivem pracovníků zvenčí, ať už ze stávajících zemí EU tak z nově přijatých členů. ČR měla úspěch, neboť Brusel její návrh v říjnu přijal a nově formuloval oficiální vyjednávací pozici patnáctky v kapitole volný pohyb pracovních sil. Při dalším kole jednání 26. 10. 2001 tak čeští vyjednávači mohli předběžně uzavřít kontroverzní kapitolu volný pohyb osob a navíc i kapitolu finanční kontrola. Základní stanovisko EU se tím sice nemění, nadále zůstává v platnosti dvouleté až sedmileté přechodné omezení, ale česká strana si dokázala dojednat lepší podmínky než např. Maďarsko, které hned v létě přijalo původní stanovisko EU. V Evropské komisi se české vyjednávací stanovisko setkalo s pochopením. Podle vrchního ředitele pro rozšíření v EK Eneka Landabura měly otázky nastolené českou stranou smysl a bylo třeba se jimi zabývat. Jsou totiž podle jeho slov spojeny s konkrétními problémy lidí a mohou tak mít negativní vliv na jejich postoje, až budou v referendu hlasovat o dohodě o přistoupení k EU.

Tempo příprav a přístupového řízení ČR ocenil 5. září i Evropský parlament v patnáctistránkové rezoluci shrnující stav jednání o vstup do EU. Rezoluce oceňuje hospodářské oživení, jež nastalo v r. 2001, zrychlení privatizace i přejímání a aplikaci evropského práva. Pokud jde o politická kritéria, rezoluce konstatuje, že v ČR je zajištěna ústavní stabilita, že jsou dodržována demokratická práva a že ČR celkově dodržuje kodaňská politická kritéria vstupu. Pokud jde o ekonomiku, rezoluce označuje ČR za zemi s fungující tržní ekonomikou. Pokud jde o negativa, pak rezoluce vyjadřuje znepokojení nad vzrůstajícím rozpočtovým deficitem a proto vyzývá ČR, aby provedla nezbytné reformy zdravotního a penzijního systému. Z podnětu rakouských a německých Zelených obsahovala rezoluce i pasáž o Temelínu, vyzývající k případnému odstavení jaderné elektrárny, pokud by přetrvávaly problémy při jejím provozu. Česká strana zaujala k této pasáži odmítavý postoj. Také Evropská komise se k návrhu EP, aby byla svolána mezinárodní konference k posouzení možnosti odstavení jaderné elektrárny Temelín, postavila odmítavě a za jediný vhodný způsob řešení označila dohodu z Melku uzavřenou mezi premiéry Rakouska a ČR. Po jednání Miloše Zemana s Wolfgangem Schüssleem za účasti komisaře EU pro rozšíření Güntera Verheugena 29. 11. 2001 v Bruselu se podařilo podepsat kompromisní dohodu, která umožnila uzavřít kapitolu energetika, již se Vídeň zavázala, že nebude spojoval Temelín s předstupním jednáním ČR s EU o kapitole energetika.

Na otázku, zda je reálné, aby byl vyjednávací proces završen do konce roku 2002, jak stanovily sumity v Nice a v Göteborgu, český šéfyjednávač odpověděl: „Reálné to je. Třebaže jistota tam není. Pokud nenastanou některé problémy spíše vnitropolitického rázu v zemích EU nebo u nás (volby nebo povolební vývoj), tak si myslím, že bychom mohli dospět k závěru jednání už někdy v polovině příštího roku. To, co ale neovlivníme, jsou postoje členských států v Bruselu. Stejně jako předvolební situaci v zemích, kde se bude hlasování konat.“ (Ekonom č. 39, 26. 9. – 3. 10. 2001). ČR s 24 předběžně uzavřenými kapitolami je na předním místě mezi kandidátskými státy.

Vstup do EU jako český vnitropolitický problém

S blížícím se datem ukončení přístupového řízení přestal být v r. 2001 vstup do EU jen námětem nejrozličnějších vysvětlovacích kampaní v médiích, ale stal se i konkrétní politickou otázkou, umožňující politickým stranám programově se profilovat před nastávajícími parlamentními volbami.

Konečné slovo o tom, zda ČR do EU vstoupí, totiž budou mít všichni občané, kteří budou vyzváni, aby vyjádřili svůj názor v referendu, což je standardní způsob, jímž se ve vstupujících zemích v takové situaci rozhoduje. ČR zatím nemá ústavní zákon o referendu, neboť v lednu 2001 vládní návrh zákona na zavedení institutu referenda v Poslanecké sněmovně neprošel. Vláda však 5. září 2001 schválila nový návrh zákona, který výslovně stanoví, že o přistoupení k EU může rozhodnout jen hlasování v referendu. V lednu 2001 podpořilo přijetí prvního návrhu zákona jen 98 ze 176 přítomných poslanců, zatímco pro schválení je nutný souhlas nejméně 120 z celkem 200 poslanců a třípětinové většiny přítomných poslanců. Šance na přijetí druhého návrhu jsou tentokrát větší než v lednu, i když ani zářijový návrh neomezuje referendum jen na hlasování o vstupu do EU, což požaduje část opozice, ale referendu by mělo být podle tohoto zákona pro občany formou rozhodování o zásadních otázkách vnitřní nebo zahraniční politiky státu. Referendum

V. Krok za krokem do Evropy

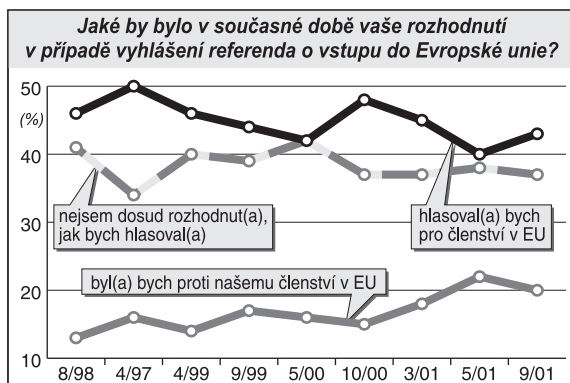
by měl vyhlášovat prezident na návrh některé z komor Parlamentu nebo na základě petice nejméně 300 000 občanů. Podle zářijového návrhu zákona není oproti předchozí variantě z ledna nutná nadpoloviční účast občanů oprávněných hlasovat v referendu. Návrh předložený v referendu bude podle zářijové verze přijat, jestliže se pro něj vysloví nadpoloviční většina občanů, kteří se referenda zúčastní.

Návrh zákona z 5. září obsahuje i znění otázky, na kterou budou voliči v referendu odpovídat: „Souhlasíte s tím, aby se Česká republika stala podle Smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii členským státem Evropské unie?“ Kromě vládního návrhu zákona o referendu dostala Poslanecká sněmovna v říjnu k projednání senátní návrh, který však omezuje institut referenda jen na vstup ČR do EU. Jisté se zdá být, že o vstupu ČR do EU rozhodnou občané v referendu.

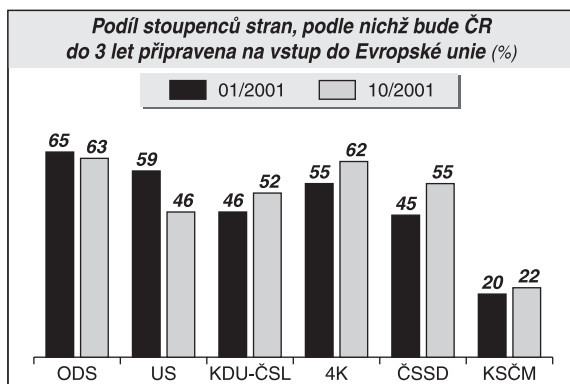
Dlouhodobé průzkumy českého veřejného mínění ukazují, že počet stoupenců vstupu českého státu do EU je víceméně stabilní a že převažuje nad počtem odpůrců integrace.

Referendum by tak skončilo vítězstvím stoupenců vstupu. To nevylučuje krátkodobé výkyvy, jako např. v květnu 2001, kdy podíl občanů nesouhlasících se vstupem ČR do EU dosáhl rekordní výše 22 %, ale o několik měsíců později při průzkumu z počátku září opět klesl na 20 %.

Graf č. V/1

Graf č. V/2

je víceméně konstantní a pohybuje se kolem 40 %. Experti vysvětlují jarní vzestup odpůrců integrace nahromaděním několika nepříznivých signálů zvenčí, jako byly požadavky Německa a Rakouska, omezující přístup občanů z kandidátských zemí k zaměstnání v EU, spory kolem spuštění Temelína či rozhodnutí veterinárního výboru EU zařadit ČR do skupiny zemí s možným výskytem choroby šílených krav. Část z těchto negativních zpráv se podařilo vysvětlit a znepokojení veřejnosti se zmenšilo. Projevilo se to i ve zvýšení počtu lidí, kteří si podle zářijového průzkumu myslí, že ČR bude do 3 až 5 let připravena na vstup do EU a opravdu bude přijata.

Z bližšího pohledu na výsledky průzkumu vyplynulo, že vstup do EU podporují lidé mladší, vzdělanější a politicky pravice orientovaní, kteří za největší přínos považují možnost volného pohybu po Evropě a příležitost nalézt si vhodné zaměstnání v zahraničí. Naproti tomu zhruba polovina české populace, zejména pak většina starších lidí, se obává změn, které vstup

V. Krok za krokem do Evropy

do EU pro jejich život bude znamenat. Převládá u nich zejména strach ze ztráty sociálních jistot a z poklesu celkové životní úrovně. Obecně lze říci, že v souvislosti se vstupem do EU největší naděje, ale i největší obavy vyvolává ekonomická oblast.

Ve srovnání s veřejným míněním v ostatních kandidátských zemích lze postoj české populace k perspektivě vstupu do EU charakterizovat jako vcelku realistický nebo mírně skeptický. V průzkumu, jaký v polovině r. 2001 provedla ve dvanácti uchazečských zemích společnost GfK, se obyvatelé

ČR ocitli, pokud jde o tzv. index důvěry v EU, až na posledním místě, neboť lidé se domnívají, že země není dosud na vstup dostatečně připravena. Ale i podle zmíněného průzkumu GfK by však v případě referenda větší část populace (42 %) hlasovala pro vstup, 28 % by jej nepodpořilo a 30 % obyvatel by se nemělo rozhodnout.

Pokud jde o postoj politických stran ke vstupu do EU, pak v ČR na rozdíl od sousedního Polska, kdy se při parlamentních volbách 23. září 2001 dostaly do dolní komory parlamentu i dvě protievropské strany, mající dnes ve 460členné sněmovně kolem 100 poslanců, panuje v této otázce u všech parlamentních stran konsenzus, neboť žádná není proti vstupu ČR do EU. Nicméně jsou mezi nimi v postoji k EU a k podmínkám vstupu do ní rozdíly, které se před nastávajícími parlamentními volbami v r. 2002 zvětšují.

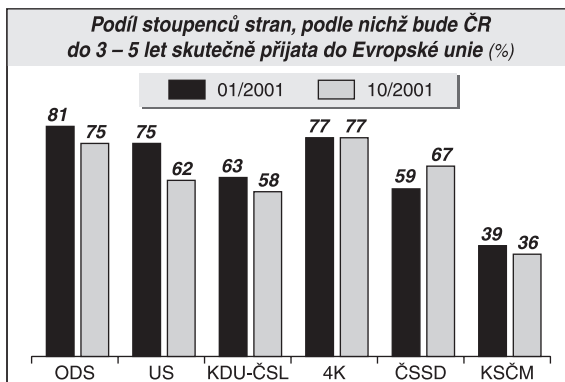
Rozdílly se týkají jak současné, tak budoucí podoby EU. Vládní ČSSD a do značné míry i opoziční čtyřkoalice zastávají názor, že je v zájmu ČR co nejrychleji vstoupit do EU a že pro to není žádná reálná alternativa. Pokud jde o další vývoj a podobu EU, tak podle vystoupení premiéra Miloše Zemana na červnové konferenci v Bruselu „Představa kandidátských zemí o budoucnosti Evropské unie“ nemá být unie „jen jakýmsi ekonomickým supermarketem, ale soustátím se společnou sociální, zahraniční a obrannou politikou“ a že má mít ústavu a podobu federace. Naproti tomu opoziční ODS se staví kriticky k současnému celkovému pojetí evropské integrace, i když ani ona vstup do EU neodmítá. Předseda ODS a předseda Poslanecké sněmovny Václav Klaus koncem září na konferenci EuroInvest v Bruselu označil nadnárodní přístup, který se podle něho stále víc projevuje v probíhající evropské integraci, za špatný a odbourání národního státu by bylo podle něj osudovou chybou. Zahraničněpolitici experti ODS shrnuli v dubnu 2001 názory své strany na EU v dokumentu nazvaném Manifest českého eurorealismu.

Zmíněné rozdíly mezi jednotlivými parlamentními stranami nepochybně ovlivní nejen nastávající kampaň před volbami v r. 2002, ale zejména jednání o vládní koalici po volbách.

Dobré vysvědčení

Výroční hodnotící zpráva Evropské komise, zveřejněná 13. listopadu, zdůraznila pokrok, jehož ČR dosáhla v roce 2001 ve většině oblastí, které jsou důležité pro její vstup do Unie. Zpráva potvrdila, že ČR si tak zajistila místo v první skupině zemí, které mají největší šanci uzavřít do konce roku 2002 přijímací řízení, podepsat smlouvu o přistoupení k EU a po ratifikaci smlouvy stávajícími členskými zeměmi Unie se stát od 1. 1. 2004 právoplatným členem EU.

Graf č. V/3

V. Krok za krokem do Evropy

EK při vypracování posudku vychází z tzv. kodaňských kritérií z r. 1993, která musí splňovat uchazecké země, mají-li být přijaty za členy unie. Členství vyžaduje, aby každý uchazeč:

- dosáhl stability svých institucí, jež zajišťují demokracii, právní řád, dodržování lidských práv a respektování a ochranu menšin;
- vybudoval fungující tržní ekonomiku a dokázal zvládnout konkurenční tlak a síly uvnitř unie;
- byl schopen převzít ostatní závazky, vyplývající z členství včetně cílů politické, ekonomické a měnové unie.

Při celkovém výrazně pozitivním vyznění zpráva EK za rok 2001 však poukazuje i na nedostatky, které musí hodnocená země urychleně odstranit. Tak v politické oblasti EK chválí ČR za upevňování demokratických institucí a reformu soudnictví, ale současně jí vytýká, že jako jediná z kandidátských zemí dosud nemá zákon o státní službě, která, jak se ve zprávě píše, „je podmínkou pro vytvoření nezávislé, profesionální, stabilní a odpovědné státní správy“. Neexistence tohoto zákona má podle EK negativní vliv na celou státní správu, protože podněcuje krátkodobé politické ovlivňování a vytváří živnou půdu pro korupci.

V ekonomické oblasti zpráva konstatuje, že české hospodářství je stabilní a relativně připravené na vstup do EU a oceňuje návrat ČR k hospodářskému růstu v posledním roce. Pokud učiní další pokrok ke střednědobé rozpočtové konsolidaci a dokončí provádění strukturálních reforem, měla by být v krátké době schopna vyrovnat se s konkurenčním tlakem a tržními silami uvnitř EU. Za problémy zpráva označuje zejména likvidaci špatných dluhů bank i po jejich privatizaci a restrukturalizaci a sanaci zbývajících velkých státních podniků.

S tempem přebírání evropského unijního práva je EK víceméně spokojena, kritické připomínky se týkají hlavně nedůsledného uplatňování těchto norem a činnosti orgánů, které vynucování práva zajišťují. Zpráva např. výslovně kritizuje časté používání výjimky pro nevypisování veřejné soutěže při udělování státních zakázek.

Hodnotící zprávu za rok 2001 přijala česká politická scéna příznivě jako výrazně lepší, než byla předcházející. Premiér Miloš Zeman vyzdvihl zejména to, že zpráva poprvé označila ČR za fungující tržní ekonomiku.

Kromě hodnotících zpráv o každé kandidátské zemi zveřejnila EK i souhrnný dokument o strategii rozšíření. Nejenže v něm znovu potvrdila linii schválenou na summitech EU v Nice a v Göteborgu, ale poprvé jasně naznačila, že při dodržení dosavadního tempa příprav může deset kandidátů, mezi nimiž je i ČR, úspěšně zakončit jednání o přijetí do EU ke konci roku 2002. Stávající členské země pak během roku 2003 mají dokončit proces ratifikace vstupních smluv. „V roce 2002 vstoupíme do politicky nejcitlivější fáze vstupních jednání. Komise předloží na základě hodnotících zpráv za příští rok doporučení o vstupní zralosti těch, kdo budou dostatečně připraveni.“ prohlásil 13. listopadu komisař pro rozšíření Günter Verheugen v Evropském parlamentu.

14. a 15. XII. se v belgickém Laekenu sešly hlavy států a vlád 15 členských zemí EU. Existuje předpoklad, že do konce roku 2002 deset ze 13 kandidátských zemí, včetně České republiky, uzavře vstupní jednání.

Představitelé EU přijali Laekenskou deklaraci, která vytváří prostor pro debatu o budoucnosti EU. Deklarace má tři kapitoly: Evropa na křižovatce, Úkoly a reformy v obnovené EU a Konvent o budoucnosti EU.

Dušan Provazník, týdeník Ekonom

VI. Národní hospodářství

Václav Čáp

Státní dluh České republiky se v roce 2001 zvýšil o 55,8 miliardy Kč na 345,1 miliardy Kč. Jeho podíl na hrubém domácím produktu tak stoupl ze 14,8 procenta na 16,2 procenta. Státní dluh je součástí veřejného dluhu spolu s dluhem zdravotních pojišťoven, mimorozpočtových fondů a místních.

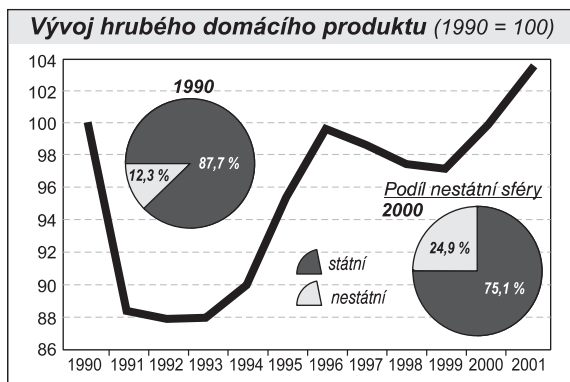
VI. Národní hospodářství

Charakteristika vývoje ekonomiky v prvním roce druhého tisíciletí

- pokrok České republiky při přípravě vstupu do Evropské unie (viz kapitola Krok za krokem do Evropy)
- úroveň hrubého domácího produktu (HDP) překročila po deseti letech úroveň roku 1990 a o 2 % dosud nejvyšší úroveň HDP v historii (v roce 1989)
- oživení ekonomiky se měnilo v rychlejší dynamický rozvoj, než jakého dosahovaly země EU
- tvorba hrubého fixního kapitálu byla nejen nejvýraznější dynamickou složkou, ale také co do přírůstku svého objemu mimořádným faktorem růstu HDP, především vlivem přílivu přímých zahraničních investic
- nárůst konečné spotřeby domácností se stal převažujícím činitelem přírůstku HDP
- rozhodujícím faktorem dynamického růstu ekonomiky se stala produktivita práce; ale vztah mezi růstem produktivity práce a růstem reálných mezd se změnil na nepříznivý
- obchodní bilance pokračovala v tendenci ke zhoršení. Pasivní obchodní bilanci zboží částečně vyvážovalo aktivum z obchodu služeb. O udržení celkové vnější rovnováhy se zasloužil vysoký příliv přímých zahraničních investic
- inflace se při dalším zrychlení na více než 4,5 % dostala výrazněji nad průměrnou inflaci zemí EU
- při udržení, resp. posílení směnného kursu k euru snižuje vyšší nárůst inflace cenovou diferenciaci vůči zemím EU
- stabilita měny se upevnila; kurs koruny vůči euru se zpevnil, při zeslabení eura k dolaru do září 2001 (teroristický útok na USA) vůči dolaru silně poklesl, pak se zvýšil
- odbourání restriktivní měnové politiky již čtvrtý rok nelikvidovalo zástavu úvěrů, zdrojem vyššího zvyšování peněžní zásoby byla čistá zahraniční aktiva
- pasivní saldo státního rozpočtu se prohloubilo především vlivem pokračujícího a stoupajícího pasiva z nedostatků transformačních procesů
- nárůst státního dluhu pokračuje ve strmé tendenci jako důsledek amortizace dluhů převzatých státní

Konsolidační bankou

Graf č. VII/1

- míra nezaměstnanosti poklesla, ale zůstala vyšší než 8,5 %
- životní úroveň se zvýšila, konečná spotřeba domácností vzrostla zhruba o 3,5 %, přičemž reálné mzdy se zvýšily o 4,1 %. Současně narostla diferenciaci vůči sociálně slabším skupinám obyvatelstva
- demografický vývoj nadále pokračoval v depopulačních tendencích

VI. Národní hospodářství

Tab. č. VI/1

Základní charakteristiky vývoje období 1990 – 2001

	1990	1993	1995	1999	2000	2001
počet obyvatel (střední stav) v miliónech	10,36	10,33	10,33	10,28	10,27	10,28
přirozený přírůstek v %	0,1	0,3	-2,1	-2,0	-1,8	-1,3
hrubý domácí produkt	100,0	88,0	95,2	97,0	99,9	103,4
konečná spotřeba domácností	100,0	86,6	96,7	106,8	108,8	112,7
tvorba hrubého fixního kapitálu	100,0	84,5	110,8	115,8	120,6	129,0
průmyslová výroba	100,0	68,0	76,0	80,0	83,7	88,7
stavební výroba	100,0	80,0	94,0	82,2	86,3	96,0
zemědělská produkce	100,0	78,0	77,0	73,4	70,0	70,0
telefonní stanice vč. mobilních v mil.	1,1	2,0	2,4	5,8	7,5	9,3
automobily osobní, nákladní, autobusy v mil.	2,7	2,9	3,4	4,2	4,2	4,2
saldo zahraničního obchodu v mld. Kč	-13,72	-4,5	-96,4	-64,4 ¹⁾	-120,8 ¹⁾	-130,0
pracovníci v civilním sektoru národního hospodářství v tis.	5351	4848	5012	4760	4664	4 650
nezaměstnaní (MPSV) v tis.	-	39	185	488	457	450,0
reálná mzda	100,0	84,2	98,7	114,5	117,3	122,1
poměr starobního důchodu k hrubé mzdě v %	52,0	47,0	44,0	45,2	44,2	44,0
výstavba bytů v tis.	44,6	31,5	12,7	23,7	25,2	25,0

¹⁾ po úpravě metodiky

VI. Národní hospodářství

Tab. č. VII/2

Dynamika HDP a ekonomická úroveň ¹⁾

	1990	1995	1997	1998	1999	2000	2001 ²⁾
Hrubý domácí produkt na 1 obyvatele v b. c. v tis. Kč	60,4	133,7	163,0	178,4	183,5	190,8	208,5
[Směnný kurs Kč/USD]	18,0	26,6	31,7	32,3	34,6	38,6	38,2
HDP na 1 obyvatele podle směnného kursu v USD	3 366	5 036	5 141	5 529	5 306	4 943	5 440
HDP na 1 obyvatele v paritě kupní síly (PPP) v USD	11 211	12 308	13 162	13 178	13 339	14 027	15 100
Úroveň HDP na 1 obyvatele v PPP České republiky a EU-15 %	-	-	63,4	60,4	59,2	59,4	60,0

Pozn.: 1) Výpočty ČSÚ, 2) Odhady HN

Oživení hospodářského vývoje

Ekonomická situace a hospodářský vývoj v roce 2001 navazovaly na řadu příznivých podmínek a tendence z předchozího roku. Mezi ně patřily především vnější podmínky dané konjunkturou na Západě, projevilo se také zastavení cen ropy a některých dalších surovin na světových trzích. Ačkoliv konjunktura na Západě se v průběhu roku 2001 zastavila a došlo k ochabnutí dynamiky, rozběhnutý export a stále nízké jednotkové pracovní náklady udržely a dále zvýšily exportní výkonnost a přitahovaly zahraniční přímé investice (i portfoliové investice). Na poptávkové straně ekonomiky měla na zrychlení dynamiky vliv hrubá tvorba fixního kapitálu, která se po zvýšení v roce 2000 o 4 % zvýšila v roce 2001 o dalších 7 %. Hlavním motorem dynamiky se vzhledem ke svému rozsahu stala konečná spotřeba domácností, která se v roce 2001 zvýšila o 3,6 %. Na nabídkové straně ekonomiky byl růst tažen zpracovatelským průmyslem. To v úhrnu vedlo k tomu, že se HDP za rok 2001 zvýšil o 3,5 % a tato dynamika byla vyšší, než jaké v průměru dosahovaly země Evropské unie. Dosažené tempo je vyšší o téměř 1 bod proti původním předpokladům vlády. Přispěla k tomu i opatření na úseku hospodářské politiky vlády – zvýšení transparentnosti ekonomického prostředí a ekonomických vztahů. Za povšimnutí stojí, že do roku 2002 vstupuje česká ekonomika po deseti čtvrtletích nepřetržitého růstu. Struktura růstu je výrazně lepší, než tomu bylo před šesti lety.

Souhrnná produktivita práce vzrostla v roce 2001 o 3,8 %, nominální průměrná mzda o 9 %, reálná mzda o 4,1 %, což nasvědčuje, že jeden ze základních ekonomických vztahů je těsně na hranici akceptovatelného vývoje.

Inflace jako hlavní indikátor rovnovážného vývoje (vzhledem ke vztahu $HDP \times inflace = peněžní\ zásoba \times obrat\ peněz$) se oproti předchozímu roku mírně zrychlila na 4,7 %. Peněžní zásoba meziročně vzrostla o 12 %, rychlost oběhu zásoby peněz se zpomalila o 3,3 %.

Pokračoval nárůst pasivního salda obchodní bilance na 130 mld. Kč. Toto pasivní saldo bylo kompenzováno v platební bilanci přílivem zahraničního kapitálu. Značný podíl z toho, kolem čtvrtiny, dělal prodej státních účastí FNM. Stav devizových rezerv koncem roku 2001 přesahoval 500 mld. Kč a stačil by na profinancování čtyměsíčního dovozu zboží a služeb. Zahraniční zadluženost ČR se mírně snížila, ale dosahuje 825 mld. Kč., což v poměru k hrubému domácímu produktu je 39 %, tedy těsně pod ekonomicky doporučenou hranici.

VI. Národní hospodářství

Vyšší dynamika ekonomického oživení (podle empirických zkušeností tržních ekonomik nad 2,7 % přírůstkem HDP) přispěla k poklesu nezaměstnanosti na 450 tisíc na konci roku 2001.

Rok 2001 významnou měrou přispěl k položení zdravějších hospodářských podmínek proti předchozím létům, ale zdaleka nebyly překonány všechny slabiny ekonomického vývoje. Přes zlepšení struktury se ekonomika zdaleka nevyrovnala s nízkou úrovní produktivity práce. Ve srovnání se zeměmi EU je mezi 60 až 68 %. Sofistikovaná výroba zdaleka netvoří takový podíl produkce, který odpovídá kvalifikaci pracovní síly. Trvalý tlak na růst reálných mezd vede sice k vyšší spotřebě domácností a je základem pro zvyšování míry úspor domácností, a tedy i zvýšení míry investic, ale při pomalejším, popřípadě vyrovnaném růstu produktivity práce ohrožuje stabilitu a rovnovážný vývoj. Finanční výsledky hospodaření podniků se mírně zlepšily, vzrostla rentabilita jak nákladů, tak vlastního kapitálu. Klesla prvotní platební neschopnost podniků, zůstala však na vysoké úrovni. Stav pohledávek po lhůtě splatnosti převyšuje 160 mld. Kč, stav závazků po lhůtě splatnosti 100 mld. Kč. Současná finanční nerovnováha státu je výrazná. Schodek veřejných rozpočtů v roce 2001 dosáhl téměř 100 mld. Kč.

Tab. č. VI/3

Vývoj hrubého domácího produktu ve čtvrtletích (v mld. Kč)								
	2000				2001			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV *
HDP v běžných cenách	441,4	490,2	505,7	522,1	477,3	534,6	554,2	560,0
meziroč. přírůstek v %	2,2	2,7	4,3	5,9	8,1	9,0	9,6	8,0
HDP ve stálých cenách	336,4	363,2	374,8	372,9	349,8	376,9	387,0	386,3
meziroč. přírůstek v %	3,0	2,5	2,4	3,7	4,0	3,8	3,2	3,6

Pozn.: * odhad

Řada pozitivních tendencí zůstává stále vratká. Nejistota a neovlivnitelnost vnějších podmínek v krátkodobém výhledu a důsledky nastupující ekonomické „globalizace“ pro malou otevřenou ekonomiku z dlouhodobého horizontu podtrhují stále výrazněji problematiku dalšího, dostatečného dynamického vývoje. Struktura ještě zdaleka neodpovídá požadavkům moderní, technicky vyspělé ekonomiky. Veřejný dluh prudce narůstá především vlivem ztrát ze státní Konsolidační banky, do níž byly a jsou státem převáděny všechny dubiozní a nedobytné pohledávky a další ztráty z transformačních procesů. Zůstávají živnou půdou pro zvyšování státního dluhu i do budoucna a pro zvyšování již citelné dluhové služby.

Tab. č. VI/4

Dynamika hrubého domácího produktu (v mld. Kč)						
	1996	1997	1998	1999	2000	2001
HDP v běžných cenách *	1 567	1 680	1 837	1 887	1 959	2 130
HDP ve stálých cenách *	1 440	1 429	1 412	1 407	1 448	1 500
1995 = 100	104,3	103,5	102,3	101,9	104,9	108,6
roční přírůstek v %	4,3	-0,8	-1,2	-0,4	2,9	3,5
roční přírůstek v běžných cenách	186	113	157	50	72	171
roční přírůstek ve stálých cenách	59	-11	-17	-6	41	52

Pozn.: * 1381 mld. Kč v r. 1995

VI. Národní hospodářství

Tab. č. VI/5

Podíl nestátní sféry na tvorbě HDP

(z běžných cen v %)

1990	12,3	1996	72,4
1991	17,3	1997	75,3
1992	27,7	1998	76,3
1993	45,1	1999	76,2
1994	64,1	2000	75,1
1995	66,9	2001	75,5*

Pozn.: * odhad

Impulsy k růstu dynamiky se stále ještě neopírají o domácí zdroje, pokud se nebere v úvahu stoupající vzdělanost. Růst investic se sice obnovil, ale výrazně jen vlivem přílivu zahraničních přímých investic (část z nich je reinvesticí zisků tuzemských podniků s převahou zahraničního kapitálu), ale tuzemské velké a střední podniky většinou maximálně investují do obnovovacích investic bez výraznějšího technického pokroku. Jejich nedostatečná ka-

pitalová vybavenost, popřípadě orientace jen na udržení chodu podniku a krátkodobý zisk umrtvily potřebnou pozornost k preferování perspektivního vývoje. Mimořádně vysoký zůstává úbytek počtu pracovníků ve vědě a výzkumu v uplynulých 10 letech a i v roce 2001 zůstal na polovině stavu z roku 1990. V roce 1999 a 2000 (poslední známá data) se zvýšil jen o 2 tisíce a je stále nízký na zajišťování modernizace a dynamické zvyšování produktivity práce. Míra nezaměstnanosti na 8,6 % je vysoká a jen jiné problémy světového vývoje a domácí politiky zastírají nutnost řešení této ekonomické i sociální slabiny.

Odvětvová a organizační struktura ekonomiky

Vlastnické vztahy se až do roku 1997 měnily postupně ve prospěch soukromého vlastnictví. V tomto roce dosáhl podíl nestátní sféry na tvorbě HDP tří čtvrtin. V dalších dvou letech se zvýšil na 76 %, ale v roce

Tab. č. VI/6

Organizační struktura národního hospodářství

	20.12.1996		30.6.2001	
	počet subjektů	podíl na celku	počet subjektů	podíl na celku
právní subjekty včetně fyzických osob zapsané do stat. registru	1 468 940	100,00	2 097 787	100,00
státní podniky	1 886	0,13	1 084	0,05
obchodní společnosti	113 764	8,89	210 600	10,04
akciové společnosti	9 255	0,63	14 604	0,70
družstva	6 806	0,47	11 225	0,54
soukr. podnikatelé podnikající podle z. č. 455/91 Sb. zapsaní do stat. registru	1 103 732	75,14	1 508 880	71,93
zapsaní v obchodním rejstříku	15 214	1,04	17 977	0,86
nezapsaní v obchodním rejstříku	1 088 518	74,10	1 490 903	71,07
samost. hospodařící rolníci podnik. podle z. č. 210/91 Sb. zapsaní ve stat. registru	98 365	6,70	101 392	4,83
zapsaní v obchodním rejstříku	63	0	58	0
nezapsaní v obchodním rejstříku	98 302	6,69	101 334	4,83

VI. Národní hospodářství

2000 poklesl na 75,1 %. V roce 2001 se neočekávalo, že dojde ke změně tohoto podílu. Teprve v roce 2002 se v něm promítne další privatizace bankovního sektoru. Do státní sféry dnes (koncem roku 2000) patří ještě více než tři desítky velkých organizací, často však strategických, kde stát vlastní více než polovinu. Vedle toho existuje řada státních samostatných právních subjektů bez podstatného vlivu na tržní hospodářství, kde má však stát nezastupitelnou úlohu.

Tab. č. VI/7

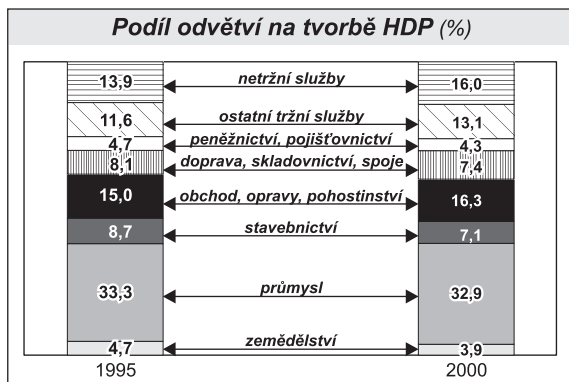
**Počet jednotek v registru ekonomických subjektů podle
převažující činnosti a vybraných právních forem k 30. 6. 2001**

převažující činnost (kategorie OKEČ)	celkem (abs. / %)	vybrané právní formy			
		soukr. podnikatelé (celkem/zapsaní v OR)	obchodní spol. (celkem/a.s.)	družstva	státní podniky
Zemědělství, myslivost, lesní hospodářství	131 393 6,26	119 894 182	3 732 777	1 694	52
Rybolov, chov ryb, služby v rámci rybolovu	613 0,03	492 2	78 11	1	0
Dobývání nerostných surovin	587 0,03	179 12	296 48	2	20
Zpracovatelský průmysl	270 917 12,91	237 207 2 120	27 831 2 663	548	224
Výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	1 294 0,06	430 8	550 158	10	33
Stavebnictví	228 145 10,88	198 013 2 479	15 507 796	393	79
Obchod, opravy mot. vozidel a spotřebního zboží	638 284 30,43	521 014 9 105	92 193 3 610	434	120
Pohostinství a ubytování	100 149 4,77	92 181 352	7 264 284	55	50
Doprava, skladování, spoje	75 572 3,6	67 883 1 163	7 033 391	59	27
Peněžnictví a pojištnictví	70 799 3,37	2 380 9	1 813 916	139	0
Nemovitosti a jejich pronájem, služby podnikatelům, výzkum	351 135 16,74	269 420 2 298	47 778 4 454	7 797	436
Věřejná správa, obrana, povinné soc. pojištění	11 236 0,54	330 2	28 1	2	3
Školství	24 941 1,19	17 129 74	1 307 34	18	1
Zdravotnictví, veterinární a soc. činnosti	29 895 1,43	2 246 13	1 089 67	12	8
Ostatní veřejné./ soc. a osobní služby	162 574 7,75	81 369 216	4 100 394	61	31
Soukromé domácnosti s domácím personálem	108 0,01	105 0	1 0	0	0
Exteritoriální organizace a spolky	145 0,01	0 0	0 0	0	0
celkem	2 097 787 100	1 610 272 18 035	210 600 14 604	11 225	1 084

VI. Národní hospodářství

Odvětová struktura ekonomiky se z roku na rok již výraznějším způsobem nemění. Pokračovala mírná tendence postupného zesilování podílu služeb na tvorbě HDP na úkor jak primární sféry (zemědělství a dobývání paliv), tak sekundární sféry (průmysl a stavebnictví). V roce 2001 však došlo vzhledem k rychlému růstu průmyslové výroby k mírnému zvýšení podílu průmyslu na tvorbě HDP. Relativně rychle v posledních letech klesá podíl peněžnictví a pojišťovnictví. Příčinou je ztráta úroků z klasifikovaných úvěrů a pokles úrokové marže.

Graf č. VI/2

V současné době se primární sféra podílí na tvorbě HDP více než 5 %, sekundární sféra 39 % a terciární sféra 56 %. Ve srovnání s podílem terciární sféry ve vyspělých kapitalistických zemích (kolem 60 %) je u nás tento podíl ještě nižší. (Pozn.: Odvětvová struktura HDP je propočtena ze základních cen, tj. bez daní a finančních zprostředkovatelských služeb, které nelze odvětvově třídit.)

Mikroekonomická struktura – její dosavadní změny v mezioborových přesunech a strukturální změny uvnitř

oborů – stále neodpovídá požadavkům na vysokou efektivnost a vysokou kvalifikaci pracovních sil. V roce 2000 a 2001 příliv přímých zahraničních investic v některých odvětvích (obchod) a oborech zpracovatelského průmyslu s hromadnou výrobou vedl k razantnějšímu zvyšování produktivity práce. Dostatečná výrobní kapacita, ale zastarávající technická úroveň řady oborů a vysoká nabídka pracovních sil se však projevují stále v malém tlaku na růst souhrnné produktivity práce a na změny ve struktuře výroby. To se i nepřímo odráží v nižší úhrnné konkurenceschopnosti v mezinárodním srovnání. Přesto již od roku 1995 se začala zvyšovat exportní výkonnost především vlivem nízkých tuzemských pracovních nákladů v mezinárodním srovnání. Konjunktura na Západě pak otevírala ve větší míře tyto trhy (zejména Německo) málo sofistikovaným českým výrobkům, především zušlechťovacímu styku (práce ve mzdě). Prozatím tento faktor zvýšené dynamiky ekonomiky vzhledem k exportu přetrvával i v roce 2001.

Konfrontace s makroekonomickými cíli

Konfrontace výsledků ekonomiky v roce 2001 s hlavními indikátory scénáře střednědobého vývoje hospodářství ČR do roku 2005 (dokumentu vlády ČR a Evropské komise: Společné zhodnocení priorit hospodářské politiky ČR) dokumentuje, že současné trendy ve vývoji předstihují „prorůstový“ scénář v pozitivním smyslu v růstu HDP a v jeho užití, v tempech vývozu i dovozu (ve stálých cenách), v cenové oblasti (deflátor HDP i spotřebitelské ceny), v zaměstnanosti i v nezaměstnanosti. Neudržel se však relativně příznivý vztah růstu produktivity práce a reálných mezd. Výrazně negativně se však liší v poměru salda běžného účtu platební bilance a v poměru salda veřejných rozpočtů v % k HDP, což značí vážný problém v nerovnováze veřejných financí a ve struktuře vnější rovnováhy.

Proti úrovni roku 1998 počítal prorůstový scénář pro rok 2001 s přírůstkem HDP ve výši 2,2 %, ve skutečnosti bylo dosaženo 6,4 %. Střízlivě je ovšem nutné konstatovat, že i při tomto růstu se úroveň HDP na 1 obyvatele v paritě kupní síly snížila ve srovnání s průměrem EU. V roce 1997 činila 63 %, klesla po-

VI. Národní hospodářství

Tab. č. VI/8

Konfrontace s makroekonomickými cíli								
	Prorůstový scénář					Skutečnost		
	1999	2000	2001	2002	2003–2005	1999	2000	2001
Průměrné tempo růstu v %, stálé ceny roku 1995								
HDP	-1,0	1,0	2,2	3,0	5,0	-0,4	2,9	3,5
Spotřeba domácností	1,2	0,9	1,3	2,0	3,7	2,3	1,8	3,6
Hrubá tvorba fix. kapitálu	-5,7	1,2	2,8	4,4	6,0	-0,6	4,2	7,0
Vývoz vč. služeb	4,2	6,6	6,2	6,4	8,3	6,2	18,7	15
Dovoz vč. služeb	4,0	5,9	5,5	5,9	7,4	5,4	18,7	16
Průměrné roční tempo růstu v %								
Průměrná nominální mzda	8,5	7,2	6,3	6,5	6,5	8,3	6,5	9,0
Průměrná reálná mzda	6,2	2,6	1,9	1,5	3,1	6,1	2,5	4,1
Produktivita práce	1,5	3,8	3,3	3,2	4,6	2,2	5,0	3,8
Spotřebitelské ceny	2,2	4,4	4,3	5,0	3,9	2,1	3,9	4,7
Deflátor HDP	3,2	4,5	4,0	4,3	3,3	3,1	0,9	4,6
HDP (v běžných cenách)	2,2	5,6	6,3	7,4	3,3	2,7	3,8	8,5
Peněžní zásoba M2	10,0	9,0	7,3	8,4	9,5	8,1	6,5	12,5
Zaměstnanost (civilní)	-2,5	-2,7	-1,1	-0,2	0,4	-2,3	-2,0	-0,3
Míra nezaměstnanosti v % (konec roku)	10,8	12,4	12,8	12,8	10,8	9,4	8,8	8,6
Saldo běž. účtu plateb - bilance v % HDP	-1,2	-1,3	-0,8	-0,4	0,7	-2,0	-4,4	-6,4
Saldo veř. rozpočtů bez čist. půjček v % HDP	-5,1	-5,1	-4,9	-4,4	-2,1	-2,8	-4,4	-7,5

tom pod 60 %, nyní ji lze odhadnout na 60 %. Dohnat průměr EU a především Německo bude tak při 5% přírůstku HDP v ČR perspektivu dalších rozhodně více než 20 let. Prozatím se podařilo udržet vývoj proti scénáři v nízké míře inflace – skutečnost proti roku 1998 11,1 %, scénář 11,3 %, míra nezaměstnanosti je ke konci roku 2001 nižší – 8,6 %, než 12 % ve scénáři, ale výrazně horší je skutečnost v poměru salda běžného účtu platební bilance k HDP a v saldu veřejných rozpočtů k HDP.

Právětivá prognóza na rok 2002

Prognózy pro rok 2002 jsou spíše optimistické, ale rozhodně nesmělé, protože prognostici vedle setrvačnosti ekonomického vývoje počítají s ochabou konjunkturou v západní Evropě. V době svých propočtů a úvah nepočítali s dosud nejasným dopadem akcí světového terorismu na světovou ekonomiku. Prognostiky naladila k přívětivé prognóze zvyšující se dynamika docílená v roce 2001 a očekávaný efekt z pokračujícího přílivu přímých investic. Všechna prognostická místa (průměr prognóz v září roku 2001) se shodla na tom, že tempo růstu HDP v roce 2002 dosáhne 3,8 % (ČNB 3,9 %) zásluhou vysokého přírůstku spotřeby domácností o 3,4 % a tvorby fixního kapitálu o 6,3 %. Někteří optimističtí prognostici odhadli růst HDP v roce 2002 na 3,9 %, pesimisté na 2,9 %. V míře inflace odhadují růst mezi 4,7 až 3,8 %, v průměru na 4,3 % (ČNB mezi 3,3 až 4,7 %). Míru nezaměstnanosti odhadli v průměru na 8,1 %, tedy nižší než v roce 2001, zaměstnanost má zůstat na stejné úrovni. Pasivní saldo běžného účtu platební bilance by mělo být o něco nižší než v roce 2001 a v poměru k HDP by mělo dosahovat -4,9 %, přičemž někteří je očekávají na -6,7 %, optimisté na -4,0 %. Produktivita práce by měla v roce 2002 růst rychleji zhruba o 3,7 % než reálné mzdy o 2,9 %.

VI. Národní hospodářství

Prognóza vývoje ekonomiky MF při předložení návrhu státního rozpočtu, který o ni opírá především daňové příjmy a sociální výdaje na nezaměstnanost, je téměř shodná s uvedeným průměrem institucí, až na vyšší pasivní saldo běžného účtu platební bilance. Při srovnání s prorůstovým scénářem vlády a Evropské komise je průměr prognóz i předpokladů MF pro rok 2002 příznivější. Tvrdá skutečnost však donutila MF odhadovat daleko vyšší pasivní saldo běžného účtu platební bilance. Návrh veřejných rozpočtů na rok 2002 počítá s 260 mld. Kč příjmů z privatizace a téměř s 22 mld. Kč ze splátek zahraničních dluhů, takže místo schodku by měly mít veřejné rozpočty přebytek. (Při odhadech na rok 2001 a výhledu na rok 2002 udává MF indikátory ekonomického vývoje v intervalech, níže je uveden střed těchto intervalů.)

Tab. č. VI/9

Prognóza vývoje ekonomiky MF a prorůstového scénáře na rok 2002 (meziroční přírůstky v %)

	2000		2001		2002	
	MF	Prorůst. scén.	MF	Prorůst. scén.	MF ¹⁾	Prorůst. scén. ²⁾
Hrubý domácí produkt	2,9	1,0	3,7	2,2	3,8	3,0
Konečná spotřeba domácností	1,9	0,9	3,6	1,3	3,2	2,0
Tvorba hrubého fix. kapitálu	4,2	1,2	6,9	2,8	6,0	4,4
Inflace	3,9	4,4	4,9	4,3	4,6	5,0
Nominální mzda	6,5	7,2	9,0 ³⁾	6,3	7,5 ³⁾	6,5
Reálná mzda	2,5	2,6	4,1 ³⁾	1,9	2,9 ³⁾	1,5
Produktivita práce	5,0	3,8	3,8 ³⁾	3,3	3,7 ³⁾	3,2
Míra nezaměstnanosti (průměr)	9,0	12,4	8,5	12,8	8,4	12,8
Saldo běž. účtu plat. bil. v % HDP	-4,5	-1,3	-4,8	-0,8	-4,8	0,4
Schodek veř. rozp. v % HDP	-3,2	-3,3	-4,6	-1,1	2,9	1,8

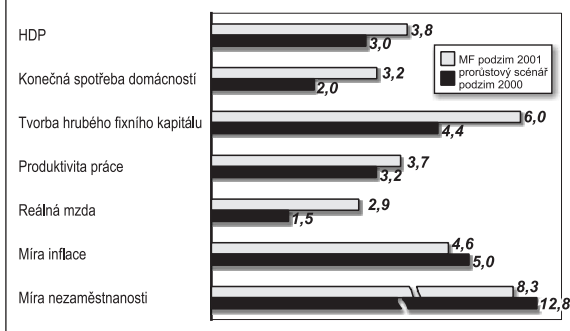
Pozn.: ¹⁾ Při předložení návrhu státního rozpočtu na r. 2002

²⁾ Evropské komise a vláda ČR z konce roku 1999

³⁾ Odhady HN

Graf č. VI/3

Prognóza vývoje ekonomiky za rok 2002 (v %)

VI. Národní hospodářství

Makroekonomická rovnováha

Rok 2001 nepřinesl ve srovnání s předchozím rokem žádnou významnou změnu ve vnitřní i vnější hmotné nerovnováze a ve fiskální nerovnováze. Jejich hloubka nebyla však relativně taková, nebo byla překrývána jinými faktory působícími na vyrovnanost dílčích pozic natolik, že nebránily a spíše podporovaly dynamiku rozvoje. Nerovnováhy byly však takového rázu, že při jejich pokračující a zesilující tendenci by mohly rozvoj ekonomiky ohrožovat a rozhodně oddalovat připojení k Evropské měnové unii.

Hlavní činitelé rovnováhy: V roce 2000 v běžných cenách úhrnná agregátní nabídka (HDP + dovoz zboží a služeb) dosáhla 3410 mld. Kč, zatímco domácí nabídka (tvorba HDP + vývoz) jen 3341 mld. Kč. Rozdíl znamenal, že na vyšší (a proti roku 1999 zvýšenou) poptávku domácí ekonomika neměla. Především nekryla vyšší tvorbu hrubého kapitálu (přírůstek fixního kapitálu o 28 mld. Kč a zásob o 26 mld. Kč) a konečnou spotřebu vlády (přírůstek o 13 mld. Kč) a částečně ani zvýšenou konečnou spotřebu domácností. To se po finanční stránce projevilo jak v zahraniční zadluženosti, tak v zadluženosti státu. Jinak řečeno keynesiánský přístup vlády k oživení ekonomiky a příliv zahraničního kapitálu byly motorem roztačející se ekonomiky. Přírůstek HDP v roce 2000 proti předchozímu roku dosáhl 72 mld. Kč, přírůstek domácí poptávky 137 mld. Kč. Mimořádně vysoký nárůst hrubé tvorby fixního kapitálu v běžných i stálých cenách, ale rovněž zásob se odrazil ve značném oživení domácí poptávky. Domácí nabídka (HDP včetně změny stavu zásob) v běžných cenách byla o 73 mld. Kč nižší než domácí poptávka. Situaci proti nevyrovnanému roku 1999 neměnila ani výrazné zrychlená výměna zboží a služeb se zahraničím, když vyrovnanost přírůstku fyzického objemu exportu s importem zvrátil celkově nepříznivý vývoj cen (ropa) v zahraničním obchodě. (Od roku 1993 je obchodní bilance zahraničního obchodu trvale pasivní.)

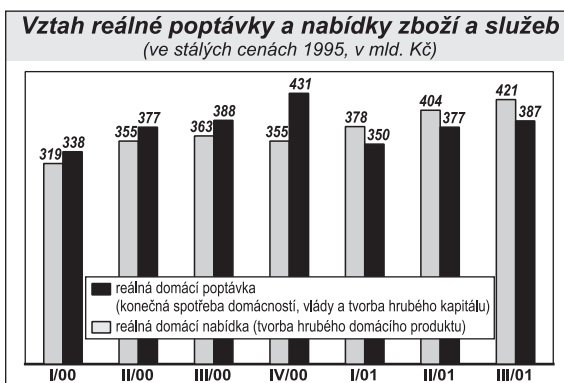
V roce 2001 se situace ve věcné makroekonomické nerovnováze opakovala. Zvýšenou tvorbu zdrojů ženou dopředu všechny složky makroekonomické poptávky. Tato tvorba zdrojů však nestačí křýt pokračující zvýšený nárůst tvorby hrubého kapitálu (fixního i přírůstku zásob) ani celé zvýšení konečné spotřeby domácností.

Tab. č. VI/10

	1998	1999	2000	1. - 3. čtvrtl. 2001
domácí poptávka ¹⁾	1 862	1 913	2 014	1 598
konečná spotřeba domácností	947	1 006	1 050	826
konečná spotřeba vlády ²⁾	361	382	384	281
hrubá tvorba kapitálu	554	526	580	491
domácí nabídka (HDP) ¹⁾	1 680	1 837	1 959	1 586
rozdíl	-182	-76	-55	-12

Pozn.: ¹⁾ započtena změna stavu zásob a čisté pořízení cenností
²⁾ včetně neziskových institucí

Graf č. VI/4

VI. Národní hospodářství

Tempo importu se zpomalilo, ale úměrně tomu se zpomalilo i tempo exportu. Pasivní obchodní bilance narostla, ačkoliv směnné relace v zahraničním obchodě byly pro ČR ve srovnání s rokem 2000 pozitivní. Hlavním zdrojem rostoucích investic byl příliv zahraničního kapitálu. Zvýšení věcné ekonomické nerovnováhy neohrožovalo však celkovou rovnováhu a stabilitu. Manko na běžném účtu platební bilance výrazně převyšoval příliv přímých zahraničních investic. Rostoucí státní dluh včetně skrytých, dosud do něho nepromítнутých částek byl koncem roku 2001 v poměru k HDP zhruba na poloviční úrovni ve srovnání se zeměmi EU. Je však zřejmé, že tuto tendenci v nekrytí domácí poptávky domácí nabídkou nelze stále prodlužovat a dokonce zvyšovat.

Zahraniční obchod

Výměna zboží mezi ČR a ostatním světem se v roce 2001 vyznačovala dalším výrazným zesílením výměny zboží v běžných i stálých cenách a stala se významným faktorem oživení. Na rozdíl od roku 2000 se rychleji zvýšily vývozní ceny než ceny dovozní (vlivem poklesu cen ropy), což vedlo k příznivému zvýšení reálných směnných relací (terms of trade). Růst vývozu jak v běžných, tak ve stálých cenách předstihl mírně růst dovozu. Při dlouhodobě absolutně vyšším dovozu než vývozu (v roce 2000 o desetinu) se však i tak zvýšilo pasivní saldo bilance zahraničního obchodu. Struktura vývozu i dovozu se dále měnila ve prospěch skupiny strojů a dopravních prostředků. Teritoriálně pokračovalo vyšší sepětí se západními ekonomikami, zejména s Německem. Tím je česká ekonomika až příliš spjatá s vývojem v této zemi.

Zahraniční obchod byl v roce 2001 ovlivněn na jedné straně dozráváním konjunktury na rozhodujících vývozních trzích, především zemí EU, z předchozího roku. Cenový nárůst vývozu i dovozu se odrazil v nárůstu obrátu v běžných cenách zhruba třemi body. Přírůstek vývozu zhruba o 16 % a dovozu zhruba

Tab. č. VI/11

Zahraniční obchod a jeho zbožíová struktura

	1997	1998	1999	2000	1.–10. 2001
Vývoz					
– mld. Kč běž. cen	709,3	834,2	908,8	1121,2	1059,8
– meziroč. přírůstek v %	21,5	17,7	9,2	23,4	15,5
Dovoz					
– mld. Kč běž. cen	859,7	914,5	973,2	1244,2	1151,5
– meziroč. přírůstek v %	14,6	7,9	7,5	27,6	14,4
Saldo – mld. Kč běž. cen	-150,4	-80,3	-64,4	-123,0	-91,7
Vývoz (podíly v %)					
– zeměd. a potravinářské zboží	5,0	4,6	3,8	3,8	3,9
– surov., polotov. a chem. výrobky	43,4	40,9	39,2	39,1	39,7
– stroje a dopravní prostředky	37,7	41,2	43,2	44,5	43,7
– průmyslové spotřební zboží	13,9	13,3	13,8	12,6	12,7
Dovoz (podíly v %)					
– zeměd. a potravinářské zboží	6,5	6,1	5,6	4,9	4,9
– surov., polotov. a chem. výrob.	43,8	43,3	42,3	44,5	45,3
– stroje a dopravní prostředky	38,0	39,5	40,4	40,2	39,5
– průmyslové spotřební zboží	11,7	11,1	11,7	10,4	10,3

VI. Národní hospodářství

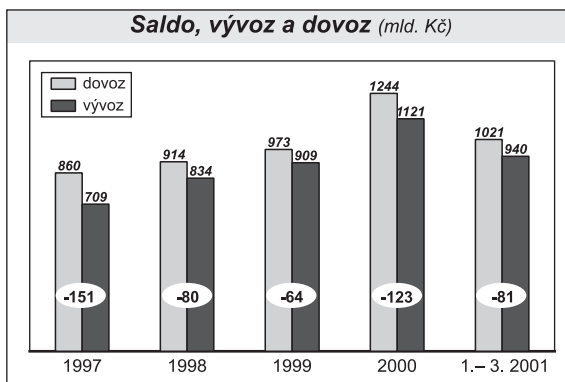
o 15 % v běžných cenách byl sice nižší než v předchozím roce, ale stále relativně vysoký a dále značně převyšoval odhadovaný růst světové výměny zboží (3 %) v tomto roce. Míra otevřenosti české ekonomiky vzrostla, když se při růstu HDP v běžných cenách o 8,3 % obrát zahraničního obchodu podle odhadu zvýšil o 16 %. Obrát zboží přesáhl 2,7 biliónů Kč. Pasivní saldo zahraničního obchodu se ze 121 mld. Kč v roce 2000 zvýšilo v roce 2001 na 130 mld. Kč.

V komoditní struktuře v běžných cenách zůstal v roce 2001 podíl strojů a dopravních prostředků při vývozu na 44 %, snížil se vývoz spotřebního průmyslového zboží na 12 %. Stále ještě vysoký zůstal podíl vývozu surovin, polotovarů a chemických výrobků. Podíl vývozu potravinářského a zemědělského zboží pokračoval v sestupné tendenci na 3,5% podíl. Při snížení cen ropy se mírně zvýšil podíl dovážených surovin, polotovarů a chemických výrobků na 45 %, poklesl podíl dovážených potravin pod 5 % a průmyslového zboží na 10 %. Podíl dovážených strojů se zvýšil na 45 %. Aktivní saldo při směně zboží se zvýšilo u průmyslového spotřebního zboží, do výraznějšího aktivního salda začíná narůstat směna strojů a dopravních prostředků. Zhoršilo se pasivum u potravinářského zboží, ale mimořádně se zhoršilo pasivum u surovin, paliv a polotovarů, na stejné úrovni zůstalo u chemikálií. Prakticky celý nárůst pasivního salda obchodní bilance o 7 mld. Kč jde na úkor surovin a paliv a jen částečně na úkor potravinářského zboží.

Saldo obchodní bilance významně ovlivňuje aktivní zušlechťovací styk, podmínovaný jak volnými kapacitami, tak levnou pracovní silou. V roce 2000 mimořádně vzrostlo jeho aktivní saldo (především s Německem) na 114 mld. Kč, v roce 2001 se dále zvýšilo na více než 140 mld. Kč. Bez tohoto salda by celkové pasivum ze zahraničního obchodu dosáhlo 250 mld. Kč. Hodnota zušlechťovaného zboží se na objemu vývozu podílí téměř jednou třetinou.

V teritoriální struktuře pokračovalo i v roce 2001 posilování orientace na státy s vyspělou tržní ekonomikou. Jejich podíl na vývozu ČR přesahuje 75 %, z toho EU činí 69 % a samotné Německo 39 %. Dolarová oblast a země s tranzitivní ekonomikou včetně Společenství nezávislých států jsou relativně slabým partnerem. Do Slovenska se vyváží již jen 8 % z celkového vývozu. V dovozu činí podíl EU 62 % (z toho v rámci zušlechťovacího styku 20 %), země s tranzitivní ekonomikou a SNS se podílejí včetně vlivu dovážené ropy více než 20 %, z toho Slovensko 5,5 %. Do rozvojových zemí a do zemí se státní ekonomikou včetně Číny více dováží-

Graf č. VI/5

Tab. č. VI/12

Zahraniční obchod ČR podle skupin zemí
(podíl v %)

	vývoz		dovoz	
	2000	1. - 9. 2001	2000	1. - 9. 2001
státy s vyspělou tržní ekon.	74,8	75,5	71,9	72,1
rozvojové země	3,8	3,2	4,7	4,8
evropské země s transform. ekonomikou (včetně SNS)	21,1	21	21	20,2
ostatní země (státní ekon.)	0,3	0,3	2,4	2,9

VI. Národní hospodářství

Tab. č. VI/13

Vývoj cen a fyzického objemu zahraničního obchodu (prům. rok 1994 = 100)						
	1995	1996	1997	1998	1999	2000
index cen vývozu	107,0	108,3	114,1	119,0	118,5	123,2
index cen dovozu	105,8	106,7	111,5	109,2	110,6	117,9
reálná směnná relace (roční)	101,1	101,5	102,2	109,0	107,1	104,5
index fyzického objemu vývozu	115,3	121,0	135,8	152,8	167,1	198,1
index fyzického objemu dovozu	126,3	141,9	154,0	168,1	175,7	212,3

me, než z nich vyvážíme, takže pasivní saldo obchodní bilance s nimi dosáhlo -40 mld. Kč. Saldo se zeměmi SEDVO bylo aktivní, ale se SNS vysoce pasivní, -50 mld. Kč. Díky zušlechťovacímu styku bylo saldo se SRN aktivní. Se Slovenskem docílila ČR aktivní saldo více než 25 mld. Kč.

Centrový vývoj v zahraničním obchodě byl v roce 2001

na rozdíl od roku 2000 příznivý a jeho dopad podporoval vyšší výkonnost ekonomiky. Částečně tak přispěl ke zmírnění vysoce negativního dopadu předchozího roku (negativní cenový vývoj pohltil 3,3 % celkového vývozu). Na směnné relace zahraničního obchodu měl příznivý vliv cenový vývoj v potravinářských výrobcích, především však v polotovarech, ve strojích a v dopravních prostředcích.

Zahraněčně-platební vztahy

Platební bilance v roce 2001 navázala na pohyb platebních vztahů v předchozím roce. Pokračovalo pasivní saldo obchodní bilance, snížilo se aktivní saldo bilance služeb, narůstalo pasivní saldo bilance výnosů (odliv dividend, úroků do zahraničí) a aktivní saldo běžných převodů (transfery bez protihodnoty jako dary, penze, příspěvky apod.). Pasivum na běžném účtu především vlivem rostoucího pasiva obchodní bilance dosáhlo 3,0 mld. USD (v roce 2000 2,3 mld. USD).

Tab. č. VI/14

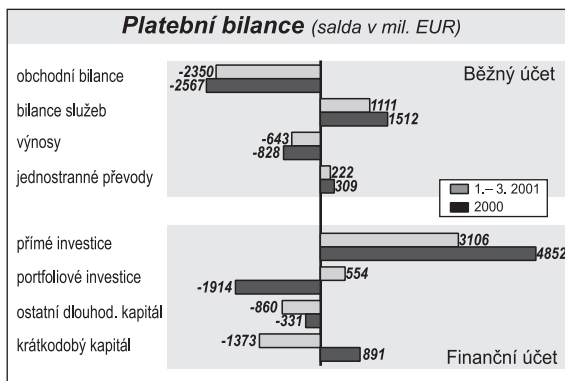
Platební bilance (salda), devizové rezervy, hrubá zadluženost (v mld. Kč)							
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	1. – 3. 2001
Běžný účet	-36,3	-116,5	-101,9	-43,1	-54,2	-87,7	-57,0
obchodní bilance	-97,6	-159,5	-144,0	-82,4	-65,8	-120,8	-80,7
bilance služeb	48,9	52,2	55,9	57,9	38,1	51,1	38,2
bilance výnosů	2,8	-19,6	-25,1	-31,7	-44,2	-29,4	-22,1
běžné převody	15,2	10,4	11,3	13,1	17,7	11,4	7,6
Kapitálový účet	0,2	0,0	0,3	0,1	-0,1	-0,2	-0,1
Finanční účet*	218,3	113,6	34,3	94,3	106,6	130,0	74,6
přímé investice	67,0	34,6	40,5	115,9	215,7	172,8	106,8
portfoliové investice	36,2	19,7	34,4	34,5	-48,3	-68,2	19,0
ostatní investice	115,1	59,3	-40,6	-56,1	-60,9	26,9	-51,2
Saldo chyb, kursové rozdíly	15,8	-19,6	11,2	11,3	4,9	-6,4	6,4
Platební bilance úhrnem	197,9	-22,5	-56,0	62,6	57,1	31,6	23,9
Devizové rezervy v mld. USD	17,0	16,1	14,3	16,9	18,6	19,4	20,0
z toho ČNB	14,0	12,4	9,8	12,6	12,8	13,1	12,9
Hrubá zadluženost v mld. USD	16,5	20,8	21,4	24,0	22,6	21,6	21,8

* vč. finančních derivátů

VI. Národní hospodářství

V 1. – 3. čtvrtletí 2001 se na finančním účtu zásluhou přímých investic výrazně zvyšovalo aktivní saldo na 1,9 mld. USD, přitom z čistého přílivu přímých investic 2,8 mld. USD. Za celý rok 2001 příliv přímých investic dosáhl 5 až 6 mld. USD, takže znovu aktivní saldo finančního účtu výrazně otočí platební bilanci do aktivní polohy. Devizové rezervy v ČR se za 1. – 3. čtvrtletí zvýšily o 600 mil. USD. Koncem roku 2001 dosáhly kolem 21 mld. USD, při čemž devizové rezervy ČNB koncem roku činily 14 mld. USD.

Graf č. VI/6

Poměr salda běžného účtu platební bilance k HDP, který naznačuje zdravý chod ekonomiky – mezinárodní mezní uznávanou hranicí je -5 % – se po ozdravení v roce 1998 a 1999 znovu vracel a překročil mezní hranici: rok 1997 -7,7 %, rok 1998 -6,1 %, rok 1998 -1,9 %, rok 1999 -2,0 %, rok 2000 -4,7 %, rok 2001 -5,6 %.

Hrubá zahraniční zadluženost koncem roku 2000 činila 820 mld. Kč, tj. 21,6 mld. USD. Koncem 3. čtvrtletí 2001 dosáhla 827 mld. Kč, tj. 21,5 mld. USD. U ní se za mezní hranici považuje poměr 40 % k HDP. Tento poměr ČR do roku 2000 překračovala, v roce 2001 klesl těsně na tuto hranici. Investiční pozice ČR má výraznou tendenci narůstat do pasivního salda, zejména v posledních letech. V roce 1996 v poměru k HDP představovala -4,5 %, v roce 1997 -6,4 %, v roce 1998 -6,7 %, v roce 1999 -7,5 %, v roce 2000 -8,6 %, v roce 2001 -9,5 %.

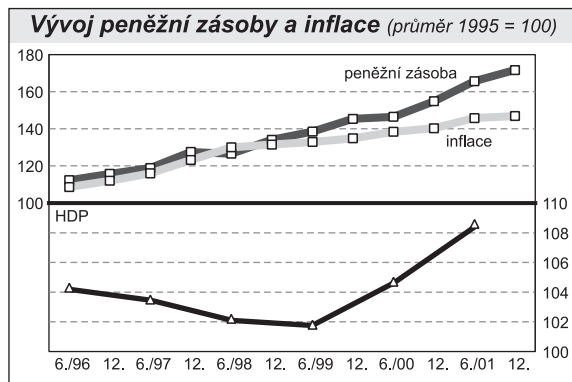
Měnový vývoj

Měnová politika, jejímž posláním v souladu s ustanovením Ústavy ČR je zaručit stabilitu české měny, přijala od roku 1998 za svůj rámec cílení inflace. Předtím jejím cílem bylo udržet rozpětí (hranici) růstu peněžní zásoby. Měnová politika se přitom se opírá o základní postulát monetární teorie: Množství peněz v ekonomice násobené rychlostí jejich obratu je úměrné objemu HDP (v základním období) násobenému inflací. Zatímco o realitě roku 1997, 1998 a začátku roku 1999 byla vedena diskuse, do jaké míry měla na prudký pokles tuzemských zdrojů peněžní zásoby vliv restriktivní politika ČNB a do jaké míry na zástavu úvěrů (credit crunch) působila neochota bank půjčovat předluženým podnikům další finanční prostředky (vzápětí s poklesem tuzemských zdrojů peněžní zásoby konvergovalo zpomalení růstu a pokles HDP), bylo v roce 2000 a 2001 již zřejmé, že na zástavu úvěrů působí nejistota bank s jejich splácením od tuzemských kapitálově slabých potenciálních investorů. Od roku 1996 je příliv čistých zahraničních aktiv v podstatě jediným rozhodujícím zdrojem růstu peněžní zásoby, v roce 2001 ještě výrazně zesílil. Růst peněžní zásoby, který je monetárním indikátorem množství peněz v ekonomice a signalizuje potenciál cenové hladiny, v roce 2001 proti předchozím pěti letům výrazně zesílil a dosáhl 12% přírůstku.

Růst čistých zahraničních aktiv v roce 1997 a v roce 1998 se vyznačoval přílivem spekulativního zahraničního kapitálu, od roku 1999, zejména v roce 2000 a 2001, přílivem přímých zahraničních investic a portfoliových investic. Čistá zahraniční aktiva se od roku 1997 zvýšila do konce roku 2001 o 480 mld. Kč, zatímco domácí úvěry přetrvávají v sestupné tendenci i v roce 2001. V roce 2001 značnou část

VI. Národní hospodářství

Graf č. VI/7

domácích dříve klasifikovaných úvěrů na sebe převzal vládní úvěr. Vedle přílivu přímých kapitálových vstupů se na vzestupu čistých zahraničních aktiv podílely také úvěry poskytované tuzemskými bankami nerezidentům, nárůst devizových výpůjček podnikového sektoru v zahraničí a snížení zahraničních pasiv odlivem likvidního kapitálu komerčních bank na korunové termínované účty do zahraničních finančních ústavů.

Koncem roku 2000 peněžní zásoba dosáhla 1480 mld. Kč, koncem roku 2001 přesáhla 1660 mld. Kč.

Tab. č. VI/15

Vývoj peněžní zásoby a jejích zdrojů* (mld. Kč, konec období)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Peněžní zásoba – M2 ¹⁾	1120	1218	1281	1385	1480	1660
– peníze – M1	475	445	433	480	543	610
oběživo	119	119	127	158	172	175
netermínované vklady	356	326	306	322	371	435
– quasi peníze	645	773	848	905	937	1050
termínované korun. vklady	559	634	679	661	656	745
vklad. certif., depoz. směnky	.	.	27	96	123	140
vklady v cizí měně	86	139	142	148	158	165
Zdroje peněžní zásoby:						
– čistá zahraniční aktiva	282	338	425	570	673	810
– domácí úvěry	1030	1138	1110	1096	1120	1070
čistý úvěr vládě a FNM	13	25	36	63	117	250
úvěry obch. bank korunové	889	913	860	839	839	680
úvěry v cizí měně	128	200	214	194	165	140
– ostatní čisté položky	-191	-259	-254	-281	-318	-145

Pozn.: * Aktiva peněžní zásoby (zdroje) se uvádějí zvlášť za rezidenty (právní subjekty se sídlem v ČR) jako čistá domácí aktiva, zvlášť za nerezidenty jako zahraniční aktiva.

¹⁾ M2 = oběživo, netermínované a termínované vklady, certifikáty apod., vklady v cizí měně

VI. Národní hospodářství

Rozhodující složkou peněžní zásoby byly i v roce 2001 termínované vklady, které se na ní podílely zhruba 45 % a spolu s ostatními druhy quasi peněz necelými dvěmi třetinami. V roce 2001 nedocházelo jako v předchozích dvou letech k růstu oběživa (tehdy vlivem poklesu úrokových sazeb a vlivem poklesu důvěry v bankovní sektor). Důvěra domácností v bankovní sektor se v roce 2001 obnovila.

Hlavním nástrojem měnové politiky jsou úrokové sazby, přičemž ČNB v souladu s měnovými instrumenty Evropské centrální banky za klíčovou sazbu začala považovat dvoutýdenní reposazbu, i když též používala diskontní a lombardní sazbu. Po postupném uvolnění restriktivní měnové politiky od druhé poloviny roku 1998 svědčí o stabilitě měny neměnné uvedené klíčové sazby od konce roku 1999 do února 2001. V únoru 2001 se snížily, ale v červenci 2001 se znovu vrátily, k 30. 11. 2001 výrazně poklesly a zaznamenaly výraznému posilování kursu koruny. Sazba povinných minimálních rezerv byla sjednocena s požadavky EU již v říjnu 1999 na 2 %, čímž se uvolnilo tehdy do oběhu kolem 60 mld. Kč. Nastavení úrokových sazeb je otázkou většího počtu faktorů – skutečné a předpokládané inflace, vývoje reálných úrokových sazeb, měnového kursu a úrokového diferenciálu vůči nejvýznamnějším zahraničním sazbám.

Tab. č. VI/16

Měnové politické nástroje ČNB *								
	datum	sazba (%)	datum	sazba (%)	datum	sazba (%)	datum	sazba (%)
Diskontní sazba ¹⁾	12.3.1999	6,0	3.9.1999	5,5	27.10.1999	5,0	30.11.2001	3,75
Lombardní sazba	12.3.1999	10,0	3.9.1999	8,0	27.10.1999	7,5	30.11.2001	5,75
Repo sazba (2-týdenní) ²⁾	4.5.1999	6,9	3.9.1999	6,0	27.10.1999	5,5 ²⁾	30.11.2001	4,75
Povinné min. rezervy z primár. vkladů bank	28.1.1999	5,0	7.10.1999	2,0				

Pozn.: ¹⁾23. 5. 1997 - 13 %, 14. 8. 1998 - 11,5 %, 27. 10. 1998 - 10,5 %, 23. 12. 1998 - 7,5 %,
²⁾od 23. 2. 2001 - 5 %, od 27. 2. 2001 - 5,25 %
 * Poslední údaje byly platné k 30. 11. 2001

Celkový stav úvěrů poskytovaných bankami (na rozdíl od úvěrů ve zdrojích peněžní zásoby zahrnuje i úvěry nerezidentům) od roku 1998 klesal a tento pokles pokračoval i v roce 2001 k hranici 1 biliónu 30 miliard Kč. Rozhodující podíl na úvěrové emisi má podnikový sektor, na něhož připadají tři čtvrtiny z celkového stavu poskytnutých úvěrů. Zástava úvěrů původně vyvolaná nabídkovou stranou úvěrového trhu, tj. bankami, přestala z určité části platit (likvidita bankovního sektoru se v roce 2000 uvolnila a řada bank začala mít dostatek vlastního kapitálu v poměru k rizikovým úvěrům). Problémem však stále zůstává podíl klasifikovaných úvěrů na celkovém úvěrovém portfoliu. Bez konsolidační banky na konci roku 2001 dosahoval 29,5 %. (Před převzetím části klasifikovaných úvěrů do konsolidační agentury to bylo 42 %.) Jen nepatrně se snížilo riziko z dalšího nárůstu těchto úvěrů. Reciprocitou tomu na straně poptávky byla nemožnost řady českých podniků vstoupit na úvěrový trh, protože nejsou schopné dát příslib, že budou úvěry řádně splácet.

Tab. č. VI/17

Vývoj úvěrové emise a vkladů (mld. Kč)					
	1997	1998	1999	2000	30.9.2001
Úvěry celkem	1 142	1 153	1 120	1 093	1 033
Meziroč. přírůstek v %	-	1	-2,8	-2,4	-7,9
v tom: korunové	924	897	870	867	821
v cizí měně	218	255	251	226	212
Nově čerpané úvěry	1 143	1 457	1 565	1 433	1 109
Vklady	1 176	1 195	1 200	1 243	1 439
Meziroč. přírůstek v %	4,8	1,6	0,5	3,6	15

VI. Národní hospodářství

Objem vkladů začal po stagnaci v roce 1999 a jen mírném nárůstu v roce 2000 v minulém roce znovu rychle narůstat. Meziroční přírůstek v roce 1999 činil pouze 0,4 %, v roce 2000 3,6 %, v roce 2001 15 %. Na celkovém objemu vkladů se podílí obyvatelstvo dvěma třetinami.

Vývoj úrokových sazeb pokračoval od roku 1998 v sestupné tendenci, a to jak u depozit, tak u úvěrů. Dávnou minulostí (1998) byl vysoký až 10% úrokový diferenciál ve vztahu k zahraničí, který přitahoval miliardy spekulativního kapitálu. U úvěrů se snížila průměrná úroková sazba z 11,5 % koncem roku 1998 na 7,9 % koncem třetího čtvrtletí roku 2001. U vkladů klesla z 7,3 % na 3,0 % koncem třetího čtvrtletí 2001.

Kurs koruny

Od května 1997 je kurs koruny udržován jako řízený plovoucí kurs koruny (předtím jako fixní kurs v pásmu). Cílem kursové politiky ČNB je zabránit nadměrnému kolísání kursu měny v krátkodobém výhledu. Přitom se snaží spojit omezení kolísání nominálního směnného kursu s oceněním reálného kursu (vývoj je deflovaný inflací) pod aspektem růstu produktivity práce a dalších kvalitativních zlepšení. Její kursovou politikou v roce 2000 i v roce 2001 je postupně mírně posilovat kurs koruny v rámci evropských měn (EUR).

Kurs koruny v roce 2000 a 2001 se výrazně rozdílně vyvíjel vůči USD i vůči EUR, který k 1. lednu 1999 přijala ČNB jako referenční měnu namísto DEM. Základním kritériem pohybu kursu koruny byl vztah obou uvedených měn na světových devizových trzích. Již v průběhu roku 1999 EUR vůči USD ztratilo 15 %, v roce 2000 se stal pokles EUR razantní, když koncem října proti startu k 1. 1. 1999 činil již téměř 30 %. V roce 2001 pokračovalo další zeslabování EUR proti USD, i když ve druhé polovině roku se tato tendence zastavila. Ve shodě s tím se pohyboval kurs koruny vůči dolaru, zatímco vůči EUR měl tendenci postupného zpevnění. Se zeměmi EU je ekonomika ČR svázána ze 70 % zahraniční směnou zboží a služeb.

Tab. č. VI/18

	CZK/DEM	CZK/USD	CZK/EUR
1995	18,52	26,55	-
1996	18,05	27,14	-
1997	18,28	31,71	-
1998	18,33	32,27	-
1999	18,86	34,60	36,88
2000	18,21	38,59	35,61
I-VI/01	17,67	38,44	34,55
VII-X/01	17,40	38,25	34,02
XI/01	17,04	37,48	33,32

Po pronikavém snížení inflačního diferenciálu mezi ČR a západními vyspělými ekonomikami v roce 1999 a 2000 se tento indikátor v roce 2001 opět zvýšil. Na vývoji reálného efektivního kursu koruny (vážený kurs koruny podle zastoupení měn v zahraničním obchodě, deflovaný inflací), který proti roku 1995 byl v roce 2000 jen o 16 % vyšší, se to projevilo v jeho výrazném posílení (odhadem o 10 %). Posílení kursu koruny se současným nárůstem inflace tak začalo zřetelněji působit na sblížování

cenových úrovní. Cenová hladina, která byla v roce 1998 na 36,5 % vůči SRN a na 41,5 % vůči USA – inflace u nás byla v roce 1999 a v roce 2000 jen o něco vyšší při slábnutí kursu – se začala v roce 2001 zlepšovat. Nastoupení cesty k postupnému narovnání relací cenových úrovní je významným úkolem hospodářské a měnové politiky.

Mezi vnitřní kupní silou a vnější kupní silou koruny je v České republice stále mimořádně velký rozdíl, typický spíše pro méně rozvinuté země. ERDI (Exchange Rate Deviation Index) tj. poměr mezi směnným kursem a paritou kupní síly v roce 1999 dosahoval při srovnání se zeměmi OECD 2,431 (parita kup-

VI. Národní hospodářství

ní síly – Purchasing Power Parity – porovnává hodnotu spotřebního koše ve dvou měnách). V roce 2000 zhruba zůstal na stejné úrovni, v roce 2001 se mírně zlepšil. Riziko cenového šoku při vstupu ČR do EU je stále velmi citelné a podle řady ekonomů je stěží myslitelné ucházet se okamžitě po nabytí členství v EU také o účast v Evropské měnové unii (EMU).

Vývoj inflace

Vývoj inflace (spotřebitelských cen) se dostal po roce 1998 pod tvrdší dohled měnové politiky, protože ČNB si stanovila jako rámec pro tuto politiku přijmout cílování inflace. Jako indikátor pro inflaci stanovila tzv. čistou inflaci, která je vyjádřena indexem spotřebitelských cen očištěným od vlivů administrativních změn cen a změn nepřímých daní. Je určována ČNB jeden rok dopředu na konec roku a ve střednědobé perspektivě. Pro prosinec 1999 byla cílová inflace stanovena na úrovni 4,5 % plus minus 0,5 %, pro prosinec 2000 3,5 až 5 %, pro prosinec 2001 na 2 až 4 %. (Pro rok 2002 až 2005 jako cílovou stanovila ČNB již celkovou inflaci, která v tomto období se má pohybovat ročně v rozmezí 3 až 5 %.)

V roce 1999 došlo k mimořádnému průlomů v dezinflačním procesu, když míra inflace z roku 1998 ve výši 10,7 % se snížila na 2,1 % v roce 1999. Hlavním důvodem bylo přibrzdění deregulace cen usměrňovaných státem a pokles cen potravin. V roce 2000 prakticky dezinflační proces pokračoval, ovšem s tím, že navázal na původní předpokládaný trend do roku 2005, který stanovil přiblížit se na dosah inflaci v Evropské unii. Tento trend znamenal zvýšit spotřebitelské ceny v ČR jen o 21 % koncem roku 2005 proti roku 2000 (v průměru ročně o 3,9 %) a přitom do konce roku 2002 všechny ceny plně deregulovat. Míra inflace se v roce 2000 se vrátila do předpokládané výše pro období 2000 až 2002 (průměr 4,6 %

Tab. č. VI/19

Vývoj inflace celkem a čisté inflace (přírůstek v % proti předchozímu roku)

	1997	1998	1999	2000	2001 ¹⁾
spotřebitelské ceny	8,5	10,7	2,1	3,9	4,7
čistá inflace	6,0	5,7	0,7	3,0 ²⁾	3,7

Pozn.: ¹⁾odhad HN

²⁾prosinec proti prosinci 1999 3,3

Tab. č. VI/20

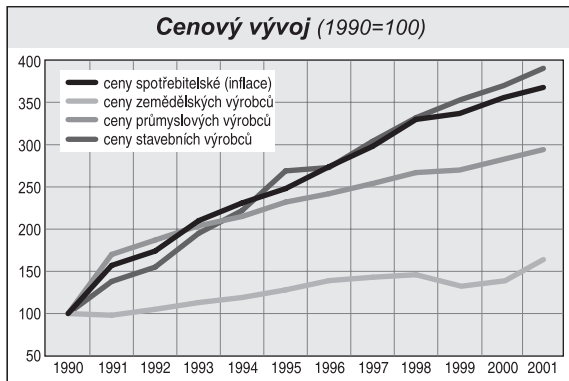
Cenový vývoj (přírůstek v % proti předchozímu roku)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001 ¹⁾
spotřebitelské ceny	9,1	8,8	8,5	10,7	2,1	3,9	4,7
ceny průmyslových výrobců	7,6	4,8	4,9	4,9	1,0	4,9	4,3
ceny stavebních výrobců	10,6	11,2	11,3	9,4	4,8	4,1	4,3
ceny zemědělských výrobců	7,6	8,2	3,4	2,3	-11,7	9,2	12,0
ceny nákladní dopravy	8,5	7,8	8,5	11,6	3,8	2,6	3,9
ceny spojových výkonů	11,5	6,1	14,3	8,1	9,1	6,6	0,6
ceny podnikatelských služeb	12,1	15,1	11,4	7,0	0,6	0,8	2,0
cenový deflátor HDP	10,2	9,7	6,5	11,0	2,3	0,9	4,6

Pozn.: ¹⁾odhad HN

VI. Národní hospodářství

Graf č. VI/8

Cenový vývoj byl neurovnaný. Na vzestup inflace působil především nárůst vyplývající z deregulace cen najemného, elektřiny a plynu, dopravy, pošt a telekomunikací, výrazně se zvýšily i ceny potravin. Vývoj cen výrobců až na ceny zemědělské byl vcelku pomalejší než vývoj cen spotřebitelských. Rychlejší cenový vzestup spotřebitelských cen šel především ve prospěch distributorů zboží a služeb. Ceny zemědělských výrobců se proti roku 2000 zvýšily zhruba o 12 %, ceny průmyslových výrobců vzrostly v minulém roce o 4 %, ceny stavebních prací o 4,3 %, ceny tržních služeb vcelku o necelá 3 %.

ročně) a dosáhla 3,9 %. Na vývoj cen spotřebitelských cen působil vývoj cen výrobců a tržních služeb, jejichž tempo růstu od roku 1999 je ve většině případů rychlejší. U cen průmyslových výrobců ovlivnila rychlejší cenový vývoj světová cena nakupované ropy, u cen zemědělských výrobců byl od roku 2000 vyrovnáván dřívější hluboký neudržitelný pokles cen některých produktů, znamenající pokles pod výrobní náklady.

V roce 2001 míra inflace dále narůstala. Ve srovnání s rokem 2000 byl zaznamenán její nárůst ve výši 4,7 %.

Veřejný dluh a veřejné rozpočty

V roce 2001 pokračovala v úseku veřejných financí snaha o obezřetnou finanční politiku s jasnou tendencí o keynesiánský přístup k oživení ekonomiky a s úsilím o fiskální transparentnost. V letech vyrovnávacího státního rozpočtu před rokem 1999 se řada finančních operací přenášela na transformační instituce a garanční fondy, kde postupně narůstaly mimorozpočtové závazky a záruky státu. (Ty podle odhadu českých orgánů a Světové banky byly koncem roku 1999 stejně velké jako oficiální státní dluh – 227 mld. Kč.) Potenciální dopad mimorozpočtových závazků a záruk měl být zprůhledněn a zohledněn v rozpočtovém plánování prvních let třetího tisíciletí.

Celkově dosáhl veřejný dluh v roce 1999 275 mld. Kč a lišil se od státního dluhu o 40 mld. Kč dluhu územních rozpočtů, o 1 mld. Kč dluhu veřejného zdravotního pojištění a o 17 mld. Kč dluhu mimorozpočtových fondů. V roce 2000 se zvýšil veřejný dluh na 332 mld. Kč, v roce 2001 na 428 mld. Kč a v roce 2002 se projektuje jeho výše na 452 mld. Kč. Z toho státní dluh v roce 2000 dosáhl 287 mld. Kč, v roce 2001 358 mld. Kč a v roce 2002 401 mld. Kč. Příčinou překotného nárůstu státního dluhu bylo v roce 2001 započtení otevřených rozpočtových schodků, navíc dané ztrátami Konsolidační banky z roku 1999 ve výši 36,1 mld. Kč (od 1. 9. 2001 jejím nástupcem Českou konsolidační agenturou – ČKA), emise dluhopisů na sucho a výplata klientů kampaňiček v celkové výši 10,2 mld. Kč. Mimorozpočtové závazky a záruky státu se však rovněž zvýšily, současný stav 48 úvěrových případů koncem roku 2001 dosáhl částky (úhrn čerpaných garantovaných úvěrů po odečtu splacených úvěrů) 165 mld. Kč. Dále stát ručí za závazky ČKA ve výši 156 mld. Kč, tedy celkem závazky státu, včetně záruk Exportní a garanční pojišťovně a České exportní bance, ke konci roku 2001 činily 457 mld. Kč. Celkový objem záruk je však daleko vyšší v důsledku řešení problému Investiční a Poštovní banky, a to o cca 100 mld. Kč. (Problematická aktiva rušené IPB převedená do ČKA nepřesáhnou pravděpodobně 150 mld. Kč.)

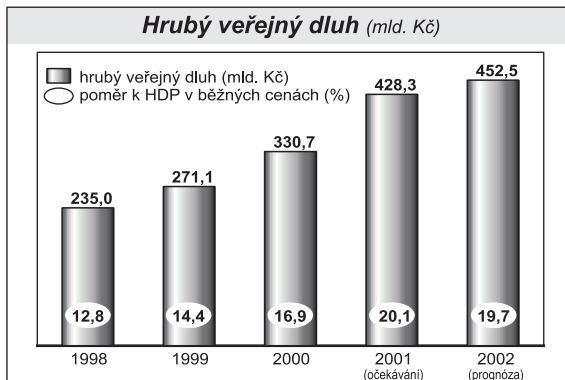
VI. Národní hospodářství

Ve vztahu k HDP v roce 2001 činil veřejný dluh 20,1 %, v roce 2002 bude činit 19,7 %. Ve srovnání se zeměmi EU je toto zatížení nízké, ale znamená již i tak značnou dluhovou zátěž. V roce 2002 by měla úroková zátěž (kolem 7 %) dosáhnout necelých 30 mld. Kč. Pokud HDP v běžných cenách nedosahuje nárůstu sedmi procent, vzrůstá tato dluhová zátěž i reálně.

Veřejné rozpočty (zahrnují státní rozpočet, místní rozpočty, FNM, PF, státní fondy životního prostředí, české kinematografie, kultury, zúrodnění půdy, dopravy, bydlení a zdravotní pojišťovny) byly sestavovány pro rok 2001 a 2002 v novém právním a institucionálním rámci a propočteny zpětně pro rok 2000 a pro rok 1999. Fiskální politika vlády se při svých představách o rozpočtových prioritách, stabilizačních a redistribučních vlastnostech veřejných rozpočtů opírala o státní rozpočet, na který připadají více než dvě třetiny konsolidovaných veřejných rozpočtů.

Bez čistých půjček, tj. v podstatě bez příjmů a výdajů z transformačních procesů (prodeje státních podniků), je saldo veřejných rozpočtů podstatně vyšší. V roce 1999 činilo -52 mld. Kč, v roce 2000 -87 mld. Kč, v roce 2001 -160 mld. Kč a v roce 2002 dokonce přesáhne -209 mld. Kč. Bez čistých půjček dosáhl v roce 2001 saldo všech veřejných rozpočtů -7,5 % HDP. Čisté příjmy z privatizace představovaly v tomto roce 4,6 % HDP. Byly převážně určeny pro ekonomiku, nikoliv pro krytí ztrát z transformačních procesů, resp. na ozdravení bankovního sektoru. V roce 2002 saldo bez čistých půjček má dosáhnout 9,1 % HDP. Až v dalších letech (rozhodně po roce 2002) po dokončení privatizace přestane mít soustava veřejných rozpočtů možnost zajišťovat část svých příjmů z tzv. čistých půjček, bude deficit rozpočtů podstatně vyšší (pokud se s tím fiskální politika nevyrovná), než jsou 3 % HDP podle maastrichtských dohod.

Graf č. VI/9

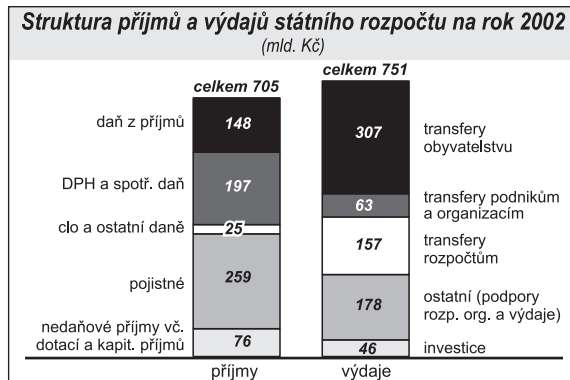
Tab. č. VI/21

Příjmy a výdaje veřejných rozpočtů v mld. Kč (konsolidované)

	1999	2000	2001	2002 projekce
Příjmy (bez splátek)	744	781	862	893
v tom: daňové příjmy	688	721	778	820
z toho pojist. soc. zab.	271	287	311	336
nedaňové příjmy	47	50	73	58
kapitálové příjmy	9	10	11	15
Výdaje (bez půjček)	755	843	960	826
z toho: dotace fin. inst.	18	27	82	96
úroky	20	21	26	29
transfery obyvatelstvu	371	399	433	456
kapitálové výdaje	103	116	124	127
Saldo	-11	-62	-98	67

VI. Národní hospodářství

Graf č. VI/10

úhrada škod za sucho ve výši 4 mld. Kč a náhrady za „kampeličky“ ve výši 6 mld. Kč. Daně z příjmů fyzických i právnických osob a pojistné byly překročeny, nesplněna byla DPH.

Státní rozpočet v roce 2001 skončil (podle odhadu MF při předložení návrhu státního rozpočtu na rok 2001) daleko vyšším deficitem, než byl schválen. Schválený deficit činil 49 mld. Kč, ve skutečnosti, i při započtení prodeje licence za mobilní síť třetí generace a některých dalších mimořádných příjmů, dosáhne 92 až 100 mld. Kč. Důvodem jsou mimořádné a dodatečné výdaje, které nesouvisely s běžným hospodařením, především již výše uvedené výdaje na úhradu ztráty Konsolidační banky z roku 1999 ve výši 36 mld. Kč,

Tab. č. VI/22

Příjmy a výdaje státních a místních rozpočtů (v mld. Kč)					
	1998	1999	2000	2001 oček.	2002 návrh
státní rozpočet - příjmy	537,4	567,3	586,2	634,1	705,2
DPH	119,4	138,3	145,9	120,9	126,5
spotřební daně	67,8	73,1	70,9	69,4	70,8
daň z příjmu právnických osob	51,1	51,3	52,3	66,5	59,3
daň z příjmu fyzických osob	36,3	35,1	34,7	79,3	88,4
ostatní daně včetně silniční	17,5	19,5	19,9	10,9	13,6
clo	13,6	12,0	13,6	10,0	11,0
nedaňové příjmy dotace	27,7	16,0	26,4	23,4	72,3
pojistné soc. zabezpečení	203,9	210,9	222,2	242,1	259,2
státní rozpočet - výdaje	566,7	596,9	632,3	718,7	751,4
sociální dávky	222,8	238	256,1	293,7	291,5
z toho důchody	165,4	177,9	186,8	198,8	215,8
investice	50,5	59,0	60,9	52,6	46,3
saldo	-29,3	-29,6	-46,1	-84,5 ¹⁾	-46,2
podíl výdajů státního rozpočtu na HDP (%)	31,1	32,0	32,2	33,7	33,1
místní rozpočty - příjmy	161,8	194,8	190,3	171,1	238,3
místní rozpočty - výdaje	160,3	176,4	192,7	177,4	247,1

Pozn.: ¹⁾odhad HN 95 - 100 mld. Kč

VI. Národní hospodářství

Fiskální politika pro rok 2002 musela akceptovat řadu nepominutelných podmínek. Především politickou dohodu, podle níž má sestavit státní rozpočet podle metodiky používané do roku 2000 s deficitem -10 mld. Kč (v roce 2001 s -20 mld. Kč, v roce 2003 bez schodku). Dále byl návrh rozpočtu, stejně jako již na rok 2001, sestaven podle nových, sněmovnou schválených pravidel, která vyžadují, aby do rozpočtu byly zahrnuty operace státních finančních aktiv, tj. v podstatě dopady z dokončování restrukturalizace bank a průmyslových podniků. Do rozpočtu musely být promítnuty také dopady ztrát z transformačních operací z minulých let. Fiskální politika musela rovněž počítat s vysokým podílem stále rostoucích mandatorních výdajů opírajících se o zákonem stanovené normy. Konsolidace rozpočtu za této situace byla prováděna relativním omezováním rozpočtových výdajů, což znamenalo výrazné omezení manévrovacího prostoru vlády při snaze realizovat její záměry z programového prohlášení, a z naprojektovaných úseků politik. Výsledkem všech uvedených omezení byl – při úsilí nepodlomit nastoupenou cestu oživení a zajistit dlouhodobě udržitelný dynamický růst – schodek státního rozpočtu ve výši -46 mld. Kč. Schodek má být kryt převážně emisemi státních dluhopisů, jen 2 mld. Kč ze změny stavu krátkodobých prostředků na bankovních účtech.

Příjmy státního rozpočtu v roce 2002 dosáhnou podle návrhu předloženého po jeho nepřijetí v prvním čtení, upraveného v listopadu roku 2001 Poslaneckou sněmovnou, 705,2 mld. Kč a budou vyšší o 11,2 % proti očekávané skutečnosti roku 2001. Výdaje dosáhnou 751,4 mld. Kč a budou oproti roku 2001 vyšší o 4,5 %. Příjmy návrhu státního rozpočtu mají dynamičtější růst než výdaje. V příjmech se počítá se stejným daňovým zatížením jako v roce 2001. (Bez příspěvků na sociální pojištění, které je v zemích EU mimo rámec rozpočtů, má Česká republika nižší daňové příjmy, vyjádřené poměrem k HDP.) Ve výdajích tvoří hlavní složku mandatorní výdaje. Vzhledem k zahrnování sociálního zabezpečení do rozpočtů tvoří transfery obyvatelstvu 41 % výdajů, investiční výdaje 6 %, neinvestiční transfery ostatním veřejným rozpočtům a příspěvkovým organizacím 16 %. Nejvyšší přírůstky státních prostředků jsou v roce 2001 ve srovnání s rozpočtem na rok 2001 určeny: na vzdělávání o 5,5 %, na zdravotnictví o 11,8 %, na ochranu životního prostředí o 14 %, na sociální péči o 6,6 %, na bezpečnost státu a právní ochranu o 8 %, na služby obyvatelstvu o 9 %, na státní správu a politické strany o 4 %. Úbytek se týká výdajů na zemědělství, průmyslová a ostatní odvětví hospodářství.

Místní rozpočty měly mít v roce 2001 příjmy 171,1 mld. Kč, výdaje 177,4 mld. Kč, takže by měly skončit schodkem -6,3 mld. Kč. Vlastní příjmy se na celkových příjmech přitom mají podílet 81 %, zbývající podíl budou tvořit dotace od veřejných rozpočtů.

Základní faktory ekonomického vývoje

Tvorba hrubého fixního kapitálu

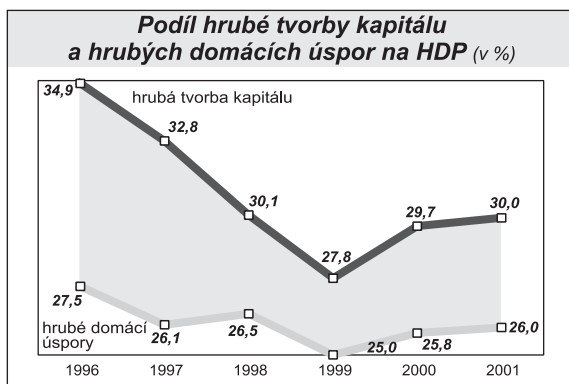
Záměr zajistit dynamický rozvoj ekonomiky vedl v minulých sedmi letech ke snaze zajistit příliv zahraničního kapitálu ve formě investic. Skutečně efektivní příliv kapitálu, specificky do investic zpracovatelského průmyslu, se daří v důsledku investičních pobídek teprve v posledních dvou letech. Současně ovšem celkově tento příliv indikuje i nerovnovážný vývoj věcné ekonomiky a makroekonomické stability. Na část potřebných investic si totiž tuzemská ekonomika nestačí vytvořit vlastní zdroje, nebo je kryt převísem vývozu. V roce 2000 i 2001 byla míra hrubých domácích úspor (HDÚ) podstatně nižší než míra investic (za-

VI. Národní hospodářství

Tab. č. VI/23

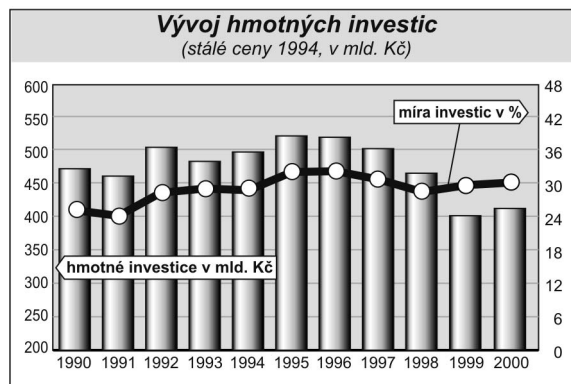
Míra investic a hrubých domácích úspor (podíly v % HDP)						
	1995	1997	1998	1999	2000	2001
hrubá tvorba kapitálu	34,0	32,8	30,1	27,8	29,7	30,0
domácí úspory	30,4	26,7	27,8	26,5	25,0	26,0
převís v bodech	3,6	6,1	1,9	2,0	4,7	4,0

Graf č. VI/11

dohospodářských úspor byly a jsou úspory domácností, které jsou především využitelné v úvěrových aktivitách bank. Na klientských vkladech včetně vkladů v cizích měnách u peněžních ústavů v roce 1995 se podílely 51 %, v roce 1999 72 %, v roce 2000 71 % a v roce 2001 70 %. Čtyři pětiny těchto úspor tvoří vklady termínované, a jsou tak hlavním zdrojem úvěrování. U podniků polovinu vkladů tvoří zůstatky na běžných účtech a další peníze

Graf č. VI/12

hrnující jak fixní kapitál, tak změnu stavu zásob). Míra investic v roce 2000 dosáhla 30,4 % a v roce 2001 dále mírně rostla. Míra HDÚ v roce 2000 dosáhla 25,6 %, v roce 2001 se rovněž zvýšila o několik desetín bodu. Diference obou indikátorů v obou letech ve výši kolem 4 poměrných bodů znamená více než 80 mld. Kč. To se odráží ve značném deficitu běžného účtu platební bilance.

Míra hrubých národních úspor, která ukazuje na krytí kapitálu z domácích úspor, se po své kulminaci v roce 1995 (30,4 % z HDP) do roku 1999 snížila na 25,5 % HDP, v roce 2000 na 25,6 % HDP. V roce 2001 došlo k obratu a k jejímu růstu na 26,5 % z HDP. Spolu s hrubými národními úsporami kryl hrubou tvorbu kapitálu (fixního a přírůstků zásob) příliv přímých zahraničních investic. Hlavní složkou celkových náro-

hospodářských úspor byly a jsou úspory domácností, které jsou především využitelné v úvěrových aktivitách bank. Na klientských vkladech včetně vkladů v cizích měnách u peněžních ústavů v roce 1995 se podílely 51 %, v roce 1999 72 %, v roce 2000 71 % a v roce 2001 70 %. Čtyři pětiny těchto úspor tvoří vklady termínované, a jsou tak hlavním zdrojem úvěrování. U podniků polovinu vkladů tvoří zůstatky na běžných účtech a další peníze „na viděnou“. Míra úspor domácností, daná podílem na disponibilním důchodu, od roku 1996 trvale klesala, zejména klesla v roce 2000 na 10,8 % jako odraz na zvýšený sklon ke spotřebě a na pokles úrokových sazeb. V roce 2001 odložená spotřeba domácností vzrostla na 11,5 %.

Hrubé hmotné investice (představují výdaje, které byly vynaloženy na pořízení hrubého investičního majetku – HIM v souladu s účetnictvím) dosáhly v roce 2000 objemu

VI. Národní hospodářství

Tab. č. VI/24

Přímé zahraniční investice do ČR v 1. - 3. čtvrtletí 2001 (mld. Kč)

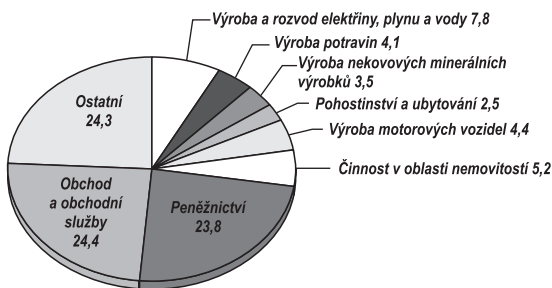
odvětví		země	
zpracovatelský průmysl	33 489	SRN	39 373
výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	7 819	Nizozemsko	26 898
doprava a spoje	27 001	USA	8 922
obchod, pohostinství, ubyt.	24 181	Švýcarsko	4 542
peněžnictví a pojišťovnictví	5 764	Rakousko	5 270
ostatní	11 929	ostatní	25 268
celkem	110 273	celkem	110 273

542 mld. Kč v běžných cenách. Po postupném poklesu od roku 1997 se trend v objemu investic obrátil. Proti roku 1999 se ve stálých cenách zvýšil objem investic o 3,8 %, ale byl nižší než objem investic v roce 1997 o pětinu. Pozitivní realitou je stále sílící podíl pořizování nových investic a klesající podíl použitých investic, které představovaly v roce 2000 necelých 5 % z celku (v roce 1999 ještě více než 10,4 %, v roce 1998 11,5 %). Na nárůstu investic se v roce 2000 podílel absolutně i relativně sektor nefinančních podniků. Jeho podíl na investicích ve státě dosáhl téměř 68 %, podíl vládního sektoru přes 20 %, sektor domácností téměř 10 % a sektor finančních institucí kolem 2,5 %.

Kvalita, pokrokovost a modernizace a rychlejší návratnost investic se zlepšuje. V minulém roce se dále zvyšoval podíl strojů a zařízení. Na pořízení nových investic se podílely 50 %, zatímco v roce 1999 48 % a v roce 1998 46 %. Přitom pokračoval trend zvyšování nákupu strojů ze zahraničí. V sektoru nefinančních pod-

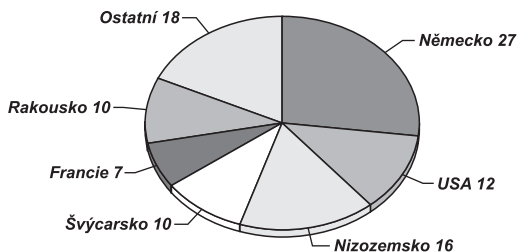
Graf č. VI/13

Přímé zahraniční investice v roce 1990 – 2000 (podle odvětví, struktura v %)

Graf č. VI/14

Přímé zahraniční investice v roce 1990 – 2000 (podle země, podíly v %)

VI. Národní hospodářství

níků byl podle odvětví zřetelně znát nárazový vliv investiční aktivity malé ekonomiky. (Investice jednoho většího podniku zvýší nadprůměrně investice celého odvětví v určitém období, při odmlčení investiční činnosti na určitou dobu se růst investic v odvětví sníží.)

Od přímých zahraničních investic se očekává pokrok, modernizace, získávání zahraničních trhů. Vláda s platností od poloviny roku 2000 rozšířila zvláštní systém pobídek pro průmyslové podniky, který se zaměřuje na slevy na daních z příjmu nových poplatníků a slevy na daních u stávajícího poplatníka, na hmotnou podporu při vytváření nových pracovních míst, hmotnou podporu při rekvalifikaci pracovníků, osvobození od cla, poskytnutí dotací obcím na vybudování tzv. průmyslových zón a na poskytování příspěvku při zavádění systémů řízení šetrných k životnímu prostředí. Limitní hranice investování z dřívějších 25 mil. USD se snížila na 10 mil. USD.

Definice pojmu přímých zahraničních investic se liší od pojmu hmotných investic. ČNB počítá nejen konkrétní hmotné a nehmotné investice financované ze zahraničních zdrojů, ale také investice financované ze zisku z institucí a podniků patřících zahraničnímu kapitálu a nákupy více než 10 % akcií tuzemských podniků.

Struktura přímých zahraničních investic nebyla v minulých letech z hlediska zvyšování výkonnosti ekonomiky nejvýhodnější. Jejich převážné zaměření buď vůbec nebo jen málo a nepřímo posilovalo český export, nepodporovalo budoucí růst ekonomiky, nepřinášelo očekávaný know-how a nepřispívalo výrazně ke zlepšování podnikatelského klimatu, stejně jako ke konkurenceschopnosti na zahraničních trzích. Teprve v posledních letech se jejich zaměření mění ve prospěch zpracovatelského průmyslu.

Celkem dosáhl vstup přímých zahraničních investic za roky 1990 až 2000 20,3 mld. USD (vše v kurzu běžných let), v roce 2001 k nim přibýlo dalších 5 mld. USD.

Výzkum a vědecko-technický vývoj

Počet pracovníků ve vědecko-technickém vývoji a výzkumu v roce 2001 dosáhl 54,5 tisíce osob, oproti předchozímu roku se zvýšil o tisíc osob. Tento stav je výrazně neúměrný pro zajišťování stále se lepšící konkurenceschopnosti ekonomiky, a tím také pro jistotu jejího dynamického vývoje. (Proti stavu v roce 1990 je uvedený stav o málo vyšší než poloviční.) Výdaje na výzkum a vědecko-technický rozvoj, měřeno podílem z HDP, jsou ani ne poloviční oproti zemím EU. V roce 2000 počet pracovníků ve výzkumu a vývoji dosáhl 53 500 osob, z toho přímo se účastnících řešení výzkumných a vývojových úkolů (bez děl-

níků) 49 550 osob (v roce 1998 45 557 osob). Investiční a neinvestiční výdaje v roce 2000 dosáhly jen 26,5 mld. Kč, z toho státní 10,1 mld. Kč. Podíl všech výdajů na HDP dosáhl 1,35 %, státních v roce 1995 0,37 % HDP, v roce 2000 0,52 %, v roce 2001 zůstane na stejné úrovni. Do počtu pracovníků tohoto úseku ekonomiky se počítají také pracovníci, kteří v něm pracují jen část pracovní doby. Při přepočtu stavů na plné pracovní úvazky věnované výzkumu a vývoji by představovalo osazenstvo u větších výzkumných organizací v roce 2000 jen 24,2 tisíce

Tab. č. VI/25

Výzkum a vývoj			
	pracovníci (k 31. 12. v tis.)	neinvest. výdaje (v mld. Kč)	invest. výdaje (v mld. Kč)
1990	105,9	10,8	1,6
1991	76,5	13,5	1,7
1992	57,2	12,2	2,3
1993	40,2	11,1	1,2
1994	38,7	11,2	1,8
1995	47,5	12,4	1,6
1996	49,6	14,0	2,3
1997	52,1	16,9	2,6
1998	51,2	20,1	2,7
1999	52,7	20,8	2,8
2000	53,5	23,1	3,4

VI. Národní hospodářství

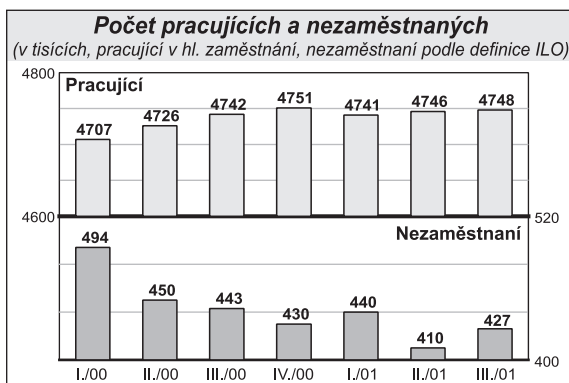
osob. Z uvedených 24 tisíc plných pracovních úvazků připadlo 56 % na výzkumníky, 31 % na technický personál a 14 % na další pomocný personál. Vysokoškolské vzdělání mělo 38 %, vědeckou kvalifikaci 21 %. Z přepočteného stavu pracovalo ve výzkumu a vývoji na vysokých školách 20 %, v podnikovém sektoru 51 % a ve vládním sektoru 29 % pracovníků.

Ekonomická aktivita, trh práce

Ekonomická aktivita obyvatelstva byla v ČR v mezinárodním srovnání stále vysoká, i když má tendenci se snižovat. Míra ekonomické aktivity, tj. poměr pracovní síly (zaměstnaných a nezaměstnaných) k počtu obyvatel nad 15 let v roce 2001 dosáhla 60 %. Ke snižování míry ekonomické aktivity dochází, ačkoliv věková hranice odchodu do důchodu se prodlužuje. Snižování míry ekonomické aktivity je důsledkem stárnutí obyvatelstva. Růst počtu nezaměstnaných se v roce 2000 zastavil a začal klesat. V roce 2001 v prvním pololetí v poklesu pokračoval, ve druhé polovině tohoto roku již jen stagnoval. Roční průměr jejich počtu – 420 tisíc – je proti roku 2000 o 35 tisíc nižší. Počet zaměstnaných osob se v roce 2001 zvýšil o 0,2 %. (Údaje o ekonomické aktivitě obyvatelstva jsou uváděny podle definic ILO.)

Aktuální nezaměstnanost s velmi konkrétním tlakem na-

Graf č. VI/15

Tab. č. VI/26

Pracující v civilním sektoru národního hospodářství (tis.)

	1990	1995	1998	1999	2000
celkem	5 351	5 012	4 883	4 760	4 664
zemědělství	553	257	207	189	175
lesnictví	78	55	45	43	40
průmysl	2 025	1 628	1 583	1 533	1 493
stavebnictví	403	450	432	402	377
obchod a pohostinství	614	890	876	861	842
doprava a spoje	371	355	347	350	346
služby podnikům, nemov., výzkum	382	389	395	402	410
školsství	317	322	307	301	297
zdravotnictví	280	262	263	266	267
veřejná správa	96	162	177	178	182
peněžnictví, pojišťovnictví	28	85	96	87	86

VI. Národní hospodářství

bídky na trhu práce představují uchazeči o zaměstnání na úřadech práce. Až do roku 1997 jich měly úřady práce v evidenci jen 186 tisíc (prosinec 1996), od té doby se počet nezaměstnaných prudce zvyšoval a v lednu 2000 kulminoval na 506 tisících, což představovalo již téměř každého desátého ekonomicky aktivního v republice. Od té doby začal počet nezaměstnaných klesat, koncem roku 2001 se snížil na 450 tisíc, tj. o 7 tisíc méně než koncem roku 2000. Nezaměstnanost v republice se přitom vyznačuje mimořádně vysokou územní diferenciací. Severozápadní Čechy (Ústecký kraj) a Moravskoslezský kraj i po poklesu nezaměstnanosti trpí mimořádně vysokou nezaměstnaností, zatímco v Praze a okolí a v některých dalších okresech, především jižních Čech, je nezaměstnanost nízká.

Oživení ekonomiky a program národního boje s nezaměstnaností se zasloužily o vytváření nových pracovních míst, především v konjunkturálně se vyvíjejících odvětvích průmyslu, jako je gumárenský a plastikářský průmysl, v elektrotechnickém průmyslu a ve výrobě dopravních prostředků. Celkově však průměrný evidenční počet pracujících v civilním sektoru národního hospodářství klesá. V roce 2000 se proti předchozímu roku snížil zhruba o 96 tisíc, v roce 2001 o dalších 14 tisíc. Na rozdíl od roku 2000 se v minulém roce zvýšil počet pracujících ve zpracovatelském průmyslu. Relativně vysoká kvalifikace pracovní síly je jednou z příčin zájmu zahraničních investorů o investování v ČR. V polovině roku 2001 mělo z celkového počtu zaměstnaných 13,0 % plně vysokoškolské vzdělání, 35,7 % středoškolské s maturitou, 42,5 % střední odborné a jen 8,7 % základní vzdělání. Postavení v zaměstnání se ustálilo. Podnikatelé se zaměstnanci se na počtu pracujících podíleli 4 %, podnikatelé bez zaměstnanců s pomáhajícími členy rodiny 11 %, zaměstnanci včetně členů produkčních družstev 85 %. Podle klasifikace zaměstnání připadalo ze 100 pracujících na vedoucí, řídící, vědecké a odborné duševní pracovníky 17 osob, na technické, zdravotnické a pedagogické pracovníky 19 osob, na nižší administrativní a provozní pracovníky 20 osob, na kvalifikované dělníky a řemeslníky a výrobce, opraváře a obsluhu strojů 36 osob a na pomocníky a nequalifikované pracovníky 8 osob.

Rozhodující část pracujících je zaměstnána v průmyslu, a to celá jedna třetina. Obchod a pohostinství se v podílu na zaměstnanosti řadí na druhé místo 17 %. Jen 3,8 % pracujících je v současné době zaměstnáno v zemědělství. (Jejich podíl byl ještě před sto lety určující a rozhodující a před padesáti lety poloviční z počtu pracujících.) Ze sta pracujících nacházelo zdroj obživy ve stavebnictví 9, dopravě a spojích 8, ve službách podnikům, ve službách s nemovitostmi a ve vědě a výzkumu více než 5, ve školství 6,5, ve zdravotnictví 6,4 a ve veřejné správě 7,3. V roce 2001 vzrostl počet zaměstnaných osob v průmyslu, ve zdravotnictví, v ostatních veřejných sociálních službách, školství a v peněžnictví. Poklesl v zemědělství a lesnictví, ve stavebnictví a v obchodě.

Charakteristiky ekonomické výkonnosti

Produktivita práce, reálné a průměrné mzdy a jednotkové pracovní náklady

V mezinárodním srovnání je úroveň produktivity práce v ČR nízká. Při přecenění HDP směnným kursem (tak se vlastně jeví při mezinárodní výměně zboží) se odhaduje její úroveň na pracovníka ve srovnání se SRN na 35 %. Při přecenění HDP paritou kupní síly by bylo srovnání příznivější, ale stále by se pohy-

VI. Národní hospodářství

bovalo mezi 60 až 68 %. V roce 2001 navázal trend ve vývoji produktivity práce na pracovníka na vyšší tempo (5 %) předchozího roku. Produktivita práce se zvýšila o 3,8 %, když předtím v roce 1997 až 1999 v průměru ročně se zvyšovala o 1 %. Celková výkonnost ekonomiky v letech 1997 až 1999 klesala při současném ještě vyšším poklesu počtu pracovníků. Rok 2000 a 2001 tuto tendenci zvrátil s tím, že jednak došlo k oživení hospodářství, jednak část pracovníků uvolňovaných z neefektivních výrobníků našla uplatnění v důsledku rozšiřování výroby. Rostoucí poptávka v exportu, oživení investiční výstavby a průmyslu znamenala spolu s rostoucí poptávkou obyvatelstva a vlády po specifických službách (vnitro, veřejná správa, školství) zvýšení HDP a pokles nezaměstnanosti. Počet pracovníků v ekonomice se však v roce 2000 ještě snížil, v roce 2001 klesl již nepatrně. Na růst národohospodářské produktivity práce působily v roce 2000 a 2001 oba faktory, tedy jak růst HDP, tak snižování počtu pracovníků, při čemž působení prvního faktoru bylo výraznější. Růst produktivity práce byl jen v některých odvětvích ovlivněn modernizací a racionalizací.

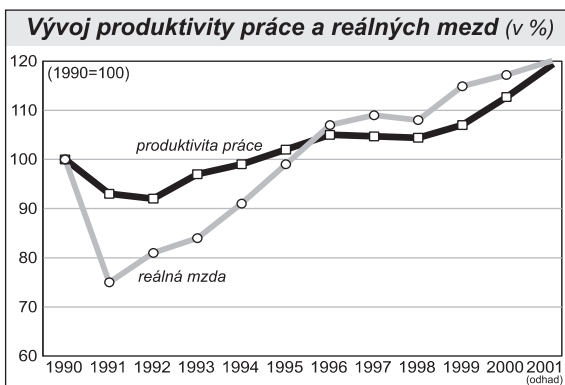
Tab. č. VI/27

Vývoj produktivity práce a mezd							
	1993	1995	1997	1998	1999	2000	2001
produktivita práce z HDP							
- rok 1990 = 100	97,1	101,3	106,2	106,3	109,0	114,6	119,1
- předchozí rok = 100	101,5	104,3	101,1	100,1	102,1	105,0	103,8
průměrná nominální mzda (1990 = 100)	177,0	248,7	325,5	355,7	385,1	410,1	447,0
reálná mzda							
- rok 1990 = 100	84,2	98,7	109,3	108,0	114,5	117,3	122,1
- předchozí rok = 100	103,7	108,7	101,9	98,7	106,1	102,4	104,1
produktivita práce (předchozí rok = 100)							
- v průmyslu	99,6	108,2	105,7	105,1	102,4	109,0	105,2
- ve stavebnictví	83,4	106,9	99,7	100,4	95,5	107,0	109,8

Základní ekonomický vztah mezi růstem produktivity práce a růstem reálných mezd od roku 1995 do roku 1999 včetně byl negativní z hlediska upevňování ekonomické rovnováhy. V roce 2000 oživení ekonomiky a pokračující pokles počtu pracovníků vedl k znatelnějšímu růstu produktivity o 5 %. V roce 2001 se stala produktivita práce dominantním faktorem růstu HDP. Při růstu nominálních mezd o 9 % a znovu oživení inflace o 4,7 % činil růst reálných mezd 4,1 % a byl vyšší než růst produktivity práce. Vztah mezi oběma ekonomickými veličinami se po roce 2000 znovu vrátil pod hranici vyvážení.

V roce 2002 by podle prognóz měla tendence z roku

Graf č. VI/16

VI. Národní hospodářství

Tab. č. VI/28

Jednotkové pracovní náklady (meziroční změny v %)						
	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Nominální	13,8	15,0	6,5	10,5	4,7	1,0
Reálné ¹⁾	3,2	5,9	-0,6	0,2	1,9	0,1

Pozn.: ¹⁾ Deflováno deflátorem HDP

dávají možnost posoudit kvalitu makroekonomického růstu. Soustřeďují v sobě vliv růstu produktivity práce a úplných nákladů práce (mezd a ostatních náhrad a nákladů na pracovníky). Vyjadřují se jako poměr úplných nákladů práce na 1 pracovníka k produktivitě na 1 pracovníka. Vývoj jednotkových pracovních nákladů podobně jako poměr růstu produktivity práce a růstu reálných mezd ukázal, že do roku 1996 jejich růst ovlivňoval prudký vzestup nominálních i reálných mezd, v roce 1997 až 1999 jejich nárůst mírněný poklesem zaměstnanosti ovlivnila především hospodářská recese.

Růst reálných jednotkových nákladů práce snižoval konkurenceschopnost domácí produkce až do roku 2000. Teprve rok 2001 naznačuje, že i při růstu reálných mezd se může trend ve vývoji konkurenceschopnosti ekonomiky zastavit a zlepšit.

Mzdová úroveň v roce 2001 se relativně prudce zvýšila ve všech odvětvích, přičemž v nepodnikatelské sféře (rozpočtové) mzdy vzrostly rychleji. Průměrná nominální mzda se zvýšila o 9 % proti roku 2000 (z 13 490 Kč) a dosáhla 14 700 Kč.

Rentabilita podniků

Oživení ekonomiky se odrazilo ve zlepšeném finančním hospodaření podniků. Nefinanční organizace se 100 a více pracovníky (bylo jich celkem 4205) zvýšily své výkony v běžných cenách v 1. pololetí 2001 ve srovnání se stejným obdobím 2000 o 12,2 % v běžných cenách. Při vyšších výnosech než nákladech se hospodářský výsledek zvýšil o 13,4 %. Rentabilita nákladů dosáhla u nich 6,95 % a byla o 1,72 bodu vyšší než ve stejném pololetí před rokem, rentabilita vlastního jmění se zvýšila o 1,35 bodu a dosáhla 3,73 %. Na pořízení nehmotných a hmotných investic vynaložily tyto větší podniky 100,3 mld. Kč, přírůstek zásob si vyžádal 17,5 mld. Kč. Naproti tomu odpisové zdroje dosáhly

Tab. č. VI/29

Finanční hospodaření ve větších podnicích						
	1996	1997	1998	1999	2000	1. pol.2001
počet jednotek	4 996	4 808	4 679	4 460	4 272	4 205
v tom: ziskových	2 990	2 903	3 112	2 943	3 151	3 200
ztrátových	2 006	1 905	1 567	1 517	1 121	1005
výnosy (mld. Kč)	2 526	2 737	2 989	3 074	3 555	1 809
náklady (mld. Kč)	2 472	2 680	2 915	3 009	3 421	1 720
rentabilita nákladů (%)	2,17	2,12	2,52	2,18	3,92	5,15
rent. vlastního jmění (%)	3,69	3,9	4,99	4,38	9,39	5,5

2001 pokračovat. Růst HDP by měl dosáhnout 3,8 %, pokles počtu pracujících by neměl být výrazný a předpokládaný přírůstek nominálních mezd by měl dosáhnout 7,5 % při 5% růstu inflace. Produktivita práce by se tak zvýšila o 4 až 4,5 %, reálné mzdy o 2,5 %.

Jednotkové pracovní náklady v jediné charakteristice

VI. Národní hospodářství

85,7 mld. Kč a zisk po odečtení ztrát ztrátových podniků a zálohového zdanění vytvořeného zisku 53,2 mld. Kč, takže celkově vlastní zdroje na akumulaci dosáhly 138,9 mld. Kč. Výsledná potřeba větších nefinančních podniků na akumulaci ve výši 117,8 mld. Kč byla o 21,1 mld. Kč nižší než vytvořené vlastní zdroje. Proti minulému roku, kdy naopak musela být potřeba na akumulaci kryta z cizích zdrojů (organizace si nevytvořily dostatečné vlastní zdroje) byl rok 2001 v tomto směru úspěšnější.

Zlepšení ve finančním hospodaření zdaleka neodstranilo celkovou nedobrou finanční situaci. Ze 4205 větších organizací bylo 1005 stále ještě ztrátových. Hospodářský výsledek ziskových podniků za 1. pololetí činil 114,1 mld. Kč, ztrátových -25,5 mld. Kč. Závazky po lhůtě splatnosti u všech větších organizací k 30. 6. 2000 sice proti stavu před rokem poklesly o 17,2 mld. Kč, ale stále představovaly částku 106,5 mld. Kč. Stav pohledávek po lhůtě splatnosti klesl o 12 mld. Kč a stále představuje částku 163 mld. Kč. Prvotní platební neschopnost, tj. vyšší závazky po lhůtě splatnosti než pohledávky, se vyskytovala v 1035 jednotkách, její objem představoval 44 mld. Kč a byl to pokles proti stavu před rokem o 4,3 mld. Kč.

Tab. č. VI/30

Rentabilita podniků v % podle odvětví (větší nefinanční podniky)

	z vlastního jmění ¹⁾				z nákladů ²⁾			
	1998	1999	2000	1. pol. 2001	1998	1999	2000	1. pol. 2001
zemědělství	1,52	0,24	4,44	0,50	0,98	1,85	3,89	3,05
lesnictví	1,06	1,92	1,70	0,25	3,33	5,07	4,27	4,79
dobývání nerostných surovin	2,19	1,95	3,45	3,73	2,13	2,03	3,43	6,95
potravinářský průmysl	6,14	10,07	15,07	11,62	1,73	2,79	4,21	6,90
textilní, oděvní průmysl	-0,32	1,67	7,86	7,60	-0,11	1,62	3,52	5,54
dřevozpracující průmysl	10,4	14,12	13,76	6,98	2,51	3,84	3,70	3,57
papírnictví, polygr. průmysl	4,53	-1,84	17,01	11,13	1,98	-0,84	7,85	10,84
chem., farmaceutický průmysl	5,53	1,53	5,65	7,18	3,28	0,87	2,85	7,85
výroba pryže, plastů	17,23	22,43	18,61	11,57	5,77	8,26	6,68	7,74
kamenivo, stav. hmoty	8,77	10,01	14,00	7,81	6,24	7,56	9,80	11,3
výroba kovů, kovové výrobky	1,82	-15,58	-10,07	8,46	0,61	-5,24	-2,67	4,17
výroba strojů	-2,61	-9,28	3,64	6,65	-0,70	-2,47	0,89	4,12
výroba elektr. a opt. přístrojů	17,02	11,83	26,5	8,10	4,67	3,59	7,27	3,54
výroba dopravních prostředků	2,10	-0,14	21,52	11,41	0,38	-0,03	3,30	3,57
výroba nábytku	5,81	17,28	24,28	22,01	2,21	5,67	8,26	7,90
elektřina, plyn, voda	7,50	5,15	6,76	5,64	7,77	5,16	7,22	12,88
stavebnictví	3,20	16,02	16,24	11,51	0,57	3,06	3,15	4,93
obchod, opravy	-4,97	-4,26	5,71	7,52	-0,55	-0,53	0,72	2,00
pohostinství, ubytování	-10,91	-3,51	28,4	24,47	-6,11	-1,54	9,49	15,77
doprava	3,09	6,14	8,14	-1,50	3,86	6,91	7,56	-2,85
spoje	11,77	11,81	22,22	3,36	14,67	14,7	19,56	7,84
nemovitosti apod.	8,89	6,65	14,78	10,63	5,71	3,12	5,30	10,14

Pozn.: ¹⁾ hospodářský výsledek k vlastnímu jmění

²⁾ hospodářský výsledek k nákladům

VI. Národní hospodářství

Výkony průmyslu, stavebnictví, zemědělství a služeb

Po hlubokém propadu průmyslové výroby ve druhé polovině roku 1998 a v první polovině roku 1999 začala se průmyslová výroba rychle zotavovat. Koncem roku 2000 a v první polovině roku 2001 tempo jejího růstu začalo dosahovat úrovně kolem 8 %, ve druhé polovině roku 2001 se zpomalilo. Hlavním důvodem růstu byla konjunktura na Západě a růst vývozu, především do SRN, spojený s posílením výrobních kapacit na základě zahraničních investic. Nejrychleji se rozvíjela výroba konkurenceschopných odvětví, jako byla výroba osobních automobilů a výroba elektrických přístrojů opírající se vedle nových investic o marketing na exportních trzích, popřípadě výroba zakládající se na tuzemských surovinových trzích, např. dřevozpracující průmysl, výroba skla, keramiky a stavebních hmot a výroba plastů. V neposlední řadě významnou roli v růstu výroby sehrál tzv. zušlechťovací styk, když levná pracovní síla a volné kapacity byly výhodné v kalkulacích západních podnikatelů. Produkce vysloveně orientovaná na tuzemský trh, např. potravinářský průmysl, docílovala jen nízkých přírůstků výroby. Propad výroby pokračoval v kožedělném průmyslu, který cenově při vývozu nestačil konkurovat východoasijským výrobcům v levné obuvi a v kvalitě a módnosti firmám na Západě. Již několikaletá evropská krize hutního průmyslu postihla i českou výrobu kovů a kovodělných výrobků, takže v roce 1999 se některé předlužené podniky tohoto odvětví dostaly do situace vyžadující strukturální zásah v jejich výrobě. V roce 2001 se začala hutní výroba odlepovat ode dna.

Průmyslová výroba v roce 2001 celkem vzrostla o 6 % ve srovnání s rokem 2000 a byl to největší přírůstek produkce v průmyslu za posledních 5 let. Vyrovnal její propad po roce 1998 a navázal na pomalu rostoucí trendovou složku po roce 1993. Odvětvová struktura průmyslové výroby se začíná postupně měnit ve prospěch strojírenského a elektrotechnického průmyslu. Signalizovaná nová výstavba a rozšiřování některých kapacit v tomto odvětví dávají šanci, že se tento trend udrží i v dalších letech. Podle podílu hod-

Tab. č. VI/31

Vývoj průmyslové výroby (meziroční přírůstky v %)					
	1997/96	1998/97	1999/98	2000/99	1. - 10. 2001/ 1. - 10. 2000
průmyslová výroba celkem	4,5	1,9	-3,1	5,4	6,8
dobývání nerostných surovin	-2,9	-5,3	-12,1	9,2	1,8
potravinářský průmysl	4,2	-0,1	-0,7	-3,0	-0,1
textilní a oděvní průmysl	-2,0	-1,3	-13,0	11,9	2,9
kožedělný průmysl	-24,8	-19,4	-4,2	-19,9	-19,8
dřevozpracující průmysl	4,9	-2,4	2,7	15,3	4,6
papírenský a polygrafický průmysl	12,2	9,9	0,7	1,6	0,1
koksování, raf. a zpracování ropy	-0,1	-14,8	-13,1	-1,3	19,1
chemický a farmaceutický průmysl	0,9	3,7	-1,4	-2,3	4,1
gumárenský a plast. průmysl	16,2	12,0	10,1	15,5	13,3
průmysl skla, keramiky a stav. hmot	8,2	2,0	2,3	5,3	4,8
výroba kovů a kovodělných výrobků	4,1	-3,9	-12,2	-3,2	5,2
výroba strojů a zařízení	15,1	3,7	-5,9	9,8	16,9
vyr. elektrických a optických přístrojů	24,6	45,1	22,8	11,6	28,1
výroba dopravních prostředků	16,3	7,4	-5,4	18,4	5,1
výroba elektřiny, plynu, vody	-2,7	-0,7	-3,8	7,0	1,3

VI. Národní hospodářství

Tab. č. VI/32

Vývoj průmyslové, stavební a zemědělské produkce, dopravy a spojů (přírůstky v %)

	1997/96	1998/97	1999/98	2000/99	2001/00
průmyslová produkce	4,5	1,6	-3,1	5,4	6,0
stavební produkce	-3,9	-7,0	-6,5	5,2	10,0
zemědělská výroba	-5,1	0,7	0,6	-4,5	1,5
veřejná doprava - nákladní (z tkm)	-15,1	-14,4	1,7	5,3	1,0
osobní (osoby)	-21,4	-4,4	-5,4	-1,5	-3,0
spoje (telefonní stanice)	34,5	29,4	22,1	42,9	13,7

noty přidané zpracováním je v současné době nejsilnějším odvětvím v průmyslu s 28 % výroba strojů, elektrických a optických přístrojů a dopravních prostředků. Potravinářský průmysl se na ní podílí zhruba 11 %, zpracování ropy, chemický, farmaceutický, gumárenský a plastikářský průmysl 10 %. Na 12 % poklesl podíl výroby kovů a kovových přístrojů. Výroba elektřiny, vody a plynu se podílí 14 %, textilní, oděvní a kožedělný průmysl 5 %, dřevozpracující, papírenský a polygrafický průmysl 6 % a průmysl stavebních hmot, skla, keramiky a porcelánu 7 %. Dobývání nerostných surovin se podílí na přidané hodnotě 4 % a ostatní odvětví průmyslu (nábytek, sběr surovin atd.) 3 %.

Stavební výroba se snížila od roku 1996 do roku 1999 o 16 %. Po tříleté krizi tohoto odvětví teprve rok 2000 naznačil obrat, když se stavební produkce ve srovnání s rokem 1999 zvýšila o 5 % zásluhou růstu v posledních měsících roku. Hlavním důvodem poklesu v letech 1997 až 1999 byla restrikce státního rozpočtu na úseku investic, slabá bytová výstavba, výrazné přibrzdění oprav a rekonstrukcí budov. V roce 2001 přispěla k růstu stavebních prací o 10 % vedle veřejných zakázek i výstavba v rámci přílivu přímých zahraničních investic.

Zemědělská produkce se v roce 2001 oproti předchozímu roku zvýšila o necelá 2 % při dalším poklesu živočišné výroby, ale výrazným vzrůstem rostlinné výroby oproti nižší úrodě předchozího roku. Na dlouhodobou tendenci poklesu působí především jak snižování spotřeby potravin obyvatelstva, tak převaha dovozu potravin nad jejich vývozem a omezení dodávek zemědělských produktů pro zpracování v nepotravinářských průmyslových odvětvích. Zemědělská výroba v méně úrodných oblastech zůstává na samé hranici rentabilnosti i po nárůstu nákupních cen vepřového a hovězího masa v roce 2000 a v roce 2001.

Rostlinná výroba se v roce 2001 zvýšila o 10 % ve srovnání s předchozím rokem. Sklizeň obilovin dosáhla 7,4 mil. tun a byla vyšší o 15 %, sklizeň brambor ve výši 1,2 mil. tun se snížila o pětinu, naopak

Tab. č. VI/33

Vývoj tržeb ve vybraných úsecích služeb (meziroční přírůstky v % ve stálých cenách)

	1997/96	1998/97	1999/98	2000/99	2001/00
maloobchod	-1,6	-6,4	3,3	5,3	4,0
pohostinství a ubytování	-4,5	-8,8	-5,4	4,3	1,0
doprava	-1,2	5,5	4,8	7,2	6,0
spoje	13,5	14,1	7,4	21,3	17,0
ostatní tržní služby	-5,8	0,5	0,8	8,0	5,0

VI. Národní hospodářství

vzrostla sklizeň cukrovky o 25 % na 3,5 mil. tun. Sklizeň řepky se pro podstatně vyšší hektarové výnosy zvýšila o 17 %. Živočišná výroba poklesla o 1,5 %, zejména se snížila produkce hovězího masa, výroba vepřového masa se mírně zvýšila, stejně jako produkce drůbežního masa. Výroba mléka se oproti minulému roku snížila o 1,5 %, výroba vajec zůstala na stejné úrovni. Odbytové potíže v živočišných výrobcích vedou k trvalému snižování stavů hospodářských zvířat a tento trend až na drůbež a vepřový dobytek byl výrazný i v roce 2001.

V dopravě pokračoval v roce 2001 přesun dopravy osob na soukromé osobní automobily. Ve veřejné nákladní dopravě se růst průmyslové výroby odrazil v růstu jejich výkonů. Ve spojích pokračovalo intenzivní rozšiřování počtu mobilních telefonních stanic. Koncem roku 2001 bylo již v provozu 3 830 tis. hlavních telefonních stanic a 5 470 tisíc mobilních telefonních stanic. V součtu tak na 100 obyvatel připadalo 90 telefonních stanic.

Ve službách, pokud byly v roce 1997 až 1999 citelněji zasaženy recesí ekonomiky (maloobchod, pohostinství, doprava i ostatní úseky tržních služeb zahrnující služby pro podniky, služby v oblasti nemovitostí a dále rekreaci, sportovní a kulturní činnost), se situace v roce 2000 a 2001 rychle změnila a vesměs došlo k nárůstu tržeb v běžných i stálých cenách.

Životní úroveň

Životní úroveň v roce 2001 v průměru dále vzrostla, současně se prohlubovala její diferenciaci, především k sociálně nejslabším skupinám obyvatelstva. Rodiny s dětmi, rodiny nezaměstnaných a důchodci tvoří půl chudších skupin obyvatelstva. Podle mikrocensu 1996 se značně podhodnocenými příjmy v nadprůměrných sociálních skupinách patřilo tehdy (podle metodiky počítané na Západě) do tzv.

Tab. č. VI/34

Soukromá spotřeba a příjmy obyvatelstva (1990 = 100)						
	1990	1995	1998	1999	2000	2001 ¹⁾
růst konečné spotřeby domácností	100	97	102	107	109	113
maloobchod. prodej růst (stálé ceny)	100	83	85	88	94	98
peněžní příjmy obyvatel (mld. Kč) ¹⁾	358	891	1 215	1 227	1 262	1 356
peněžní příjmy obyvatel (růst v %) ¹⁾	100	249	339	344	352	379
růst reálných příjmů obyvatel (%) ¹⁾	100	99	102	104	104	107
měs. hrubé příjmy na dom. (tis. Kč) ¹⁾	7,5	19,4	26,6	27,3	27,7	29,6
míra úspor (%)	-	12,8	12,3	12,1	110,8	11,5
průměrná nominální mzda (Kč)	3 289	8 172	11 693	12 655	13 490	14 700
růst - reálné mzdy (%)	100	98,7	108	114,5	117,3	121,1
dávky důch. zabezpečení (mld. Kč)	45,5	105,8	161,8	173	181,9	189,2
průměrný měsíční důchod (Kč)	1 707	3 578	5 367	5 724	5 952	6 130
růst reálného důchodu (%)	100	83	92	95	95	95
poměr důchodu a hrubé mzdy (%)	52	44	46	45	44	44

Pozn.: ¹⁾ odhad HN

VI. Národní hospodářství

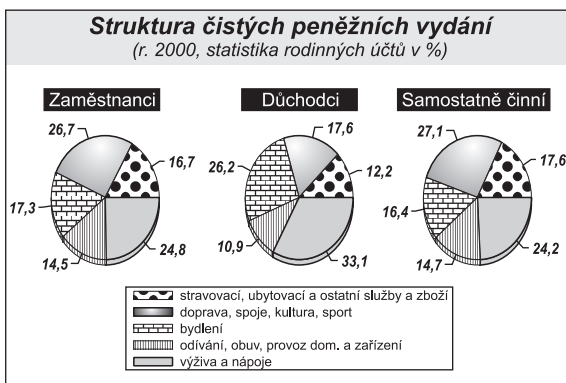
pásma chudoby 747 tisíc obyvatel (7,3 % všeho obyvatelstva). Od té doby se počet obyvatel v této skupině ještě při diferenciaci životní úrovně zvýšil. Charakteristickým znakem současných představ o životní úrovni je výrazná orientace na spotřební společnost. Odráží se např. i v tom, že zatímco hrubý národní důchod je o něco vyšší než v roce 1990, konečná spotřeba domácností je o 13 % vyšší. Malá pozornost státu je věnována otázkám populační politiky. Český národ začíná pomalu vymírat a při současných demografických trendech se tento proces nezadržitelně zrychlí. Úbytek obyvatelstva se od roku 2025 bude rapidně zvyšovat. Mimořádně nízká porodnost v ČR patří k nejnižším v Evropě a pravděpodobně i na světě.

Konečná spotřeba obyvatelstva v roce 2001 vzrostla o 3,6 % ve srovnání s předchozím rokem. Je to nejvyšší roční přírůstek od roku 1997. Průměrná nominální mzda se zvýšila o 9 %. Na nárůst reálných mezd ovšem oproti roku 1999 a 2000 daleko více zapůsobila inflace, která se v ročním průměru zvýšila o 4,7 % (v roce 1999 o 2,1 %, v roce 2000 o 3,9 %). Reálná mzda se tak v minulém roce zvýšila 4,1 %. Průměrný nominální starobní důchod se zvýšil jak pro nárůst nově přiznaných průměrných starobních důchodů a pro postupné snižování počtu nejstarších důchodců, tak zvýšením důchodů na základě rozhodnutí vlády k 1. 12. 2001. Toto zvýšení však nestačilo k tomu, aby se v roce 2001 sblížil poměr důchodů a průměrných mezd, který se potácí prakticky na uznávané spodní mezinárodní hranici. Na rozdíl od růstu reálných mezd reálné důchody v průměru v roce 2001 stagnovaly nebo se zvýšily nepatrně. Reálné mzdy jsou v současnosti o 21 % vyšší než v roce 1990, reálné důchody o 5 % nižší. Ze sociálního hlediska abnormální tempo nárůstu nezaměstnanosti od roku 1997 do 1999 (vzrůst o 237 tisíc od prosince 1997 do ledna 2000, tj. bezmála na dvojnásobek) se v roce 2000 podařilo zastavit a o něco snížit, v roce 2001 nezaměstnanost dále klesla. I tak míra nezaměstnanosti ve výši 8,6 % zůstává vysoká, protože každý dvať ekonomicky aktivní člověk hledá práci.

Příjmy a vydání domácností

Podle odhadu žije v ČR 3 milióny 800 tisíc společně hospodařících domácností s průměrnou velikostí 2,66 členu a žije v nich 10 miliónů 100 tisíc obyvatel. Zbývající část obyvatel žije v domovech důchodců, mládeže, bydlí ve svobodárnách, v institucích pro trvale postižené obyvatele apod. Co do struktury na 100 domácností připadá 56 domácností zaměstnaneckých (z toho 31 dělnických), 9 domácností samostatně činných, 5 domácností zemědělských a 30 domácností důchodců. Podle statistiky rodinných účtů (záměrný kvótní výběr na základě tzv. mikrocensu z roku 1996 a proto současně postižený řadou problematických odchylek od skutečnosti, zejména pokud se týká výše příjmů a rozdělení domácností do sociálních skupin podle výše příjmů) měly nejvyšší příjem na osobu domácnosti zaměstnanecké, pak osob samostatně činných, dále zemědělské a nakonec důchodců. Struktura vydání je charakterizována poměrně vysokým podílem výdajů na nezbytné potřeby, tj. výživu, bydlení a osobní potřeby včetně léčebné péče. Na tyto nezbytné potřeby musí domácnosti vydávat 40 % všech výdajů, u domácností důchodců

Graf č. VII/17

VI. Národní hospodářství

Tab. č. VI/35

<i>Spotřeba potravin na obyvatele (v kg)</i>								
	1990	1993	1995	1996	1997	1998	1999	2000
maso (hodnota na kosti)	96,5	84,3	82,0	85,3	81,5	82,1	83,0	79,4
tuky a oleje	25,2	23,4	22,7	22,8	23,0	23,4	23,1	25,3
mléko, mléčné výrobky	256,2	190,1	187,8	199,2	195,2	197,1	207,3	214,1
vejce (ks)	340,0	318,0	290,0	276,2	311,0	319,0	297,0	275,0
obiloviny (hod. mouky)	114,9	118,2	115,7	113,8	107,9	104,9	104,0	104,7
cukr	44,0	38,9	38,9,0	39,5	39,1	37,6	37,1	36,1
brambory	77,9	84,0	76,5	77,2	76,0	76,1	75,9	77,0
zelenina (hod. čerstvá)	66,6	74,2	78,0	79,5	81,1	82,2	85,3	82,4
ovoce (hod. čerstvé)	59,7	72,7	72,1	73,5	71,5	72,5	75,6	75,0
alkoholické nápoje (l)	177,2	176,7	180,2	181,1	185,6	185,3	184,2	184,3
nealkoholické nápoje (l)	110,1	112,1	121,3	127,0	147,0	158,0	180,0	206,0

Tab. č. VI/36

<i>Spotřeba průmyslového zboží na obyvatele</i>								
	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
šité a pletené prádlo (ks)	8,3	5,0	4,8	4,7	4,9	4,6	5,1	5,2
pletené svrchní ošacení (ks)	4,7	3,3	3,2	3,1	3,1	3,1	3,1	3,3
svrchní oděvy (ks)	2,3	1,6	1,5	1,4	1,5	1,6	1,5	1,4
punčochy a ponožky (páry)	11,5	9,8	9,5	10,5	10,1	9,6	9,0	9,8
obuv (páry)	5,1	2,8	2,7	3,1	3,0	3,1	3,0	2,7
plyn (m3)	163,8	189,5	200,4	213,0	256,0	248,7	251,5	253,2
elektrina (kWh)	928,0	1104,0	1276,0	1437,0	1552,0	1505,0	1409,0	1366,2

je to 60 %. Změny ve struktuře výdajů lze těžko posoudit vzhledem ke způsobu výběru, ale podle zpracovaných údajů se v roce 2001 zlepšila relativním zvýšením zbytných potřeb ve srovnání s rokem 2000.

Spotřeba potravin si udržuje slušnou evropskou úroveň. Při srovnání s jinými státy je třeba přihlídnout k tradičním zvyklostem, zejména ve výživě. Oproti Německu, Rakousku, Francii a severským státům je u nás spotřeba na hlavu nižší u masa, ovoce a zeleniny, zhruba stejná u tuků, cukru, obilovin. Vysokou spotřebu alkoholu ovlivňuje vysoká konzumace piva. V posledních letech se – při vysokém růstu spotřeby nealkoholických nápojů a růstu spotřeby vajec, mírném poklesu spotřeby obilovin a masa – struktura spotřeby potravin ustálila. Mírné meziroční výkyvy jsou většinou ovlivňovány cenovým pohybem u hlavních potravin. Statistika uveřejňuje údaje s ročním zpožděním, podle prodeje živočišných produktů zemědělských závodů v roce 2001 je zřejmé, že v tomto roce klesla spotřeba masa a vajec, udržela se spotřeba mléka a mléčných výrobků, zvýšila se spotřeba obilovin a ovoce.

Spotřeba textilu a obuvi má po hlubokém poklesu po roce 1991 tendenci se v posledních letech zvyšovat. Výrazná část obyvatelstva se buď úplně nebo z velké části orientuje na levný (neproclený nebo špatně proclený) dovážený sortiment. Tlak na spotřebu plynu, u elektřiny vysoké ceny spolu s teplejším počasím ji srážejí dolů a topení elektřinou je nahrazováno pevnými palivy. Spotřeba se stala postupně nevyhnutelná (vyšší tepelnou izolaci obydlí nebo úspornost spotřebičů nemohou již reálně obyvatelé ovliv-

VI. Národní hospodářství

nit) a spotřeba energií poroste spolu s rostoucí vybaveností domácností energeticky náročnějším zařízením. Domácnosti (byty, popř. včetně rekreačních objektů) jsou vybavovány zdvojeným zařízením, jako jsou radiopřijímače, televizory, chladničky a pračky. Současně domácnosti obměňují svoji vybavenost techniky dokonalejšími modernějšími předměty. Na 100 domácností připadlo v roce 2001 podle odhadu kolem 120 televizorů, 150 chladniček, 110 automatických praček, více než 70 osobních automobilů, které se stávají samozřejmou součástí života. Na 100 domácností připadá více než 100 telefonních stanic stacionárních i mobilních.

Bytová výstavba

Při posledním sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 existovalo v ČR 4 368 tisíc bytů, z toho však trvale obydlených 3 828 tisíc bytů. Za deset let se zvýšil počet trvale obydlených bytů o 122 tisíc. Neobydlené byty byly většinou v rekreačních chalupách, nebo byly devastované a nehodily se k bydlení. Od roku 1995 výstavba bytů pomalu narůstá, ale zaostává jak za potřebou, tak za úrovní bytové výstavby před rokem 1990. V roce 2001 mírně klesl počet zahajovaných bytů, dále však výrazně roste počet rozestavěných bytů, což svědčí o finančních problémech stavitelů bytů, zejména rodinných domků. Počet 26 tisíc dokončených bytů byl zhruba stejný jako v roce 2000.

Tab. č. VI/37

Bytová výstavba			
	dokončené byty	rozestavěné byty	zahájené byty
1990	44 594	158 840	61 004
1993	31 509	72 356	7 454
1995	12 998	82 400	20 200
1996	14 037	87 600	25 300
1997	16 757	90 552	33 152
1998	22 163	103 191	35 027
1999	23 734	112 530	32 900
2000	25 207	118 785	32 377
2001	25 800	122 800	30 200

V posledních letech se v rodinných domcích dokončuje 35 až 40 % všech bytů, v bytových domech necelých 30 %, v nástavbách a přístavbách 20 až 25 % bytů a v penzionech, v nebytových objektech a adaptací nebytových prostor zbyvajících 5 až 10 % bytů.

Cestovní ruch, školství, kultura, zdravotnictví

Cestovní ruch v roce 1996 mírně klesal, v roce 1999 až 2001 se znovu mírně zvýšil a zdá se, že dlouhodobější (více než dvoudenní) rekreace v zahraničí a obráceně se postupně podle počtu výjezdů občanů ČR a příjezdů zahraničních návštěvníků ustálila. Přitom se výrazněji prodloužil pobyt zahraničních návštěvníků. Devizové příjmy po poklesu se v roce 1999 až 2001 znovu zvýšily. Převís devizových příjmů nad výdaji z cestovního ruchu se zvyšuje. Za tři čtvrtletí 2001 proti třem čtvrtletím 2000 se zvýšil z 965 mil. USD na 1188 mil. USD.

V 1. až 3. čtvrtletí 2001 přicestovalo do ČR 78,5 mil. zahraničních návštěvníků, tj. o 0,7 % méně než ve stejném období před rokem, vycestovalo 27,8 mil. osob z ČR, tj. o 3,9 % méně.

Na vzdělanost obyvatelstva jako základního předpokladu pro perspektivní ekonomický rozvoj i pro jeho budoucí vyváženou životní úroveň je v současné době kladen mimořádný důraz. Z obyvatelstva staršího 15 let má dnes plně vysokoškolské vzdělání 9,2 % obyvatel, střední vzdělání s maturitou 29,9 %, střední odborné (odborné učiliště a odborné školy) 36,4 % a 24,5 % má základní vzdělání. Počet žáků na zá-

VI. Národní hospodářství

Tab. č. VI/38

Cestovní ruch								
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
výjezdy občanů ČR (v mil.) ¹⁾	31,0	45,8	44,8	48,6	46,1	43,6	40,0	38,2
příjezdy zahr. návštěvníků (v mil.) ¹⁾	71,7	101,1	98,0	109,4	107,9	102,8	100,8	104,2
devizové příjmy (v mil. USD)	1 558,0	1 966,0	2 875,0	4 075,0	3 647,0	3 179,0	3 035,0	2 879,8
devizové výdaje (v mil. USD)	525,0	1 076,0	1 630,0	2 953,0	2 380,0	1 860,0	1 474,0	1 261,7

Pozn.: ¹⁾ bez úseku státní hranice se SR v r. 1993 a bez železničních hraničních přechodů se SR v r. 1994 a v lednu až srpnu 1995

Tab. č. VI/39

Školství - žáci a studenti (v tis.)							
školy	1990	1993	1995	1997	1998	1999	2000
mateřské	352	332	333	308	303	290	280
základní	1 195	1 061	1 005	1 092	1 082	1 071	1 057
gymnázia	111	122	133	126	126	127	137
střední odborné	191	219	259	200	192	180	211
vysoké	118	127	140	166	174	184	207

kladných školách klesá v souvislosti s početně nižšími ročníky dětí. Složitá situace při případném umístění dětí se základním vzděláním do ekonomické aktivity a vyšší nezaměstnanost osob s nižším stupněm vzdělání automaticky a správně žene rodiče ke snaze dát dětem co nejvyšší vzdělání. Pokud je nemožno umístit na střední školu, orientují se na odborné učiliště.

Tab. č. VI/40

Zdravotnictví								
	1990	1993	1995	1996	1997	1998	1999	2000
počet obyvatel na lékaře	286	279	268	269	259	265	262	261
počet lůžek ve zdravotních zařízeních na tis. obyv.	13,1	12,3	11,4	11,1	10,9	10,8	10,7	10,6
z toho v nemocnicích	8,1	8,0	7,2	6,9	6,8	6,7	6,6	6,4
pacienti v nemocnicích (tis.)	1 863	1 934	2 028	2 049	2 053	1 991	1 958	1 969

Tab. č. VI/41

Kultura								
	1990	1993	1995	1996	1997	1998	1999	2000
divadla - návštěvníci (tis.)	5 834	4 265	4 305	4 578	4 538	4 541	4 443	4 289
tisk - tituly knih	4 136	8 203	8 994	10 244	11 519	11 738	12 551	11 965
tisk - tituly časopisů	1 870	1 367	4 380	5 028	5 263	5 440	3 894	3 295

VI. Národní hospodářství

Na gymnáziích má počet žáků tendenci narůstat, na středních odborných školách začal po poklesu narůstat teprve v roce 2000. Struktura středního školství v současné době více připravuje studenty na vysokoškolské vzdělání.

Na vysokých školách počet studujících stále roste, některé vysoké školy, zvláště humanitního směru, nejsou vzhledem ke kapacitám schopné přijímat všechny zájemce o studium. Naopak vysoké školy technického směru v některých oborech nemají dostatečný počet zájemců o studium.

Obyvatelstvo

K 30. 6. 2001 měla Česká republika 10 288 tisíc obyvatel, v tom 5 017 tisíc mužů a 5 271 tisíc žen. Ačkoliv rok 2001 naznačil, že se několikaletý úbytek obyvatelstva poněkud zmírnil, nelze zdaleka usuzovat na zvrát v demografickém vývoji. Vliv na to měly pravděpodobně porody žen z mimořádně početné ge-

Tab. č. VI/42

Pohyb obyvatelstva							
	počet obyv. (tis. stř. stav)	přirozený úbytek		migrační saldo	sňatky	rozvody	
		(tis.)	(na 1000. obyv.)	(tis.)	(tis.)	(tis.)	(na 100 sňatků)
1990	10 363	1,4	0,1	0,6	91,0	32,1	35,2
1994	10 336	-10,8	-1,0	9,9	58,4	30,9	52,9
1995	10 331	-21,8	-2,1	10,0	55,0	31,1	56,7
1996	10 315	-22,3	-2,2	10,1	53,9	33,1	61,4
1997	10 304	-22,1	-2,1	12,1	57,8	32,5	56,2
1998	10 295	-19,0	-1,8	9,5	55,0	32,4	58,8
1999	10 283	-19,5	-2,0	7,0	52,8	24,0	42,0
2000	10 273	-18,0	-1,8	6,0	53,5	29,7	53,7
2000 ¹⁾	10 288	-15,0	-1,3	-1,0	55,0	30,0	54,5

Pozn.: ¹⁾ odhad HN

nerace, které je odložily do věku 25 a více let. Porodnost zůstala i tak mimořádně nízká. V roce 2001 se snížil také počet úmrtí, takže výsledkem je úbytek více než 15 tisíc obyvatel přirozenou cestou. V roce 2001 nebyl jako dříve tento úbytek nahrazován migračním saldem, které zůstalo mírně pasivní. Důvody demografického vývoje jsou všeobecně známé, dnes jednoznačně ukazují na filozofii mladých lidí o životní úrovni a na vztah k tomu, jak si lze takovou životní úroveň zajistit. Rozvodovost se v roce 2001 mimořádně zvýšila ve srovnání s rokem 2000. Na 100 sňatků připadalo 70 rozvodů.

JUDr. Ing. Václav Čáp, CSc., odborný spolupracovník Hospodářských novin

Pramenem informací v této kapitole jsou HN, ČSÚ, ČNB, MF a MPSV, údaje za rok 2001 jsou odhady těchto zdrojů, pokud v textu není uvedeno jinak.

Poznámky

VII. Peníze

Ivan Angelis
František Mašek
Světlana Rysková
Drahomíra Dubská
Julie Hrstková
Hana Vorlíčková

Rok 2001 v souhrnu poskytuje poměrně příznivý obraz. Zrychlení tempa celkového ekonomického růstu – a to nad růstový základ roku 2000 – se neprojevalo ve výraznějším zvýšení tempa inflace, a třebaže pokračovaly některé trendy nerovnováhy, zejména deficity veřejných financí, lze uplynulý rok hodnotit i jako období stabilního vývoje a konsolidovanější situace peněžního sektoru.

VII. Peníze

Bankovní sektor

V roce 2001 bylo dosaženo slušných 3,9 % reálného přírůstku hrubého domácího produktu (HDP) proti mírným 2,2 % v roce 2000 a stagnaci v letech 1998 a 1999. V podstatně menší míře se však tento růst opíral o přírůstek průmyslové výroby, která vzrostla pouze o 1,1 %. Inflace (měřená růstem spotřebitelských cen) sice marginálně vzrostla ze 4,0 % v roce 2000 na 4,4 % v roce 2001, avšak v kontextu ostatních národohospodářských veličin to je zvýšení nevýznamné. Tahounem hospodářského růstu nebyla pouze spotřeba domácností, jako tomu bylo v roce 2000, ale – národohospodářsky příznivěji – investiční sféra a vývoz. Slušná dynamika ekonomiky našla svůj odraz v bankovním sektoru jak celkovým růstem bilanční sumy (který zhruba odpovídal nominálnímu růstu ekonomiky), tak vlivem na formování struktury aktiv a pasiv. Po poklesu v roce 1999 a stagnaci v roce 2000 se celkový objem bankami alokovaných úvěrů výrazně zvýšil, přičemž však – z hlediska perspektivního ne zcela ideálně – se nejpodstatněji zvýšil objem úvěrů republikovým a místním orgánům (mezi 31. 12. 2000 a 30. 9. 2001 na trojnásobek). Proti předchozím rokům se nezmensila agilita v právně-regulatorním rámci finanční sféry. Přesto nelze říci, že by reglementace finanční sféry byla v tom nejlepším dosažitelném stavu. Více obtížných problémů tkví v regulaci kapitálového trhu a jeho aktérů (a samozřejmě také družstevního peněžnictví) než v regulaci bankovníctví.

Tab. č. VII/1

Vybrané ukazatele národohospodářského vývoje v roce 2001

	ČR	EURO-12	MR	PR
HDP – roční reálný přírůstek v %	3,9	1,7	4,0	0,9
Průmyslová výroba – roční reálný přírůstek v %	1,1	-0,6	-4,4	1,4
Růst spotřebitelských cen – meziročně v %	4,4	2,4	7,6	4,3
Prognóza ročního reálného růstu HDP 2001 v %	3,8	1,5	4,2	1,9
Prognóza ročního reálného růstu HDP 2002 v %	3,5	1,2	3,9	1,9

Čísla jsou odvozena ze skutečností k 30. 9. 2001, ojediněle k 31. 10. 2001, a to úpravou na roční bázi; pouze v tomto ohledu má smysl řádek Prognóza růstu HDP 2001 – tam jde o korekci odhadovaným výsledkem 4. čtvrtletí; je to však podmíněno frekvencí aktualizace prognóz – u PR jde patrně o nejstarší aktualizaci, proto ten velký rozdíl mezi skutečností za 3. čtvrtletí a odhadem za rok.

Pozn.: EURO-12 = dvanáct zemí EU, které přistoupily k zavedení eura od 1. 1. 2002

MR = Maďarsko, PR = Polsko

Pramen: ČNB, ČSÚ, The Economist

Také v roce 2001 značně vzrostl objem vkladů přijatých bankami od klientů (tedy odhlížeje od vkladů mezibankovních a vkladů republikových a místních orgánů), třebaže celková hladina úročení vkladů se po celý rok pohybovala zhruba na 3,0 % p. a., tedy značně pod hladinou inflace (4,4 %). Celková hladina úrokových sazeb úvěrů oscilovala kolem 7 % p. a. (v rozmezí od cca 6,8 až 6,9 % p. a. v první polovině roku, v závěru roku se však přiblížila osmi procentům p. a.). Pokračuje ekonomicky obtížné vysvětlitelný jev, kdy přetrvává vysoký sklon k úsporám i v situaci, kdy na vkladových účtech se v čase zmenšuje reálná hodnota jistiny. Ani v letošním roce nenastal výrazný příklon k vkládání úspor na kapitálový trh, což by bylo logickou reakcí na situaci v úročení. Kromě snad psychologicky vysvětlitelné setrvačnosti chování to lze připsat faktu, že se dosud nepodařilo vytvořit důvěru veřejnosti v korektnost chování kapitálového

VII. Peníze

trhu. Výnosy investic do instrumentů kapitálového trhu byly sice v průměru poněkud vyšší než úrokové výnosy úsporných vkladů, avšak s výrazně větším rozpětím a provázeny memen-tem ztrát, způsobených spíše postupy obchodníků s cennými papíry než výnosovostí cen- ných papírů. Svou roli ovšem sehrály značné výkyvy na me- zinárodních trzích, zvláště se- veroamerickém kapitálovém tr- hu. Z možných umístění finanč- ních prostředků se jako nejpr- tažlivější jak výnosovostí, tak malou rizikovostí projeví vklady do stavebního spoření.

Parametry efektivnosti a ziskovosti bankovního sektoru jsou však i za těchto relací úrokových hladin pod větším tlakem než v minulých letech. V roce 2000 činila průměrná nákladovost vkladů za bankov- ní sektor 4,39 % (k 31. 12. 2000), průměrná výnosovost úvěrů 6,91 % a úrokové rozpětí, tudíž 2,52 %. Za rok 2001 (k 30. 9. 2001) pak činila průměrná nákladovost vkladů 3,92 %, výnosovost úvěrů 6,42 % a úrokové rozpětí tudíž symptomaticky pokleslo na 2,50 %. Poznamenejme, že do hry patrně již měřitel- ně vstupuje také faktor značné nákladnosti systému pojištění pohledávek z vkladů či – generalizovaně ře- čeno – fakt, že stát dává ve snaze o konsolidaci finančních trhů přednost cestě pojišťovacího „rukojemství“ finančních zprostředkovatelů, a tím přenosu nákladů na jejich klienty před variantou účinnějšího režimu ukáznění finančních – zejména kapitálových – trhů a dohledu nad nimi.

Bankovní sektor nicméně netrpěl v roce 2001 nedostatkem finančních zdrojů, a lze tudíž stejně jako v letech předchozích říci, že svízelnějším problémem bylo nalezení výnosných, perspektivních a málo ri- zikových příležitostí k jejich umístění.

Pro bankovníctví se v ro- ce 2001 stalo charakteris- tickým ještě větší úsilí o zvýšení produktivity. Za první tři čtvrtle- tí roku 2001 se počet pracovní- ků v bankovníctví ČR snížil o více než 4 tisíce osob – a to již v třetím následném roce. Jestliže v závěru roku 1998 by- lo v bankovníctví zaměstnáno přes 51 tisíc osob, pak stav k 30. 9. 2001 činí 41,5 tisíce osob. Již čtvrtý následný rok dochází také ke snížení počtu bankovních míst – nyní činí je- jich počet zhruba 1760, v roce 1998 činil 2100. Všeobecné provozní náklady ve vztahu

Tab. č. VII/2

Orientační přehled hladin úrokových sazeb:

průměrná úroková sazba v % p. a.	31. 12. 2000	30. 6. 2001	30. 9. 2001
vklady celkem	3,39	2,99	2,99
v tom termínované	4,25	3,73	3,73
na viděnou	1,62	1,54	1,54
úvěry celkem	6,93	5,81	6,68

Pozn.: Za rok 2000 roční průměr, za rok 2001 čtvrtletní průměry; rozdíly mezi průměrnou hladinou úročení úvěrů krátko -, středně- a dlouhodobých jsou nepatrné.

Pramen: Bankovní statistika ČNB

Tab. č. VII/3

Soubor vybraných ukazatelů bankovního sektoru ČR

Vybrané makroveličiny (mld. Kč)	k 31. 12. 2000	k 30. 9. 2001
úhrn aktiv/pasiv bank (bez ČNB)	2509	2719,3
vybraná aktiva:		
– poskytnuté úvěry (mimo mezibankovní a ČNB)	808,6	936,1
– cenné papíry celkem	306,0	318,5
– státní pokladniční poukázky	109,1	108,5
– poukázky ČNB	240,5	289,5
vybraná pasiva:		
– přijaté vklady od klientů	1219,7	1413,7
– rezervy	51,8	44,0

Pramen: ČNB

VII. Peníze

Tab. č. VII/4

Ziskovost bankovního sektoru (mil. Kč)			
	31. 12. 1999	31. 12. 2000	30. 9. 2001
zisk z bankovní činnosti	90 271	80 113	68 329
v tom:			
úrokový zisk	56 559	53 300	40 103
zisk z poplatků a provizí	14 772	17 316	15 548
zisk z cenných papírů	5 735	-578	1 589
zisk z devizových operací	10 080	10 436	4 895
zisk z derivátových operací	1 773	-1 228	5 460
všeobecné provozní náklady	51 067	52 601	39 671
čistý zisk (po zdanění)	-5 572	14 901	14 690

Pozn.: Při srovnávání údajů k 30. 9. 2001 s předchozími roky je nutno vzít v úvahu, že jde o kumulativní veličiny, které jsou za rok 2001 zachyceny pouze za tři čtvrtletí.

Pramen: ČNB

k výši aktiv tak viditelně poklesly – z více než 3 % v roce 1998 na 2,0 % v roce 2001. Ve vnitřní struktuře efektivnosti a výnosovosti bankovního sektoru tak dochází k vývoji, který již zřetelně sleduje trend, typický pro země nejvyspělejšího bankovníctví – totiž růst váhy obchodů provizních, poplatkových apod. na úkor váhy obchodů závislých výnosem na úrokovém rozpětí. Jestliže v roce 1998 činil zisk odvozený z úrokového rozpětí depozit a úvěrů 65,3 mld. Kč a podílel se na celkovém hrubém (nezdaněném) zisku bank více než šedesátí sedmi procenty, činil k 30. 9. 2001 tentýž zisk 40 mld. Kč (při srovnání je však nutno mít na zřeteli, že jde o srovnání roku se třemi čtvrtletími) a podílel se na celkovém hrubém zisku bankovního sektoru k témuž datu padesátí osmi procenty. Značnou měrou tedy vzrostla na celkových výno-

Tab. č. VII/5

Vybrané ukazatele kapitálové vybavenosti a kvality úvěrového portfolia bank		
	31.12.2000	30.9.2001
Kapitál v mil. Kč	124 228	134 515
Kapitálová průměrnost v %	14,87	15,16
Klasifikované úvěry celkem v mil. Kč	257 762	228 362
v tom: pochybné	27 276	30 299
ztrátové	89 762	81 901
Podíl klasifikovaných úvěrů na úvěrech celkem v %	29,8	23,6

Pozn.: Kapitálová průměrnost = poměr kapitálu bank k úhrnu rizikově vážených aktiv (bankovního a obchodního portfolia)

Pramen: ČNB

VII. Peníze

sech bank váha výnosů z poplatků a provizí a z operací ve finančních derivátech. Celkově lze očekávat, že ziskovost (tj. čistý zisk po zdanění) bankovního sektoru jako celku bude v roce 2001 lepší než v roce předchozím a zvláště než v roce 1999 a 1998, kdy sektor jako celek zaznamenal ztrátu.

Z hledisek bankovní obezřetnosti lze stav bankovníctví v roce 2001 popsat jako stabilizovaný po mírném zlepšení proti rokům předchozím. Přesto by pokles výše klasifikovaných aktiv a pokles jejich podílu na úhrnu aktiv neměl být přeceňován, neboť se v něm projevuje vliv očištění úvěrového portfolia státem před ukončením privatizace bankovního sektoru.

V roce 2001 dospěl ke svému určitému mezníku vývoj struktury a vlastnické profilace bank. Počínaje polovinou 90. let probíhal zřetelný proces koncentrace bank. Počet bankovních subjektů (tj. včetně poboček zahraničních bank, stavebních spořitelů a dalších specializovaných bank, avšak vyjma centrální banky) zaznamenal svůj vrchol v roce 1995, kdy jich působilo celkem 55. V druhé polovině desetiletí pak jejich počet klesal na 39 k 30. 9. 2001. Tento úbytek odráží jednak zánik řady bank, několik fúzí či amalgamací a konečně i přetvoření Konsolidační banky na Českou konsolidační agenturu v srpnu 2001. Souběžně s tím pokračovalo i odstupování státu z vlastnických vztahů k bankám, které bylo dovršeno privatizací státního podílu v Komerční bance v roce 2001. Podíl zahraničních vlastníků v bankách se z veličiny marginální v první čtvrtině 90. let zvětšil na veličinu dominantní nyní.

Tab. č. VII/6

Rozdělení bank podle vlastnictví a podíly skupin bank na bilančních úhrnech

K datu	počet bank celkem	počet bank celkem	banky s rozhodující českou účastí	banky s rozhodující zahraniční účastí
1. 1. 1990	5,0	5,0	5,0	0,0
31. 12. 1992	37,0	37,0	26,0	11,0
31. 12. 1995	55,0	55,0	32,0	23,0
30. 9. 2001	39,0	39,0	13,0	26,0
30. 9. 2001	podíl na aktivech (v %)	podíl na aktivech (v %)	podíl na úvěrech (v %)	podíl na vkladech klientů (v %)
velké banky	58,5	58,5	60,6	68,8
střední banky	21,7	21,7	22,5	16,9
malé banky	2,7	2,7	3,2	1,8
pobočky zahr. bank	12,0	12,0	10,0	4,4
stavební spořitelny	5,1	5,1	3,7	8,1

Pramen: statistika ČNB

Ve vývoji rejstříku produktů a technologického vývoje bank i v marketingové strategii bank jsou uplynulé tři roky obdobím značné činnosti. Řada kroků souvisí s úsilím bank zmenšit závislost výnosovosti na sféře vklady-úvěry a zvýšit váhu provizně-poplatkových obchodů, samozřejmě též s vývojem elektronických technologií. Intenzivně je proto rozšiřován rejstřík služeb v platebním styku, finančním zprostředkování na kapitálovém trhu včetně obchodování s finančními deriváty a dále v technologiích přímého bankovníctví. Modernizují se formy a postupy používání bankovních karet, zavádějí se automatizované technologie komunikace mezi klientem a bankou. To ovšem na druhé straně přináší i složitější otázky jak zabezpečit zachování bankovní obezřetnosti a prevence finanční trestné činnosti. Výrazná je v poslední době rovněž orientace na poskytování spotřebitelských úvěrů.

Pozornost v roce 2001 přitahovaly otázky zákonného pojištění vkladů u bank. Odbornou i laickou popularitu si získala především záležitost dodatečného rozšířeného odškodnění za vklady v Pragobance,

VII. Peníze

Universal bance a bance Moravia, které upadly do insolvence „zatím“ jako poslední. Utilitární mininovelou zákona o bankách ze srpna 2001 byla prodloužena a zpevněna kontroverzní série zpětného odškodňování nad standardní zákonný rámec, jejíž zálužnost nám ještě budoucnost ukáže.

Tento přístup přerůstá v syndrom „pojištění namísto obezřetnosti a pořádku“. V bankovním a finančním světě je již delší dobu diskutována otázka „pojištěného morálního hazardu“. Jinak řečeno poukazuje se na to, že příliš vysoká míra zajištění před jakkoliv způsobenou finanční škodou jednak zvyšuje riziko neobezřetného – ne-li přímo nekalého – chování jak na straně finančních zprostředkovatelů, tak jejich klientů, jednak zvyšuje náklady finančního zprostředkování, které samozřejmě dopadají též na míru výnosů, úročení nevýmíjaje. Debata ve světových finančních centrech přitom za zvláště problematické považuje vysoké jištění před škodami z investování, neboť jde proti podstatě tohoto finančního konání jako tržně podmíněné a vlastně spekulativní záležitosti. Chování státu a „nemlčící“ veřejnosti u nás jde proti tomuto poznání, aniž si snad uvědomuje, že tím přispívá k výši nákladů na sanaci finanční sféry. Nynějším konkrétním dopadem např. je, že náklady na finanční sycení Fondu pojištění pohledávek z vkladů, které dorůstá zhruba 3,8 mld. Kč za rok, již měřitelně přispívá k nízké úrokové hladině na straně vkladů. Ta klesá hlouběji pod hladinu inflace (jistě nejen z tohoto důvodu) a úspory se tak stávají ekonomicky trestanou kategorií – což začíná prostupovat jako další oblíbené téma právě nyní. Nedobrou perspektivou, k níž se takto vytváří opodstatnění, by bylo, kdyby nastalo přísně ekonomickými kritérii ovládané chování veřejnosti a zlomil se, dosud setrvačně neměnný, sklon obyvatelstva ke spoření.

Jiným tématem roku byl poměrně masivní nástup spotřebitelského úvěrování. Nejen se tato služba dostala do popředí v dynamice finančních produktů, ale od 1. 1. 2002 se jí dostává i nového právního rámce zákonem o některých podmínkách sjednávání spotřebitelských úvěrů. Zatímco širokou veřejnost zajímá přístup k úvěru na spotřební zboží sám o sobě (a zdá se, že se prolomil zde panující dlouholetý konservatismus charakterizovaný zásadou „nežít na dluh“), odbornou veřejnost spíše zajímala některá sporná pravidla, která – podle obav finančních zprostředkovatelů, kteří do tohoto segmentu umísťují peněžní prostředky – mohou vést k tomu, že vynalézaví klienti si naleznou cestu k opakovanému bezúročnému financování svých potřeb.

Toto téma, stejně jako i následující, patří do širší vlny euforie „ochrany spotřebitele“, která sice pramení z nyní vyznávané filozofie řady direktiv Evropské unie, avšak do naší reglementace je někdy přejímána se snaživostí, která jí teprve dodá příděch kampaně a ztráty smyslu pro rovnováhu.

Tématem zajímavým spíše odbornou (podnikatelskou a finanční) veřejnost je nově zaváděná obsažná úprava režimu peněžních převodů a plateb. Pro tuto oblast se vytváří reglementační rámec, tvořený několika zákony (dosud v návrzích), které patrně vstoupí v účinnost od počátku roku 2003. Ty zavedou škálu zákonných pravidel, která poněkud zredukují dosavadní smluvní volnost, ale potlačí i určitou vágnost a nejednotnost postupů v této oblasti. Jednak omezí přípustnost plateb v hotovosti (stropem 1 miliónu Kč), jednak zavedou závazná pravidla týkající se lhůt (resp. rychlosti provedení) převodů, finančních sankcí zprostředkovatelům za vady provedení převodu, vytvoří instituci a mechanismus řešení stížností na vady převodů atd. Hlavní cílovou kategorií jsou platby „malého a menšího“ peněžnictví (do ekvivalentu 50 tis. eur), avšak již z této hranice, jakož i z toho, že řada pravidel není tímto stropem omezena, plyne, že budou ve značném rozsahu využitelná i podnikatelskou sférou.

Jiným – spíše odbornou veřejnost zajímavým, avšak celé občanské sféry se dotýkajícím – aktuálním tématem byla problematika registrů sloužících k posouzení bonity klientů, zejména z hlediska jejich úvěruschopnosti. Registr, který bude shromažďovat a exploatovat údaje o úvěrové bonitě právnických osob (chráněný režimem bankovního tajemství), je prakticky připraven v České národní bance, avšak jeho proponované uvedení v chod od počátku roku 2002 je zdrženo průtahy s přijetím velké harmonizační novely zákona o bankách, která pro něj dotváří právní základ. Jiný registr, zachycující jeden z podstatných faktorů úvěruschopnosti fyzických osob, totiž registr zástav na věcech movitých, je po technické stránce patrně připraven začít fungovat od počátku roku 2002. Bude spravován notáři, resp. Komorou notářů, a přinese tyto novinky: Ke vzniku zástavy na věci movité bude nezbytné uzavřít notářskou smlouvu, která pak

VII. Peníze

bude zanesena do registru. Osoby mající oprávněný zájem informací z registru získat, budou pak moci, opět prostřednictvím notáře, údaj z registru získat. Právním základem této úpravy je novela občanského zákoníku, účinná od 1. 1. 2002.

Další široce frekventovaná témata poslední doby zahrnovala praktický chod vstupu eura na scénu jakožto platidla, ukončení operací a postup vypořádání tradičně velice oblíbeného našeho depozitního instrumentu, totiž vkladních knížek na doručitele, které si získaly snad až nezasloužený odsudek jako zneužitelné anonymní účty a v posledních měsících i postup proti subjektům a finančním operacím, které mohou sloužit podpoře mezinárodního terorismu.

Vývoj právního rámce bankovníctví ČR v roce 2001

Vývoj nejdůležitějšího segmentu – zákona o bankách – vykázal v roce 2001 dvě formálně jakoby mimoběžné trasy. Jednak byla návrhovatelem pracně kultivována celková tzv. harmonizační novela zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, která v roce 2000 sice opsala svou odyseu v Parlamentu, avšak byla v závěru roku 2000 těsně odmítnuta pro kontroverzní retroaktivní ustanovení dodatečných náhradách pro klienty tří bank. Harmonizační novela je nyní (v o prosinci 2001) v rukou rozpočtového výboru Poslanecké sněmovny. Ve stejné době byla na základě poslanecké iniciativy pohoťově projednána dílčí novela zákona o bankách (zákon č. 319/2001 Sb.), jejíž těžiště bylo právě v přechodném ustanovení, zavádějícím zpět – toto dodatečně odškodnění, přizdobená § 41a až 41m, upravujícími „regulérní“ režim pojištění pohledávek z vkladů; tyto paragrafy, tvořící část třináctou velké harmonizační novely, byly přijaty ve znění totožném s vládní předlohou velké harmonizační novely, s výjimkou vyššího stropu odškodnění ex nunc (ekvivalent 25 tis. eur proti 15, resp. 20 tis. eur ve vládní předloze). Tato dílčí „mininovela“ byla přijata v srpnu a je účinná od 7. 9. 2001.

Průtahy s přijetím „velké“ harmonizační novely již začínají vadit – a to nejen v otázce zahájení registru právnických osob pro účely posouzení úvěruschopnosti. Novela obsahuje mimo nevyhnutelných přizpůsobení se *acquis communautaire* (bankovní dohled na konsolidované bázi, jednotná bankovní licence, princip dohledu mateřskou zemí, volnost přeshraničního poskytování bankovních služeb atd.) řadu opatření zdokonalujících dosavadní zákon o bankách *per se*. Několik otázek je však i v této vládní předloze neřešeno, resp. řešeno diskutabilně, např. restriktivnost pojetí činností povolených bance (znemožňující mj., aby banka poskytovala třeba účetnické služby své dceřiné společnosti) či drastické (a snad i nechtěné) pravidlo, že při prohlášení konkursu na banku se všechny závazky dlužníků stávají ihned splatnými, což – v navržené dikci – by se vztahovalo i na dlužníky z hypotečních úvěrů. Fatálnost dopadu takového opatření je očividná. Vzato vcelku je však velká harmonizační novela již poměrně kultivovaným zákonem, třeba ještě nikoliv kýženým esenciálním zákonem o podnikání na finančních trzích, který by teprve mohl přinést jednoznačné a rovné zacházení se všemi subjekty operujícími na finančních trzích, integraci dohledu apod.

Další skupinou zákonů, týkajících se bank velmi těsně, jsou zákon o převodech peněžních prostředků, zákon o elektronických platebních prostředcích a platebních systémech a zákon o finanční arbitráži. Jejich vládní předlohy jsou nyní (v prosinci 2001) ve stadiu I. čtení v Poslanecké sněmovně. Jde o zákony zcela nové, upravující oblast, která dosud byla upravena pouze nepřímo. První zmíněný zákon upravuje převody peněžních prostředků v české měně a přeshraniční převody, vydávání a užívání elektronických platebních prostředků a vytváření a provozování platebních systémů. Na přeshraniční převody se vztahuje jen v případě, nepřesahují-li ekvivalent 50 000 eur. Upravuje informační povinnosti převádějící instituce vůči klientům, maximální lhůty převodů, sankce při překročení lhůt (úrok z prodlení) a při neúspěšném přeshraničním převodu (poskytnutí částky převodu až do 12 500 eur, úrok z prodlení, bonifikace částky za převod). U elektronických platebních prostředků je do tří měsíců od účinnosti zákona Česká národní banka zavázána vydat vzorové obchodní podmínky. Na tento zákon navazuje návrh zákona o finanční arbit-

VII. Peníze

ráží, která by měla rozhodovat spory z operací upravených zákonem o převodech peněžních prostředků atd. Arbitráž by měla působit pod egidou ČNB a do roku 2005 jí být také financována. Na některé prvky této arbitráže jsou per analogiam uplatněny principy rozhodčího řízení.

Jiným, zcela novým zákonem, který je připravován již drahnou dobu a v prosinci 2001 se nacházel po 2. čtení v Poslanecké sněmovně, je vládou navržený zákon o omezení plateb v hotovosti. Navrhovaným stropem hotovostních plateb je 1 milión Kč. Zákon obsahuje nicméně škálu výjimek, např. hotovostně by bez omezení mělo být i nadále možno uskutečnit platby fiskální (daně, cla atd. podle zákona o správě daní a poplatků, dále platby pojistného, sociální péče, zdravotního zabezpečení, fondu zaměstnanosti atd.). Zákon rovněž neomezuje hotovostní platby mezd či důchodů. Za pozornost stojí, že s návrhem tohoto režimu je spojen nárok na posílení finančního aparátu o 220 osob a částku 84 mil. Kč.

Zákonem č. 321/2001 Sb., přijatým v srpnu, jsou s účinností od 1. 1. 2002 upraveny některé podmínky sjednávání spotřebitelského úvěru. Upravuje – až na některé výjimky – smlouvy, jimiž je poskytován spotřebitelský úvěr v rozmezí 5 tisíc až 800 tisíc Kč. Již v průběhu projednávání zákona byly vedeny debaty o tom, že některá pravidla staví do nerovného (znevýhodněného) postavení věřitele (zejména v případě, kdy věřitel je odlišný od poskytovatele věcného plnění). Nyní, ve fázi počínající aplikace zákona, se tyto kritické hlasy znovu ozývají.

Silná zákonotvorná agilita probíhala rovněž v oblasti reglementace kapitálových trhů. Zákonný rámec podnikání na kapitálovém trhu obsahuje více problémů a zálužností než právní rámec peněžnictví (s výjimkou družstevního). Pikantním problémem se stala otázka pojištění tzv. zákaznického majetku u obchodníků s cennými papíry, tzv. Garančního fondu, podle zákona o cenných papírech. Řada právních a interpretačních nejasností vyústila v to, že podle platného zákona již nastal stav, kdy má být z Garančního fondu plněno klientům poškozeným úpadkem některých obchodníků s cennými papíry, avšak podle téhož zákona je tento Fond zcela prost jakýchkoliv prostředků, a podle některých obhájitelských interpretací zákona je ani v roce 2002 nenačerpán.

V oblasti realizovatelnosti zástav zaznamenal rok 2001 několik rysů. Sjednáním některých administrativně-technických podmínek se dospělo do stadia, kdy lze aplikovat ustanovení o nedobrovolných dražbách zákona č. 26/2000 Sb. o veřejných dražbách (účinný byl od 1. 5. 2000, avšak operační předpoklady pro jeho využití zde byly prakticky až od počátku roku 2001). Dalším rysem byl vývoj v oblasti režimu zástav na věcech movitých. Novelou Občanského zákoníku č. 367/2000 Sb., účinnou od 1. 1. 2001, byl upraven vznik a deklaratorní podmínky zástav na věcech movitých, které nejsou předávány zástavnímu věřiteli (zjevné označení zástavy). Další novela občanského zákoníku č. 317/2001 Sb., účinná od 1. 1. 2001, ovšem učinila další krok a zavedla registr zástav na věcech movitých pod egidou Notářské komory. Se zápisem do registru je nyní spojen vznik zástavy a jeho předpokladem je uzavření zástavní smlouvy v notářské formě.

Ponecháme-li stranou zákonotvorné usilování ve sféře instrumentů a institucí kapitálového trhu, kde je situace nejkomplikovanější a koncepce nejméně ujasněná, zahrnovala legislativní činnost ještě další sféry dotýkající se bank. V různém stadiu připravenosti a projednávání je tak věčný záměr zákona o úpadku, který by měl přinést zásadnější zdokonalení režimu konkursu a vyrovnání a potlačit jeho dosavadní likvidační charakter, tzv. euronovela obchodního zákoníku, která by měla mj. zavést postup proti opožděným platbám v obchodních transakcích, návrh zákona o finanční prokuratuře a poslanecký návrh zákona o registrátorech, který by měl otevřít pole k přenesení agendy obchodních rejstříků do soukromopodnikatelské sféry.

Čím více eskaluje tzv. legislativní smršť, tím spíše přibývají než ubývají nesnáze v aplikaci práva i v judikatuře, neboť je nad možností uživatelů práva sledovat vývoj právní úpravy. Rýsuje se i jiný problém, a tím jsou slabiny tvorby zákonů samotné. Hlediska organičnosti práva, koherence zákonů a někdy i respektování základních právních zásad jsou příliš často zastíněna legislativní kasuistikou, nezřídka účelovou. Vynořil se i jiný moment, a tím je skutečnost, že vyhovění nesčetným změnám a novelizacím zákonů (pro připomenutí – od roku 1992 byl právní režim zástav v občanském zákoníku přímo novelizován asi se-

VII. Peníze

dmnáctkrát, zákon o cenných papírech desetkrát, zákon o dluhopisech sedmkrát, zákon o burze cenných papírů šestkrát, zákon o bankách jedenáctkrát atd.) přináší do ekonomiky již vskutku ohromnou nákladovou zátěž – násobkově přesahující čísla v obligatorním ohodnocení dopadů na státní rozpočet v návrzích zákonů. Méně bylo by více.

JUDr. Ivan Angelis, CSc., odborný spolupracovník Hospodářských novin

Kapitálový trh

Ani rok 2001 nebyl pro český kapitálový trh příliš příznivý. Vývoj na zahraničních trzích, především v USA, přispěl k dalšímu poklesu kursů akcií většiny domácích společností. Po teroristickém útoku na Světové obchodní centrum se dokonce ocitly nejdůležitější burzovní indexy na dohled historického minima. Objem obchodů s akciemi se dále snížil, což platilo zejména v případě RM-Systému. O mnoho lépe si nevedly ani fondy – mnohé pocitily odliv zájmu investorů. V závěru ovšem kursy českých akcií již tradičně rostly.

Trhu příliš nepomohla privatizace dalších strategických společností, jejíž průběh působil v některých případech (České radiokomunikace) poněkud chaoticky. Situaci komplikovala i řada nejasností či nepřesností v novelách „kapitálových“ zákonů, které začaly platit v lednu 2001. Řada těchto právních norem již proto bude novelizována.

Téma roku – zužování trhu

Trhem notně zahýbaly krachy některých firem obchodujících s cennými papíry, v čele s největším domácím obchodníkem s americkými akciemi Private Investors. Později ho následovaly společnosti Bradley, Rosenblatt and Co. a Finnex Praha. Jiné společnosti, včetně renomovaných firem, trh dobrovolně opustily. Důvodem byla klesající rentabilita poskytovaných služeb. Navzdory tomu je ovšem dosud počet subjektů působících na trhu příliš vysoký, což je evidentní zejména u přibližně stovky firem s licencí obchodníka s cennými papíry.

Dobrovolné i „vynucené“ odchody provázelo vyřazování nelikvidních emisí z registrovaného trhu. Podle zákona ho musí opustit tituly, jejichž tržní kapitalizace nedosahuje 1 miliónu eur (přibližně 35 miliónů korun). Na trhu by zároveň měla být volně k dispozici alespoň čtvrtina cenných papírů v emisí. U likvidních emisí ovšem novela zákona umožnila udělit výjimku.

Vyřazování emisí se týká především RM-Systému. Ten postupně zpřesňoval počty i názvy společností, jichž se selekce týká. Koncem roku nakonec vyřadil kolem 800 emisí. Na trhu RM-S se tedy bude obchodovat s přibližně 400 akciovými tituly. V případě pražské burzy, která již v minulosti svůj trh pročistila, nesplnilo požadavky dané zákonem akcie 13 společností. Na burzovním trhu tak zůstává přibližně 100 akciových titulů.

Vážné problémy působil subjektům operujícím na trhu stav legislativy. Přijaté novely nejdůležitějších „kapitálových“ zákonů měly řadu okének. Některé z nich již byly odstraněny, na dalších se pracuje.

Byly také vyneseny první – a konečné – rozsudky nad těmi, kdo porušili zákon, a to v případech CS Fondů a fondů spravovaných podnikatelem Milanem Šrejbrem. Policie se zabývala vyšetřováním dalších nelegálních aktivit. Staronovou kauzou byl Harvardský průmyslový holding v likvidaci. Případ je ve slepé uličce – vyšetřovateli se dosud nepodařilo předat obvinění zakladateli Harvardských fondů Viktoru Koženému ani Borisí Vostrému, bývalému předsedovi představenstva a likvidátorovi HPH.

VII. Peníze

Dluhopisy

Loňský rok byl pro domácí dluhopisy poměrně příznivý. Do dubna jejich ceny výrazně rostly, poté do srpna postupně klesaly. Příspěly k tomu obavy spojené s demisí ministra financí Pavla Mertlíka, růst inflačních tlaků, který koncem července dokonce přiměl Českou národní banku k tomu, aby zvedla základní úrokovou sazbu z 5 na 5,25 % a souběh dalších nepříznivých faktorů. V srpnu se však sestupný trend znovu obrátil a dluhopisový trh pak zažil další silný růst. Americká centrální banka Fed i Evropská centrální banka na rozdíl od ČNB úrokové sazby snižovaly. Jejich kroky uspišily i důsledky teroristického útoku na newyorské Světové obchodní centrum. Vzhledem k tomu, že v ČR už znovu nejsou inflační tlaky pokládány za vážnou hrozbu, očekává se, že také ČNB bude postupně snižovat klíčové úrokové sazby, což by dluhopisům znovu prospělo.

Rekordní objemy obchodů v prvním a zejména čtvrtém čtvrtletí loňského roku svědčí o tom, že mnozí institucionální investoři (pojišťovny, banky, penzijní fondy a další) preferují dluhopisy jako vhodnou příležitost, jak přežít současné období nejistoty.

Podle revidovaných dat Ministerstva financí měly být loni vydány státní dluhopisy za 64 mld. Kč. Místo emise nových dluhových cenných papírů se stát zaměřil spíše na navyšování objemu již existujících obligací. Na trhu se nicméně objevil nový, patnáctiletý státní dluhopis ČR 6,95/16. Neúspěchem skončila aukce jeho druhé tranše. Poprvé od roku 1998 se nepodařilo upsat nabízené čtyři miliardy korun. Jak potvrdil průběh dalších aukcí státních dluhopisů, šlo však o výjimku.

Vláda hodlá krytí prostřednictvím státních dluhopisů podstatnou část rozpočtového schodku. Drobní investoři se ale vzhledem k vysoké nominální hodnotě i způsobu prodeje (aukce pro velké investory) ke státním ani dalším dluhopisům nadále prakticky nedostanou. Nezbyvá jim proto než vsadit na hypoteční zástavní listy s poměrně nízkým nominálem, které vydávají některé instituce, zejména banky, nebo investovat do obligacních fondů, které se nyní těší velkému zájmu.

Deriváty

O tom, že budou v ČR povoleny organizované obchody s deriváty, rozhodla Komise pro cenné papíry již na podzim roku 2000. Pražská burza obdržela licenci 2. srpna. Přesto zřejmě zahájí tyto transakce – s opcemi a futures na akciový index, futures odvozené od úrokové míry a od koše státních dluhopisů – až ve druhém čtvrtletí 2002. Dlouho totiž nebylo důsledně vyřešeno vypořádání těchto operací v UNIVYC. Navíc obdrželi obchodníci první licence umožňující burzovní transakce s deriváty až koncem loňského roku. Burza také musí znovu prověřit systém, jehož prostřednictvím se bude s deriváty obchodovat.

V minulosti se předpokládalo, že derivátové obchody výrazně přispějí ke zvýšení obchodů s domácími podkladovými aktivy, zejména s akciemi. V poslední době již ale experti tak optimističtí nejsou. Vzhledem k tomu, že se udělení licence k organizovanému obchodu s deriváty protáhlo, přesunuly se totiž mezitím derivátové transakce s některými investičními instrumenty mimo registrované trhy.

O povolení organizovat transakce související s opcemi a futures na středoevropské akciové indexy na Vídeňské burze usiluje RM-Systém. Prozatím však nepodal potřebnou žádost na Komisi pro cenné papíry. Souvisí to zřejmě s nejasnostmi kolem banky, která by tyto transakce vypořádávala.

Subjekty kapitálového trhu

Komise pro cenné papíry (KCP): Aktivita komise se loni ve značné míře soustředily na novelu zákona, který má od roku 2002 upravit vlastní činnost KCP. Sporné body se v případě této právní normy kontrolovaly především do tří bodů: Komise usilovala o to, aby mohla vydávat vlastní vyhlášky bez prostřednictví Ministerstva financí, snažila se převzít dozor nad penzijními fondy. Jejím cílem také bylo, aby

VII. Peníze

její aktivity částečně financovali účastníci kapitálového trhu. V prvním případě KCP víceméně uspěla, byť má některé z vyhlášek ještě dokončit Ministerstvo financí, u zbývajících dvou nikoliv.

Z uvedeného je zřejmé, že také loni pokračovaly „tradiční“ spory komise s představiteli zmíněného ministerstva, které se týkaly především zmiňované legislativy.

Komise se loni aktivně podílela se na vytvoření konečné verze Kodexu správy a řízení společností: Kodex, který vychází ze zkušeností členů Organizace pro hospodářské spolupráci a rozvoj, obsahuje doporučení, která by měly plnit firmy působící na veřejném trhu. Významný byl i podíl KCP na přípravě návrhu zákona o registrátorech, kteří mají v budoucnu nahradit obchodní rejstřík a soudy. Aktivně vystupovala také při jiných změnách legislativy, zejména právních norem, jejichž cílem je usnadnit v ČR primární emise akcií (IPO).

Velice kriticky byla ovšem její činnost hodnocena v souvislosti s krachem společnosti Private Investors (PI). Celá kauza vypovídá především o vážných mezerách v legislativě (nejasná problematika výpočtu náhrad, které mají klienti krachující firmy dostat od Garančního fondu obchodníků s cennými papíry aj.). Postup Komise v celé záležitosti působil váhavě, někteří z bývalých klientů PI se cítí jedním KCP natolik poškozeni, že podali na zodpovědné pracovníky trestní oznámení. Ukázalo se totiž mj., že prověrka společnosti v rámci tzv. přelicensování byla spíše formální a kromě ní komise aktivity firmy nikdy nekontrolovala.

Případ rozvířil otázku klientských i tzv. nominee (svěřeneckých) účtů, obchodování na úvěr, ale i etiky obchodníka, který by měl na rozdíl od praxe běžné v Private Investors klienty důkladně informovat o realizovaných transakcích. Bez jejich vědomí by pak neměl používat svěřené peníze k operacím, k nimž

Tab. č. VII/7

Wybrané subjekty českého kapitálového trhu

Subjekt	k 31. 12. 1999	k 31. 12. 2000	k 31. 10. 2001
SCP	1	1	1
Burza	1	1	1
RM-Systém	1	1	1
Investiční spoječ.	79	71	75
v likvidaci	55	52	54
Podílové fondy	93	94	96
Otevřené PF	74	87	90
Uzavřené PF	19	7	6
Obchodníci s CP	131	112	99
Makléři	1543	1547	1546
Celkem VO CP	2309	2040	- 1)
Emise PL	145	104	-
Emise dluhopisů	124	123	-
Emise akcií	2040	1813	-

Pozn.: 1) Od 1. 1. 2001 již neevduje počty veřejně obchodovatelných cenných papírů Komise pro cenné papíry. O titulech, se kterými se obchoduje v RM-Systému a na burze, rozhodují oba účastníci trhu.

Pramen: KCP

VII. Peníze

nesvolili. Několik vedoucích pracovníků PI čelí trestnímu stíhání. Obdobně je tomu také v případě firmy Bradley, Rosenblatt and Company. V tomto případě, stejně jako u zkrachovalého Finnexu Praha, je ovšem pozice klientů složitější. Jejich peníze byly sice investovány do nevýhodných projektů, ovšem zřejmě na základě smlouvy, kterou podepsali.

KCP se dále aktivně podílela na otevírání fondů. Na základě stávající legislativy povolila přibližně dvěma desítkám firem organizovat individuální správu portfolií (Asset Management). O povolení poskytovat tuto službu přitom KCP žádá zhruba stejný počet společností.

Komise také vypracovala podmínky, na jejichž základě budou od letošního roku v ČR působit zahraniční investiční společnosti a jimi spravované fondy. Více než třicet subjektů požádalo o licenci pro činnost téměř 600 fondů.

Z jejich praktických kroků je třeba zmínit pozastavení převodů akcií Harvardského průmyslového holdingu v likvidaci. Svůj půlroční zákaz 9. srpna znovu prodloužila o dalších šest měsíců. Tento krok zdůvodňuje nejasnou situací v holdingu. Upozornila rovněž akcionáře HPH, že je odkup akcií, který jim nabídl představenstvo společnosti, je vzhledem k pozastavení veškerých převodů neplatný.

KCP také zahájila kontrolu klíčových subjektů působících na trhu. Zavedla rovněž nový systém inspekci, nazvaný Risk Based Inspections, jehož základem je hodnocení dozorovaných subjektů na základě ohodnocení jejich rizikovitosti. Jde vlastně o jakýsi vnitřní (veřejně neznámý) rating, který jim KCP na základě minulých zkušeností přidělila.

Od 30. listopadu se znovu rozeběhly makléřské zkoušky, část věnovaná derivátům byla ovšem zahájena až v letošním roce.

K záslužným aktivitám patří nově zavedená praxe, podle níž KCP zveřejňuje subjekty nebo osoby, které se na investory obracejí s nabídkami, jež porušují zákon.

Od 1. září se stala členkou prezidia KCP Lucie Melková. Vedení KCP je tak po dlouhé době opět kompletní. V únoru má skončit volební období komisařky Ireny Pelikánové, o dva měsíce později pak Tomáše Ježka. Členy prezidia jmenuje na základě návrhu vlády prezident. Teoreticky mohou být oba jmenování zvoleni do této funkce znovu.

Burza cenných papírů Praha: Zájem o domácí akcie znovu poklesl. Přispěl k tomu zejména nepříznivý vývoj na akciových trzích, stejně jako krize na některých rozvíjejících se trzích, zejména v Turecku a Argentíně. Obdobný vývoj ovšem charakterizuje i obchody na budapeštské nebo varšavské burze. Nejdůležitější burzovní indexy PX 50 a PX-D postupně klesaly. Souvisí to ovšem především s tím, že v jejich bázi mají rozhodující podíl telekomunikační tituly (Český Telecom a České radiokomunikace) a ČEZ, jejichž ceny měly sestupnou tendenci. Akcie bank (Česká spořitelna a Komerční banka), tedy společností, které již mají nebo v průběhu roku získaly soukromé majoritní vlastníky, naopak v průběhu roku spíše posilovaly.

Po teroristickém útoku z 11. září na Světové obchodní centrum trh klesl na loňské minimum. Posléze se ale vzpamatoval a podobně jako v minulosti v závěru roku posiloval. Přispěly k tomu i zprávy o chystané privatizaci ČEZ, Českého Telecomu a také Unipetrolu, byť dosud v obou případech panují určité nejasnosti.

Ke zvýšení zájmu investorů pražské burze pohříchu příliš nepomohlo ani přijetí za přidruženého člena Evropské federace burz (FESE) 14. června.

Velkému zájmu investorů se naproti tomu těšily dluhopisy, které lámaly především koncem roku jeden rekord za druhým. Do značné míry to zřejmě souvisí se změnou strategie u velkých institucionálních investorů, kteří dosud tolik nedůvěřují akciím.

Burza, na kterou od února dohlíží jako burzovní komisař Pavel Krčál, získala konečně v srpnu licenci na organizované obchody s deriváty. Z řady výše zmíněných důvodů ovšem zřejmě zahájí transakce s deriváty až ve druhém čtvrtletí letošního roku.

Ani loni se na pražské burze nepodařilo uskutečnit žádnou primární emisi akcií. Dlouho očekávaný test – navýšení základního jmění brněnské společnosti Limart – byl nakonec neúspěšný. Po malém zájmu investorů zaznamenaném v červnu byla snaha o primární emisi přesunuta na září a po událostech

VII. Peníze

z 11. září nakonec odložena na letošní rok. Svůj záměr připravit pro své klienty primární emisi akcií ve druhé polovině tohoto roku oznámila Česká spořitelna. Obdobné plány mají ovšem i další společnosti. Bude tedy některá z IPO v letošním roce úspěšná? Na burzovním trhu se na základě žádosti emitenta znovu objevily akcie Metalimexu, které z něj kdysi byly vzhledem k nízké likviditě vyřazeny.

Podobně jako jiné středoevropské burzy také pražská pokračovala v jednáních, jejichž cílem je zapojit se do některé z chystaných aliancí burzovních trhů. Veřejnost překvapil návrh maďarského ministra financí, který navrhl fúzi trhů ve střední Evropě. Většina středoevropských burz se ale spíše snaží zapojit do aliancí chystaných významnými evropskými burzami.

RM-Systém: V loňském roce zaznamenal RM-Systém další pokles objemu obchodů. Jedním ze stěžejních bodů činnosti RM-S byly loni přípravy na vyřazování nelikvidních emisí z registrovaného trhu. Předpokládá se, že na trhu zůstane přibližně 400 akciových titulů.

RM-Systém také usnadnil přístup na svůj trh prostřednictvím internetových stránek. Jde o službu nazvanou wobchod. Společnost se chce nadále orientovat na internetové obchody, počet zájemců o tyto transakce stoupá. Letos hodlá zájemcům nabídnout obchody se zahraničními cennými papíry. Chystá rovněž projekt zaměřený na vydávání a vrácení podílových listů otevřených podílových fondů. Středem pozornosti zůstává nadále spolupráce s vídeňskou burzou, jejímž cílem je umožnit zájemcům organizované obchody s deriváty na středoevropské akciové indexy.

Alfou a omegou další činnosti RM-Systému bude ovšem postavení, které mu vymezí připravovaný zákon o podnikání na kapitálovém trhu. V úvahu připadají tři možnosti: ponechat RM-Systém ve stávající podobě, jeho změna na obchodníka s cennými papíry a transformace trhu RM-Systému na alternativní obchodní systém, nebo změna mimoburzovního trhu na klasickou burzu. Teoreticky má vše v rukou ČSOB, která je nyní největším akcionářem pražské burzy i PVT. Ten je zase stoprocentním majitelem RM-Systému. Zatím se ale zdá, že banka řeší jiné problémy a rozhodnutí, jak s RM-Systémem dále naloží, proto v dohledné době nepadne.

Investiční společnosti a fondy: Členové Unie investičních společností, sdružující nejvýznamnější domácí správce fondů, začali od 1. ledna loňského roku oceňovat obhospodařovaný majetek denně. Malé fondy ovšem mohly na základě výjimky pokračovat v týdenním oceňování svého majetku. Dále pokračovala koncentrace trhu. Pioneer Trust dokončil převzetí fondů původně spravovaných Credit Suisse Asset Management, investiční společnost investAGe zase fúzovala s J&T Asset Management.

Přes překážky, které dosud představují žaloby minoritních akcionářů, pokračovalo otvírání investičních (a také uzavřených podílových) fondů.

Do obtížné situace se dostali podílníci fondů Akro otevřeného podílového fondu evropského, pro který zajišťovala část aktivit zkrachovalá společnost Private Investors. Velkou ztrátu však nakonec fond ustál. Fondy Investim naopak doplatily na vazbu na firmy z krachující skupiny Finnex. Většina správců nejdůležitějších fondů pozastavila po událostech z 11. září zhruba na týden nákup a prodej fondů.

Hitem roku se staly balíčky fondů, které investorům nabídly především Investiční společnost České spořitelny (původní Spořitelni investiční společnost) v podobě tzv. sporoplánu a konkurenční Felix Investiční kapitálové společnosti Komerční banky.

Ani do konce roku nebylo vyřešeno, jak bude organizováno kolektivní investování v rámci skupiny ČSOB – IPB. Dosud není jasné, jaká bude role fondů majoritního vlastníka ČSOB – KBC, dceřiné investiční společnosti banky OB Invest, resp. jaká bude budoucnost První investiční, jedné z dcer bývalé IPB. O cenné papíry První investiční, které mají listinnou podobu, se ovšem vede soudní spor. Podle Komise pro cenné papíry nebyl převod listinných akcií na ČSOB rubropisován a banka tedy není jejím majitelem. Představitelé ČSOB zase tvrdí, že při koupi IPB získali její veškerý majetek včetně dceřiných společností a První investiční.

Obdobná otázka, tedy kdo se bude zabývat kolektivním investováním, se objevuje i u skupiny České pojišťovny. Poté kdy v ní získala majoritu skupina PPF, je zde její investiční společnost a kromě toho také Kapitálová investiční společnost České pojišťovny (nově již Investiční společnost České pojišťovny).

VII. Peníze

Fondy členů UNIS čelily po většinu roku odlivu zájmu investorů. Zpočátku šlo o zpětný odkup podílových listů OPF, které původně vznikly v rámci kupónové privatizace. Později investoři prodávali také cenné papíry jiných otevřených podílových fondů. Tento odliv se v závěru roku zastavil – především díky dluhopisovému OPF, o které byl vzhledem k vývoji na trhu velký zájem.

Nové stanovy, které UNIS schválil v červnu, mu umožnily přijmout v polovině listopadu přidružené členy. Mohou mezi nimi být i zahraniční zájemci. To se však zatím nestalo. Přidruženým členem UNIS se ale stal RM-Systém a některé právní kanceláře.

Přes snížení daní z příjmů právnických osob jsou dosud fondy spravované podle domácího práva vůči většině zahraniční konkurence znevýhodněny. Zatímco zahraniční fondy jsou většinou registrovány v Lucembursku, Irsku nebo v dalších zemích s nulovou daní, domácí musí naproti tomu dosud hradit 15% daň.

Chvályhodné je, že po určitém informačním vakuu začaly loni poskytovat domácím investorům informace o své výkonnosti také zahraniční fondy. Díky iniciativě Asociace pro kapitálový trh lze tato data najít na stránkách Hospodářských novin a na internetu. Od letošního roku mohou v ČR působit pouze na základě splnění podmínek, které stanovila pro jejich činnost KPC.

Největší české banky (a jejich investiční společnosti patřící k nejvýznamnějším na trhu) ovšem získali zahraniční strategičtí partneři. Rozdíl mezi domácími a zahraničními fondy se tak postupně stírá. Pokud bude zavedena nulová daň a nově chystaný zákon o kolektivním investování bude odpovídat legislativě EU, tyto rozdíly zřejmě rychle zcela zmizí.

Asociace pro kapitálový trh: K neaktivnějším subjektům působícím na trhu bezesporu patří Asociace pro kapitálový trh, která sdružuje rozhodující účastníky trhu, většinou z řad zahraničních společností. Její činnost je rozdělena do řady sekcí. Agilně si počíná především v legislativní oblasti, podílela se či byla iniciátorem řady zákonů a právních norem upravujících aktivity obchodníků s cennými papíry, otázky spojené s existencí Garančního fondu obchodníků s cennými papíry, novelou obchodního zákoníku, Asset Managementem, primárních emisí akcií aj. Členové asociace také začali poskytovat informace o fondech, které přímo či nepřímo spravují. Od září také zveřejňují data o své činnosti.

Jde o samoregulující se organizaci s velkým vlivem. Zdá se přitom, že v některých případech supluje činnost, kterou by měla provádět KPC.

Středisko cenných papírů: Centrální registr, neboli Středisko cenných papírů (SCP) vedlo k 1. listopadu 2001 celkem 3 056 813 účtů majitelů cenných papírů, z toho 747 890 prázdných. Patřilo k nim 4584 účtů cizozemců (mimo Slovenskou republiku), pro osoby s bydlištěm v SR vedlo středisko 220 517 účtů.

Přestože Středisko cenných papírů omezilo počet zaměstnanců o pětinu, a snížilo tak náklady na svoji činnost, bylo jeho hospodaření ztrátové. SCP patří k nejkritizovanějším subjektům domácího kapitálového trhu. Předmětem kritiky jsou především ceny, které si SCP za své služby účtuje. V srpnu snížila poplatky za emisní služby. Na druhé straně musí platit ti, kdo mají na účtech cenné papíry v nominální hodnotě 11,6 mil. Kč, za správu těchto účtů. Orgány státní správy, které se významnou měrou podílejí na aktivitách střediska, zase protestují proti tomu, že mají od letošního roku za získané informace platit.

Transformace SCP na státní podnik chystaná již před několika lety se zatím – vzhledem k legislativě – neuskutečnila. Má o jeho budoucnosti jasnou představu zakladatel střediska, kterým je Ministerstvo financí?

Legislativa

Novely zákona o cenných papírech, stejně jako obchodního zákoníku, které byly přijaty od počátku loňského roku, způsobily řadu nesnází. Některé pasáže těchto právních norem bylo nutné znovu urychle-

VII. Peníze

ně novelizovat. Část z nich, vztahující se například k individuální správě aktiv (Asset Management) již také byly změněny. Jiné, například nejasnosti kolem Garančního fondu obchodníků s cennými papíry, přetrvávají. Překvapením skončilo schvalování tzv. technické novely obchodního zákoníku. Poslanec Unie svobody Ivan Pilip do novely nenápadným způsobem vpašoval pasáž, díky které by museli investoři, kteří v budoucnu získají majoritu v privatizovaném ČEZ, Českém Telecomu, Unipetrolu a dalších firmách nabídnout minoritním akcionářům odkup akcií. Stát by kvůli tomu přišel o desítky miliard korun. Sociální demokracie spolu s ODS pak tuto pasáž v již schváleném zákoně revokovala. Senát ale tvrdí, že tak byl porušen zákon, a hodlá se v této záležitosti obrátit na Ústavní soud. Povinnost odkupu by odložila privatizaci, protože by se změnila její podmínky.

Stěžejním legislativním úkolem byla ovšem loni příprava dvou nových zákonů – o podnikání na kapitálovém trhu a o kolektivním investování. V obou případech bude zřejmě původně předpokládaný termín, od kterého mají platit, tedy od 1. 1. 2003, posunut. Do obou z nich je totiž třeba promítnout legislativu EU, která ještě nebyla v závěru roku zcela připravena.

První z obou zákonů má zatím podobu věcného záměru, připravené paragrafované znění zákona o kolektivním investování má podstatně konkrétnější charakter. Mělo by se řídit směrnicemi o otevřených podílových fondech platných v EU, počínaje změnou názvosloví přes nejdůležitější zásady pro kolektivní investování platné v EU:

František Mašek, týdeník Ekonom

Hypoteční bankovnictví

Hypoteční bankovnictví zažilo dynamický rok. Jeho hlavními rysy byl pokles úrokových sazeb a růst zájmu o hypoteční úvěry. O hypoteční trh se na počátku roku dělilo devět bank: Bank Austria Creditanstalt, Česká spořitelna, Českomoravská hypoteční banka (ČMHB), ČSOB, GE Capital Bank, HypoVerainsbank, Komerční banka, Raiffeisenbank a Živnostenská banka. V průběhu roku některé banky sdružily síly – od května 2001 začala ČSOB na svých pobočkách prodávat hypoteční úvěry ČMHB. Po fúzi HypoVereinsbank a Bank Austria Creditanstalt nabídku hypotečních produktů převzala HVB Czech Republic.

Od počátku roku 2001 byla snížena státní podpora hypotečních úvěrů ze čtyř na dva procentní body. Důvodem byl pokles průměrných úrokových sazeb hypotečních úvěrů s nárokem na státní podporu, od kterého se výše státní podpory odvozuje. V roce 2000 klesl pod hranici 8 % na 7,93 %. Ministerstvo pro místní rozvoj se sice snažilo ve vládě prosadit obnovení čtyřprocentní dotace, ale neuspělo.

Hitem roku se stal program TOP Bydlení, který Česká spořitelna avizovala již v únoru a oficiálně vyhlásila v květnu. Hlavní body tohoto programu slibovaly nemalé výhody:

- Česká spořitelna ohlásila dotaci na polovinu hypotečního úvěru pro fyzickou osobu ve výši tří procentních bodů, a to na celou dobu splácení půjčky
- Minimální výše dotované hypotéky s podporou je 300 000 korun
- Maximální výše dotované části úvěru je jeden milión korun na byt a 1,5 miliónu Kč na dům
- Celková maximální výše úvěru není dotací ovlivněna, závisí na bonitě žadatele
- Dotaci je možné použít na koupi nové i staré nemovitosti
- Doba splatnosti dotovaného hypotečního úvěru je pro nové nemovitosti 20 let, pro staré 15 let
- Dotace spořitelny nevylučuje souběžné využití státní podpory bez jakýchkoli omezení

VII. Peníze

Tab. č. VII/8

Hypoteční úvěry se státní podporou

rok	počet bytů	objem úvěrů v mil. Kč
1996	126	127
1997	2031	1557
1998	2761	2336
1999	3053	3403
2000	4765	5601
2001*	5622	7305

Pozn.: * k 30. 9. 2001

Pramen: MMR ČR

skou soutěž. K šetření však nedošlo, protože Česká spořitelna může bez problémů prokázat přebytek levných primárních vkladů a dumpingovou cenu hypoték jí nelze dokázat. Její klienti v ní nechávají zahálet na svých běžných a žirových účtech peníze úplně za babku, a proto si může dovolit půjčky dotovat.

Stížnost na Českou spořitelnu sice vyzněla naprázdno, ale konkurenční opatření ostatních bank na sebe nedala dlouho čekat. GE Capital Bank snížila minimální úrokovou sazbu na 6,9 % při fixaci na jeden rok a v listopadu snížila i minimální úrok s fixací na 5 let ze 7,5 % na 7,3 %. Kromě toho hlásila, že bude půjčovat až do výše 85 % odhadní ceny nemovitosti. Podle zákona mohou banky půjčovat jen do 70 % odhadní ceny, pokud chtějí emitovat hypoteční zástavní listy. To však GE Capital Bank zatím neudělala.

Se slevami si pospíšila i Českomoravská hypoteční banka. Její představenstvo schválilo od 1. 6. 2001 změnu režimu stanovení úroků z hypotečních úvěrů. Sazba je odvozována od ročního Priboru platného v den podpisu smlouvy s klientem. K ní se přičítá koeficient vyjadřující bonitu klienta. Žadatelé z řad fyzických osob jsou rozděleni do tří skupin. Nejmovitějším se bude k Priboru připočítávat 0,9 %, střední bonita je oceněna na 1,7 % a nejnižší na 2,7 %.

Těsně před koncem roku ještě stihla uvést na trh dvě novinky Komerční banka. Její hypoteční úvěr Plus je poskytován až do 90 % odhadní ceny nemovitosti a je možné ho předčasně splatit bez smluvní pokuty. (Možnost předčasného splacení zatím nabízel pouze GE Capital Bank, a to klientům, kteří spláceli pravidelně alespoň půl roku.)

Tab č. VII/9

Úrokové sazby z hypotečních úvěrů se státní podporou

1996	11,40 %
1997	12,90 %
1998	14,20 %
1999	10,30 %
2000	7,60 %
2001*	7,13 %

Pozn.: * k 30. 9. 2001

Pramen: MMR ČR

Současně s tím Česká spořitelna zvýšila poplatky za schvalování úvěrů téměř trojnásobně. Dotované úvěry od České spořitelny nemohou použít lidé, kteří už mají hypoteční úvěr v jiné bance.

Už předběžné ohlášení programu TOP Bydlení v únoru rozpoutalo přímo hypoteční válku. Nejvíce ohrožená se cítila ČMHB, a proto se postavila do čela opozice. Označila úrokovou dotaci České spořitelny za nepřiměřenou a podala stížnost na Úřad pro hospodář-

Druhý produkt Komerční banky se jmenuje Garant. Jde o neúčelový úvěr jistěný nemovitostí určenou k bydlení. Splatnost úvěru je od jednoho roku do 10 let. Poskytuje se do 50 % odhadní ceny zastavené nemovitosti, a to v objemu od 200 tisíc korun do jednoho miliónu. Úrok stanovený při podpisu smlouvy je fixní na celých 10 let.

VII. Peníze

A jak dopadla letošní bilance hypotečních úvěrů, ukazují tabulky. Zbývá ještě dodat, že pouze dvě banky emitovaly letos hypoteční zástavní listy, a to ČMHB v objemu 2 mld. korun a Raiffeisenbank v objemu 500 miliónů korun.

Světlana Rysková, týdeník Ekonom

Družstevní záložny

Situace v sektoru družstevních záložen se zklidnila. České družstevní peněžnictví se v roce 2001 konsolidovalo a pokračovaly zásahy dohlížecího orgánu. Ze 135 záložen zapsaných v obchodním rejstříku jich bylo ke konci třetího čtvrtletí 54 v likvidaci, 18 v konkursu a 7 v nucené správě. Sektor je nyní, pokud jde o počet záložen, přibližně stejně velký jako na přelomu let 1996 a 1997, protože subjektů s povolením působit jako družstevní záložna bylo koncem loňského září 56.

Přestože dramatický pokles vkladů a snížení počtu záložen už nepokračovaly v takovém rozsahu a tempu jako v roce předchozím, dosahuje nyní objem uložených peněz pouhé desetin stavu před krachem největších záložen. Tato skutečnost ukazuje, jak silná byla koncentrace vkladů do několika málo subjektů, připomínajících malé banky, které nezvládly své finanční řízení.

Parlament schválil po několika odkladech dluhopisový program na odškodnění klientů. Nízká výtěžnost špatných investic družstevních záložen plynoucí z nedostatečné odbornosti nebo kriminálního jednání jejích představitelů vede ke značnému zatížení státního rozpočtu, protože je potřebné vydat dluhopisy až do výše šesti miliard korun formou půjčky zajišťovacímu fondu záložen na 20 let. Do poloviny listopadu dostalo zhruba 50 tisíc členů družstevních záložen vyplaceno jako náhradu za své vklady celkem tři

Tab. č. VII/10

Souhrnné ukazatele vývoje sektoru družstevních záložen

Období	počet záložen	počet členů	vklady (v mil. Kč)	úvěry (v mil. Kč)	bilanční suma (v mil. Kč)
1996	45	7092	176,2	45,1	211
1997	66	25160	1257,2	186,2	1413,8
1998	76	63301	4484,6	1854,9	4686,6
1999	139	126000	10451	1265,7*	5380,9*
2000**	73	9580	628	n/a	793
30. 9. 2001**	56	10915	766	n/a	954

Pozn.: * odhady ÚDDZ

** stav po vydání povolení ÚDDZ působit jako družstevní záložna podle zákona 100/2000 Sb.

Pramen: Úřad pro dohled nad družstevními záložnami

VII. Peníze

miliardy korun. Vzhledem k průměrnému vkladu v sektoru, který činil přibližně 90 tisíc korun, získala peníze většina členů podle platných podmínek odškodnění až do výše 100 tisíc korun.

Přijetím nové zákonné úpravy otevřel Parlament Úřadu pro dohled nad záložnami prostor, aby zajistil likvidaci nebo nucenou správu tam, kde je třeba. Vzhledem ke značné finanční náročnosti (platy nuceným správcům, likvidátorům, apod.) byl také navýšen rozpočet úřadu a pro příští rok. Nad rámec dosud používaných prostředků má úřad získat až deset milionů korun. Náklady totiž zvyšuje skutečnost, že v případě žalob dochází k dlouhým průtahům do doby, než rozhodne soud a celý čas je nutné zajišťovat administrativu případu (platit likvidátora atd.).

Práva členů jsou nyní lépe ošetřena, stejně jako zákonem vymezené nároky dědiců (do doby prvních výplat zemřelo 1500 lidí). Nově jsou řešeny i problémy členů, kteří ze záložny vystoupili, a také devizové vklady v záložnách jsou ošetřeny podobně jako pojištění korunových depozit, aby se oba produkty dostaly do stejné proporce, jako je tomu u pojištění korunových a devizových vkladů u bank.

Zajišťovací fond získá spolu s penězi z dluhopisového programu také pohledávky zkrachovalé záložny a stane se jejím věřitelem. Výplaty z fondu jsou složitější, než tomu bylo u výplat zkrachovalých bank, protože vzhledem k často špatné evidenci je nutné v řadě případů rekonstruovat účetní evidenci. Protože řada záložen používala institut tzv. pasivního členství, vážne výplata často i na potřebě vysvětlit, zda je klient vůbec členem záložny a má nárok na výplatu ze zajišťovacího fondu.

Budoucnost družstevních záložen ovlivní harmonizační legislativa. Protože vláda už v roce 1999 rozhodla, že nebude v souvislosti se spojitelnými a úvěrovými družstvy žádat Evropskou unii o výjimku, budou v českém družstevním peněžnictví platit direktivy EU. Největší problém pak způsobí ustanovení, podle něhož musí být záložna vybavena základním kapitálem ve výši jednoho milionu eur, což splní jen minimální počet záložen. Bude proto nutné opustit představu, že české družstevní záložny mohou v duchu prvorepublikových kampaňek fungovat především na regionálním a profesním principu.

Stavební spoření

Stavební spoření se stalo nejdynamičtějším finančním produktem na českém trhu. Jeho klienti jsou spíše konzervativní a vyhovuje jim nízké riziko a vysoký výnos vkladů u stavebních spořitelů. Tyto rysy stavebního spoření v kombinaci se snadno dostupným a relativně levným úvěrem přineslo do sektoru šesti stavebních spořitelů od roku 1993 do konce září 2001 celkem 120 mld. korun, které tvoří 16 procent z celkového objemu korunových depozit českých domácností. Za osm let fungování stavebního spoření uzavřely spořitelny přes 5,8 milionu smluv. Platných smluv byly koncem třetího čtvrtletí 2001 téměř čtyři milióny. V roce 2001 uzavřeli klienti za prvních devět měsíců přes 926 tisíc smluv, což je více než za celý předminulý rok dohromady.

Rozjezd úvěrování

Po letech, kdy cyklus stavebního spoření teprve nabíhal a v sektoru logicky rostl objem naspořených prostředků, začíná v posledním roce výrazně slít i poptávka po úvěrech na bydlení. Jejich celková výše dosáhla ke konci září 2001 téměř 67 miliard (za toto období v roce 2001 pak 12,4 mld.), což je víc než polovina objemů peněz uložených ve stavebních spořitelnách.

Fungování systému stavebního spoření je citlivé právě na vyváženost peněz, které do systému přicházejí (vklady) a těch, které z něho odcházejí (úvěry). Nynější situace, kdy objem úvěrů už přesahuje polovinu naspořených peněz, je riziková jen zdánlivě. Naprostou většinu půjčených peněz tvoří tzv. meziúvěry, které jsou ze značné části kryté vklady. Klienti o ně mohou žádat, podle podmínek jednotlivých spo-

VII. Peníze

řítel, někde už při naspoření pouhých 20 procent žádané cílové částky. Mají překlenout časový prostor mezi tím, kdy klient peníze na bydlení potřebuje a okamžikem, kdy získá nárok na regulérní úvěr ze stavebního spoření. Ten je levnější a po úpravách obchodních podmínek většiny stavebních spořitelen na českém trhu nyní nedosahuje obvyklých šesti procent, platných ještě v roce 2000, ale bývá zpravidla pěti-procentní. Úměrně tomu klesly i sazby meziúvěrů, takže koncem roku lze získat překlenovací úvěr v sazbách od 6 do 9,5 procenta (některé stavební spořitelny připravily pro konec roku akce, v nichž nabízejí meziúvěr dokonce za pouhých 5,5 procenta). Jde o reakci stavebních spořitelen na změněnou situaci na peněžním trhu, kde došlo k výraznému snížení úrokových sazeb.

Konkurence pomohla

Druhým důvodem poklesu ceny peněz půjčovaných stavebními spořitelkami je zostřená konkurence hypotečních bank, které rovněž přizpůsobily své úrokové sazby změněné tržní situaci, ale hlavně obchodním podmínkám České spořitelny. Ta podle smlouvy o prodeji státního podílu rakouské Erste Bank zahájila program podpory bydlení za zvýhodněných podmínek hypotečních úvěrů, jejichž úrokové míry se při započtením státní podpory hypoték dostaly až pod úroveň sazeb úvěrů ze stavebního spoření.

Snížení úroků z úvěrů, nejen regulérních, ale i meziúvěrů, však neznamenalo snížení úrokových marží stavebních spořitelen. Ty přizpůsobily změněné situaci i úroky vyplácené klientům z jejich vkladů, které se nyní blíží téměř všude spíše dvěma procentům (rozmezí 2 až 4 %). Prakticky ve všech případech byla odstraněna i úroková zvýhodnění, která mohli klienti získat v případě, že po skončení pětiletého spořicího cyklu nečerpali od spořitelny úvěr.

Úvěřovaných klientů je velké množství, a to diverzifikuje a snižuje riziko stavebních spořitelen. Ohrožených půjček je tak jen velmi málo, není nutné tvořit vyšší rezervy a návratnost kapitálu pro akcionáře stavebních spořitelen je relativně vysoká (od 12 do 17 procent).

Tab. č. VII/11

Vývoj stavebního spoření v letech 1993 až 2001*

Období	počet smluv uzavřených v daném roce	vklady (v mld. Kč)	státní podpora (v mld. Kč) **	poskytnuté meziúvěry (v mld. Kč)	poskytnuté úvěry (v mld. Kč)
1993	206 000	1,079	0	-	-
1994	445 350	6,350	0,284	-	-
1995	453 531	16,330	1,112	-	-
1996	620 389	34,455	2,309	1,896	0,181
1997	530 186	59,525	3,817	7,823	0,473
1998	638 232	81,731	5,068	23,002	1,922
1999	906 867	93,629	6,393	35,265	4,245
2000	1 115 926	110,400	7,719	47,957	6,694
30.9.2001	926 339	119,606	9,313	56,295	8,491

Pozn.: * do 30. 9. 2001

** vyplaceno v daném roce na platné smlouvy

VII. Peníze

Vliv státní podpory

Podpora klientů stavebních spořitelů vyplácená ze státního rozpočtu je stále nejatraktivnějším rysem tohoto typu spoření. Díky ní je i přes zmíněné poklesy úrokových sazeb možné při měsíčním ukládání částky 1500 korun dosáhnout dvojciferného ročního výnosu. Vyplácená státní podpora převýšila koncem třetího čtvrtletí 9,3 mld. korun. V přepočtu na jednu smlouvu však už několik let v podstatě stagnuje, resp. roste jen velmi mírně. Průměr z konce září (2719 Kč na smlouvu) znamená, že průměrná měsíční ukládaná částka odpovídá necelému 1000 korun. Podle údajů z Asociace stavebních spořitelů vstupuje do systému stále větší počet i méně majetných lidí, což je vidět z velikosti volených cílových částek.

Diskusi okolo výše státních příspěvků klientům stavebních spořitelů vyvolala poslanecká iniciativa, která navrhovala výši podpory zdvojnásobit. Výsledek však byl pro navrhovatele kontraproduktivní, protože vzbudil polemiku i okolo současné výše podpory. Zpráva Světové banky z poloviny roku analyzující výdaje státního rozpočtu navrhla podporu stavebního spoření odstranit.

Drahomíra Dubská, týdeník Ekonom

Leasing

Leasing – finanční – zůstává v České republice jedním z hlavních způsobů financování podnikatelské sféry. I přesto, že proběhla privatizace bankovního sektoru a klesly úrokové sazby. Banky z hlediska dlužníků neochotné půjčují,

Tab. č. VII/12

Růst leasingu v ČR
(za členy Asociace leasingových společností, v mld. Kč)

	movitosti	nemovitosti
1991	6,5	0,685
1992	16,0	0,446
1993	17,0	0,562
1994	28,0	0,676
1995	32,0	0,343
1996	46,0	0,388
1997	63,0	1,226
1998	63,5	4,366
1999	75,0	5,642
2000	88,0	4,500
2001	102*	1,800

Pozn.: * odhad

Pramen: Asociace leasingových společností

a pokud ano, leasing je nejdostupnější a nejrychlejší. I když většinou dražší než klasické bankovní produkty.

Nejčastějším předmětem leasingu v České republice je od začátku, tedy od počátku devadesátých let, leasing osobních a užitkových vozů. Některé leasingové společnosti hlásí útlum prodeje v souvislosti s tragickými událostmi v USA 11. září 2001, které vza-ly řadě lidí chuť k nákupům.

Komoditní skladba leasingových smluv za tři čtvrtletí 2001 je následující: Osobní vozy se na celkovém objemu leasingu podílely 48,8 procenta (o 7 procent méně než v roce 2000), užitkové, nákladní vozy a autobusy činily dalších 28,6

VII. Peníze

Tab. č. VII/13

Pořadí největších leasingových společností podle objemu nově uzavřených obchodů v 1.–3. čtvrtletí 2001 (v mil. Kč)

	celkem	z toho nemovitosti
1. ČSOB Leasing	11 018	20
2. ŠkoFIN, s. r. o.	10 359	72
3. CAC Leasing, a. s.	9600	-
4. VB Leasing CZ, s. r. o.	3652	-
5. GE Capital Leasing, a. s.	3440	-
6. ČP Leasing, a. s.	3413	-
7. Corfina, a. s.	3354	-
8. DaimlerChrysler Services Bohemia, s. r. o.	3345	-
9. Deutsche Financial Services CR, s. r. o.	3279	-
10. Raiffeisen-Leasing, s. r. o.	1859	-
11. Český leasing, s.r.o.	1534	240
13. S Morava, s. r. o.	1302	30
14. Lease Plan ČR, s. r. o.	1252	-
15. CCB-Leasing	1242	-
16. GMAC, a.s.	1146	-
17. BA Creditanstalt Leasing Real Estate, s. r. o.	933	933
18. Scania Finance Czech Republic, s. r. o.	812	-
19. KCB Interleasing, s. r. o.	775	-
20. MB Leasing, a. s.	635	-

procenta. Dohromady tedy necelých 80 procent všech uzavřených leasingových smluv, což odpovídá roku 2000. Pouze se víc proleasovalo na užitkových vozech než na osobních.

V nabídce osobních vozidel i loni excelovaly lákavé bonusy, až čtyři roky pojištění zdarma a výhodnější úrokové úročení. Přestože leasingové společnosti poslední dva roky upozorňují, že jsou s nabídkami již na hranici ziskovosti, je jejich reklama stále agresivnější a podmínky prodeje čím dál výhodnější i pro zákazníky.

Podíl leasingu strojů a zařízení z loňských 15 procent stoupl na 17,3 procenta. Počítačová a kancelářská zařízení tvoří v leasingových obchodech v letošních prvních devíti měsících pouze 1,8 procenta (loni 1,5 %), podíl lodí, letadel, lokomotiv a vagónů se pohybuje na úrovni pouhé jedné desetiny procenta. Podíl spotřebního zboží zůstal zhruba na loňské úrovni 3,4 procenta.

Celkový objem nově uzavřených leasingů movitých věcí dosáhl u členů Asociace leasingových společností za tři čtvrtletí 73 miliardy korun, což je o 19 procent více než loni. Členové asociace ovládají 90 až 95 procent tuzemského trhu. Z rok 2001 by mělo opět dojít k meziročnímu nárůstu leasingu movitých věcí o 15 procent. Podle stanoviska Asociace leasingových společností však bude záležet na dopadu začínající celosvětové ekonomické recese.

Zvyšuje se rovněž podíl splátkového prodeje. Ten díky různým spotřebitelským kartám a zlepšující-

VII. Peníze

Tab. č. VII/14

Pořadí členských společností asociace v objemu leasingu nemovitostí (1.–3. čtvrtletí 2001, v mil. Kč)

1.	BA Creditanstalt Leasing Real Estate, s. r. o.	933
2.	Immorent ČR, s. r. o.	489
3.	Citleasing, s. r. o.	240
4.	ŠkoFIN, s. r. o.	72
5.	Morava, s. r. o.	30

Tab. č. VII/15

Pořadí členských společností asociace v objemu spotřebitelských úvěrů (1.–3. čtvrtletí 2001, v mil. Kč)

1.	Cetelem ČR, a. s.	2439
2.	Home Credit	2222
3.	GMAC, a. s.	825
4.	Essox Leasing, a. s.	225

Tab. č. VII/16

Pořadí členských společností asociace v objemu prodeje na splátky (1.–3. čtvrtletí 2001, v mil. Kč)

1.	Multiservis, a. s.	3172
2.	ČSOB Leasing, a. s.	463
3.	Český Triangl, a. s.	280
4.	Východočeská leasingová, s. r. o.	106
5.	CAC Leasing, a. s.	42

vzetí budovy do vlastnictví. S rozvojem úvěrů a hypoték se leasing nemovitostí stává čím dál méně potřebný a dražší. Klienti by si jej přáli, neboť z hlediska odpisů jde o nejvýhodnější financování výrobních nemovitostí. Dvojitě zdanění a obecné prostředí však tomuto druhu prodeje nepřeje.

Přínosem leasingu je možnost snižování režijních nákladů podniků, možnost financování projektů, pro něž nelze využít úvěr, řízení toku hotovosti, uvolňování vázaného kapitálu a možnost dřívějšího uspokojení spotřebitelských zájmů občanů. Forem leasingu je několik, obecně se dělí na tři typy, které se od sebe liší účelem a podmínkami.

Operativní leasing: Účelem je dočasné používání předmětu bez přenosu většiny rizik a užitků spojených s vlastnictvím předmětu a bez smluvního nároku na možný přechod vlastnictví předmětu leasingu na nájemce po skončení nájemní smlouvy.

Finanční leasing: Jeho cílem je dlouhodobé užívání předmětu s přenosem rozhodující části nebo všech rizik a užitků spojených s vlastnictvím předmětu leasingu na nájemce, s právem či povinností pře-

mu se optimismu spotřebitelů nabral na obrátkách – podle asociace se v prvních třech čtvrtletích roku prodalo na splátky zboží v hodnotě 4,1 miliardy korun, dalších 5,7 miliard společnosti „rozdaly“ v rámci spotřebitelských úvěrů.

Zaostává leasing nemovitostí, a to i za rokem 2000. V prvním až třetím čtvrtletí byly do užívání předány nemovitosti za 1,8 miliardy korun, což představuje pokles proti předcházejícímu roku o plných 45 procent. Proč je u nás leasing nemovitostí tak nepopulární a proč tak značně zaostává za evropským průměrem? Za popotávku pokulhává nabídka ze strany leasingových společností. Nabídnout lepší podmínky leasingové společnosti nechtějí především proto, že doba leasingu je příliš dlouhá a v kombinaci s těžko odhadnutelným ekonomickým vývojem jsou nuceny k nadhodnocení kalkulací. Výsledkem jsou příliš vysoké náklady na tento druh financování. Kromě toho stále přetrvává dvojité zdanění v případě leasingu nemovitostí: Jednu daň platí leasingová společnost, druhou pak nájemce při ukončení nájmu a pře-

VII. Peníze

vodu vlastnictví předmětu leasingu na nájemce za cenu obvykle podstatně nižší než tržní a s právem uzavření další leasingové smlouvy za podstatně výhodnějších podmínek.

Zpětný leasing je odprodejem vlastního předmětu leasingové společnosti, při kterém se původní vlastník stává nájemcem. Účelem je řízení toku hotovosti, přičemž rizika z užívání předmětu zůstávají na nájemci. Ten se po ukončení smlouvy znovu stane vlastníkem.

Julie Hrstková, Hospodářské noviny

Veřejné dražby nemovitostí

Zákon o veřejných dražbách č. 26/2000 Sb. rozhybal v roce 2001 aukční trh s realitami. Zatímco k 1. květnu 2000, tedy ke dni, kdy vstoupil zákon v platnost, se měsíčně konalo pouze několik desítek dražeb nemovitostí, v současnosti se jejich počet pohybuje kolem 80 týdně. Nejsou však výjimkou ani týdny, kdy množství dražeb přesahuje 150. Hlavní vlna dražeb nemovitostí nás ale podle očekávání realitních makléřů teprve čeká. V budoucí aukční nabídce by však oproti stávajícímu stavu mělo být zastoupeno vyšší procento rezidenčních nemovitostí. Důvodem je neustále rostoucí počet poskytnutých hypotečních úvěrů (jen od 1. ledna 2001 do 30. září 2001 bylo poskytnuto ve všech hypotečních bankách v ČR téměř 11 tisíc hypotečních úvěrů), a tedy i množství zastavených nemovitostí. V roce 2001 se však dražily především průmyslové a zemědělské objekty, případně pozemky, které byly součástí výrobních areálů. Byty, rodinné domy a stavební pozemky určené pro výstavbu bytových nemovitostí nepřevyšovaly v prvním pololetí roku 2001 hranici 15 procent z celkového počtu dražených realit.

Od doby, kdy vstoupil v platnost zákon o veřejných dražbách, ubývá dlužníků – neplatičů. Podle údajů aukční agentury Gavlas uhradili dlužníci v roce 2001 svůj dluh u 40 procent vyhlášených dražeb, a to ještě před samotnou aukcí. Pozitivní vliv při řešení problémů s dlužníky má bezesporu i fakt, že současná legislativa umožňuje vydražit zastavenou nemovitost do půl roku. Všechny dražby nemovitostí jsou ze zákona o veřejných dražbách uveřejněny na internetovém serveru www.centralni-adresa.cz. Správcem centrální adresy může být pouze osoba, jejíž činnost schválil na dobu určitou Úřad pro státní informační systém. Vyjma internetu musí být dražební vyhlášky povinně vyvěšeny na úřední desce obecního úřadu, kde se dražená nemovitost nachází. Ke konci roku 2001 vydalo Ministerstvo pro místní rozvoj licenci dražebníka více než 700 subjektům. Kompletní informace o dražebníkovi lze nalézt na webových stránkách centrální adresy.

Veškeré povinnosti i omezení účastníků dražby jsou uvedeny v zákoně o veřejných dražbách. Obecně ale platí, že účastníkem veřejné dražby nemovitostí (a to jak dobrovolné, tak i nedobrovolné) mohou být pouze osoby způsobilé k právním úkonům, nebo osoby, které jsou za účelem dražby zastoupeny buď zákonným zástupcem, nebo opatrovníkem. Zároveň se může dát účastník zastupovat zástupcem na základě písemné plné moci s úředně ověřeným podpisem.

U dražených nemovitostí musí být zpracován odhad jejich ceny. Ten nesmí být starší šesti měsíců. Nemovitý majetek je odhadnut takzvanou cenou obvyklou, což je cena, která je charakteristická pro srovnatelné reality v daném místě a čase.

Dražebník má právo požadovat po účastníkovi dražby, aby složil dražební jistotu. Účastník dražby musí tuto jistotu složit v penězích nebo ve formě bankovní záruky. Lhůta pro složení dražební jistoty končí zahájením dražby. Nesmí být kratší než polovina lhůty stanovené pro uveřejnění dražební vyhlášky. Jistota nesmí přesáhnout 30 procent nejnižšího podání. Zároveň nesmí přesáhnout částku 1 500 000 korun zvýšenou o 10 procent z částky přesahující 5 miliónů korun.

VII. Peníze

U dobrovolné dražby se platí ihned po jejím skončení, a to v případě, že realita byla vydražena za cenu do 200 tisíc korun. Do deseti dnů pak musí nový majitel zaplatit, jestliže se cena pohybovala v rozmezí 200 001 Kč až 500 tisíc korun. Do tří měsíců musí zaplatit ten, kdo vydražil v dobrovolné dražbě nemovitý majetek za cenu vyšší než půl miliónu korun.

U nedobrovolných dražeb je doba splatnosti deset dnů v případě, že nemovitost stála kupujícího méně než pět miliónu korun, a do 30 dnů, jestliže šlo o cenu vyšší. V těchto lhůtách však nestačí dát bance příkaz k úhradě. V zákonem stanovených lhůtách totiž musí být peníze z účtu vydražitele již zaslány.

Hana Vorlíčková, Hospodářské noviny

Více informací:

www.centralni-adresa.cz

www.drazby-cad.cz

VIII. Hospodářská politika

Milena Geussová
Libuše Bautzová
Michal Fialka

Když se podíváme do loňské Ročenky HN, můžeme potvrdit, že se privatizace i letos uskutečňovala se zpožděním proti původním záměrům. Konec roku však vše napravil: Ve finiši vláda rozhodla o novém vlastníkově holdingu Unipetrol a plynárenství. Za neúspěch však lze určitě označit projekt revitalizace podniků, který je zatím žumpou na státní pomoc, ale velké výsledky z různých důvodů nepřinesl.

VIII. Hospodářská politika

Privatizace

Energetika

Uplynulý rok patří k nejvýznamnějším v historii energetiky v ČR. Je posledním obdobím před nástupem postupné liberalizace trhu, prvním rokem platnosti nového energetického zákona a zároveň rokem privatizačním. Vláda rozhodla prodat plynárenství německé firmě RWE Gas (za 133 mld.Kč), zatímco prodej balíku akcí elektrárenské ČEZ, přenosové soustavy a šesti distributorů odložila na příští rok. Splnilo se tak očekávání řady analytiků, že při postulování tvrdých omezujících podmínek pro investora nebude cena na očekávané výši. Tak se i stalo – nabídka italské Enel nepřevýšila 135 miliard korun. Vláda očekává 200 miliard a pokud se ve druhém kole, do kterého vyzvala k nabídkám Enel spolu s francouzskou Electricité de France, této ceny nedočká, chce tendr zrušit.

Na domácí energetické scéně po celý rok probíhal velký počet konfliktů, a to bez přímé souvislosti s privatizací. Kromě tlaku na urychlené vytvoření potřebné sekundární legislativy, kdy Energetický regulační úřad začal fungovat téměř od nuly až od 1. ledna, se po celý rok soupeřilo především o zákazníky na budoucím trhu. Zhruba 60 velkých odběratelů elektřiny si smí v roce 2002 vybrat svého dodavatele, velká část jich působí v severomoravském regionu. I to bylo důvodem, proč medializované spory měly velmi často dva hlavní hráče – ČEZ a Severomoravskou energetiku.

Energetický regulační úřad vystupoval po celý rok především v roli otloukánka, kritizovaného ze všech stran. Potřebné vyhlášky však do konce roku dohromady dal, udělil desítky licencí a učil se za pochodu regulovat energetický trh. Vždycky se mu to ovšem nedařilo úspěšně dotáhnout. Zavalil dokonce v závěru roku důvody pro osočení z nedostatku nezávislosti. Nejprve vyhlásil regionální ceny elektřiny, které se od sebe hodně lišily, a poté, co se tvrdě ozvaly kraje, které by měly elektřinu dražší, vyhlásil opět ceny křížově dotované, tj. jednotné, a pohněval tak kraje, kde by byla podle ekonomického modelu elektřina levnější. Nejméně slyšet bylo po celý rok o důležité součásti energetického trhu – akciové společnosti OTE – Operátoru trhu s elektřinou, bez níž by ovšem obchodování vůbec možné nebylo. Důležité je, že vznikla, dotáhla k úspěšnému konci výběr partnera, který dodá a bude provozovat celý složitý počítačový systém (společnost Logica). Obavy, že nedostatky v OTE by mohly otevření trhu zbrzdit, se zatím nepotvrdily.

O tom, že nebude vše jednoduché ani jednoznačné, svědčí spor, který se v závěru roku rozhořel kvůli rozhodnutí České přenosové (plně ve vlastnictví ČEZ), které pro řadu společností znamená omezení či nemožnost dovozu elektřiny ze zahraničí. Zasahoval opět Energetický regulační úřad, který rozhodl, že všichni mají mít rovný, transparentní a nediskriminační přístup k síťm – že tedy ČEPS musí s žadateli o dovoz smlouvy uzavřít.

Pokud jde o plyn, tam probíhaly jen slabé ozvěny dění v elektroenergetice. Všechny distribuční společnosti mají majoritního vlastníka – stát spolu s Transgasem – a o trh zatím příliš bojovat nemusí, protože termíny liberalizace jsou proti elektřině o několik let posunuty. Privatizační pochybnosti se týkají především otázky ruských zájmů, které se však neprojevují nijak otevřeně.

S elektroenergetikou souvisí hnědouhelné hornictví. Představitelé uhelných společností v severozápadních Čechách za pomoci odborářů prosadili, že nabyvatel ČEZ bude mít za povinnost až do roku 2012 odebírat skoro 28 milionů tun hnědého uhlí, přičemž zhruba s takovou úrovní těžby se počítá po plném spuštění Temelína. Mimochodem, Temelín byl evergreenem celého roku kvůli problémům při spouštění. Politizace Temelína a spor s Rakouskem však zanechával českou veřejnost poměrně chladnou – přes 60 % občanů souhlasí s provozem jaderné elektrárny. V závěru roku dotáhl premiér Zeman jednání s Rakouskem do konce, který vyhovuje oběma stranám, a to téměř bez ztráty „kytičky“. ČEZ sice zaplatí nějaké ty desítky milionů navíc (nikdo neví, kolik vlastně budou dodatečná opatření stát!), spouštění prvního

VIII. Hospodářská politika

bloku však pokračuje a v příštím roce by měl probíhat zkušební provoz. Úpravy podle rakouských požadavků neznamenají uvedení elektrárny do klidu.

Chemie a hutnictví

Souběžně s privatizací elektroenergetiky a plynárenství probíhá privatizace české chemie, což ovšem budí mnohem menší pozornost. Také očekávaný výnos je výrazně nižší – plánovaných 16 miliard se scvrklo na necelých 12. Přesto jde o strategicky velmi důležitou věc. Ve střední Evropě vzniká velký rafinérský gigant Maďarů, Slováků a Poláků za nikoli pasivního přihlížení rakouské ÖMV. Jak se s novým vlastníkem vyrovná ropné konsorcium Agip-Shell-Conoco (IOC), vlastník 49 procent České rafinérské s předkupním právem, to nebylo v závěru ještě zřejmé. Představitel Agrofertu Andrej Babiš pouze konstatoval, že se budou problémy řešit v rámci akcionářské smlouvy mezi Unipetroleem a IOC. Společnost Conoco převezme od Agrofertu rafinérii (Česká rafinérská) a Benzinu.

O holding Unipetrol soutěžily britská společnost Rotch Energy, rakousko-česko-maďarské konsorci-um MOL, TVK, ÖMV a česko-švýcarská firma Agrofert (za předpokladu souhlasu antimonopolních úředníků se smíše ten poslední). Také při privatizaci chemie si stát položil řadu podmínek, z nichž například požadavek udržení současných dodávek surovin a jejich výše mezi jednotlivými členy holdingu mohl být velmi tvrdý pro ty z uchazečů, kteří nyní patří ke konkurenčním výrobcům.

U chemie, stejně jako u dalších privatizací, zamotal v závěru roku situaci ještě Parlament. Poslanecká sněmovna nejprve schválila v rámci novely obchodního zákoníku zrušení výjimky pro nabyvatele státních podílů v privatizaci o povinném odkupu akcií od minoritních akcionářů a poměrně krkolomným způsobem velmi brzy toto rozhodnutí „opravila“. Odpůrci se ovšem nevzdávají, takže uchazeči o státní podíly nemají úplnou jistotu, zda budou muset akcionáře vyplácet či nikoli.

České ocelářství kupodivu ještě žije, ačkoli státní plány na restrukturalizaci narážejí na neustálé potíže, včetně nesouhlasu z Bruselu. Evropská unie zatím odmítá uzavřít kapitolu, která se týká ochrany hospodářské soutěže, protože nepovažuje plán Ministerstva průmyslu a obchodu prosazovaný ministrem Miroslavem Grégrem za reálný. Ten počítal původně s tím, že státní pomoc ve výši 1,4 miliardy korun pomůže Vitkovici k vyrovnání s věřiteli a další peníze – kolem deseti miliard – už by sem měl přinést soukromý investor. Z toho velká část by padla na snížení úvěrové zátěže Nové hutě. Takového investora však Praha Bruselu představit nemůže a v Bruselu nevěří, že někdo tolik peněz do českých hutí dá. Záložní variantou ministra Grégra je osm miliard, které by na finanční očistění společnosti Nová huť a Vitkovice Steel poskytli stát. Zajímavé je, že komisaři Evropské unie prosazovali restrukturalizační plán společnosti Eurostrategy, který by byl ovšem pro ČR nesrovnatelně dražší. Jednání nebyla v prosinci ještě u konce, ale rýsovalo se alternativní řešení, že restrukturalizace by byla provedena pod státní taktovkou a pak by teprve následovala privatizace.

Velký třesk

Žádné troškaření, mohli bychom označit snahy ministra průmyslu a obchodu Miroslava Grégra o ozdravení českých podniků. Když se jim pomůže, aby se zbavily zátěží minulosti, budou fungovat jako na drátku! V červenci 2001 přijala vláda časový, věcný a finanční harmonogram realizace materiálu nazvaného Strategie posílení národohospodářského růstu a v říjnu pak schválila usnesení „ve věci restrukturalizace průmyslových podniků a struktury programů Rozvaha a Exit“ jako součásti této strategie. Zřídila k tomu Radu vlády ČR – Investiční radu, jako svůj poradní orgán, pokud jde o Českou konsolidační agenturu (ČKA), která převzala příslušné agendy Konsolidační banky.

Investiční rada mj. doporučuje seznamy podniků a institucí k restrukturalizaci v rámci programů Exit a Rozvaha. Jejich principem je stabilizace a oživení předlužených průmyslových podniků, přičemž

VIII. Hospodářská politika

za standardní řešení je navržen prodej státních pohledávek nebo majetkových účastí státu třetím subjektům (program Exit). Program Rozvaha je pak zaměřen na individuální řešení, kdy jednou z možností je návrh na konkurs dlužné společnosti nebo realizaci zástav a druhou pak finanční a věcná restrukturalizace s využitím tzv. tollingu, což je financování zakázek a provozní činnosti prostřednictvím nezávislé třetí instituce.

Revitalizace však byla tématem již roku 2000. Jaké výsledky přinesla? Podle mnoha komentátorů nevalné. Hledání nových vlastníků pro podniky se prakticky zastavilo. Revitalizační agentura a její nástupce, firma Odien, nepracovala v plném souladu s vládou, resp. Ministerstvem průmyslu a obchodu, žádný z projektů se nepodařilo dotáhnout do konce. Revitalizační agentura posléze „spadla“ do Konsolidační banky a část programů na sebe přebralo právě MPO. Firmě Odien zůstaly k „řešení“ jen dva podniky – Tatra a Zetor. V závěru roku byl konečně nabyvatel Tatry – americká společnost SDC – schválen vládou. Osud Zetoru ohrožovaly spory mezi státem a Odienem, které vyvrcholily odstoupením poradenské společnosti od mandátní smlouvy s ČKA – ta musí jako majoritní vlastník Zetoru dokončit tendr sama.

Z devíti společností zařazených do původního revitalizačního programu, jich je téměř polovina v konkursu či soudním vyrovnání. Soukromého vlastníka našla jen část ZPS Zlín a již jmenovaná Tatra Kopřivnice.

Heslem roku 2002 budou proto nové programy Exit a Rozvaha. Původně se měl „velký třesk“ týkat několika desítek podniků, nyní se však hovoří o pěti až patnácti z nich. Ty, které byly zařazeny v loňské revitalizaci, mezi nimi být nemají.

Na podporu průmyslu byla v závěru loňského roku zřízena agentura CzechIndustry. V hospodářském výboru Poslanecké sněmovny označili její roční fungování někteří poslanci za zcela zbytečné. Resort průmyslu na ni v roce 2001 vydal osm milionů, v příštím roce agentura požaduje 9,7 milionu korun. MPO ovšem se zrušením agentury v žádném případě nepočítá, protože plní funkci tzv. podřízené implementační jednotky pro programy Sektorového operačního programu průmyslu a v dalších letech by měla zajistit účast ČR na využívání předstrukturálních fondů EU, strukturálních fondů a kohezního fondu po vstupu do unie.

Ve zprávě Evropské komise o vývoji v ČR si ovšem ekonomika významně polepšila. Na rozdíl od roku předtím byla již označena za tržní.

Milena Geussová, týdeník Ekonom

Přímé zahraniční investice

Česká republika patří mezi nejúspěšnější transformující se země, pokud jde o lákání zahraničních investorů. Přestože třetí čtvrtletí roku 2001 představovalo oproti stejnému období roku předcházejícího pokles – do ČR přišlo asi 20 mld. korun oproti více než 30 miliardám ve třetím kvartále roku 2000 –, je příliv těchto investic stále natolik silný, že se očekává, že dokáže pokrýt schodek na běžném účtu platební bilance, způsobený především záporným saldem zahraničního obchodu.

Celkově za tři první čtvrtletí přišlo do České republiky přímých zahraničních investic v hodnotě 106,8 mld. korun, v posledním kvartále se však ještě očekával výrazný nárůst, a to díky inkasu z prodeje státního podílu v Komerční bance, Českých radiokomunikacích, Karlovarské Becherovce a také z prodeje ruského dluhu.

Pro letošní rok očekával celý svět zpomalení investiční aktivity. To se sice dostavilo, ale středoevropských zemí se tolik nedotklo. Česká republika zůstala mezi svými středo- a východoevropskými soky ze-

VIII. Hospodářská politika

mí s nejvyšším objemem přímých zahraničních investic na obyvatele (2233 dolarů v roce 2000) – vyhodnotil to tak koncem roku 2000 renomovaný časopis Business Central Europe.

Podle britské Economist Intelligence Unit bude příliv investic do střední a východní Evropy pokračovat i několika příštích letech; vedoucí místo mezi nimi bude mít právě ČR, Maďarsko a Polsko.

Po rekordním loňském roce, kdy Česká republika přilákala investice za 150 mld. korun (více než 4,5 miliardy dolarů) se letos očekává, že příliv poněkud poklesne, podle agentury CzechInvest by se však měl udržet nad hranicí čtyř miliard dolarů. Tento objem sice nestačí na to, aby způsobil zárazk v podobě desetiprocentního růstu HDP, ale k příznivějším ekonomickým výsledkům rozhodně přispívá.

Podle odhadů z konce roku 2001 se podniky se zahraničním kapitálem podílejí až ze 70 % na celkovém exportu českého zpracovatelského průmyslu. Přímou zaměstnávají 280 tisíc pracovníků. Je na ně navázáno asi deset tisíc dalších dodavatelů v oblasti českého zpracovatelského průmyslu – to představuje dalších minimálně 500 tisíc pracovních míst.

Významný předpoklad ke zvýšení přílivu zahraničních investic do ČR učinila vláda přijetím zákona o investičních pobídkách. Ten byl schválen v roce 2000 s účinností od 1. května 2000. Investičními pobídkami jsou slevy na daních, konkrétně desetileté daňové prázdny, dotace obcím na technické vybavení území (vybudování infrastruktury apod.), na němž má být umístěna výroba, hmotná podpora vytváření nových pracovních míst a rovněž hmotná podpora rekvalifikace zaměstnanců. Pobídky mohou získat všechny firmy, které splní zákonné podmínky týkající se výše investice a vyspělosti technologií, které chtějí do ČR přinést.

V roce 2001 se poprvé hodnotilo, jaký byl vlastně přínos těchto pobídek. Ke konci října roku 2001 získalo investiční pobídky téměř 80 investorů (někteří ještě před platností zákona, a to na základě tzv. manuálu připraveného agenturou na podporu zahraničních investic CzechInvest a schváleného vládou). Cel-

Tab. č. VIII/1

Největší zahraniční investoři v 1. pololetí 2001 (mil. Kč)

Německo	36 411,9
Nizozemsko	19 816,8
Francie	7 632,8
Rakousko	4 327,0
Švýcarsko	4 161,9
USA	3 670,5
Norsko	1 592,8
Lucembursko	1 531,8
Švédsko	1 489,4
Čína	1 446,4
Celkem	89 090,2

Tab. č. VIII/2

Struktura zahraničních investic podle odvětví v 1. pololetí 2001 (v mil. Kč)

Celkem	89 090,2
Výroba	19 509,4
– dřev. a papír. průmysl, vydavatelství a tisk	3 616,6
– textil, oděvy	3 347,3
Služby	68 257,5
– doprava a telekomunikace	26 416,8
– obchod a opravy	20 206,2

VIII. Hospodářská politika

kové investice které tyto projekty přinesly, představují hodnotu skoro čtyři miliardy dolarů. Vytvořily přes 26 tisíc pracovních míst. Dalších 50 pobídkových projektů je podle agentury CzechInvest v tuto chvíli (prosinec 2001) rozpracováno.

Největším úspěchem roku 2001 bylo ohlášení obrovské investice 1,5 mld. eur automobilek Toyota a PSA Peugeot Citroën, které postaví nový závod v Kolíně.

V roce 2001 se Česká republika zaměřila nejen na hi-tech investice, ale také na lákání investorů ve strategických službách. Po expertním středisku IBM Global Services Delivery Center Czech Republic, které začalo fungovat v Technologickém parku Brno už na jaře, na podzim zahájila svou činnost v Praze Butovic firma Accenture, která z ČR obsluhuje poradensky řadu svých evropských klientů. Také tento druh investic byl ze strany vlády podpořen investičními pobídkami v podobě daňových prázdnin a příspěvků na rekvalifikaci. Investice ve strategických službách jsou založené na vysoce kvalifikované a dobře jazykově vybavené pracovní síle a odpovídající úrovni telekomunikací. Zdá se, že Česká republika již toto nabízí.

Přímé zahraniční investice (PZI)

Pojem PZI a její základní formy jsou v ČR definovány devizovým zákonem č. 219/1995 Sb., Podle §1 písmene k) tohoto zákona se PZI rozumí takové vynaložení peněžních prostředků nebo jiných penězi ocenitelných majetkových hodnot nebo majetkových práv, jehož účelem je založení, získání nebo rozšíření trvalých ekonomických vztahů investujícího tuzemce na podnikání v zahraničí nebo investujícího cizozemce na podnikání v tuzemsku. Devizový zákon zároveň ukládá plnit tzv. oznamovací povinnost.

PZI se rozumí 10% a vyšší podíl zahraničního investora na základním jmění společnosti, přičemž podmínkou je trvalý zájem investora na společnosti a jeho podíl na řízení. Přímý investor však nemusí získat kontrolní podíl nebo největší podíl na vlastnictví společnosti.

Libuše Bautzová, týdeník Ekonom

Daně

Stejně jako v předchozích letech není možné stanovit jiné daně než ty, které vyjmenovává zákon o soustavě daní. Jedná se o osm druhů daní: daň z přidané hodnoty včetně daně při dovozu, daně spotřební (z uhlovodíkových paliv a maziv, z lihu a destilátů, z piva, z vína, z tabáku a tabákových výrobků), daně z příjmů (daň z příjmů právnických osob, daň z příjmů fyzických osob), daň z nemovitostí, daň silniční, daň z dědictví a darování, daň z převodu nemovitostí, daně k ochraně životního prostředí. Daňová politika vlády byla zaměřena přizpůsobení se požadavkům Evropské unie zejména v oblasti nepřímých daní. Z tohoto důvodu byla významně změněna legislativa u spotřebních daní, zejména z tabáku a tabákových výrobků. V oblasti přímých daní bylo pro poplatníky nejdůležitější přivyknout četným změnám, která přinesla „velká“ novela zákona o daních z příjmů z konce roku 2000. Ministerstvo financí ve snaze zlepšit výběr daní přikročilo i k výjimečným opatřením, jako bylo stažení desítek daňových kontrolorů z regionů do hlavního města na několikátýdenní mimořádnou kontrolní akci zaměřenou na daně z příjmů a daň z přidané hodnoty. Nízká politická podpora v Parlamentu vládě neumožnila prosadit záměr na podávání majetkových příznání a nedoložené rozdíly v přírůstku majetku dodatečně zdaňovat normální sazbou daně z příjmů. Jiný vládní záměr zlepšení výběru daní – návrh zákona o registračních pokladnách – propustili poslanci na podzim roku 2000 do druhého čtení.

VIII. Hospodářská politika

Daň z příjmů fyzických osob

Poplatníky této daně jsou fyzické osoby a dani podléhají všechny jejich celosvětové příjmy, pokud mají na území České republiky bydliště nebo se zde obvykle zdržují (tj. více jak 183 dní v roce). K zamezení dvojího zdanění slouží široký systém mezinárodních smluv, které ČR uzavřela. Předmětem daně je pět druhů příjmů (ze závislé činnosti a funkčních požitků, z podnikání a samostatné výdělečné činnosti, z kapitálového majetku, z pronájmu, z ostatních příjmů). Značná část příjmů je od daně osvobozena (např. z prodeje domku, bytu či auta), pokud splní tzv. časový test. To znamená, že tato věc musí býtve vlastnictví prodávajícího dostatečně dlouho (např. rok, dva či pět podle druhu), aby se nejednalo o zisk z obchodní činnosti (podnikání). Výše daně je závislá na výši daňového základu, což je rozdíl mezi zdanitelnými příjmy a výdaji k dosažení, zajištění a udržení těchto příjmů (k některým druhům příjmů přitom nelze uznat výdaje – např. příjmy ze závislé činnosti). Nejmenší sazbu (15 %) platí fyzické osoby se základem do 109 200 Kč ročně a nejvyšší (32 %) se základem 331 200 Kč. Daň z příjmů fyzických osob tvoří přibližně 12 procent příjmů státního rozpočtu.

Nejvýznamnější změnou pro obyvatele bylo v roce 2001, že začala platit zhruba o deset procent vyšší úroveň nezdanitelných částek ve srovnání s předchozím rokem. Došlo také k daňovému zvýhodnění kapitálového životního pojištění, které tak získalo stejnou úroveň státní podpory jako penzijní připojištění rok předtím. K novinkám také patří daňová úleva při obdarování politických stran, pokud jsou splněny podmínky jako u ostatních veřejně prospěšných organizací.

Nově otevřená možnost tzv. paušální daně pro drobné podnikatele, kteří nemají žádné zaměstnance, se v podstatě neujala. Původně dobrá myšlenka byla v praxi svázána s velkými byrokratickými překážkami. Podnikatel si na základě očekávaných hospodářských výsledků již na počátku roku může za určitých podmínek dohodnout s finančním úřadem výši daně (min. 600 Kč), což mu ušetří náklady za vedení účetnictví, resp. daňové poradenství.

Daň z příjmů právnických osob

V souladu se zákonem této dani podléhají všechny osoby, které nejsou fyzickými osobami s výjimkou České národní banky. Poplatníci (firmy), kteří mají v České republice sídlo nebo místo svého vedení, tu zdaňují své celosvětové příjmy. Ostatní zdaňují jen příjmy plynoucí ze zdrojů v České republice. Případné dvojí zdanění je opět ošetřeno systémem mezinárodních smluv. Obecná sazba daně je nadále 31 procent z daňového základu, což je rozdíl mezi výnosy a náklady. Výše sazby řadí Českou republiku mírně pod průměr zemí OECD i Evropské unie. Nižší sazba (15 %) se vztahuje na investiční, podílové a penzijní fondy. Podíl daně z příjmů právnických osob na příjmech státního rozpočtu je přibližně necelých devět procent.

Mediálně nejvýznamnější změnou byla možnost zvolit si zdaňovací období. Právnické osoby již nemusejí kvůli daňovému přiznání uzavírat účty k 31. 12., ale na základě souhlasu finančního úřadu mohou mít tzv. hospodářský rok např. od října do konce září následujícího roku. Právnických osob se také nejvíce dotkl nový systém placení záloh na daň. V návaznosti na obchodní zákoník byla nově upravena pravidla pro přiznání k dani při fúzích, rozdělení a přeměnách společností.

Daň z nemovitostí

Předmětem daně jsou pozemky a stavby. Osvobozeno je široké spektrum nemovitostí zejména ve vlastnictví státu, obcí, obecně prospěšných společností až například po rekreační chaty zdravotně postižených občanů. Základní sazba (u bytů, domů, stavebních pozemků 1 Kč za m², u ostatních pozemků 10 hal. za m²) je upravena koeficientem podle velikosti obce, přičemž Praha má nejvyšší součinitel.

VIII. Hospodářská politika

Výše sazeb se od vzniku daně v roce 1993 nijak podstatně nezměnila a její výnos je minimální. Z tohoto důvodu někteří ekonomové (zejména vládní) navrhuji podstatně zvýšit sazby, ostatní (opoziční) navrhuji daň rovnou zrušit.

Klíčovou změnou od roku 2001 je rozšíření okruhu poplatníků daně o majitele bytů a nebytových prostorů, jejichž vlastnictví je zapsané v katastru nemovitostí. Vznikla tak povinnost podat daňové přiznání pro každého vlastníka bytů a nebytových prostorů samostatně a každý poplatník je tak odpovědný pouze za daň, která se vztahuje k jeho bytu. Daň z pozemku, na němž stojí dům s vlastníky bytů, jsou poplatníci povinni platit společně a nerozdílně z podílu na společných částech stavby.

Daň dědická, darovací a z převodu nemovitostí

Tyto tři majetkové daně jsou jednorázovým odvodem státu při změně majitele. Poplatníkem je dědic, nabyvatel (při darování), ale při darování do ciziny je poplatníkem dárce. Při převodu nemovitostí je poplatníkem prodávající a nabyvatel je v tomto případě ručitelem. Pro účely výpočtu daně jsou osoby zařazené do třech skupin podle těsnosti příbuzenského svazku. V I. skupině jsou příbuzní v řadě přímé a manželé, ve II. skupině jsou manželé dětí (zeťové a snachy), děti manžela, rodiče manžela, manželé rodičů a osoby ve společné domácnosti, do III. skupiny patří ostatní fyzické a právnické osoby. Sazba je pak odstupňována podle zařazení do skupiny a hodnoty majetku a pohybuje se od půl procenta do 40 procent. V mnoha případech je nabytí majetku od daně osvobozeno, např. od roku 2001 také bezúplatně nabytí majetku nejen obecně prospěšnými společnostmi, ale také politickými stranami.

Daň silniční

Pokud je vozidlu přidělena poznávací značka a je používáno k podnikání, pak je předmětem silniční daně. Daň vznikla z potřeby financovat a udržovat silniční a dálniční síť. Od daně jsou osvobozena např. jednostopá vozidla, vozy pro linkovou osobní vnitrostátní dopravu a dále požární, zdravotnická, záchranná či podobná vozidla. Sazba závisí na objemu motoru a pohybuje se od 1200 do 50 400 Kč ročně.

Před koncem roku 2001 vláda pustila do legislativního procesu návrh, který by měl platit až po vstupu ČR do Evropské unie. Podle něj by vozidla registrovaná v členských zemích EU již na území ČR žádnou silniční daň neplatila. Silniční daň se bude platit pouze ve státě registrace vozidla.

V závěru roku vrátil Senát zpět poslanecký návrh, který by prodloužil daňové zvýhodnění nákladních automobilů splňujících přísné emisní limity do konce roku 2003 a naopak vyšší silniční daň by byla zatížena vozidla (i osobní automobily) registrovaná do konce roku 1989 a sloužící podnikání.

Daň z přidané hodnoty

Je to základní nepřímá daň, které podléhá konečná spotřeba věcí a služeb. Poplatník není zákonem definován, je to v podstatě každý, kdo si koupí věc či zaplatí službu podléhající dani z přidané hodnoty. Mezi subjekty je definován takzvaný plátec daně, což je osoba (podnikatel nebo firma), která může nárokovat odpočet daně, pokud zboží či služby použije při podnikání. Základní sazba daně je 22 procent, snížená sazba je pět procent. Od daně jsou osvobozeny poštovní služby, rozhlasové a televizní vysílání, finanční činnosti, pojišťovnictví, převod staveb a pronájem pozemků a staveb, výchova a vzdělávání, zdravotnické služby a zboží, sociální pomoc, loterie a jiné podobné hry a prodej podniku. S výběrem daně z přidané hodnoty jsou spojeny největší problémy a nejčastější pokusy o podvod. Podíl inkasa daně z přidané hodnoty na příjmech státního rozpočtu je okolo 23 procent.

Značnou popularitu si mezi cizími turisty získala možnost vrácení daně při vývozu. Cena zboží včet-

VIII. Hospodářská politika

ně daně musí přesáhnout tisíc korun a cizinec musí zboží vyvézt nejpozději do 30 dnů od nákupu. Vratku daně si turista či zmocněná osoba musí vyzvednout do tří měsíců od nákupu u prodejce na základě cel-níky potvrzeného tiskopisu vydaného Ministerstvem financí, a dokladu o nákupu zboží. Turisté nemusejí vrácení daně u prodejce nárokovat sami, ale mohou využít zprostředkovatelských firem, které jim daň vrátí již na hranicích a samy ji pak u prodejce nárokují. O vrácení daně je největší zájem mezi Slováky. Ministerstvo financí předpokládalo, že v roce 2001 tímto způsobem vrátí turistům daň v objemu jedné miliardy korun.

Zákon umožňuje i jiné vratky DPH, například postiženým osobám při nákupu osobních automobilů. Zjednodušuje také vrácení daně zahraničním podnikatelům za nákup některých druhů zboží a služeb souvisejících zejména s přepravou v ČR.

Při vyjednávání o vstupu do EU uzavřela ČR daňovou kapitolu. ČR získala přechodné období pro uplatnění minimální předepsané daně z přidané hodnoty z ceny tepla pro domácnosti a ze stavebních prací za účelem bydlení. Znamená to, že do konce roku 2007 bude možné uplatňovat dosavadní pěti-procentní sazbu DPH, která se teprve poté zvedne na vyšší sazbu. Podle předpisů EU musí převyšovat 15 procent. U stavebních prací ČR přistoupila na kratší přechodné období, než původně chtěla (2007 místo 2010).

Spotřební daně

K nepřímým daní patří i spotřební daně (z uhlovodíkových paliv a maziv, z lihu a destilátů, z piva, z vína, z tabáku a tabákových výrobků). Daň platí kuřáci v ceně cigaret a dalších tabákových výrobků, konzumenti alkoholu i motorista v ceně pohonných hmot. Sazba je určena zpravidla pevnou sazbou z fyzikálního objemu komodity. Inkaso spotřebních daní představuje 10 až 15 procent všech příjmů státního rozpočtu.

V druhé polovině roku začala platit novela zákona o spotřebních daních, která změnila systém zdaňování tabákových výrobků po vzoru Evropské unie. Naopak nezavedla kolkování alkoholu, jak v původním návrhu novely zamýšlela vláda. Například daň z cigaret má dvě složky místo dřívější jedné – pevnou a pohyblivou, která je závislá na ceně. Z tohoto důvodu musí být cigarety opatřeny kolkem s jednotnou cenou, aby bylo možné přesně stanovit daň. Neokolkované tabákové výrobky bude možné prodávat ještě tři měsíce roku 2002. Celý rok se Ministerstvo financí snažilo ukončit činnost duty/tax free obchodů k poslednímu dni roku 2001, poslanci však umožnili bezcelní prodej do konce roku 2003.

Na podzimpropustila vláda do legislativního procesu novelu zákona o spotřebních daních, která by změnila systém vybírání spotřebních daní podle směrnic EU, nikoli při vyskládění, jak je tomu dnes, ale až při dodávce konečnému prodejci.

Při uzavření kapitoly daně ve vyjednávání o vstupních podmínkách do EU získala ČR výjimku na nižší sazbu spotřební daně u nejběžnějšího druhu cigaret po připojení a trvalou výjimku na nižší sazbu daně u slivovice a dalších pálených destilátů.

Daňová morálka

Daňové nedoplatky se pohybovaly okolo 100 miliard korun a ve srovnání s předchozím rokem klesly hlavně odpis letitých nedobytných pohledávek, které vznikly ještě ve staré daňové soustavě platné do roku 1992. Vláda sice tlačila na Ministerstvo financí, aby ještě do konce volebního období zlepšilo výběr daní. Podle ministra financí Jiřího Rusnoka se ale v tak krátké době a navíc bez legislativní podpory žádné zázraky očekávat nedají. Navíc odmítá tvrzení, že se daně v ČR vybírají špatně.

Poznámky

IX. Kraje

Luděk Tesař
Miroslav Hiršl

Ústavní zákon dnem 16. května změnil názvy některých krajů takto:

dříve	nyní
<i>Budějovický kraj</i>	<i>Jihočeský kraj</i>
<i>Jihlavský kraj</i>	<i>Vysočina</i>
<i>Brněnský kraj</i>	<i>Jihomoravský kraj</i>
<i>Ostravský kraj</i>	<i>Moravskoslezský kraj</i>

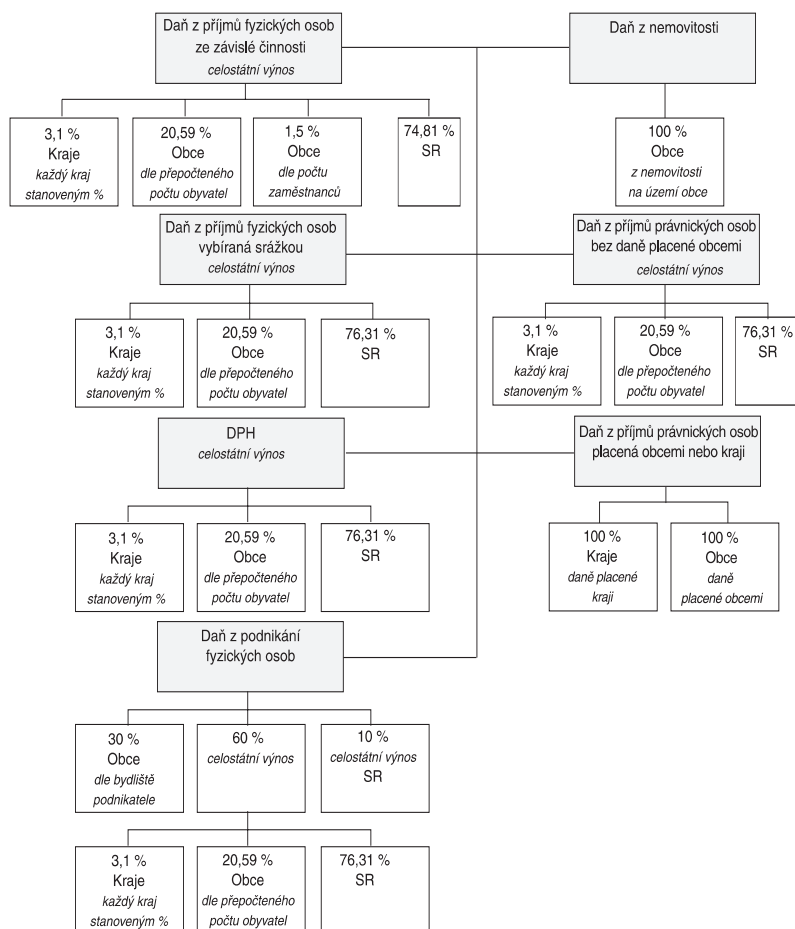

IX. Kraje

Financování krajů

Schéma č. IX/1

Schéma novely rozpočtového určení daní, které prošlo PSP ČR 1. 11. 2001

IX. Kraje

Ústavní zákon č. 347/1997Sb. upravil zákonnost tzv. vyšších územních samosprávných celků. Krajský orgán tak vstoupil mezi orgány tzv. veřejné správy. Tuto skupinu naopak opustil k 31. 12. 2002 jiný, vcelku osvědčený orgán státní správy, a to ve smyslu § 37 zákona č. 147/2000 Sb., okresní úřad (Okú). Okresní úřady jsou podle zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech, kapitolou státního rozpočtu, jejímž správcem je Ministerstvo financí. V roce 2000 měly ještě vlastní daňové příjmy a nebyly kapitolou státního rozpočtu, ale samostatným článkem územních rozpočtů. Tyto změny jsou součástí třířázového procesu reformy veřejné správy, který významně utváří nejen krajské samosprávy:

- 1. fáze reformy – naplnění Ústavy České republiky a ústavního zákona ve smyslu vytvoření vyšších územních samosprávných celků (krajů)
- 2. fáze reformy – je soustředěna na decentralizaci a přibližování veřejné správy občanům, povinnosti okresních úřadů přejdou na samosprávné obce, kraje a ve výjimečných případech i resorty (např. tzv. okresní hygienické stanice)
- 3. fáze – má za cíl zkvalitnit výkon veřejné správy (u obcí, krajů, i státní správy)

Proces reformy je nutné vnímat jako prostředí, kde dochází k neustálému vývoji. Zatím byly realizovány významné právní předpisy, které vymezují právní rámec reformy veřejné správy. Jde zejména o **příjetí těchto významných zákonů**:

- zákona č. 129/2000 Sb., o krajích
- zákona č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev v krajů a o změně některých zákonů
- zákona č. 132/2000 Sb., o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze
- zákona č. 157/2000 Sb., o přechodu některých věcí, práv a závazků z majetku České republiky do majetku krajů
- zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla)
- zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích
- zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení daní
- zákona č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, byl vytvořen právní rámec pro uskutečnění právní fáze

Přechodné období

Schválené zákonné normy zcela logicky nedovedou upravit záležitosti provázející dílčí změny v průběhu roku. Jsou koncipované na konkrétní stav a ten není v procesu žádné reformy stabilní. Byť bychom mohli kritizovat reformu veřejné správy jakkoliv, je dobré přiřadit jejímu procesu i kladné stránky. Následující období budou nepochybně provázet problémy, které bude nutné řešit mimo rámec těchto zákonů, což je práce především centrálních státních orgánů, ale i orgánů samospráv. Realita dnes uskutečněných změn se projeví až v budoucnosti a ovlivní nejen finance, ale především způsob chování a strukturu veřejné správy jako celku.

Rok 2001: Od 1. ledna 2001 byl na kraje postupně převáděn majetek státu a byly na ně převáděny i zřizovatelské funkce k cca 2641 organizacím zabezpečujícím základní obslužnost krajů v oblasti školství (2348 organizací), kultury (40 organizací) a v dalších oblastech, jako jsou zemědělské školství (169 organizací), doprava (72 organizací), zdravotnictví (6 organizací) a sociální péče (6 organizací). Mimo to byl stanoven přílohou č. 7 zákona č. 491/2000 Sb., o státním rozpočtu ČR na rok 2001 finanční vztah SR k rozpočtům krajů ve smyslu pozdějších rozpočtových opatření. Jde o neinvestiční účelové dotace určené na krytí výdajů na zastupitele a na krajské úřady.

Pokud ponecháme stranou úvahy, zda stát převést dostatečný rozsah pravomocí k majetku na kraje, zbude zamyslet se nad často diskutovanou otázkou, zda resorty kraje „neošidily“ při převodech peněz

IX. Kraje

na zařízení, která převedly. Kapitálové výdaje přecházejících organizací dokončí stát (jde o tzv. programové financování, kde prostředky tečou automaticky a investiční akce jsou sledovány centrálně prostřednictvím propojeného programu) a převážné objemy investičních prostředků budou delimitovány později. Změříme nyní pozornost na krytí tzv. běžných výdajů krajů. Resorty delimitovaly prostředky na převáděná zařízení, až na výjimky, regulérně. Vláda ve výsledku některé nespravedlnosti týkající se převodů narovнала. Šlo zejména o zemědělské školství, které posílala o 250 mil. Kč.

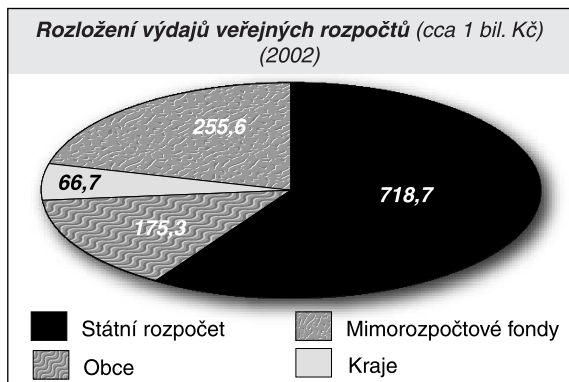
Dokončuje se rekonstrukce budov pro činnost krajů, v rámci informatizace veřejné správy bude pokračovat vybavování krajů výpočetní technikou. V první řadě však půjde o dořešení otázky financování činnosti krajů. Stav roku 2001, kdy kraje hospodařily s dotačními prostředky poskytnutými ze státního rozpočtu, byl přechodný a následující rok znamená zásadní změnu směrem k samosprávě prostředků směřujících do území.

Rok 2002: Bude znamenat zcela odlišný způsob financování. Kraje budou poprvé hospodařit samostatně se svěřenými výnosy daní. Ovšem i tak bude rok 2002 opět přechodný. V průběhu roku 2002 budou totiž na kraje přecházet zřizovatelské funkce k některým organizacím současných okresních úřadů. Pro představu, okresní úřady mají působnost (zřizovatelské funkce k organizacím a kompetence) ve finančním vyjádření v objemu cca více než 33 mld. Kč.

Systém financování krajů pro rok 2002

Krajské rozpočty jsou nedílnou součástí soustavy takzvaných veřejných rozpočtů (viz schéma č. IX/1 v příloze). Každý článek veřejných rozpočtů sestavuje vlastní samostatný rozpočet. Mezi jednotlivými rozpočty existuje celá řada finančních vztahů. Jsou zde zejména dotace, mandatorní výdaje apod. Všechny samostatné články veřejných rozpočtů jsou nakonec prostřednictvím těchto finančních vztahů navzájem různě propojeny, ale nejčastější a zároveň nejsilnější je napojení na státní rozpočet. Nejde ale o vztah jednostranný směrem ze státního rozpočtu, ale existují tu také

Graf č. IX/1

vztahy opačné, tj. směrem ke státnímu rozpočtu. Například existuje vztah Fond národního majetku -> státní rozpočet, ale i vztahy státní rozpočet -> obce, kraje apod.

Ponecháme-li stranou mimorozpočtové fondy (tj. státní mimorozpočtové fondy, privatizační fondy a veřejné zdravotní pojištění), tak veřejné rozpočty představují v tzv. užším pojetí územní rozpočty a státní rozpočet.

Územní rozpočty obsahují rozpočty obcí a krajů a představují objem výdajů pro rok

2002 cca 244 mld. Kč. Celkové výdaje krajů představují potom objem přibližně 66,7 mld. Kč (návrh rozpočtu 2002). Pro hrubou orientační představu finančního významu krajských rozpočtů poslouží nejlépe graf č. IX/1.

Kelkový objem výdajů budou kraje hradit příjmy, jejichž **struktura** je navržena obdobně, jako je tomu dnes u obcí:

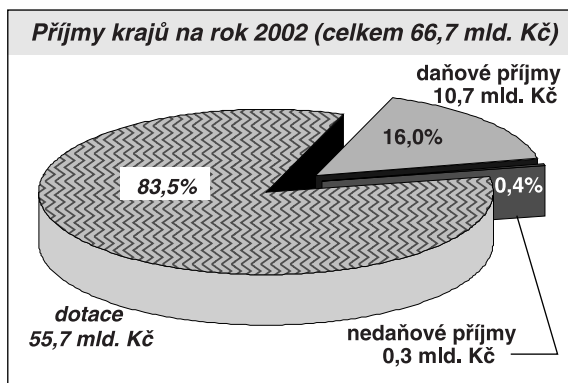
IX. Kraje

- **VLASTNÍ PŘÍJMY**
  - daňové příjmy
    1. sdílené daňové příjmy
    2. výlučné daňové příjmy
  - nedaňové příjmy
  - kapitálové příjmy
- **CIZÍ ZDROJE**
  - dotace
  - investiční
  - neinvestiční

Daňové zdroje

Pro rok 2002 vláda poprvé navrhla krajům krýt vymezené výdaje delegováním daňových příjmů. Novela zákona č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení daní, která tuto oblast upravuje, se stala v Parlamentu opět stěžejním tématem reformy financování. Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR byl na konci 1. 11. 2001 přijat zákon, který je kompromisem vládní podoby s návrhy poslanců. Došlo k tomu, že novela zákona č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosů některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní), vymezuje daňové příjmy konečně i krajům. Novela vymezuje krajům pokrýt daňovými příjmy po úpravě cca 10,7 mld. Kč (návrh rozpočtu 2002). Do tohoto objemu byly zahrnuty tyto výdaje:

Graf č. IX/2

- **Běžné výdaje na krajské úřady** cca 663 mil. Kč na rok 2002. Oproti roku 2001 byly každému kraji zohledněny navíc výdaje na jednoho dalšího uvolněného zastupitele, tj. výdaje na odměny (v souladu s nařízením vlády č. 358/2000 Sb., o odměnách za výkon funkce zastupitelů) a zákonné odvody ve výši 35 % z objemu odměn. Za kraje celkem toto navýšení činí cca více než 10 mil. Kč.
- **Objem finančních prostředků na zastupitele** cca 181 mil. Kč
- **Běžné výdaje organizací zřizovaných kraji** cca 8 mld. Kč, z toho: Částka cca 7,7 mld. Kč zahrnuje saldo běžných výdajů a příjmů organizačních složek krajů a výši příspěvku příspěvkových organizací krajů sníženou o případné odvody organizačních složek krajů a krajských příspěvkových organizací na úrovni schváleného státního rozpočtu roku 2001. Jedná se o organizace, které byly v průběhu roku 2001 převedeny na kraj v souladu se zákonem č. 157/2000 Sb., o přechodu některých věcí práv a závazků z majetku České republiky do majetku krajů. Zbytek do uvedení cca 8 mld. Kč představuje vládou schválené navýšení běžných výdajů pro 118 krajských zařízení středního odborného zemědělského školství.

IX. Kraje

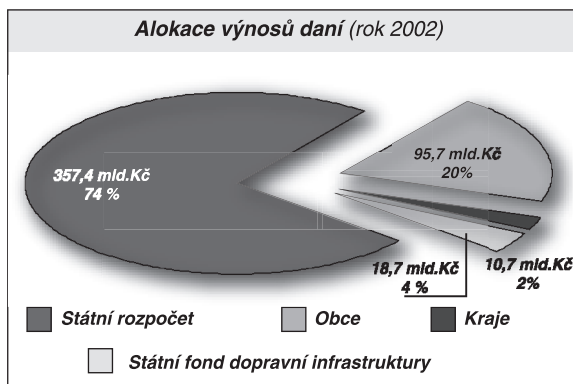
- Na **běžné rozvojové činnosti** cca necelé 2 mld. Kč. Tato částka je mezi jednotlivé kraje rozdělena kumulovaným kritériem zahrnujícím velikost kraje, počet obyvatel i objem převedených povinností. Kraje budou mít v roce 2002 poprvé vlastní prostředky na rozvojovou činnost. Také sem můžeme zahrnout další prostředky v kapitole státního rozpočtu.

Celková struktura příjmů krajů v rozsahu cca necelých 67 mld. Kč v roce 2002 je znázorněna v grafu č. IX/2.

Rozpočtové určení daní a kraje

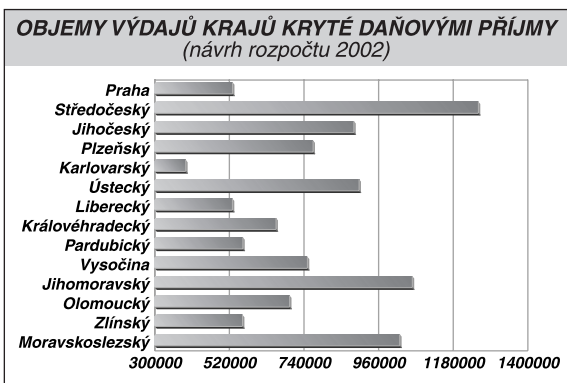
Jedním z významných zdrojů veřejných rozpočtů jsou daňové příjmy. Rozpočtové určení daní vymezuje objemy a způsob rozdělování daňových výnosů státu. Rozděluje pouze „státní daně“, tj. daně vybírané státem. Nezabývá se oblastí tzv. obecních daní (dnes stále ještě místních poplatků), správních poplatků nebo mimodaňových zdrojů, jako jsou dotace, kapitálové výnosy apod. Rozpočtové určení daní je základem svobodného způsobu financování samospráv. Jelikož

Graf č. IX/3

o prostředcích, které takto příjemci získají, rozhodují oni sami, a jelikož jde o velké sumy, je tento zákon neustále místem střetů kontroverzních názorů. Vláda zatím prosadila ty nejmodernější principy financování obcí a daří se jí i na poli krajských rozpočtů, i když zde je nutno ještě učinit velký kus práce zejména v politickém přístupu ke krajským samosprávám. Slovo kraj se se slovem samospráva, co se financí týká, zatím příliš neshoduje, ovšem prvního kroku dosaženo bylo.

Graf č. IX/4

Graf č. IX/3 ukazuje, že přibližně 74 % daňových výnosů plyne do státního rozpočtu. Státní rozpočet má však vztah ke všem rozpočtům a prostřednictvím tzv. rozpočtových vztahů ovlivňuje zejména rozpočty krajů a rozpočty obcí. Dotace jdoucí ze státního rozpočtu obcím představují přibližně více než 21 mld. Kč (návrh 2002), pro kraje dosahují cca 56 mld. Kč. Vedle těchto dotací ze státního rozpočtu vcházejí do hry i tzv. státní fondy. Např. obcím přispívají státní fondy cca dalšími 9 mld. Kč (návrh 2002).

IX. Kraje

Kraje se od sebe velmi liší. Některý kraj bude vykonávat povinnosti v objemu 396 mil. Kč, jiný v objemu více než 1,2 mld. Kč (viz sloupkový graf). V jednom kraji se nachází více než 1100 obcí, v jiném jich není ani 220. Tyto rozdíly omezují návrhy na racionální řešení. Navíc jsou zde tyto **základní principy, které návrh provázejí:**

- respektování současných zákonů
- zohlednění efektivnosti správy daní
- zohlednění efektu účinnosti veřejných financí
- dosažení stability daňových příjmů samospráv krajů, obcí, ale i státního rozpočtu
- rok 2002 bude přechodný – v rámci reformy Oků – k 31. 12. 2002 zanikají Oků (§ 37 zákona č. 147/2000 Sb.) a předpokládá se další převod zřizovatelských funkcí z okresních úřadů na kraje, bude potřeba novelizovat i zákon o rozdělování daní, kde by měly být tyto převody zohledněny
- je uplatněn odlišný přístup k obcím a krajům: u obcí se vychází z objemů dosavadních daňových příjmů, u krajů z objemů potřebných výdajů

Společné pro kraje i obce zároveň je:

- SPEKTRUM SDILENÝCH DANÍ
- ŘEŠENÍ ZAJIŠŤUJÍCÍ SLADĚNÍ VÝVOJE DAŇOVÝCH PŘÍJMŮ VEŘEJNÝCH ROZPOČTŮ
- RESPEKTOVÁNÍ EVROPSKÉ CHARTY MÍSTNÍ SAMOSPRÁVY

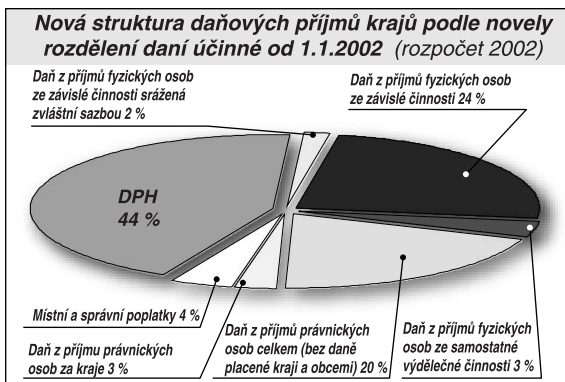
Jak se návrh vyrovnal s rozdílnou potřebou výdajů mezi kraji?

- kritériem převodu výnosů daní se staly u jednotlivých krajů objemy delegovaných výdajů, nikoliv počet obyvatel krajů. Nutno poznamenat, že kraje s takto navrženým principem souhlasí, jak uvedl za kraje i hejtmán Dohnal při prvním projednávání návrhu rozpočtovým výborem 13. září 2001
- systém je technicky zabezpečen delegováním diferencovaných sazeb výnosů daní
- veškerý objem výdajů určených ke krytí rozpočtovým určením daní je zabezpečen DAŇOVÝMI VÝNOSY => NENÍ ZAPOTŘEBÍ VYROVNÁVACÍ DOTACE – toto řešení si nevynucuje tolik diskutované vyrovnávací zásahy z centra

Vcelku lze vnímat návrh tak, že obsahuje **světlé i stinné stránky:**

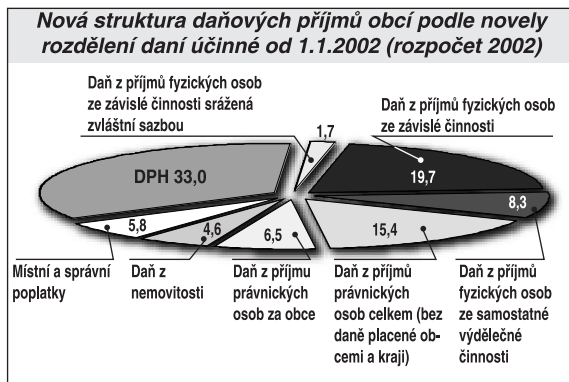
- **POZITIVA**
  - zákonem je zcela pokryt plný rozsah potřebných výdajů včetně navýšení prostředků na běžnou rozvojovou koncepci
  - nízké ekonomické riziko takové cesty delegování daní
  - není zapotřebí vyrovnávací dotace
- **NEGATIVA**
  - objem výnosů daní pro kraje je příliš nízký – reformní zákony bohužel neumožňují delegovat krajům větší balík peněz daňovými výnosy. Toto negativum je spojeno spíše s procesem reformy než se zákonem o rozdělení daní. Přesto je zde vize perspektivy změn na centrální úrovni veřejné správy, které by mohly procesu samosprávného finanč-

Graf č. IX/5

IX. Kraje

Graf č. IX/6

ního hospodaření krajských samospráv výrazně napomoci.

Ve výsledku budou mít krajské rozpočty z pohledu daňových příjmů následující strukturu, která (jak si můžeme porovnat z koláčových grafů) bude velmi podobná struktuře daňových příjmů obcí.

Novela zákona č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení daní, rozděluje ve výsledku výnosy daní podle schématu návrhu novely rozpočtového určení daní, které prošlo PSP ČR 1. 11. 2001 (viz schéma č. IX/1).

Dotace

V souladu s ustanovením § 29 odst. 3 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích, obdrží kraj ze státního rozpočtu příspěvek na výkon státní správy v přenesené působnosti. Na rok 2002 je navrhována částka cca 380 mil. Kč. Základním kritériem pro určení objemu příspěvku na výkon státní správy v přenesené působnosti kraji je limit počtu zaměstnanců krajských úřadů na přenesený výkon státní správy na rok 2001 stanovený v příloze č. 1 k usnesení vlády č. 85/2001, který je upraven o dopady usnesení vlády č. 62/2001. Na rok 2001 činí daný limit 1062 zaměstnanců. Každé takovéto pracovní místo bylo oceněno průměrnými výdaji ve výši cca 311 tis. Kč ročně, což je 70 % ze 444 tis. Kč. (Tato částka odpovídá průměrným ročním běžným výdajům na jednoho nově přijímaného zaměstnance krajského úřadu v roce 2001, které byly stanoveny v materiálu Ministerstva vnitra „Finanční výdaje na realizaci I. fáze reformy územní veřejné správy“ k usnesení vlády č. 723/2000.) Do příspěvku na výkon státní správy v přenesené působnosti krajů je zahrnuto i 50 mil. Kč na jednotky sborů dobrovolných hasičů obcí. V souladu s ustanovením § 27 odst. 1 písm. e) zákona č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, ve znění pozdějších předpisů, hradí orgán kraje v přenesené působnosti náklady jednotkám sborů dobrovolných hasičů vybraných obcí spojené se zásahy mimo jejich územní obvod, podílí se na financování jejich akceschopnosti, pořízení a obnově požární techniky. Dle § 24 odst. 1 písm. c) zákona č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, ve znění pozdějších předpisů, návrh účelové dotace pro jednotky sborů dobrovolných hasičů obcí předkládá Ministerstvu financí Ministerstvo vnitra.

Z kapitoly VPS (veřejná pokladní správa) jsou krajům vyčleněny dotace necelých 5 mil. Kč v souvislosti se zahájením činnosti koordinátorů romských poradců zřízených při vyšších územních samosprávních celcích v souladu s usnesením vlády č. 781/2001. Dalším titulem z kapitoly VPS je cca 253 mil. Kč na financování programů neinvestičního charakteru. Investiční dotace v kapitole VPS potom představují prostředky na výstavbu a obnovu budov a staveb středních škol v objemu celkem cca 1,3 mld. Kč.

Dotace z ústředních kapitol státního rozpočtu. Jde o dotace jak neinvestičního, tak investičního charakteru o celkovém objemu cca 54 mld. Kč. Objemově nejvyšší budou převody z ministerstva školství na tzv. přímé výdaje (resp. náklady) na vzdělávání školských zařízení zřizovaných obcemi a kraji. Jedná se o prostředky ze zákona o státní správě a samosprávě ve školství (č. 564/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů) na tzv. přímé náklady na vzdělávání poskytované z kapitoly MŠMT prostřednictvím krajů a regionální školství v působnosti MZe (plyne z opatření MŠMT). Jde o náklady, ze kterých jsou financovány např. platy učitelů, učební pomůcky, učebnice i drobné investice atd.

Reforma financování samospráv v ČR se zaměřením na kraje

Za stěžejní a dobré pravidlo, jaké ze všech sil prosazuje vláda, je stabilita financování. Stabilita je základem moderního plánování rozvoje a za základ konstrukce nových moderních nástrojů financování, které doplňují mozaiku vlastních i cizích zdrojů samospráv. Půjde zejména o tvorbu nových obecních daní a reformu investičního financování státu do samosprávných celků. Podstatným, vedle principu stability, je rovněž princip solidarity v kombinaci se zdravou zásluhovostí. Poprvé dosaženo bylo rovněž jednotného systému a provázanosti financování krajů, obcí a státního rozpočtu. Budoucnost bude o dalším systematickém posilování samosprávnosti rozhodování o financích především na úrovni krajů. V souvislosti s reformou zde vyvstala tato základní charakteristika v oblasti financování krajů, která bude mít rozhodující vliv na další reformátorské snahy:

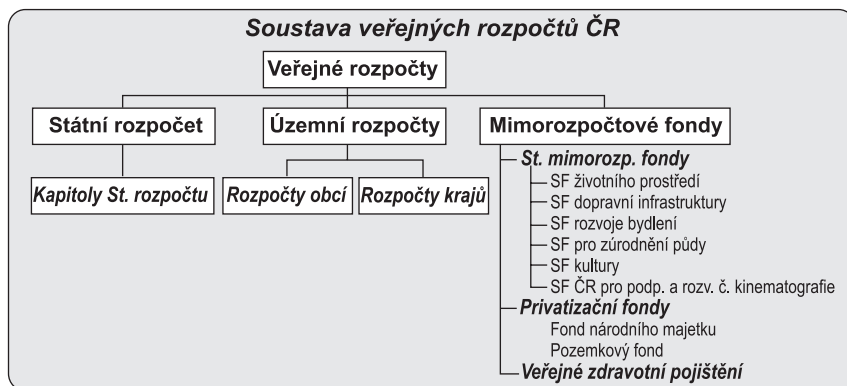
- Silný resortismus – stále se ještě příliš rozhoduje o celé řadě dotací do územní vybavenosti i o běžných výdajích v centru. Ministerstva nechtějí přijít o svou agendu a neustále usilují o to rozhodovat o konkrétních prostředcích na konkrétní akce v území. Kraje si musí získat u resortů důvěru v oblasti školství, kde bude rok 2002 obzvláště komplikovaný vlivem silného dotačního vztahu, protože oněch řádově více než 50 mld. Kč na školství poteče přes resort Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na kraje, z krajů opět na resort, z resortu na okresy a z okresů na obce. Existuje zde totiž určitá obava, jak by se kraje zachovaly, kdyby rozhodovaly zcela samostatně o osudu prostředků určených původně na mzdy učitelů apod.
- Investiční financování do samospráv je roztržštěné do celé řady malých objemů investičních dotací. Dochází potom k nesystémovému, byrokraticky náročnému a především neúčinnému financování investic do územní vybavenosti. Například se stává celkem běžné, že obec dostane jeden rok prostředky na novou silnici, kterou je nucena realizovat tentýž rok, a druhý rok získá dotaci na plynovod vedoucí pod novou silnicí. Jsem přesvědčen o tom, že pokud by takto investoval kraj, nesl by za to v komunálních volbách následky. Státní správa plošně trpí neadresnou politickou odpovědností a často komplexem nepostradatelnosti ve všech otázkách týkajících se území.
- Fondové hospodaření veřejných prostředků je vůči krajským samosprávám nedořešené. Kraje nemohou sestavit rozpočtový výhled a často ani rozpočet na příští rok, protože neznají představy státních fondů, které kraje dotují v oblasti dopravy, životního prostředí apod., přitom kraje disponují úředníky na danou oblast, kteří jsou schopni nejlépe rozhodnout.
- Zákony vymezují kompetence často mnoha subjektům veřejné správy najednou, a to:
  - obligatorně – povinnosti, které nelze opomenout a prostředky na ně jsou nutnou součástí rozpočtu v plné výši
  - fakultativně – možnost volitelného uplatnění těchto kompetencí v případě potřeby, kraje však nárokují plné hrazení i těchto volitelných kompetencí a dochází tak často k duplicitě, triplicitě atd., zdrojů
- Resorty především na kraje málo finančních samosprávných působností – je zde opět velmi zřetelně patrný resortismus centrální správy ČR, se kterým se zatím marně nejvíce potýká garant reformy veřejné správy (Ministerstvo vnitra) a nemalou měrou tento jev dopadá i do oblastí financování, s resortismem bojuje po boku Ministerstva vnitra zatím marně i Ministerstvo financí.
- Veřejná správa prostřednictvím krajské samosprávy je nepochybně dražší. Musí jí vykonávat mnohem více úředníků. Je však decentralizovaná a jsou naplněny předpoklady kvalitnějšího výkonu veřejné správy na úrovni samospráv. Jde o přenesení výkonu státní správy na kraje a v budoucnu obce s rozšířenou přenesenou působností výkonu státní správy.

IX. Kraje

Závěr

Jsme svědky procesu reformy, který sice ukázal na řadu problémů, ovšem pravda je, že vždy existují pestré cesty jejich řešení. Stejně tak pestré jsou možnosti a nástroje financování samospráv, kraje nevyjímaje. Budoucí období bude pro krajské samosprávy důležité. Bude docházet k posilování jejich finanční samostatnosti a budou si získávat důvěru měst, obcí, státní správy i občanů. Věříme, že kraje svou úlohu splní a budou již brzy hrát důležitou úlohu v rozvoji území a ochraňování hodnot ČR. Věříme také, že bude dosaženo lepší komunikace a spolupráce orgánů státní správy se samosprávou a docílí se skutečné role, jakou mají státní orgány ve vztahu k samosprávám mít. Řešení těchto velmi náročných cílů však nejsou okamžitá a dnešní změny představují pouze dílčí kroky, které směřují k vymezenému cíli. Tyto změny nejsou ve výsledku řešeny na poli odborném, ale v ČR sehrává větší úlohu politizace vedení, politické důsledky navrhovaných změn, ale bohužel i velmi silný resortismus. Proto i následující období reformy veřejné správy bude ve znamení kompromisů nejen na poli veřejného politického dění. Mílovými kroky pokračující reforma veřejné správy se zkomplikuje, pokud nedojde k reformě centrální státní správy. Je zapotřebí svěžího ducha a přenosu odpovědnosti na orgány vzešlé z komunálních voleb tak, aby kraje a na dálle i obce a města zastávaly významné postavení v rozhodování a odpovědnosti vůči svým občanům. Věřím, že následující volby posílí suverenitu a razantnost centrálního i územního rozhodování o změnách k lepší a silnější samosprávě a otevřenější a vstřícnější státní správě.

Schéma č. IX/2

Ing. Luděk Tesař, Ministerstvo financí

Více informací:

Měsíčník Moderní obec (www.moderniobec.ihned.cz)

www.mfcr.cz

www.mmr.cz

Vývoj mezd ve středních a velkých podnicích podle nových krajů

Vývoj mezd 1998 – 2001

V podnicích s 20 a více zaměstnanci v tomto období, tj. v letech působení současné vlády, vzrostla celostátní reálná mzda o 13,7 %, tj. ročně 4,4 %.

Jak ukazuje následující tabulka, v posledních letech, a je to již od počátku 90. let tradiční, nejrychleji rostla reálná mzda v Praze, a to za 3 roky o 17,5 %. Růst vyšší než celostátně vykazují také kraje Vysočina a Liberecký. Nejnižší růst v těchto letech zjišťujeme v Ústeckém, Pardubickém, Moravskoslezském, Zlínském, Jihočeském a Olomouckém kraji. Jde však ještě o růst citelný, o 10 – 12 % za 3 roky.

Údaje o pohybu mzdy podle místa pracoviště za rok 2001 budou k dispozici až v září 2002. Podle běžně sledovaného ukazatele pohybu v 1. pololetí 2001 v porovnání ve stejném období roku 2000

Tab. č. IX/1

**Růst čisté reálné mzdy zaměstnanců
v letech 1998–2001 (v %)**

pořadí dle výše mzdy v roce 2001	kraj	růst 1998–2001		pořadí dle tempa růstu
		celkem	ročně	
	Česká republika	13,7	4,4	
1	Praha	17,5	5,5	1
2	Středočeský	12,0	3,9	7
3	Moravskoslezský	11,0	3,5	12
4	Plzeňský	13,2	4,2	5
5	Jihomoravský	12,6	4,0	6
6	Ústecký	9,7	3,1	14
7	Liberecký	15,2	4,8	3
8	Jihočeský	11,5	3,7	10
9	Královéhradecký	13,9	4,4	4
10	Zlínský	11,1	3,6	11
11	Karlovarský	11,7	3,8	8
12	Vysočina	15,5	4,9	2
13	Pardubický	10,2	3,3	13
14	Olomoucký	11,6	3,7	9

V posledních letech se

tak dále výrazně zlepšilo postavení Prahy. V roce 2001 byla průměrná mzda v hlavním městě (20 695 Kč měsíčně) již o 40 % vyšší než celostátní průměr a o 61 % vyšší než v kraji s nejnižší mzdou, což byl Olomoucký (12 891 Kč). V porovnání s celostátní mzdou se relativní postavení Prahy zlepšilo téměř o 5 bodů. Re-

IX. Kraje

Tab. č. IX/2

Pohyb průměrné čisté reálné mzdy (1996–1998)				
pořadí dle výše mzdy v roce 2000	kraj	růst 1996–1998		pořadí dle pohy- bu RM 1996–1998
		celkem	ročně	
	Česká republika	2,3	1,1	
1	Praha	5,9	2,9	1
2	Středočeský	1,9	0,9	3
3	Moravskoslezský	-1,3	-0,7	11
4	Plzeňský	-1,5	-0,7	13
5	Jihomoravský	-0,1	0	8
6	Ústecký	-1,1	-0,6	10
7	Liberecký	-0,3	-0,1	9
8	Jihočeský	0,5	0,3	4-5
9	Královéhradecký	0,5	0,3	4-5
10	Zlínský	0	0	7
11	Karlovarský	-2,7	-1,4	14
12	Vysočina	-1,4	-0,7	12
13	Pardubický	2,4	1,2	2
14	Olomoucký	0,1	0	6

lativní zlepšení nastalo i v kraji Vysočina (+1,6 bodu) a v Libereckém (+1,4 bodu). Ve všech ostatních krajích s výjimkou Královéhradeckého relace mzdy k celostátnímu průměru klesla.

Významné zhoršení tohoto ukazatele nastalo za 3 roky především v kraji Ústeckém (o 3,2 bodu) a také Pardubickém (o 2,6 bodu – pokles na 13. místo) a Zlínském (pokles o 2 body – z 8. na 10. místo).

V důsledku velmi rychlého růstu mezd v Praze a pouze mírně podprůměrného nárůstu v nejhorším kraji (Olomoucký) se měsíční rozdíl v hrubé mzdě na krajské úrovni za 3 roky zvětšil z 5658 Kč na 7804 Kč měsíčně a rozptýl mezi kraji vyjádřený podílem na průměrné celostátní mzdě z 48 na 53 procentních bodů.

Vývoj mezd 1996 – 1998

V porovnání s předchozími dvěma lety (1996 – 1998) je pohyb reálné mzdy v době současné vlády výrazně příznivější. V předcházejících letech čistá reálná mzda celostátně rostla velmi pomalu, neboť za 2 roky se zvýšila pouze o 2,3 %.

V tomto období vzrostla čistá reálná mzda výrazně pouze v Praze (o 5,9 %) a i v jisté míře se zvýšila (o 2,4 % za dva roky) v kraji Pardubickém. V 11 krajích reálná mzda stagnovala, tj. její úroveň se ročně pohybovala v rozmezí od -0,7 % do +0,9 %. Mírný pokles čisté reálné mzdy za toto období (o 2,7 % za dva roky) nastal v Karlovarském kraji.

Vývoj mezd 1996 – 2001

Vcelku v posledních 5 letech (1996 – 2001) průměrná čistá reálná mzda zaměstnance ve středních a velkých podnicích vzrostla v České republice o 16,3 %. Z toho však více než 84 % celkového přírůstu připadá na poslední 3 roky. Převáděno na roční tempo růstu je to v tomto pětiletém období 3,1 %. Není to v celosvětovém průměru špatný výsledek. Avšak z hlediska vyrovnávání mzdy v naší zemi s její úrovní v západní Evropě jej nelze považovat za postačující. Jsou to plody hospodářského propadu v období 1996–1998 před nástupem současné vlády. Jak ukazuje tabulka č. IX/3, existují výrazné regionální rozdíly v pohybu čisté reálné mzdy, které svědčí o prohlubování mezikrajových rozdílů. Ve všech mimopražských krajích rostla mzda podprůměrně, tj. ročním tempem 1,6 – 2,8 %.

IX. Kraje

Tab. č. IX/3

Pohyb čisté reálné mzdy v letech 1996–2001							
pořadí dle výše mzdy		kraj	pohyb mzdy 1996–2001		pořadí dle tempa	měsíčně v Kč – hrubá mzda	
2001	1996		celkem	ročně		1996	2001
		Česká republika	16,3	3,1		9 684	14 740
1	1	Praha	24,4	4,5	1	12 541	20 695
2	5	Středočeský	14,1	2,7	4	9 495	14 369
3	2	Moravskoslezský	9,5	2,0	12	9 829	14 276
4	3	Plzeňský	11,5	2,2	10	9 560	14 138
5	4	Jihomoravský	12,4	2,4	7	9 178	13 687
6	7	Ústecký	8,5	1,6	14	9 509	13 683
7	6	Liberecký	14,9	2,8	2	8 962	13 654
8	10	Jihočeský	12,1	2,3	8	9 170	13 630
9	11	Královéhradecký	14,5	2,7	3	8 837	13 420
10	8	Zlínský	11,1	2,1	11	9 011	13 277
11	9	Karlovarský	8,7	1,7	13	9 119	13 149
12	14	Vysočina	13,9	2,6	5	8 663	13 092
13	12	Pardubický	12,9	2,5	6	8 705	13 037
14	13	Olomoucký	11,8	2,2	9	8 697	12 891

V daném období rychlé roční tempo přírůstku čisté reálné mzdy (+4,5 %) vykazuje pouze Praha. Nejmenší zlepšení (v rozsahu o 1,6 – 1,7 % ročně) nastalo v kraji Ústeckém a Karlovarském. To silně ovlivnilo spolu s nárůstem nezaměstnanosti všeobecný pocit stagnace až poklesu celkové životní úrovně v těchto regionech. Trvale nejnižší úroveň mzdy zůstává ve zkoumaném období v kraji Olomouckém, Pardubickém a Vysočina. Údaj o celostátní průměrné mzdě má z regionálního hlediska fiktivní charakter, neboť pod průměrem České republiky zůstává 13 krajů, tj. všechny mimo Prahu.

Krajská úroveň čisté reálné mzdy v roce 2001 (1989 = 100,0)

Pro rok 2001 lze předpokládat na základě kvalifikovaného odhadu, že čistá reálná mzda zaměstnance ve středních a velkých podnicích, která je běžně používána jako ukazatel průměrné mzdy v národním hospodářství, překonala průměrnou kupní sílu z roku 1989 o 10 % (viz tabulka č. IX/4). Mimořádně se zlepšila odměna zaměstnanců v Praze. Kupní síla jejich mzdy měřena pohybem celostátního indexu spotřebitelských cen je v současnosti téměř o polovinu vyšší než koncem 80. let).

Celostátního nárůstu čisté reálné mzdy (zhruba 10 %) dosáhly pouze kraje Středočeský a Liberecký, což výrazně zlepšilo jejich místo ve mzdovém žebříčku. Více než pětiprocentní zlepšení v porovnání s výchozím rokem zjišťujeme ještě v kraji Plzeňském, Královéhradeckém, Jihočeském a Jihomoravském. Naopak ve 4 krajích – Ústeckém, Karlovarském, Olomouckém a Moravskoslezském

IX. Kraje

Tab. č. IX/4

Změny čisté reálné mzdy v období 1989–2001 (1989=100)					
pořadí dle výše mzdy			kraj	index čisté reálné mzdy (1989=100,0)	pořadí dle pohybu čisté reálné mzdy
2001	1989	rozdíl			
			Česká republika	109,8	
1	2	1	Praha	146,3	1
2	5	3	Středočeský	110,0	2
3	1	-2	Moravskoslezský	98,6	14
4	6	2	Plzeňský	108,7	4
5	7	2	Jihomoravský	105,4	7
6	3	-3	Ústecký	101,9	11
7	13-14	6	Liberecký	109,7	3
8	9	1	Jihočeský	106,2	6
9	13-14	4	Královéhradecký	107,8	5
10	8	-2	Zlínský	102,4	9
11	4	-7	Karlovarský	100,6	12
12	12	0	Vysočina	104,4	8
13	11	-2	Pardubický	102,4	10
14	10	-4	Olomoucký	100,5	13

se čistá reálná mzda v podstatě nachází (+ 2%) na stejné úrovni jako v roce 1989. Nejhorší je ukazatel v kraji Moravskoslezském – pokles kupní síly o 1,4 %. V důsledku toho ztratil mzdové prvenství a byl předstížen Prahou a Středočeským krajem a z hladiny 108 % celostátního průměru klesl na úroveň 97 %.

Rozdíly ve výši a vývoji mezd v 90. letech jsou na okresní úrovni ještě daleko výraznější než podle jednotlivých krajů. To však je obsahem dalšího pojednání.

Ukazatel pohybu hrubé reálné mzdy je vyšší (+15,6 %), neboť nepočítá s nárůstem míry zdanění mezd ze 17,4 % na 21,6 %. Současně však do tohoto souboru není zahrnut vývoj mezd v malých podnicích (do 20 zaměstnanců), ve kterých jich pracuje zhruba pětina a mzda tam činí jen 75 % mzdy ve středních a velkých podnicích. Pokud bychom přihlíželi k této okolnosti, byla by čistá reálná mzda zaměstnanců v roce 2001 jen o 6 % vyšší než v roce 1989.

Pokud bychom použili index spotřebitelských cen pro hlavní město Prahu, jehož hodnotu pro letošní rok odhadujeme na 471,0 (1989 = 100,0) potom nárůst kupní síly mzdy v Praze je 25 %. Je přes tuto úpravu výrazně vyšší než v ostatních krajích, i kdybychom pohyb čisté reálné mzdy korigovali odhadovaným indexem pro ostatní území České republiky. Podle něj údaje pro ostatní kraje v tabulce č. IX/4 by bylo třeba zvýšit o 2,3 procentního bodu.

Doc. Ing. Miroslav Hiršl, CSc., odborný spolupracovník týdeníku SONDY

Použitá literatura:

- 1) Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy v krajích a okresech ČR za rok 1996, Česká statistika 1997 č. 26 – ČSÚ

IX. Kraje

- 2) Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy v krajích a okresech ČR za rok 1998, Česká statistika 1999 č. 27 – ČSÚ
- 3) Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy v krajích a okresech ČR za rok 2000
Práce, sociální statistiky 2001, kód 3105-01, ČSÚ
- 4) Labour Statistics: Time Series of Basic Indicators (1948-1999), LABOUR AND SOCIAL STATISTICS 2000/3108-00 ČSÚ 2000
- 5) Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy v ČR za 1. – 2. čtvrtletí 2001, PRÁCE, SOCIÁLNÍ STATISTIKY 2001 – Práce a mzdy, kód 3106-1, Pořadové číslo 2 – ČSÚ 2001

Poznámky

X. Občan a společnost

Tomáš Sokol
Miroslav Hiršl
Hana Popelková
Helena Čornejová
Václav Vojkůvka
Ivana Kněžínková
Alena Kazdová
Marie Volková
Jan Hrbáček
Pavel Otto

Úvodem budiž poznamenáno, že není zrovna snadné posuzovat plody legislativního úsilí vlády za tři a půl roku jejího působení. Jednak jde o hodnocení něčeho, co je nejen problém odborný, ale současně i dost značné politikum, zejména před volbami, kdy jsou politické strany zvlášť citlivé na jakákoliv hodnocení toho, co udělaly, případně provedly v uplynulém období. Jde také o rozsáhlou materii, u níž výsledný dojem vytvářejí jednotlivé právní předpisy, které samy o sobě také musejí být hodnoceny. Téma je tedy dost obtížně uchopitelné.

Tomáš Sokol, říjen 2001

X. Občan a společnost

Čtyři roky „legislativní smršti“

Kritériem hodnocení legislativních aktivit vlády nemůže být „jen“ obecná kvalita zákonů, tj. to, zda dostatečně věcně postihují záměr, pro který byla úprava přijata, a zda jsou bezvadné i po formální stránce, ale navíc i jejich kompatibilita s normami EU. Navíc mohou existovat podstatné rozdíly v nahlížení na konkrétní dopad a tedy smysl právní normy. Praktickým příkladem může být ustanovení § 133a občanského soudního řádu, které je účinné od 1. 1. 2001 a podle něhož skutečnosti tvrzené o tom, že účastník byl přímo nebo nepřímo diskriminován na základě svého pohlaví, má soud ve věcech pracovních za prokázané, pokud v řízení nevyšel najevo opak. Srozumitelněji řečeno, pokud zaměstnavatel opak neprokázal. Zdá se zřejmé, že jinak se na takovou úpravu může dívat právě propuštěná sekretářka a jinak její bývalý šéf.

Žádné hodnocení něčeho takového, jako je čtyřletý legislativní proces, také nemůže být zcela komplexní, pokud by nemělo jít o poměrně rozsáhlou monografii. Lze pouze aspirovat na podání co možná nejvyváženější informace z pohledu toho, kdo tak činí. V tomto případě tedy tuto informaci podávám z pohledu praktického právníka, jehož údělem je legislativní výrobky užívat v praxi.

Elektronický právní systém ASPI eviduje v roce 1998, počínaje prvou schůzí Parlamentu 15. 7. 1998, pět přijatých zákonů. V roce 1999, což byl první celý rok, v němž působila současná vláda samostatně, bylo přijato 72 zákonů, 134 vyhlášek a 57 nařízení vlády. V roce 2000 nabylo platnosti 151 zákonů, 228 vyhlášek a 101 nařízení vlády. V tomto roce k 1. 9. 2001 je to 64 zákonů, 147 vyhlášek a 62 nařízení vlády.

Pro srovnání např. v roce 1993, což byl první celý rok samostatné ČR, ale také rok, v němž doznívaly důsledky rozdělení státu, bylo přijato 78 zákonů, 112 vyhlášek a 33 nařízení vlády. V roce 1994 to bylo 70 zákonů, 59 vyhlášek a 30 nařízení vlády. V roce 1995 pak 74 zákonů, 103 vyhlášky a 36 nařízení vlády. Vnímáno z tohoto pohledu, jediný rok, který se skutečně vymyká průměru a v němž byl přijat více než dvojnásobek zákonů, vyhlášek i nařízení vlády, byl rok 2000. Je ale zřejmé, že jakékoliv dramatizování četnosti navrhovaných zákonů expresivními pojmy, jako je třeba „legislativní smršť“, by bylo poněkud nadnesené.

Jiný úhel pohledu nabízejí podklady Parlamentu České republiky, Poslanecké sněmovny – viz www.psp.cz/sqw/tisky.sqw. Za uplynulé volební období, tj. počínaje prvou schůzí Poslanecké sněmovny, bylo do 31. 10. 2001 Poslanecké sněmovně předloženo celkem 671 návrhů zákonů. Z toho vláda předložila 396 návrhů, z nichž 220 bylo doposud schváleno, 88 bylo buď zamítnuto nebo vráceno nebo vzato zpět a o 88 dosud nebylo jednáno. Poslanci sami předložili 251 návrhů, z nichž 113 zase zamítlí nebo posléze vzali zpět, schváleno bylo 64 návrhů a o 74 se má ještě jednat. Do zmíněného počtu 671 zbývá 19 senátních návrhů zákonů, z nichž čtyři návrhy byly schváleny, šest zamítnuto a devět má být teprve projednáno, a pět návrhů zákonů předložených v rámci nových práv navrhopvat zákony zastupitelstvem krajů.

Zákon o dani z příjmů byl ve sledovaném období (tedy od druhé poloviny 1998) změněn dvacetkrát, zákon o DPH sedmkrát, obchodní zákoník desetkrát, občanský zákoník sedmkrát, trestní zákoník dvacetkrát, trestní řád šestkrát a zákon o konkursu a vyrovnání sedmkrát. Vybral jsem namátkou podle své úvahy nejfrekventovanější předpisy a současně připomínám, že statistika zahrnuje i novely, které zpracovali či nainože spíše spáchali poslanci. Je skoro zřejmé, že běžný smrtník nemá naprosto žádnou šanci se v takto měněných zákonech orientovat, ale zejména se takové zákony nemohou stát zažitou normou chování. I většina právníků bývá upřímně překvapena, co, třeba přes dovolenou, v zákonech zase přibýlo, resp. se změnilo.

Jednou z priorit volebního programu ČSSD byla preference „nových komplexních zákonů namísto nestálých novelizací“. Nemyslím si, že by se tento záměr příliš vydařil, byt svoji roli sehrálo i kutilství jednotlivých skupin poslanců.

X. Občan a společnost

Za celé volební období se vláda pokusila dvěma návrhy změnit Ústavu České republiky. V jednom případě se jí to zákonem č. 300/2000 Sb. podařilo, ve druhém případě je návrh projednáván. Provedená změna je nesporně přínosem, neboť umožňuje pružnější rozhodování o vyslání vojska mimo ČR a o pobytu cizích vojsk na našem území.

Větší rozruch vzbudil vládní návrh zákona o volbách do Parlamentu, který podstatným způsobem změnil volební systém v ČR. Zákon byl po rozhořčených politických soubojích přijat v červnu 2000 a hned nato napaden ústavní stížností prezidenta republiky, který ho předtím odmítl podepsat. Napadáno bylo několik změn, zejména však změna počtu volebních obvodů z osmi na 35, nutnost skládat kauci, způsob výpočtu mandátů a volební příspěvek za jeden získaný volební hlas a povinnost skládat kauci. Ústavní soud svým nálezem ze dne 24. 1. 2001 podstatnou část schválených změn zrušil pro jejich neústavnost. Píkaným důsledkem této legislativní taškařice je současná absence použitelného zákona o volbách. Pokud by bylo by nutné z jakéhokoliv důvodu uspořádat předčasné volby, není podle čeho.

Rozsáhlou bitvu vedla vláda v oblasti daní. Až doposud předložila Parlamentu 36 návrhů změn zákonů o daních, případně návrhu nového zákona o přiznání k majetku. Šlo o daně spotřební, daň dědicovou, darovací a z převodu nemovitostí, daň z nemovitostí, spotřební daně, DPH, daně z příjmů a obecní daně. Z těchto 36 případů byla desetkrát úspěšná, šestnáctkrát neúspěšná, tři návrhy jsou po schválení sněmovnou projednávány v Senátu a sedm návrhů je dosud projednáváno. Přitom v případě návrhu zákona o přiznání majetku vláda předložila Parlamentu návrh tohoto zákona dvakrát a pokaždé neúspěšně. K těmto fiskálním prohrám je nutné počítat i zamítnutý návrh zákona o registračních pokladnách.

Oproti poněkud rozpačitému výsledku legislativního úsilí v oblasti daní je jednoznačným úspěchem vládní legislativy resort obrany státu či vnitřní bezpečnosti. Kromě již zmíněné ústavní změny byly přijaty velice důležité právní normy, branný zákon, zákon o vojácích z povolání a související právní předpisy, zákon o vojenské základní službě, zákon o ozbrojených silách, o pobytu ozbrojených sil na území ČR, o obranné standardizaci atd.

Zcela neúspěšně si naproti tomu vláda vedla v oblasti regulace držení střelných zbraní, neboť její první návrh zákona o střelných zbraních a střelivu byl zamítnut v prvním čtení, druhý návrh, kterým se pokusila prosadit přijetí takového zákona, byl vládě sněmovnou vrácen a třetí návrh byl opět zamítnut v prvním čtení. Vláda v tomto bodě poněkud připomínala tragickou postavu muže, který se, podle dobrého vojáka Švejka, znovu a znovu pokoušel dostat různými způsoby do vinárny, odkud byl pro obtížné chování vyhozen.

Řečeno mluvou sportovních komentátorů, plichtou skončilo legislativní úsilí vlády v oblasti drah, kdy sice byl schválen zákon o drahách, ale naproti tomu byl zamítnut zákon o transformaci železnic.

Úspěšná byla vláda při prosazování ekologických zákonů. Z dosud deseti navržených – zákon o zákazu nakládání s genetickými modifikacemi, o hospodaření s energií, posuzování vlivů na životní prostředí, o odpadech atd. – bylo šest schváleno a čtyři jsou v různém stadiu „rozjednanosti“ včetně zákona o obalech, který čeká na své projednání v Senátu.

Jednoznačný úspěch představuje schválení zákonů směřujících k vytvoření krajů, resp. hlavního města Prahy, i novela zákona o obcích a související právní předpisy. Těmito zákony dochází k zásadní změně ve struktuře správního členění ČR.

Přijaty byly návrhy pěti vládních zákonů o státním občanství, pobytu cizinců na území ČR a azylu. Jde nepochybně o předpisy, které velmi významně mění poměry v této oblasti.

Zvláštní kapitolou je oblast zdravotnictví, resp. zdravotního pojištění, která soudě podle poměru schválených a zamítnutých, resp. zpět vzatých vládních návrhů může být označena za vládní debakl. Předloženo bylo jedenáct návrhů, mimo jiné zákon o péči o zdraví lidu, veřejném zdravotním připojištění, ochraně veřejného zdraví a veřejném zdravotním pojištění, z nichž přijat byl pouze zákon o zdravotních prostředcích, zákon o léčivech a ochraně veřejného zdraví, ovšem až na druhý pokus. Návrh zákona o veřejném zdravotním pojištění byl jednou vrácen, jednou vzat vládou zpět a nyní je ve druhém čtení. Mezitím se jej pokusili jako poslanecký návrh prosadit někteří poslanci, ovšem byl zamítnut v prvním čtení. Zákon o péči o zdraví lidu byl posléze novelizován zákonem č. 260/2001.

X. Občan a společnost

I veřejností byly pozorně sledovány legislativní změny v oblasti justice, resp. soudního řízení. Zde byla vláda relativně velmi úspěšná, neboť byla přijata rozsáhlá novela občanského soudního řádu a související právní předpisy. Byl schválen i zákon o veřejných dražbách a zejména návrh zákona o soukromých exekutorech, jehož dopad je očekáván možná až s přehnanými nadějemi. Změny v občanském soudním řádu jsou tak hluboké, že je lze označit za historické. Totéž platí o trestním řádu, kde po prvním neúspěchu stihla vláda předložit další návrh. Ten byl poměrně hladce Parlamentem schválen a nabývá účinnosti 1. 1. 2002. Tímto dnem začne po zhruba padesáti letech fungovat podstatně odlišný systém trestního řízení a dlužno připustit, že je nemálo těch, kteří mají o úrovni tohoto fungování velmi skeptické představy. Ke změnám, byť nikoliv podstatným, došlo i v trestní zákoně. Tam ovšem a bohužel spíše v důsledku poslaneckých hrátek než díky vládní iniciativě.

Poměrně rozsáhle byl novelizován zákoník práce.

Pokud jde o další oblasti veřejné správy, pak došlo např. k přijetí zákona o vysokých školách, zákona o zadávání veřejných zakázek, byl schválen tiskový zákon, který přes všechny výhrady je nepochybně normou významně modernější než předchozí zákon, starý více než 30 let. Byly přijaty nové zákony upravující rozhlasové a televizní vysílání. Ve vztahu ke změnám televizních předpisů se to ovšem dalo za událostí, pozorovatelných i z druhého konce světa. Krokem vpřed, byť učiněným poněkud diskutabilním způsobem, je schválení zákona o ochraně osobních údajů. Již naprosto neudržitelnou situaci vyřešilo přijetí zákona o majetku ČR, který nahradil zcela nepoužitelnou vyhlášku o hospodaření s národním majetkem z roku 1988.

Nově byl zřízen i institut veřejného ochránce práv, což lze, minimálně z pohledu vlády, hodnotit jako jednoznačný úspěch, ať už se na smysl zřízení tohoto úřadu díváme jakkoliv.

Jak již bylo konstatováno, měněn byl, a to poměrně často, zákon o konkursu a vyrovnání. Z vnějšího pohledu se zdá, že zákonodárce si ještě do této chvíle neujasní, kdo má mít v konkursu hlavní slovo, jestli soud nebo správce konkursní podstaty anebo věřitelé, takže zákon je měněn podle toho, která skupina zrovna nejúčinněji lobbuje.

Za důležité považují přijetí zákona o sociálně-právní ochraně dětí, neboť jde o velice důležitou normu, podstatně rozšiřující škálu možností ochrany dětí před negativními vlivy včetně týrání.

Novelizován byl občanský zákoník, do něhož byla vložena část upravující tzv. spotřebitelské smlouvy, tj. speciální druh smluv, v nichž na jedné straně stojí fyzická osoba, zákazník-spotřebitel, a na druhé straně obchodník, který se prodejem zabývá po živnostensku. Smyslem speciální úpravy takových smluv je posílit postavení spotřebitele, který je vnímán jako slabší partner. Sama o sobě je zvýšena ochrana spotřebitele obecním evropským trendem a zřejmě i na místě, i když v některých případech již jde o poměrně značné protektorství skoro předpokládající, že spotřebitel je prakticky nesvéprávný. S ochranou spotřebitele souvisí nově přijatý zákon o technických požadavcích na výrobky, zákon o podmínkách spotřebitelského úvěru a zřejmě i zákon o podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu.

Ke změnám, jejichž cílem bylo zpřesnit úpravu, zejména pokud šlo o obchodní společnosti, došlo v obchodní zákoně.

Možná ne příliš vnímaný, ale důležitý je zákon o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem z roku 2000, na jehož základě je židovským komunitám i fyzickým osobám vrácen majetek, odňatý v období od 29. 9. 1938 do 8. 5. 1945, který měl v držení stát.

V Parlamentu je nyní projednáváno několik dalších významných návrhů zákonů. Mimo jiné zákon o omezení plateb v hotovosti, zákon o soudcích, zákon o českých drahách, opět zákon o veřejném zdravotním pojištění a opět zákon o zbraních a střelivu. Navrhovány jsou i další změny v občanském soudním řádu, občanském zákoníku, trestním zákoně. Vláda navrhuje také zákon o vojenských veteránech, o finanční prokuratuře a o soudním řádu správním, který by měl vytvořit podmínky pro úplné přezkoumání správních rozhodnutí včetně vzniku Nejvyššího správního soudu.

Ve výčtu nebyl uveden zákon o svobodném přístupu k informacím (zák. č. 106/1999 Sb.) a zákon o elektronickém podpisu (zák. č. 227/2000 Sb.) U obou jde sice o značné novum, v případě zákona o elektronickém podpisu dokonce i o jistou kuriozitu, neboť touto úpravou jsme předběhli i mnoho vyspělých ze-

X. Občan a společnost

mi, nejde však o návrhy vládní, ale senátní v případě zákona o svobodném přístupu k informacím a poslanecký ve druhém případě.

Je jisté jednou věcí existence nových zákonů a novel a druhou věcí jejich zpracování, věcně i formální, a jak jsem již psal, i jejich slučitelnost s normami EU. V posledním z těchto hledisek si netroufám být arbitrem, jen musím potvrdit, že v řadě případů se zdá být akceptace směrnic EU spíše přáním zákonodárce než realitou. Jinde se zase zdá, že mnohde je výklad směrnic a tedy toho, co by mělo být přeneseno do našich norem, buď zbytečně rigidní, anebo nepřesný. Výsledkem jsou pak normy zbytečně přísné anebo obtížně srozumitelné. Příkladem může být zákon o ochraně osobních údajů č. 101/ 2000 Sb. Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 95/46 ES ze dne 24. 10. 1995 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním údajů a volným pohybem těchto údajů výslovně hovoří o tom, že se vztahuje na zpracování údajů, pouze „pokud jsou automatizovány nebo pokud jsou zpracované údaje obsaženy nebo mají být obsaženy v kartotéce uspořádané podle zvláštních hledisek týkajících se osob, aby byl umožněn snadný přístup k dotčeným údajům“ (čl. 15). Toto kritérium nebylo do našeho zákona přeneseno, zákonodárce se pokusil je nahradit úpravou vylučující ze zákona nahodilé shromažďování údajů. Výsledkem bylo, že – doslovně vyloženo – by se měl vztahovat na každého, kdo je nucen shromažďovat takové osobní údaje. Takže začal hon na advokáty, lékaře, které snad zachránila novela zákona, ale pořad zůstává nejasný, zda se zákon vztahuje např. na školy, evidující údaje o svých žácích, obchodní domy a obchodníky vůbec, pokud evidují osoby přistížené při krádeži apod. Obdobně novela obchodního zákoníku, která se honosila přídomkem evropská, způsobila kvůli nešťastným formulacím na počátku roku takovou paniku, že bylo nutné pro podnikatele vydávat speciální tiskové informace o tom, co v zákoně je a co tam není, přesněji jak by neměl být vykládán. Přesto je však třeba přiznat, že nejsou-li vždy přijaté právní předpisy zcela v souladu s komunitárním právem, nepochybně se mu blíží v míře, která je zřejmě pro EU přijatelná.

Skoro o každém z přijatých zákonů či o každé z novel by bylo možné zpracovat samostatný rozbor, který by svým rozsahem přesáhl rozměry tohoto článku. Je totiž jednou věcí, nakolik si EU na základě rámcové informace „odškrtné“ existenci další požadované normy a nakolik se tato norma dá použít jako právní instrument, nakolik je srozumitelná a v souladu s jinými právními předpisy. V tomto směru nelze současnou situaci považovat za uspokojivou. Zákony jsou tvořeny a přijímány ve spěchu, který je možná pochopitelný vzhledem k postupu rozhovorů o přijetí do EU, ale neslučitelný s požadavkem na vznik kvalitního zákona. Zákony jsou prostě jen dobré nebo rychlé. My máme vesměs ty druhé.

Nedá se ale asi říct, že by to byl problém výhradně této vlády. Kvalitní legislativci nejsou, resp. jich je málo, což byl problém nejen této vlády, ale i vlády předchozí a jistě i budoucí. ČSSD zřejmě většinu svého programového prohlášení, pokud jde o slibované zákony, splnila. Alespoň nominálně. Ještě tak asi dalších pět let se bychom se měli s přijatými zákony seznamovat a objevovat jejich přednosti a nedostatky. Tradice opakovaných novelizací ale takovou možnost v podstatě vylučuje, takže pokud se něco zásadního nezmění, budeme žít od novely k novele a právní vědomí obyvatel bude i nadále upadat. Bylo zřejmě nutné vyprodukovat většinu přijatých zákonů. Ale teď by měla přijít vládní garnitura, která legislativní proces pokud možno zpomalí a bude se věnovat vyhodnocení dosavadních úprav a dlouhodobější přípravě takových legislativních změn, jež by co možná nejvíc chyb a nedostatků odstranily. Garnitura, která dá prostor diskusi o rekodifikaci zásadních právních předpisů, tedy především občanského a s tím souvisejícího obchodního práva, trestního práva a obou druhů soudního, civilního i trestního. Nejsem si ale jist realností a splnitelností mého přání.

JUDr. Tomáš Sokol, advokát

Více informací:

Měsíčník Právní rádce (www.pravniradce.ihned.cz)

www.psp.cz

www.mvcr.cz/sbirka

X. Občan a společnost

Sociální ochrana

Sociální ochrana v ČR je tvořena třemi základními systémy: sociálním pojištěním, státní sociální podporou a systémem sociální péče. Sociální pojištění představuje zajištění potřeb občanů v souvislosti se ztrátou příjmu z výdělečné činnosti v případě mateřství, nemoci, ošetřování člena rodiny, invalidity, stáří a ztráty živitele. Systém zahrnuje nemocenské a důchodové pojištění. Státní sociální podpora představuje pomoc státu zejména rodinám s dětmi. Tento systém sjednotil sociální dávky, roztržité v jiných systémech, a zavedl nové dávky, které umožňují reagovat na vybrané sociální situace, zejména na nízkou příjmovou úroveň domácností. Sociální pomoc je poskytována občanům, jejichž životní potřeby nejsou dostatečně zabezpečeny a s ohledem na zdravotní stav, věk či z jiných vážných důvodů si tyto příjmy nemohou zvýšit. Většina dávek sociální pomoci je vázána na sociální potřebnost osob, tzn. nedosahují-li příjmy úrovně životního minima.

Tab. č. X/1

Podíl výdajů na sociální ochranu na HDP (v %)

	1989	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sociální pojištění	8,8	10,3	9,1	9,3	9,8	10,0	10,7	10,8	11,5	11,9
důchody	7,4	8,6	7,6	7,6	8,1	8,3	9,2	9,4	9,9	10,0
nemocenské	1,4	1,3	1,2	1,4	1,5	1,4	1,2	1,1	1,1	1,4
nezaměstnanost	0,0	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6
Státní sociální podpora	2,1	2,5	2,1	2,0	1,9	1,8	1,8	1,6	1,7	1,7
Sociální péče	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6
Sociální výdaje celkem	11,4	13,1	11,5	11,6	12,0	12,1	12,8	12,8	13,7	14,2
Výdaje na zdravotnictví	4,8	5,2	6,4	6,1	6,2	5,8	6,0	6,1	6,0	6,1
ÚHRNEM soc.+zdrav.	16,2	18,3	17,9	17,7	18,2	17,9	18,8	18,9	19,7	20,3

Příjmy a výdaje sociálního pojištění

Dávky z titulu sociálního pojištění (důchody, nemocenské, dávky v nezaměstnanosti), dosáhly v roce 2000 (včetně správních nákladů) 222 mld. Kč (tab. č. X/194). Představuje to 12 % hrubého domácího produktu a 84 % všech výdajů na sociální ochranu bez výdajů na zdravotní péči. Poprvé nevznikl v systému sociálního pojištění přebytek, jak tomu dosud bylo ve všech předcházejících letech. Vybrané pojistné bylo nižší než výdaje o 6,5 mld. Kč, zatímco v letech 1993 – 1998 přebytky byly v rozmezí 10 až 20 mld. Kč ročně. Bylo to způsobeno deficitem důchodového účtu v rozsahu téměř 20 mld. Kč, zatímco fond zaměstnanosti byl opět aktivní 13 mld. Kč a náklady na nemocenské pojištění byly plně kryty z pojistného.

Výběr pojistného se v roce 2000 zvýšil o 5,4 % (+11,3 mld. Kč). Roční přírůstek nedoplatků o 3,1 % ročního inkasa je nejlepší výsledek od roku 1995. Podíl výdajů na sociální pojištění na hrubém domácím produktu (tab. č. X/192) se v roce 2000 v porovnání s rokem 1999 zvýšil o 0,49 %, z toho u nemocenského o 0,37 %. Obnovila se tím váha tohoto druhu pojištění na HDP z let 1994 – 1996.

Celkové výdaje na sociální ochranu v roce 2000 vzrostly o 26,7 mld. Kč; znamenalo to nárůst podílu těchto výdajů na hrubém domácím produktu o 0,6 %, z 19,7 na 20,3 %. Výrazný růst podílu byl zaznamenán u nemocenského pojištění (o 0,37 %), kde se jednalo o vyrovnání dlouhodobého zaostávání. Mírně (o 0,06 až 0,08 % bodu) rostl podíl nákladů na důchody, nezaměstnanost, sociální péči a zdravotnictví. Podíl státní sociální podpory klesl.

X. Občan a společnost

Tab. č. X/2

Sazby pojistného na sociální a zdravotní pojištění a politiku zaměstnanosti (v procentech z vyměřovacího základu)

	zdravotní pojištění	nemocenské pojištění	důchodové pojištění	politika zaměstn.
zaměstnanec	4,5	1,1	6,5	0,4
zaměstnavatel	9,0	3,3	19,5	3,2
OSVČ	13,5	4,4 *	26,0	3,6

Pozn.: * osoba samostatně výdělečně činná se od roku 1994 účastní nemocenského pojištění dobrovolně

Tab. č. X/3

Příjmy a výdaje sociálního pojištění (v miliardách Kč)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	rozpočet 2001*
Vybrané pojistné									
důchody	83	101,6	120,9	134,7	147,2	156,3	161,8	170,5	173,8
nemocenské pojištění	14,5	17,8	20,7	22,2	24,4	26	27,7	28,1	29
nezaměstnanost	12,1	11,1	13,3	18,2	20,3	21,6	22,4	23,6	23,7
ÚHRNEM	109,6	130,5	154,9	175,1	191,9	203,9	210,9	222,2	226,5
Výdaje na dávky									
důchody	76,6	88,2	109,8	127,6	151,1	166,1	177,8	186,9	197,8
nemocenské dávky	12	16,7	19,7	22,1	19,8	18,6	19,3	27,3	28,7
nezaměstnanost	2,2	2,6	2,4	2,7	4	5,1	7,7	9,1	10,1
ÚHRNEM	90,8	107,5	131,9	152,4	174,9	189,8	204,8	223,3	236,6

Pozn.: * bez ozbrojených složek a dávek vyplácených do ciziny

Vývoj starobního důchodu

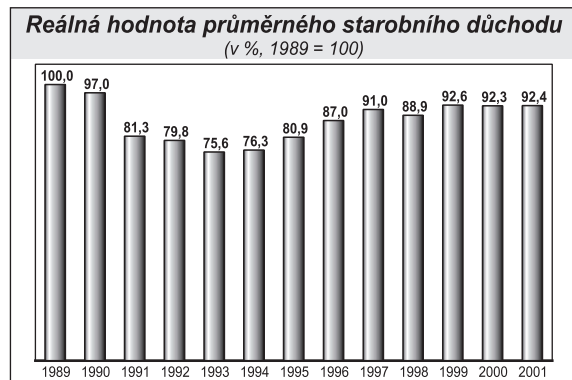
Starobní důchod dosáhl v ročním průměru v roce 2000 částky 5962 Kč a v prosinci tohoto roku 6296 Kč. V ročním průměru vzrostl důchod o 240 Kč, tj. o 4,2 %. To při zvýšení životních nákladů domácností nepracujících důchodců znamenalo malý pokles jeho kupní síly (0,5 %). V červenci 1998 chybělo průměrnému starobnímu důchodci v cenách tehdy platných pro dosažení původní kupní síly z roku 1989 592 Kč a v březnu 2001 stále ještě 470 Kč. Vyjádřeno relací ke kupní síle roku 1989 tato vzrostla pouze o 2,6 bodu na 93 %. Nejvyšší byla úroveň dosažená v druhé polovině roku 1999 (94,5 až 95,4 procenta) a při valorizaci v prosinci 2000 (95,7 %).

V průběhu roku 2000 se relace starobního důchodu ke mzdě (graf č. X/2) nezlepšila, ale v poměru k čisté průměrné mzdě klesla z 57,5 na 56,4 %. V roce 2001 pokles relace pokračoval a starobní důchod představoval v průměru 55 % čisté mzdy. Vyjádřeno k hrubé mzdě byl v roce 2000 průměrný starobní důchod ve výši 44,2 %. V roce 2001 se tato relace snížila na 43,1 %.

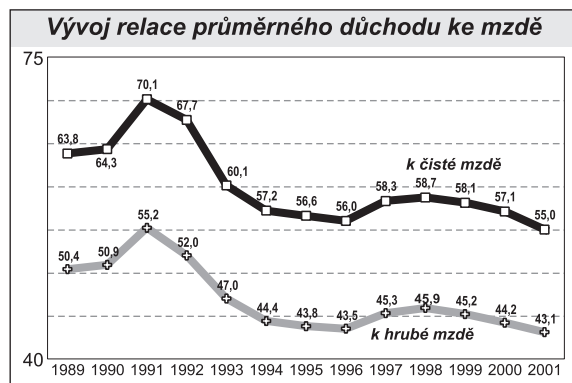
Počet nově přiznaných starobních důchodů vzrostl v roce 2000 o 79 tisíc, z toho bylo 47 tisíc, tj. téměř 60 %, předčasných. Celkově počet vyplácených starobních důchodů vzrostl pouze o 29 tisíc. V průběhu roku se vedle starobních důchodů zvýšil pouze počet částečných invalidních důchodů (o 4,3 tisíce). Naopak výrazně klesl počet sólo vdovských případně vdoveckých důchodů (o 6,8 %) a též poměrných

X. Občan a společnost

Graf č. X/1

Graf č. X/2

starobních důchodů (o 6,2 %). Klesl rovněž počet sirotčích důchodů (o 3,5 %) a poměrných invalidních důchodů (o 1 %). Úhrnně se počet důchodců zvýšil z 2548 na 2568 tisíc, tj. pouze o 0,8 %.

Další růst počtu předčas-
ných důchodů omezi zpřísnění
podmínek od července 2001.
Zvýšila se redukce procentní
výměry předčasného starobní-
ho důchodu, a to na 1,3 % vý-
počtového základu (místo do-
savadního 1 %) za každých
i započatých 90 kalendářních
dní z doby od přiznání důchodu
do dosažení důchodového vě-
ku u dočasně zkrácených dů-
chodů, tj. přiznání z důvodu ne-
zaměstnanosti nebo pobírání
částečného nebo plného inva-
lidního důchodu. Trvale zkráce-
né důchody, tj. přiznání důcho-
du až o 3 roky před dosažením
důchodového věku, se sníží
procentní výměra důchodu
o 0,9 % výpočtového základu
(místo dosavadních 0,6 %, resp. 0,3 %). Na druhé straně
bylo zvýhodněno odkládání od-
chodu do důchodu, kdy místo
dosavadního 1 % výpočtového
základu náleží od 1. 7. 2001
1,5 % tohoto základu za kaž-

dých 90 kalendářních dní výdělečné činnosti po dosažení důchodového věku bez pobírání starobního důchodu.

Dávky nemocenského pojištění

Na nemocenské dávky bylo v roce 2000 vydáno 27,8 mld. Kč, což bylo velmi výrazné zvýšení (o 40 %) v porovnání s rokem 1999. V reálném vyjádření je však dosud objem nemocenských dávek o 12 % nižší než v roce 1989, přestože celkový reálný objem všech sociálních příjmů i průměrná reálná mzda je již o 5 až 6 % vyšší. Na zvýšení měla vliv od října 1999 úprava maximálních hranic denního vyměřovacího základu, ze kterého se nemocenské dávky odvozují. Obavy z výrazného nárůstu nemocnosti u zaměstnanců s průměrnými příjmy se však nepotvrdily (tab. č. X/t95). I když při mzdě 12 až 20 tisíc se zvýšila míra nemocnosti o 1 – 1,7 bodu, její úroveň se pohybovala okolo průměru. V 1. pololetí 2001 bylo na nemocenských dávkách vydáno 16,7 mld. Kč (bez ozbrojených složek), což je o 7 % více než ve stej-

X. Občan a společnost

ném období 2000. Hlavní vliv na tento nárůst měla každoroční valorizace redukčních hranic denního výdělku i poměrně rychlý růst mezd v prvním pololetí 2001. O více než jednu pětinu se v první polovině roku 2001 meziročně zvýšil objem vyplacených prostředků na podporu při ošetřování člena rodiny.

Tab. č. X/4

Vývoj základních ukazatelů nemocenského pojištění

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Průměrné procento pracovní neschopnosti	6,2	6,05	6,3	5,8	6,0	6,4
Počet případů PN/100 nem.pojištěných	91,9	85,8	86,7	79,2	83,3	84,4
Průměrná doba trvání 1 prac.neschopnosti	24,4	25,8	26,3	26,8	26,1	28,0

Problémy nezaměstnanosti

Výdaje na politiku zaměstnanosti včetně správních nákladů v roce 2000 vzrostly z 9,4 na 10,7 mld. Kč, tj. výrazně pomaleji než v roce 1999. Jejich podíl na hrubém domácím produktu je však nadále velmi malý a dosáhl pouze 0,6 %. Zvýšily se pouze výdaje na aktivní politiku zaměstnanosti a dosáhly za rok 2000 3,4 mld. Kč, což bylo o 76 % více než v roce 1999. Na společensky účelná pracovní místa byla vynaložena 1 mld. Kč a jejich počet vzrostl za 2 roky 3,5krát. Náklady na pracovní místa pro absolventy a mladistvé se zvýšily o 17 % a místa v chráněných dílnách pro zdravotně postižené o 35 %. Počet rekvalifikovaných vzrostl v roce 2000 o 45 %. Výdaje na veřejně prospěšné práce vzrostly o 57 %. Celkově bylo do programů aktivní politiky zaměstnanosti zařazeno 93 tisíc uchazečů o zaměstnání. Proti roku 1999 je to růst o 26 tisíc.

Počet evidovaných uchazečů o práci v celoročním průměru se v roce 2000 zvýšil o 21 tisíc (+5 %), avšak od října 2000 začal klesat. Pokles pokračoval i v 1. pololetí 2001. K 31. 10. 2001 bylo v evidenci úřadů práce 437,2 tisíce osob, což je o 7,8 tisíce osob méně než v říjnu 2000. Z celkového počtu registrovaných nezaměstnaných v říjnu 2001 bylo 52,1 % žen (227,7 tisíce osob) a 13,6 % občanů se změněnou pracovní schopností (59 tisíc) a 14,2 % absolventů škol (62 tisíc osob).

Celostátně je míra nezaměstnanosti dosud vysoká (v říjnu 2001 činila 8,4 %) a ve 12 okresech pokračovala 12 %. Nejvyšší vykazovaly okresy Most (21 %), Karviná (17,8 %), Ostrava-město (16,1 %), Teplice (16 %), Chomutov (15,8 %) a Louny (15,7 %). Nejnižší míra nezaměstnanosti byla zaznamenána v okresech Praha-západ, Praha-východ (oba po 3 %), Pelhřimov (3,1 %), Benešov (3,3 %), Praha (3,4 %) a Mladá Boleslav (3,9 %).

Negativním jevem však je, že dosud neklesá počet nezaměstnaných po dobu delší 6 měsíců, kteří již vyčerpali nárok na podporu. Koncem roku 2000 jich bylo 293 tisíc a do března počet stoupl na 299 tisíc, což bylo již 66 % všech nezaměstnaných. V říjnu 2001 pobíralo dávky v nezaměstnanosti 36 % všech osob vedených v evidenci.

Průměrná výše hmotného zabezpečení v nezaměstnanosti dosáhla v roce 2000 2781 Kč a byla o 252 Kč měsíčně vyšší než v roce 1999. Její podíl na průměrné čisté mzdě byl však nadále velmi nízký (26,3 %) a v porovnání se stavem před rokem se změnil jen málo (+0,8). Podpora v nezaměstnanosti v průměru představovala 81 % životního minima samostatně žijícího jednotlivce, což znamená zlepšení této relace za 2 roky o 11 %. V 1. pololetí 2001 vzrostla průměrná částka podpory v nezaměstnanosti oproti stejnému období 2000 o 18 % (tj. o 465 Kč) na 2975 Kč měsíčně.

X. Občan a společnost

Státní sociální podpora

Podíl dávek státní sociální podpory, které jsou v rozhodující míře určeny rodinám s dětmi, na hrubém domácím produktu klesl z 2,5 – 2,6 % v letech 1990 – 1992 na 2,0 – 2,1 % v letech 1993 – 1994. Dále se snížil po zavedení adresného systému výplaty přídatku na dítě v letech 1998-2000 na 1,7 %. V reálném vyjádření je objem těchto dávek o 32 % menší než v roce 1989. V roce 2000 klesl o 1,4 % a byl jen o 1 % vyšší než v roce 1998 (tab. č. X/t96).

Na základě údajů rodinných účtů zaměstnanců s dětmi bylo v roce 2000 v průměru měsíčně na dítě v rámci přídatku a sociálního příplatku vyplaceno 522 Kč měsíčně, což představuje pouze 42 % reálné úrovně roku 1989. Přitom se však kupní síla těchto dávek v roce 2000 v porovnání s rokem 1998 zvýšila o 15 %. Byl to především důsledek obnovení hranice příjmu pro výplatu přídatku na dítě, jejího posunu z 2,2 na trojnásobek životního minima domácnosti. Díky tomu se míra čerpání přídatku na dítě zvýšila za rok ze 73 na 78 % a na této úrovni setrvala i v roce 2000.

U modelové úplné rodiny se 2 dětmi, ve které oba rodiče pracují a dohromady pobírají 2 čisté průměrné mzdy, se podíl základních sociálních dávek pro děti na jejich mzdě snížil z 13 % v roce 1989 a 14 až 20 % v letech 1990 – 1995 na pouhých 6 % v roce 2000. Všechna dosavadní opatření v oblasti státní sociální podpory dosud nezlepšila příjmovou situaci rodin s dětmi a průměrnými příjmy.

Přídatek na dítě v průměru v roce 2000 pobíralo (včetně zpětného čerpání) 2055 tisíc dětí, tj. 83,5 % všech dětí. Maximálního počtu bylo dosaženo v červnu 2000, kdy bylo vyplaceno 2099 tisíc přídatků, to znamená, že bez něj zůstalo pouze 363 tisíc, tj. 15 % dětí. V porovnání s rokem 1999 se celková míra čerpání přídatků na dítě změnila jen v malé míře. Jejich počet v roce 2000 vzrostl o 23 tisíc dětí. Zhruba stejný podíl dětí (v průměru 84 %) pobíral přídatky i v prvním pololetí 2001.

Míra čerpání přídatku na dítě byla regionálně diferencována. V Praze tuto dávku v roce 2000 pobíralo jen 56 % všech dětí. Ve všech ostatních regionech s výjimkou středních Čech a Libereckého kraje (83 %) bylo její čerpání nadprůměrné. Nejvyšší podíl (90 – 92 %) zaznamenal Jihlavský a Olomoucký kraj. Z okresů vykázal největší podíl Jeseník, kde tuto dávku pobíraly prakticky všechny děti (97,5 %).

Vcelku bylo na přídatky na děti v roce 2000 vynaloženo 12,7 mld. Kč, což bylo reálně o 1,6 % méně než před rokem. Reálný pokles objemu vyplacených přídatků (o 3,2 %) byl zaznamenán i v 1. pololetí 2001. Hlavním důvodem reálného poklesu byla vedle nepříznivého vývoje porodnosti i ta skutečnost, že částky životního minima byly zvýšeny až od října 2001. V červnu 2001 byl přídatek na dítě vyplácen v průměrné výši 522 Kč měsíčně, tj. o 2,6 % nižší než v červnu 2000. Částky přídatku na dítě v závislosti na příjmu rodiny vyplácené v roce 2001 obsahuje tab. č. X/t97.

Sociální příplatek je významným nástrojem prevence chudoby rodin s dětmi, což se projevilo v poklesu rodin s dětmi v systému sociální péče v letech 1996 – 97 o 34 – 37 tisíc v porovnání s rokem 1995. Sociální příplatek „vytáhne“ většinu rodin s dětmi, jejichž příjmy nedosahovaly úrovně životního minima, nad tuto hranici chudoby. V průměru za rok 2000 byl sociální příplatek vyplácen na 862 tisíc dětí, tj. 35 %. Tento podíl byl o něco nižší než v roce 1999, kdy dosahoval téměř 38 %. Prakticky beze změny zůstal podíl i v prvním pololetí 2001 (34,3 %).

Regionální diferenciací podílu dětí se sociálním příplatkem je výraznější než u přídatku na dítě. Sociální příplatek vlastně mapuje podíl dětí žijících v rodinách s nízkými příjmy, neboť hranice 1,6násobku životního minima, která je podmínkou pro jeho výplatu, představuje pouze 60 – 65 % průměrného příjmu na osobu.

V Praze pobíralo sociální příplatek v roce 2000 pouze 16 % dětí. Naopak v Ústeckém kraji byl tento podíl nejvyšší (44 %). Čtyřicetiprocentní podíl překročily také kraje Olomoucký, Jihlavský a Karlovarský. Podprůměrná (30 – 32 %) byla jeho výplata v Plzeňském a Středočeském kraji. V okresech Jeseník a Bruntál pobírá tuto dávku více než polovina všech dětí (52 – 53 %). Více než 40 % z celkového počtu dětí dostává sociální příplatek v současné době v celkem 20 okresech.

X. Občan a společnost

Absolutní objem peněžních prostředků vynaložený na tuto dávku byl v roce 2000 o 0,8 % nižší než v roce 1999 (6199 mil. Kč v porovnání s 6251 mil. Kč). Průměrná výše sociálního příplatku v rodině s dětmi, která jej pobírala, stoupla z 1033 na 1088 Kč měsíčně, což znamenalo reálný růst o 1,4 %. V červnu 2001 vzrostla průměrná výše této dávky na 1119 Kč měsíčně, oproti červnu 2000 však byla o 3 % nižší. Celkový objem vyplacených sociálních příplatků poklesl v 1. pololetí 2001 reálně o 5,7 %. Vliv na tuto situaci měla na straně jedné stagnace životního minima, na druhé straně pak vyšší dynamika mezd.

Rodičovský příspěvek pobíralo v průběhu roku 2000 268 tisíc rodin pečujících o dítě do 4 let. Počet vyplacených příspěvků se za rok snížil o 7 tisíc. V obou letech bylo na něj vynaloženo 7,7 mld. Kč. Od října 2001 se zvýšila hranice příjmu, který si může rodič při současném pobírání příspěvku vydělat. Do 30. 9. 2001 nesměl čistý příjem rodiče pečujícího o malé dítě převýšit částku životního minima určenou na osobní potřeby, tj. 2190 Kč měsíčně. Od 1. 10. 2001 se tato hranice upravila na 1,5násobek částky na osobní potřeby, tj. 3480 Kč měsíčně. Lze proto předpokládat zvýšení počtu rodičů, kteří rodičovský příspěvek koncem roku 2001 pobírali.

Tab. č. X/5

Dávky státní sociální podpory (v mil. Kč)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	1. pol. 2001
Přídavek na dítě	12 770	12 193	12 495	11 493	12 474	12 748	6 403
Sociální příplatek	6 029	6 243	6 224	6 273	6 251	6 199	3 032
Příspěvek na bydlení	x	677	813	1 367	2 084	2 518	1 336
Příspěvek na dopravu	x	839	938	946	994	1 045	678
Rodičovský příspěvek	5 824	7 357	7 612	7 780	7 718	7 691	3 839
Zaopatřovací příspěvek	39	33	25	23	19	15	8
Dávky péčovské péče	111	144	154	233	315	339	179
Porodné	429	484	525	563	566	581	294
Pohřebné	329	348	331	519	543	540	272
Příspěvek na teplo	x	x	67	277	237	106	x
Příspěvek na nájemné	x	x	49	163	127	73	x
CELKEM	25 531	28 318	29 233	29 637	31 327	31 854	16 041
Podíl na HDP (%)	1,85	1,8	1,75	1,65	1,7	1,67	x

Pozn.: v roce 1997 bylo vyplaceno dalších 5 mil. Kč na dávky, na které vznikl nárok před zavedením státní sociální podpory

Tab. č. X/6

Výše přídavku na dítě v roce 2001 (v Kč měsíčně)

dítě ve věku	do 30. 9.			od 1. 10.		
	zvýšený	základní	snížený	zvýšený	základní	snížený
do 6 let	512	448	224	541	474	237
6 - 10 let	570	499	250	605	530	265
10 - 15 let	676	591	296	714	625	313
15 - 26 let	740	647	324	784	686	343

Počet příjemců příspěvku na bydlení vypláceného domácnostem s celkovým příjmem do 1,6 životního minima byl v roce 2000 téměř stejný (332 tisíc) jako v roce předcházejícím (327 tisíc). Celkové výdaje

X. Občan a společnost

na tuto dávku představovaly v roce 2000 2,5 mld. Kč, to je meziroční reálný nárůst o 16 %. Bylo to způsobeno výraznější valorizací částek životního minima určených na domácnost od dubna 2000. Ze stejného důvodu zaznamenal příspěvek pozitivní vývoj i v 1. pololetí 2001. Jeho průměrná výše vzrostla oproti 1. pololetí 2000 nominálně téměř o 12 %.

Sociální pomoc

Na dávky sociální péče vyplácené prostřednictvím okresních úřadů a pověřených obcí bylo v roce 2000 vynaloženo 11267 miliónů Kč. Bylo to o 22 % více než v roce minulém. Rychlejší nárůst zaznamenaly dávky sociální péče z důvodu sociální potřeby. Na ty bylo vynaloženo v roce 2000 9,3 mld. Kč, což znamenalo roční zvýšení o 2,6 mld. Kč. Také v roce 2000 rostly dávky sociální péče pro jednotlivce rychleji (+26 %) než pro rodiny s dětmi (+20 %) a pro staré osoby a zdravotně postižené (+9 %).

Na základě hrubého odhadu (při předpokladu průměrné velikosti domácností s dětmi 3,7 osoby a 2 dětí na domácnost) můžeme předpokládat, že při nárůstu počtu domácností s těmito dávkami z 491 tisíc v roce 1999 na 521 tisíc v roce minulém se počet osob závislých na nich zvýšil z 908 na 963 tisíc, což znamená z 8,8 na 9,3 % všeho obyvatelstva. Z toho bylo 328 tisíc dětí, tj. více než každé osmé (13,3 %). Pokud jde o podíl chudých, začíná se Česká republika již výrazně přibližovat evropskému průměru.

Hrubý odhad o rozdílné míře ohrožení chudobou poskytují údaje o výplatě dávek sociální péče podmiňovaných sociální potřebností na obyvatele podle nových krajů. V roce 2000 nominálně vzrostly na osobu vzhledem k roku 1999 na 905 Kč ročně, tj. o 168 Kč (+23 %). Přitom počet občanů v evidenci sociálně potřebných vzrostl za stejné období o 6 %. Znamená to růst částky na jednoho žadatele o 15,7 % a v reálném vyjádření o 11 %. Svědčí to o tom, že buď jsou tyto dávky pobírány v průběhu roku po delší dobu, nebo příspěvek doplňující příjmy do výše životního minima je větší.

Největší částka dávek sociální potřeby na obyvatele byla vloni vyplacena v Ústeckém (1758 Kč) a Moravskoslezském kraji (1565 Kč). Bylo to o 94 a 73 % více než celostátní průměr. Výrazně byla průměrná úroveň překročena též v Olomouckém kraji (1149 Kč – o 127 %). Nejnižší je rozsah chudinské péče v Praze (305 Kč), tj. pouze 34 % celostátního průměru. Výrazně podprůměrný podíl mají tyto dávky ještě v Jihočeském (58 %) a v Plzeňském kraji (63 %).

V 17 okresech bylo v minulém roce vyplaceno ročně na obyvatele více než 1200 Kč na dávkách sociální potřeby. Šlo o všechny okresy kraje Ústeckého a Moravskoslezského, tři z pěti okresů kraje Olo-

Tab. č. X/7

Vývoj částek životního minima (v Kč měsíčně)

Platné od	1. 1. 1996	1. 10. 1996	1. 7. 1997	1. 4. 1998	1. 4. 2000	1. 10. 2001
Částky určené na osobní potřeby						
dítě ve věku do 6 let	1 320	1 410	1 480	1 560	1 600	1 690
od 6 do 10 let	1 460	1 560	1 640	1 730	1 780	1 890
od 10 do 15 let	1 730	1 850	1 940	2 050	2 110	2 230
od 15 do 26 let	1 900	2 030	2 130	2 250	2 310	2 450
ostatní osoby	1 800	1 920	2 020	2 130	2 190	2 320
Částky určené na nezbytné náklady na domácnost						
domácnost 1 členná	860	970	1 020	1 300	1 580	1 780
2 členná	1 130	1 270	1 330	1 700	2 060	2 320
3-4 členná	1 400	1 570	1 650	2 110	2 560	2 880
5 a více členná	1 580	1 770	1 860	2 370	2 870	3 230

X. Občan a společnost

mouckého (Jeseník, Přerov a Prostějov) a Hodonín z kraje Jihomoravského. Nejvyšší částky, které byly dvojnásobné a větší v porovnání s celostátním průměrem, byly vyplaceny v okresech Most (2409 Kč), Chomutov (1893 Kč), Louny (1826 Kč) a Karviná (1791 Kč).

Naopak ve 20 okresech částka na chudinskou péči na obyvatele ročně nepřekročila 600 Kč, tj. 67 % v průměru. Jedná se o většinu okresů kraje Jihočeského a Plzeňského, polovinu okresů kraje Středočeského včetně Prahy. Mimo tyto regiony byly takové nízké částky vyplaceny ještě v okresech Pelhřimov, Jičín, Brno-venkov a Pardubice.

Vůbec nejnižší výplata těchto dávek, což lze chápat jako nejmenší míru ohrožení chudobou, byla v roce 2000 v okresech Praha-východ, Praha, Praha-západ, Mladá Boleslav a České Budějovice. Vyplacené částky na osobu ročně se v těchto okresech pohybovaly mezi 237 – 399 Kč, tj. jen 26 – 44 % celostátního průměru.

Po výrazném nárůstu výdajů na dávky sociální péče v letech 1999 (meziročně nominálně + 39,5 %) a 2000 (+ 22 %) pokleslo v 1. pololetí 2001 výrazně tempo jejich růstu. Oproti stejnému období v roce 2000 bylo na těchto dávkách vyplaceno pouze o 3,4 % více, tj. o 201 mil. Kč. Reálně poklesl objem prostředků o 1,1 %. Tento vývoj byl zřejmě ovlivněn dynamikou růstu příjmů domácností, zejména z pracovní činnosti spojenou s poklesem nezaměstnanosti.

Doc. Ing. Miroslav Hříšl, Csc., Ing. Hana Popelková,
autoři jsou odbornými spolupracovníky týdeníku **SONDY**

Vývoj mezd a platů

Průměrná nominální mzda v podnikatelské sféře v roce 2000 ve srovnání s r. 1999 vzrostla o 7,7 % (reálně o 3,9 %) a podobný nebo dokonce ještě příznivější meziroční růst lze očekávat i v roce 2001 (nominálně o cca 8,7 %, reálně o cca 3,8 % – při odhadovaném růstu inflace o 4,7%).

Standardním nástrojem pro sjednávání mzdových podmínek se obdobně jako v zemích Evropské unie postupně stávají kolektivní smlouvy. Například z celkového počtu uzavřených podnikových kolektivních smluv (dále jen PKS) bylo v hodnoceném období sjednáno ustanovení o mzdovém vývoji:

- v roce 1999 v 67,5 % PKS
- v roce 2000 v 73 % PKS
- pro rok 2001 bylo takové ustanovení obsaženo již v 76,8 % PKS.

Nejrozšířenější formou dochody o mzdovém vývoji je zvyšování průměrné nominální mzdy. V roce 2001 je takový závazek obsažen ve 40,5 % PKS (což ve srovnání s rokem 2000 představuje nárůst o 9 %).

Dále z hlediska četnosti následuje dohoda: o zvýšení mzdových tarifů, udržení reálné mzdy, zvýšení průměrné reálné mzdy a zvýšení celkového objemu mzdových prostředků.

Tab. č. X/8

Vývoj průměrné nominální a reálné mzdy v národním hospodářství ČR

Rok	1999	2000	2001 (odhad)
Průměrná měsíční hrubá mzda (Kč)	12 666	13 490	14 745
Index nominální mzdy meziroční (%)	-	106,5	109,3
Index spotřebitelských cen meziroční (%)	-	103,9	104,7
Index reálné mzdy meziroční (%)	-	102,5	104,4

Pramen: ČSÚ

X. Občan a společnost

Tab. č. X/9

Vývoj průměrné nominální a reálné mzdy v podnikatelské sféře

Rok	1999	2000	2001 (odhad)
Průměrná měsíční hrubá mzda (Kč)	12 953	13 946	15 159
Index nominální mzdy, meziroční (%)	-	107,7	108,7
Index spotřebitelských cen, meziroční (%)	-	103,9	104,7
Index reálné mzdy, meziroční (%)	-	103,7	103,8

Pramen: ČSÚ

Tab. č. X/10

Vývoj průměrné nominální a reálné mzdy v nepodnikatelské sféře

Rok	1999	2000	2001 (odhad)
Průměrná měsíční hrubá mzda (Kč)	11 733	12 060	13 229
Index nominální mzdy meziroční (%)	-	102,8	109,7
Index spotřebitelských cen meziroční (%)	-	103,9	104,7
Index reálné mzdy meziroční (%)	-	98,9	104,7

Pramen: ČSÚ

Tab. č. X/11

Vztah průměrné nominální mzdy v podnikatelské a nepodnikatelské sféře

Rok	1999	2000	2001 (odhad)
Podnikatelská sféra (Kč)	12 953	13 946	15 159
Nepodnikatelská sféra (Kč)	11 733	12 060	13 229
Rozdíl v Kč	-1220	-1886	-1930
Podíl: nepodnik./podnikatel. (%)	90,6	86,5	87,3

sedlní období vcelku uspokojivý. Problém je v tom, že kategorie průměrné mzdy nevypovídá nic o diferenciaci mezd, tj. o tom, kolik % zaměstnanců pobírá mzdu na úrovni celostátního průměru, kolik je pod tímto průměrem a kolik nad.

Pokud chceme znát pravdu, je nutné nahlédnout do struktury této mzdy. K datu zpracování informace jsou k dispozici aktuální údaje o struktuře mzdy zaměstnanců podnikatelské sféry za I. až III. čtvrtletí 2001 (výstup ISPV).

Z výše uvedeného přehledu je patrné reálné rozložení mezd v ČR. Je nutné podotknout, že diferenciace mezd se neustále zvyšuje.

Vývoj průměrných platů v nepodnikatelské sféře je velice nerovnoměrný. Po výrazném propadu reálných platů v roce 1998 (v rámci realizace tzv. balíčků) došlo sice v roce 1999 k nárůstu o 10,8 %, rok 2000 však přinesl další zmrazení prostředků na platy a tedy i další propad reálných mezd.

Tento vývoj se velice negativně odráží i na vztahu mezd zaměstnanců podnikatelské a nepodnikatelské sféry. V roce 2001 vzrostla sice reálná mzda, ale ve vztahu k jednotlivým skupinám zaměstnanců jde o velice diferencovaný růst. Od prvního ledna 2001 došlo obecně ke zvýšení tarifních platů o 6 % s tím, že určitým skupinám, a to odborným zdravotnickým pracovníkům, pedagogickým pracovníkům a části zaměstnanců obcí bylo přiznáno další navýšení tarifů. U zdravotnických pracovníků o 8 %, u pedagogických pracovníků o 10 % a u zaměstnanců obcí o 25, a to přiznáním zvýšené platové stupnice. Zvýšení je odvozováno od úrovně nejvyššího platového tarifu v příslušné platové třídě.

Relace průměrného platu zaměstnanců v nepodnikatelské sféře k průměrné mzdě v podnikatelské sféře se každoročně zhoršuje a v roce 2001 lze očekávat rozdíl vyšší než 1900 Kč měsíčně.

Z výše uvedeného přehledu dynamiky vývoje průměrné nominální mzdy lze dojít k závěru, že celkový vývoj mezd v ČR je za po-

X. Občan a společnost

Minimální mzda v České republice byla zavedena v únoru 1991, a to nařízením vlády č. 99/1991 Sb., o minimální mzdě, jako jeden ze základních institutů záchranné sociální sítě. Výše minimální mzdy činila 2000 Kč měsíčně, resp. 10,80 Kč/hod. Od roku 1992 je institut minimální mzdy (jako nejnižší cena práce) stanoven zákonem s tím, že vláda je zmocněna vydat nařízení vlády, které stanoví výši a bližší podmínky pro poskytování minimální mzdy (zákoník práce § 111).

Do roku 1999 se minimální mzda valorizovala spíše sporadicky. Situace se změnila přijetím Programového prohlášení vlády v roce 1998, ve kterém se vláda zavázala „postupně zvýšit minimální mzdu nad úroveň životního minima“. Dalším mezníkem byla dohoda sociálních partnerů a Radou hospodářské a sociální dohody schválený „Harmonogram postupného zvyšování minimální mzdy“. Výše uvedená tabulka

ukazuje výsledek. V roce 1991 byla čistá hodnota minimální mzdy o 28,8 % vyšší než životní minimum pro samostatně žijící osobu. Pak se na dlouhou dobu propadla pod jeho úroveň. V roce 2000 byla čistá hodnota minimální mzdy prakticky totožná s výší životního minima. Počátkem roku 2001 byla vyšší o 11,2 % a po poslední úpravě, která nabyla účinnosti prvního ledna 2002, bude o 15 % vyšší než hodnota životního minima pro samostatně žijící osobu.

Tab. č. X/12

Průměrná nominální měsíční mzda v podnikatelské sféře ČR, její složky, diferenciacíe a odpracovaná doba

Průměrná nominální měsíční mzda	16 678 Kč
Odpracovaný čas zaměstnance	
průměr	145,4 hod/měs.
podíl přesčasu	3,60 %
Diferenciace	
D1 * – 1. decil	8 603 Kč/měs.
Medián	14 355 Kč/měs.
D10 ** – 10. decil	25 126 Kč/měs.
Složky mzdy	
základní (tarifní) mzda	64,70 %
příplatky a doplatky	6,70 %
prémie a odměny	16,60 %
jiné složky mzdy	0,70 %
náhrady mzdy	11,30 %

Pozn.: * první decil znamená, že 10 % zaměstnanců má průměrnou nominální měsíční mzdu nižší než 8303 Kč

** desátý decil, že 10 % zaměstnanců má průměrnou nominální měsíční mzdu vyšší než 25 126 Kč.

V systému ISPV je průměrná nominální měsíční mzda vypočtená dle § 17 zákona č. 1/1992, o mzdě, ve znění pozdějších předpisů.

Tab. č. X/13

Minimální mzda a její vztah k životnímu minimu samostatně žijící osoby

	1.1. 1999	1.7. 1999	1.1. 2000	1.7. 2000	1.1. 2001	1.1. 2002
hrubá min. mzda v Kč	3250	3600	4000	4500	5000	5700
čistá min. mzda v Kč	2844	3114	3412	3783	4194	4715
život. min. samost. os. v Kč	3430	3430	3430	3770	3770	4100
rozdíl (MM - ŽM) Kč	-586	-316	-18	14	424	615
podíl MM a ŽM	82,92	90,78	99,47	100,37	111,2	115

X. Občan a společnost

Životní minimum je podle zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů, společensky uznanou hranicí příjmů, pod níž nastává stav hmotné nouze. Je stanoveno jako úhrn částek, které se považují za potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb jednotlivých osob v domácnosti, a částky považované za potřebnou k zajištění nezbytných nákladů na domácnost.

Ing. Helena Čornejová, odborná spolupracovnice týdeníku SONDY

Více informací:

Týdeník SONDY (www.tydenik-sondy.cz)

Zdravotnictví

Reforma systému českého zdravotnictví započala po roce 1989. Jejím hlavním cílem bylo získat více finančních prostředků, více svobody v systému zdravotnictví a uskutečňovat lepší medicínu. V průběhu reformy se ovšem pozapomnělo na hlavní problémy, jakými jsou např. zamezení růstu nákladů či zvyšování efektivity. Veškeré problémy nedotažené transformace se stále projevují. Do současnosti není vyřešena kompletní legislativa týkající se zdravotnického systému. V odborné i laické veřejnosti se stále diskutuje o dosud nevyřešených otázkách zdravotnictví. Jedná se především o problematiku:

Standardů a nadstandardů – stanovení, jaká zdravotní péče je standardní a je plně hrazena ze zdravotního pojištění, jak bude hrazena případná nadstandardní zdravotní péče, zda bude možno se připojit na nadstandardní péči.

Sítě zdravotnických zařízení – hustoty a dostupnosti zdravotnických zařízení (ambulantní péče a nemocniční péče), velikosti zařízení a počtu lůžek, počtu fakultních nemocnic, kompetence v rámci VÚSC, vysoce specializované zdravotní péče, účelné sítě přístrojové techniky.

Mezd – navýšení platů zdravotnických pracovníků.

Vzdělávání ve zdravotnictví – legislativní úpravy celoživotního nebo dalšího vzdělávání zdravotnických pracovníků (lékařů, středního zdravotnického personálu), zda bude jedna nebo dvě atestace lékařů (licence ČLK), středních zdravotnických škol, vyšších odborných škol, vztahu vědeckého a profesního vzdělávání na VŠ, lékařů.

Léčiv – deregulace cen léčiv, výše spoluúčasti pacientů, volné prodejny léků, míst prodeje, preskripce léčiv.

Financování zdravotnictví – co bude hrazeno z veřejného zdravotního pojištění, výše pojistného, výše spoluúčasti pacientů na hrazení zdravotní péče, latentní spoluúčasti (šedá ekonomika), výše přerozdělení zdravotního pojištění, požadavku spojení zdravotního a sociálního pojištění, změny plateb za péči v nemocnicích (platba za diagnózu), pokladenského systému, vysoce specializované zdravotní péče, alokace zdrojů do přístrojové techniky, financování pracovního lékařství.

Spoluúčasti pacientů na hrazení zdravotní péče – konkrétní výše spoluúčasti, plateb za banální onemocnění, výše spoluúčasti za léčiva, případného hrazení nadstandardní péče, ceniku ČLK.

Výběru zdravotního pojištění – vymáhání nedoplatků zdravotního pojištění.

Role státu ve zdravotnictví – vymezení působnosti státu (státní regulace a intervence) z hlediska zajištění služeb pro občana, vymezení působnosti VÚSC, garance za zdravotní péči, vytvoření sítě zdravotnických zařízení.

X. Občan a společnost

Legislativa

V minulosti bylo předloženo několik koncepčních materiálů, které se zabývaly změnami v systému zdravotnictví. Žádná z těchto koncepcí nebyla vládou České republiky přijata. Poslední koncepci zveřejnil v březnu 1999 ministr zdravotnictví Ivan David, předchůdce současného ministra zdravotnictví. Má svůj základ v koncepci zdravotnictví ČSSD, která byla veřejnosti představena v předvolebním období. Obsahově se zabývala celým spektrem problematiky systému zdravotnictví. Za hlavní zásady koncepce bylo pokládáno zachování principu solidarity, dosažení maximální možné cenové, místní a časové dostupnosti zdravotní péče, kvalifikovaná zdravotní péče v dostatečném rozsahu, státní garance za dostupnost a kvalitu, důraz kladený na prevenci, veřejné zdravotnictví a dosažení vyšší ekonomické efektivity, vytvoření sítě zdravotnických zařízení, zavedení hlavních, regionálních a okresních odborníků, výrazná preskripční opatření. Nepředpokládala vyšší spoluúčast pacientů na hrazení zdravotní péče. Vláda koncepci projednala a vzala na vědomí. Přestože měla sloužit jako strategie dalšího vývoje systému, nebyla většina hlavních zásad uvedena v reálný život a systém pokračuje v setrvačnosti tak, jak byl nastaven v minulosti.

V roce 1999 začal mít ministr zdravotnictví Ivan David velké problémy v komunikaci, především s poslanci Parlamentu ČR, které se odrazily v přístupu opozičních poslanců při projednávání návrhů zásadních zákonů týkajících se zdravotnictví. Většina návrhů byla neschválena a vrácena Ministerstvu zdravotnictví k přepracování.

Pravděpodobně v důsledku neúspěchu prosadit schválení potřebných zákonů a v důsledku Davidova personálního sporu v kauze Motol došlo k jeho odvolání a na funkci ministra zdravotnictví byl jmenován v únoru 2000 Bohumil Fišer. Nový ministr po nástupu do funkce slíbil zlepšení komunikace s poslanci Parlamentu ČR a zástupci profesních a odborových organizací, zlepšení platových podmínek zaměstnanců zdravotnických zařízení a stejnou zdravotní péči, jakou mají lidé v západních zemích.

Po nástupu do funkce předložil Bohumil Fišer Parlamentu ČR k projednání několik právních norem. Jednalo se o návrh zákona na ochranu veřejného zdraví, návrh zákona o zdravotnických prostředcích, novelu zákona o léčivech a novelu zákona o návykových látkách. Uvedené návrhy zákonů a novel byly Parlamentem ČR schváleny. V následném období nastal určitý zlom, kdy se ministři nepodařilo obhájit návrh zákona o odborné způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání, který měl řešit další profesní vzdělávání zdravotnických pracovníků. Byl poslanci zamítnut v prvním čtení.

Obdobně dopadl i návrh velmi důležitého zákona o veřejném zdravotním pojištění, který měl nahradit zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, jehož platnost byla v roce 1999 Parlamentem ČR prodloužena do 31. prosince 2000. Nakonec sám ministr svůj návrh zákona stáhl z programu jednání. Návrh obsahoval některá kontroverzní ustanovení, jako například: vytvoření Svazu zdravotních pojišťoven, ustavení smírčích komisí, valorizaci vyměřovacího základu pro výpočet pojistného, které platí za své pojištění stát (tzv. státní pojištění), regulaci přístupu pacientů do ordinací ambulantních specialistů, provádění komerčního pojištění zdravotními pojišťovnami, ochranu práv pojištěnce, přerozdělení vybraného pojistného. Vzhledem k tomu, že nebyl připraven další návrh právní normy týkající se této problematiky, přijala Poslanecká sněmovna koncem roku 2000 poslaneckou novelu, která zrušila časové omezení platnosti zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění.

Podobného osudu se také dočkal návrh zákona o ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, který byl Parlamentu ČR předložen v roce 2001. Ministr návrh před poslanci neobhájl a ti jej zamítli v prvním čtení. Zákon upravoval ochranu před škodami, které vznikají působením tabákových výrobků a alkoholu, definoval podmínky prodeje těchto výrobků a stanovil místa zázaku požívání uvedených produktů.

V roce 2001 Ministerstvo zdravotnictví odstoupilo od záměru vypracovat jeden zákon kodexového typu, který by řešil globálně celou oblast zdravotní péče. Rozhodlo se tuto problematiku rozčlenit do několika dílčích zákonů. Vypracovalo čtyři návrhy zákonů, a to: zákon o zdravotní péči, zákon o zdravotnických

X. Občan a společnost

zařízení, zákon o státní správě a samosprávě ve zdravotnictví a zákon o transplantacích. Dále pak zpracovalo návrh zákona o zdravotnických povoláních. Uvedené zákony byly následně upravovány v rámci připomínkového řízení a předány Legislativní radě vlády, která návrhy vrátila ministerstvu k přepracování a doporučila sloučení zákona o státní správě a samosprávě ve zdravotnictví se zákonem o zdravotnických zařízeních. Po splnění všech připomínek byly návrhy zákonů schváleny vládou a předány Parlamentu ČR k projednání. Sněmovna na říjnové plenární schůzi v roce 2001 vrátila v prvním čtení návrh zákona o zdravotní péči (problematické ustanovení o alternativní medicíně) a návrh zákona o zdravotnických zařízeních (neodpovídá současným potřebám zdravotnictví) ministerstvu k přepracování. Do druhého čtení propustila návrh zákona o transplantacích a návrh zákona o zdravotnických povoláních.

Při tvorbě legislativních norem se projevíly některé aspekty, které sehrály důležitou roli jak v průběhu připomínkového řízení, tak při projednávání těchto norem v Parlamentu ČR. Byl to problém menšinové vlády, které se nepodařilo zcela efektivně zužitkovat výsledky své práce, dále pak působení lobbystických skupin, které se snažily prosadit své požadavky do právních norem (politici představitelé, zástupci firem, zástupci pacientů a pojištěnců, zástupci poskytovatelů zdravotní péče a profesních komor, zástupci zdravotních pojišťoven, zástupci médií, pracovníci, kteří se zabývají analýzami a výzkumem a zástupci odborů).

Dnem 1. dubna 2001 vstoupila v platnost Smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o poskytování a úhradě zdravotní péče. V praxi to znamená, že je znovu občanům ČR na Slovensku a obráceně poskytována nutná a neodkladná zdravotní péče za stejných podmínek jako vlastním občanům. Nebudou ji tedy platit přímo, ale vzájemně se vyrovnají zdravotní pojišťovny. Podobná smlouva byla uzavřena mezi Českou republikou a Rakouskou republikou o sociálním zabezpečení, která vstoupila v platnost dnem 1. července 2001.

Podle novely zákona č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecném zdravotním pojištění (poslanecký návrh), která vstoupila v platnost dne 1. července 2001, se k tomuto datu zvyšuje vyměřovací základ na výpočet pojistného za tzv. státní pojištěnce z 2900 na 3250 korun. Novela přináší možnost zvyšování (ne snižování) tohoto vyměřovacího základu nařízením vlády, nikoliv jen změnou zákona, jak tomu bylo dosud. Stát tak od července platí za uvedené osoby měsíčně pojistné ve výši 439 Kč (předtím 392 Kč). Z novely vyplývá, že zaměstnavatelé od července u zaměstnanců, za které je plátcem stát (důchodci, studenti, osoby pobírající rodičovský příspěvek a další) provádějí odpočty ve výši 3250 Kč za měsíc. Další významnou změnou, kterou novela přináší, je změna pořadí, podle kterého je plátcem povinen hradit splatné závazky vůči zdravotní pojišťovně, a to v pořadí – pokuty, přirážky k pojistnému, nejstarší nedoplatky pojistného, běžné platby pojistného a penále. Tudíž plátcem již nebude povinen, jako dosud, uhrazovat nejprve penále a teprve potom pojistné. Nadále však zůstává zdravotním pojišťovnám povinnost vymáhat dlužné pojistné včetně penále.

Od 1. ledna 2002 se zvyšuje minimální mzda na 5700 Kč. Na tuto finanční hladinu se také zvyšuje minimální vyměřovací základ pro výpočet zdravotního pojištění. Minimální pojistné a měsíční pojistné u osob bez zdanitelných příjmů se od uvedeného data zvýší z 675 Kč na 770 Kč.

Zdravotní stav obyvatelstva

Stejně jako v předchozích letech je závažným problémem společnosti populační stagnace a proces stárnutí (zvyšování střední délky života při narození), který stále pokračuje, a to především v souvislosti se snižováním dětské populace. Prognóza populace české společnosti předpokládá zlepšení standardizované úmrtnosti a prodlužování střední délky života. Všechny varianty předpokládají, že délka života nadále poroste a v důsledku poklesu porodnosti bude počet zemřelých převyšovat počet narozených a přirozený úbytek nebude kompenzován přírůstkem stěhování. Předpokládá se, že průměrný věk obyvatel se zvýší a osob nad 60 let bude trvale více než dětí ve věku 0 – 14 let. Na tyto faktory má především vliv zavádění nových medicínských technologií a vědeckých poznatků do praxe. Přesto v ČR v roce 2000 zemřelo celkem 109 001 osob, což je o 767 méně než v roce 1999. Statistika uvádí, že nejčastější příčinou

X. Občan a společnost

úmrtí jsou nemoci oběhové soustavy (53,4 %), novotvary (26,3 %), vnější příčiny (6,5), nemoci dýchací soustavy (4,5 %) a nemoci trávicí soustavy (3,9 %). Vzrůstá počet případů HIV/AIDS (2000 – 149/500 případů, 2001 – 153/538 případů), je patrný nárůst metabolických poruch (diabetes melitus) a je výrazný a trvalý nárůst užívání omamných a psychotropních látek.

Zdravotnická zařízení

Lůžková zařízení mají v posledních letech tendenci ke sdružování (zejména z ekonomických důvodů), zatímco větší ambulantní zařízení se téměř všechna rozpadla. V reakci na výběrová řízení, která byla zastavena, klesla v nemocnicích lůžková kapacita pro akutní péči a lůžka byla převedena na oddělení následné ošetrovatelské péče. V roce 2000 byl celkový počet nemocnic 202, z toho 59 soukromých, s celkovým počtem lůžek 66 932. Průměrný měsíční plat činil 12 983 Kč, u lékaře 25 435 Kč a u středního zdravotnického personálu 12 060 Kč.

K 31. prosinci 2000 bylo v ČR 34 604 lékařů (bez stomatologů), tj. 33,7 lékaře na 10 000 obyvatel, a naopak na 1 lékaře připadlo 296,7 obyvatel; celkem 6658 stomatologů, tj. 6,5 stomatologa na 10 000 obyvatel. Naopak na 1 stomatologa připadlo 1524 obyvatel.

PhDr. Václav Vojkůvka, odborný spolupracovník týdeníku SONDY

Zdravotní pojištění

Příliv peněz do zdravotnictví se v druhé polovině roku 2001 zvýšil o 1,6 miliardy korun a v dalších letech to bude ročně o více než tři miliardy, a to zásluhou novely zákona o zdravotním pojištění. Od loňského 1. července se zvýšil ze 2900 na 3250 korun vyměřovací základ pro platbu zdravotního pojištění, které hradí stát za své pojištěnce. Celkem jich je kolem 5,5 miliónu a jsou to např. důchodci, děti, ženy na mateřské dovolené. Stát tak za každého měsíčně od loňského července hradí 439 korun místo předcházejících 392.

Novelu společně předložili sociální demokrat Zdeněk Škromach a lidovec Josef Janeček. Vysvětlili, že zatímco zaměstnanci odvádějí do fondu zdravotního pojištění 13,5 procenta vyměřovacího základu a jejich příspěvky tak kopírují vývoj příjmů, u státních pojištěnců byla tato platba doposud dána fixní částkou určenou zákonem. Vládě tato úprava také umožňuje s přihlédnutím k vývoji míry inflace valorizovat výši platby za státní pojištěnce pouhým nařízením a nikoli jako do loňského července zákonem.

Loni byla v Poslanecké sněmovně projednávána ještě jedna novela, která by se výrazně dotýkala vybraného zdravotního pojištění. Poslankyně Eva Fischerová (ČSSD) se svým pozměňovacím návrhem na přerozdělení veškerého vybraného zdravotního pojištění, kterým způsobila rozruch zejména mezi zaměstnavatelskými pojišťovnami, ale nakonec v dolní komoře neuspěla. Poslanci její návrh odmítli.

„V parlamentu zvítězil zdravý rozum,“ řekl tehdejší prezident Svazu zdravotních pojišťoven a ředitel Zdravotní pojišťovny Metal-Aliance Vladimír Kothera. Prohlásil, že díky rozhodnutí sněmovny se může dále rozvíjet systém veřejného zdravotního pojištění a rozšiřovat nabídka služeb. „Pokud by se přešlo na sto procentní přerozdělení, došlo by k dalšímu nežádoucímu srovnání mezi nabídkami jednotlivých pojišťoven a celý současný pluralitní systém by se stal zbytečným,“ dodal.

Představitelé Všeobecné zdravotní pojišťovny naopak minili, že poslanci dali najevo nedostatek politické vůle k narovnání narušené solidarity v systému veřejného zdravotního pojištění, když odmítli stopro-

X. Občan a společnost

centní přerozdělování pojistného. Přerozdělování pojistného se podle nich běžně využívá například v Německu, Rakousku, Švýcarsku, Nizozemsku a na Slovensku.

Nadále tedy platí systém, kdy si každá pojišťovna ponechá 40 procent vybraného pojistného a 60 procent předá na společný účet. Z něj se pak peníze přerozdělují podle počtu pojištěnců, za něž platí pojistné stát.

Zdravotní pojišťovny

Bilance zdravotních pojišťoven a tím i příliv peněz do zdravotnictví se ve druhé polovině loňského roku vylepšily o 1,6 miliardy korun zásluhou novely zákona o zdravotním pojistném. Podle ní se zvýšily platby státu za jeho pojištěnce (důchodce, děti, ženy na mateřské dovolené a další). Předlohu kritizovali poslanci i senátoři z ODS a US, ale byli přehlasováni. Vyčítali novele, že dává do zdravotnictví další peníze, aniž současně vytváří tlak na jejich efektivnější využívání. V případě pěti zdravotních pojišťoven, včetně Všeobecné zdravotní pojišťovny, navíc vláda v první půli února rozhodla, že dostanou od státu část pojistného, které jim dlužila řada podniků a firem. Konsolidační banka převzala dlouhodobé pohledávky těchto pojišťoven v celkové částce 5,1 miliardy korun. Ze dvou navrhovaných variant byla vládou zvolena ta, při níž banka odkoupí pohledávky za dlužníky v konkursu a vyrovnání. Mezi největší „neplatiče pojistného“ tehdy patřily například ČKD Praha, Tesla Pardubice, ČKD Dopravní systémy, Agrostroj Prostějov, ale i Pol-di Kladno. V seznamu pro vládu uvedla VZP přes 22 tisíc firem, z nichž každá dlužila nejméně půl milionu korun. Dohromady šlo o 9,5 miliardy.

Poté, co zdravotní pojišťovny uzavřely s KoB rámcovou smlouvou, musela banka do 21 dnů zaplatit pojišťovnám 70 procent nominální hodnoty odkoupených pohledávek, tj. 3,5 miliardy korun. Finanční prostředky musely být přednostně použity na úhradu závazků vůči zdravotnickým zařízením. Jejich výše dosahovala koncem roku 2000 u VZP téměř pět miliard. VZP dostala od banky na úhradu pohledávek 4,5 miliardy korun, Hutnická zaměstnanecká pojišťovna 186 miliónů, Revírní bratrská pokladna 182 miliónů, Zdravotní pojišťovna Ministerstva vnitra 73 miliónů a Oborová zdravotní pojišťovna zaměstnanců bank, pojišťoven a stavebnictví 63 miliónů. Nezávislým ekonomům a opozičním politikům se verdikt vlády nelíbil. Šlo podle nich jen o skrytou subvenci ze státního rozpočtu. Zbývajících čtyři zdravotní pojišťovny, kterým vláda nepomohla, se cítily podvedeny. Vedení Svazu zdravotních pojišťoven prohlásilo, že akce vlády nebyla řádně administrativně připravena, a tak pojišťovny neměly rovné podmínky, aby pohledávky přihlášily. Je přesvědčeno, že postupem Ministerstva zdravotnictví byla porušena práva některých pojištěnců. Fišerův úřad tvrdil, že všechny zaměstnanecké pojišťovny měly podmínky stejné. Stejně jako v předchozím roce se ani loni nedokázali domluvit zástupci zdravotních pojišťoven a nemocnic na cenách léčebné péče. Ve druhé polovině roku při jednáních o finanční úhradě péče na první pololetí roku 2002 už se odmítli dohodnout se zdravotními pojišťovnami i zástupci ambulantních specialistů. Ti jsou přesvědčeni, že nemocnicím je při určování plateb za poskytovanou péči vládou nadřazováno. Samotné nemocnice zdůrazňovaly, že nemocniční náklady stouply za půl roku o 14 procent. Zdravotní pojišťovny ale nechtěly akceptovat ani návrh na devítiprocentní růst úhrad. „Problém bude muset vyřešit Ministerstvo zdravotnictví,“ konstatovala Asociace českých a moravských nemocnic. Svaz zdravotních pojišťoven vloni také upozorňoval na skutečnost, že přijaté mezinárodní smlouvy o vzájemném poskytování a úhradách zdravotní péče mohou mít zásadní dopady pro financování zdravotní péče a na systém veřejného zdravotního pojištění v ČR. Propad v něm může podle svazu vzrůst až o pět miliard. Dosud pojišťovny hradily péči občanům v zahraničí do výše tuzemských nákladů, podle nových smluv ji budou hradit v obvyklých cenách země, kde byla péče poskytnuta. Tyto obavy sdílela i ředitelka Všeobecné zdravotní pojišťovny Jiřina Musílková. Mluvčí Ministerstva zdravotnictví Otakar Černý ale tvrdil, že náklady na tuto péči půjdou do desítek miliónů korun, což podle něho nemůže žádnou pojišťovnu ohrozit.

X. Občan a společnost

Školství

Vláda sociální demokracie ve svém programovém prohlášení označila rozvoj vzdělání za svou prioritu. Myšlenka to byla bezesporu velmi užitečná a zároveň aktuální, neboť systém školství potřebuje modernizovat, aby nezaostával za globálním rozvojem informační společnosti a nové ekonomiky. V porovnání s minulými lety je také třeba objektivně poznamenat, že zejména základní a střední školství bylo v centru pozornosti vlády a v tomto směru se snažila učinit maximum důležitých kroků. Například větší podpora oproti minulým letům získala koncepce dalšího rozvoje středního odborného školství, zejména učňovského. Také snaha zavést do vzdělávacích programů škol tzv. rámcové učební plány, kdy by si část výuky mohla obsahově volit a utvářet každá škola podle potřeb svého regionu i rozvoje konkrétního oboru, znamená jistě posun k modernizaci výuky a jejímu těsnějšímu sepětí s trhem práce.

Ve znamení reformy státní správy

Celkově však byl vývoj školství v roce 2001 výrazně poznamenán probíhající reformou veřejné správy a převodem kompetencí z ministerstva školství a okresů na nově zřizované kraje. Pod kraje nově spadají střední školy, základní školy jsou většinou spravovány obcemi. Tato historicky důležitá změna přinesla však také řadu nejasností týkajících se především toho, jak budou školy delimitovat majetek, jak budou řízeny a hlavně financovány. Proto je i celý rok 2001 ve znamení reorganizace školského systému, což přináší řadu problémů. Ty nejzávažnější se týkaly financí. V důsledku toho, že školy i kraje se fakticky celý rok učily nově spolupracovat a vymezovat své pravomoci a kompetence, poněkud se utlumil proces tzv. optimalizace sítě škol, tj. slučování nebo i rušení přebytných kapacit. Tento problém budou muset kraje brzy řešit, protože demograficky ubývá počet žáků a v řadě případů přebývá kapacita školských zařízení, nebo je nedostatečně využívána kapacita, která by mohla sloužit k uspokojení potřeb trhu práce. Očekává se, že v tomto procesu po zřízení krajů budou mít větší slovo, než tomu bylo minulá desetiletí, vedle úředníků příslušných orgánů v krajích také sociální partneři a podnikatelská sféra.

Se zákonem neuspěli

Rok 2001 byl pro vývoj českého školství dalším z řady těch, kdy se sociálně demokratická vláda snažila realizovat myšlenky tzv. Bílé knihy (neboli Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR), kterou na základě veřejných diskusí na sklonku roku 2000 dokončila a předložila jako střednědobou koncepci pro další vývoj školské soustavy. I když jde po deseti letech o konečně ucelenou vzdělávací koncepci uvažující v evropských souvislostech a i když pedagogická veřejnost přijala myšlenky Bílé knihy vcelku pozitivně, nebylo možné sebelepší záměry rozvoje vzdělávání u nás začít uplatňovat bez legislativního rámce, který by umožnil uskutečňovat změny navržené v Bílé knize. Šlo zejména o stanovení nových pravidel fungování a financování jednotlivých typů škol, jejich vzájemné provázanosti a propustnosti pro žáky a definování jejich kompetencí. Součástí proměn naší vzdělávací soustavy měly podle Bílé knihy být i principy vzdělávání, které by naši školu a systém dalšího (celoživotního) vzdělávání přiblížily zemím Evropské unie. To vše měl legislativně obsáhnout tzv. nový školský zákon, který vláda předložila Parlamentu k projednání, ale který byl v červnu 2001 vládě vrácen k přepracování. Opozice na něm zejména kritizovala fakt, že namísto problémům vzdělávání se zákon věnuje otázkám vzdělávacích institucí, dále že neurčitě vymezuje právní subjektivitu jednotlivých škol (zavádí nejasný pojem tzv. školská právnická osoba). Opozici se nelíbil ani způsob financování škol, snaha rušit víceletá gymnázia a snaha postavit soukromé školství na okraj celého systému.

X. Občan a společnost

Dalším bodem střetu vládního návrhu a opozičních poslanců se stalo nové pojetí maturitních zkoušek, kterým se měla od roku 2004 zavádět státní část maturit, jež by byla standardizovaná a umožňovala by srovnávání kvality výuky na školách. Svým způsobem by mohla pro vysoké školy být určitým měřítkem úrovně uchazečů. Vláda se do konce volebního období pokusí přepracovaný zákon znovu předložit, aby reforma školství mohla být vůbec zahájena. Zda bude přijat je však věštěním ze skleněné koule.

Internet do škol

Mediálně velmi sledovanou kauzou se v roce 2001 stal i grandiózní vládní projekt Internet do škol, který v rámci Státní informační politiky ve vzdělávání začala sociálně-demokratická vláda uskutečňovat. Cílem projektu Internet do škol, na který bylo vyčleněno pro dobu pěti let celkem 7 miliard Kč, je napojit každou školu v republice na internet a začít využívat internetu jako prostředku výuky a vzdělávání. Cílem projektu je proto i vyškolení učitelů pro práci s informačními technologiemi a pro jejich využívání ve výuce jednotlivých předmětů. Pilotní projekt, kterým mělo projít na podzim 2000 několik desítek škol, skončil předčasně.

Samotný projekt byl zahájen v roce 2001. Začal zásadním sporem o to, zda mají školy dostat určité prostředky a samy si školu vybavit počítači a připojením k internetu, nebo zda má být vše učiněno celoplošně jedním generálním dodavatelem. Zvítězila druhá varianta a bylo vyhlášeno výběrové řízení na generálního dodavatele. Tento přístup kritizovala opozice, nicméně výběrové řízení proběhlo. Bylo však zpochybňováno a skončilo několikaměsíčním odvoláváním účastníků výběrového řízení u Úřadu pro hospodářskou soutěž. Verdikt úřadu byl znám na podzim 2001, vítězem výběrového řízení bylo potvrzeno úřadem jako generální dodavatel konsorcium (seskupení) společností AutoCont On Line – Český Telecom. Ke konci roku 2001 měl projekt Internet do škol několikaměsíční zpoždění, nicméně podle mimisterstva školství by měla být ještě šance do konce roku 2001 vyčerpat prostředky uvolněné na projekt pro rok 2001. Do r. 2003 by měly být všechny školy v ČR napojeny na internet. Na realizaci dodávek pro školy generálním dodavatelem bude dohlížet generální auditor.

Vysoké školy ve finanční krizi

Největší střety se ve školství v průběhu roku 2001 odehrávaly o způsob financování vysokých škol. Celý rok probíhá jako boj o získání veřejnosti pro školné na vysokých školách. Stoupenci školného jsou zejména poslanci Unie svobody, představované konkrétně formulovanými představami v projektu Školné poslance Petra Matějů.

Po celé desetiletí se vysoké školy potýkají s nedostatkem finančních prostředků a žádají vlády o jejich zvýšení. Nebyly nikdy dostatečně vyslyšeny a podle rektorů vysokých škol činil v roce 2001 deficit ve financování vysokých škol už 6 miliard Kč. Vláda ČSSD sice vstupovala do Strakovy akademie s heslem, že vysoké školství bude její prioritou a že umožní více uchazečům na vysokých školách studovat, ale její záměr z roku 1998 přidávat vysokým školám až do roku 2001 každoročně dvě miliardy, se ukázal nerealizovatelný. I když je třeba přiznat, že v celkovém objemu finančních prostředků vynakládaných na vysoké školy byla vláda ČSSD štedřejší než vlády předchozí. Ovšem její sliby se nakonec rozešly s činy. Poslední kapkou do poháru trpělivosti rektorů vysokých škol se stalo přijímací řízení na vysoké školy v červnu 2001, kdy bylo vysokým školám přislíbeno náměstkem ministra školství navýšení prostředků o 2 miliardy Kč, aby mohly přijmout o deset až jedenáct tisíc studentů více než předtím. Ovšem dvě miliardy školy do podzimu nedostaly. Vysoké školy pohrozily stávkou, na některých dokonce proběhla stávková pohotovost. V této vyostřené situaci se nakonec ve vládním návrhu rozpočtu na rok 2002 dvě miliardy pro vysoké školy našly.

X. Občan a společnost

To je ovšem jen špička ledovce dlouhodobého problému zvaného rozvoj vzdělanosti v ČR. Na vysoké školství vynakládáme jen 0,65 % hrubého národního důchodu, zatímco průměr zemí OECD je 1,8 %. Podle mezinárodních srovnání prováděných organizací OECD také v počtu vysokoškoláků stále více zaostáváme za evropskými zeměmi. Každoročně je téměř polovina úspěšných uchazečů z kapacitních důvodů na vysoké školy nepřijata a musí volit jiné druhy studia, např. vyšší odborné školy nebo v posledním roce soukromé vysoké školy. Zaostávání v kvalitaci lidí může dlouhodobě ohrozit konkurenceschopnost země, nedostatek financí na rozvoj vysokých škol – investice a platy učitelů – může zase nebezpečně snížit kvalitu výuky. To jsou argumenty pro podporu vysokého školství a pro definitivní stanovení systému jejich financování v příštích desetiletích. Jedním z možných řešení může být podle opozice zavedení školního provázaného systémem půjček a stipendií, aby se školné nemohlo stát bariérou pro sociálně slabší skupiny obyvatelstva.

Novela vysokoškolského zákona

Z mezinárodního hlediska se stala významnou událostí a impulsem pro rozvoj kvality vysokého školství v ČR Boloňská deklarace, kterou jsme podepsali. Umožňuje zavádět studijní programy, zejména bakalářské, kompatibilní s programy jiných evropských univerzit, podporuje spolupráci a výměnu studentů a učitelů na našich a evropských univerzitách, např. by mělo být běžné, aby náš vysokoškolák studoval aspoň semestr v zahraničí. A naopak. To si samozřejmě na našich vysokých školách vyžádá změnu ve struktuře a systému dosavadní výuky a mělo by to vést k zvýšení její kvality.

Jistou úlitbou pro ty, kdo straní zavedení školného, a pro uchazeče, kteří složili zkoušky na vysokou školu a nebyli z kapacitních důvodů přijati, se stala novela vysokoškolského zákona, která vstoupila v platnost 1. července 2001. Umožňuje vysokým školám otevírat v rámci programů celoživotního vzdělávání placené akreditované programy pro uchazeče o vysokoškolské studium. Za určitých podmínek, které si stanoví školy, mohou studenti těchto programů přejít do řádného studia. V akademickém roce 2001/2002 již několik vysokých škol této novely využilo. Nabídlo tuto možnost v prvé řadě těm uchazečům, kteří při přijímání na vysokou školu uspěli, ale z kapacitních důvodů nemohli být přijati.

Vedle veřejných vysokých škol fungují už druhým rokem vysoké soukromé školy, nabízející většinou bakalářské studijní programy. Celkem jich působí už 18. Také vyšší odborné školy procházejí složitým vývojem. Jejich počet – kolem 160 – už neodpovídá poptávce po tomto studiu a často ani kvalita výuky není vyrovnaná. Proto se v roce 2001 diskutuje o nutnosti jejich transformace, uvažuje se zejména o přeměně několika z nich, těch nej kvalitnějších, na neuniverzitní vysoké školy s bakalářskými studijními programy, které by vznikaly ve spolupráci vyšší odborné školy a některé univerzity v daném regionu.

Platy ve školství

Vzhledem k nedostatku financí a k problémům při sestavování deficitního rozpočtu na r. 2002 i vzhledem k nečekaným a mimořádným událostem ve světě bylo třeba ke konci roku začít posilovat jiné resorty než školství – bezpečnost, obranu. A tak nedošlo k naplnění slibů vlády o zvyšování mezd pro pracovníky ve školství. V roce 2001 vláda přidala ve školství na mzdách v průměru o 14 %, ale další očekávané 10% navýšení se v nové úpravě návrhu rozpočtu na rok 2002 posunulo z ledna na duben 2002.

Ve školství pracovalo v 1. pololetí 2001 277 tisíc zaměstnanců s průměrným měsíčním platem ve výši 12 681 Kč. Z tohoto počtu je 65 %, tedy 180 tisíc pedagogických pracovníků, s průměrným měsíčním platem ve výši 14 731 Kč a 35 %, tedy 97 tisíc nepedagogických pracovníků, s průměrným měsíčním platem ve výši 8895 Kč. Jsou to zaměstnanci škol a školských zařízení regionálního školství a veřejných vysokých škol.

X. Občan a společnost

Počty žáků a učitelů

Ve školním roce 2001/2002 nastoupilo do přibližně 7000 základních, středních a speciálních škol, odborných učilišť a středních odborných škol ČR téměř 1 667 000 žáků a studentů. Přibližně 1 128 000 dětí se vzdělává v 5537 základních a speciálních školách, 539 000 mladých lidí studuje v 1740 středních školách, středních učilištích a středních odborných učilištích. Povinnou školní docházku zahájilo asi 100 000 prvňáčků. Přes 200 000 pedagogů stálo za katedrami českých škol, z toho více než 144 000 jsou ženy. Pokud jde o věkovou strukturu pedagogických sborů – na základních školách převažuje věková kategorie 30 – 39 let, 40 – 49 let (obě po 27 %), na středních školách je nejsilněji zastoupena věková skupina 40 – 49 let, a to je 32 %. Věková kategorie 50 – 59 let tvoří 25 %, celkový podíl nejmladších učitelů do 29 let ve všech typech škol přestavuje 12 %. Ve srovnání s loňským rokem došlo k posílení věkové kategorie 40 – 49 let na úkor nejstarší věkové kategorie 50 – 59 let (loni 27 %), podíl nejmladších učitelů klesl o 1 % (loni 13 %).

Alena Kazdová, Hospodářské noviny

Justice a vězenství

Česká justice v roce 2001 zaznamenala podstatný posun v probíhající reformě soudnictví. Její významnou součástí je novela občanského soudního řádu, která je účinná od 1. ledna 2001. Přináší zrychlení občanského procesu tím, že například nutí účastníky předkládat důkazy již v první instanci a v období před hlavním líčením a v hlavním líčení. Novela také zrušila krajské obchodní soudy a jejich soudce i s případy začlenila ke krajským soudům (Městskému soudu v Praze). Dalším krokem k zlepšení vymáhání práva je zákon o soudních exekutorech, který nabyl účinnosti 1. září 2001. Na jeho základě vzniklo víc než sto exekutorských úřadů. Ty vymáhají pohledávky vedle vymahatelů, kteří působí v justici. Koncem roku byla ustavena profesní komora soudních exekutorů.

Reforma justice pokračuje v podobě nových zákonných předloh. Parlament přijal tzv. soudcovské zákony, které mimo jiné nařizují pravidelné prověřování soudcovských kvalit. Ze zákona vzniká Justiční akademie, která bude umístěna ve Stráži pod Ralskem. Ta bude zajišťovat povinné další vzdělávání soudců a státních zástupců. Podle mínění pozměňovacího návrhu, který zazněl ve sněmovně, bude o vzdělávání soudců také pečovat Nejvyšší soud v Brně.

Sněmovna začala projednávat nový správní řád a nový soudní správní řád. Podle návrhu bude správní soudnictví organizováno ve dvoustupňové soustavě. V první instanci správní věci rozhodují správní senáty u krajských soudů a ve druhé Nejvyšší správní soud se sídlem v Praze. Na správní soudnictví navazuje kompetenční zákon, který upravuje spory mezi orgány státní, ale i místní správy ohledně pravomocí.

Moderní evropský proces je v českém právním řádu zakotven novelou trestního řádu, která je účinná od 1. ledna 2002. Rozšiřuje možnosti použít alternativní tresty a zkracuje přípravné řízení. Dokazování bude přeneseno před soud do hlavního líčení. Díky novele trestního řádu má přijít ke slovu mediační a probační služba.

Zcela novou kategorií v soudní soustavě by měl přinést očekávaný zákon o soudnictví nad mládeží. Mladiství mají mít tzv. své soudce, kteří jsou specializovaní a věnují se mladému delikventovi ve všech kauzách, které s ním budou souviset.

Nadále zůstává osm soudních krajů, které v některých případech nekopírují krajské zřízení. Proto Ministerstvo spravedlnosti zřídí pobočky krajských soudů v nynějších krajských městech, pokud tam nebyly.

X. Občan a společnost

Velkým investičním počinem je projekt Justičního paláce v Praze na Míčáncích. V komplexu budov, ve kterých působila policie, má být soustředěna veškerá soudní moc z Prahy. Reforma justice bude v závěrečné fázi obsahovat zcela nové úpadkové právo a velké kodifikace občanského a trestního práva. V Parlamentu se sešlo několik zákonných iniciativ, které směřují ke vzniku nové právní profese tzv. registrátorů. Ti by měli převzít funkci obchodního rejstříku.

Vězeňství stále vykazuje vysoký počet vězňů ve věznicích. Podle vládní zprávy je to 210 vězňů na 100 000 obyvatel. Ubytovací kapacity neumožňují splnit podmínku 3,5 metru čtverečního na vězně. K tomu se vážou nevyhovující hygienické i sociální poměry ve věznicích a vazebních věznicích, které plynou ze společného ubytování.

Problémem zůstává také nízká zaměstnanost odsouzených. Toto vše je důsledek dlouhodobého podfinancování potřeb českého vězeňství. Řešení pro neutěšenou situaci ve vězeňství má přinést novela trestního řádu, která nabývá účinnosti 1. ledna 2002. Ta by měla dát zelenou alternativním trestům a mediaci i probačnímu dohledu. Tím by se počet vězňů ve věznicích neměl dál zvyšovat.

Marie Volková, Hospodářské noviny

Bezpečnost a kriminalita

Za uplynulých jedenáct měsíců loňského roku poklesla ve srovnání se stejným údobím roku 2000 kriminalita o 8,19 procenta. Policie eviduje celkem 330 726 trestných činů. Jediný výrazný nárůst policisté zjistili v oblasti rasově motivovaných trestných činů.

Objasněnost případů se zvedla o 2,54 procenta na 46,71 procenta. Toto číslo je srovnatelné s počty objasněných případů ve vyspělých zemích Evropské unie.

Pozitivně lze hodnotit také to, že k poklesu kriminality došlo na území všech správ krajů Policie České republiky. Vyšetřovatelé do konce loňského listopadu stíhali 119 327 osob.

Pozitivní trend zaznamenali experti na bezpečnostní problematiku v kolonce škody způsobené trestnou činností. V loňském roce dosáhly téměř 37,8 miliardy korun, což oproti loňským 60,4 miliardy představuje výrazný pokles. Policii se také podařilo zajistit větší množství majetku získaného nezákonným způsobem. Zatímco v roce 2000 se podařilo zadržet majetek v celkové výši 235 miliónů, loni se cena zjištěného majetku už přeskočila hranici jedné miliardy: 1,11 miliardy korun.

Z hlediska struktury trestné činnosti se na celkovém počtu nejvíce podílejí pachatelé majetkových deliktů: Loni se proti zákonům prohřešili celkem 235 686krát. Toto číslo představuje 71 procent veškeré evidované kriminality.

Přes vysoká čísla i tohoto druhu trestné činnosti začalo ubývat, pokles činí necelých deset procent. Pokles zjištěných případů provází i klesající křivka škod, z roku 2000 11,5 miliardy na 9,46 miliardy korun. Ochránci zákona zjistili pokles také u dalších frekventovaných druhů nezákonného počínání: krádeží vloupáním (o 14,28 procenta), krádeží prostých (o 7,59 procenta), krádeží kapesních (o 5,59 procenta), krádeží do bytů (o 14,8 procenta), do chat (o 15,78 procenta). Klesající tendenci má i křivka zjištěných krádeží dvoustupňových motorových vozidel (o 5,5 procenta) a krádeží věcí z automobilů (o 14,13 procenta). Policisté letos zaznamenali 216 vražd (o 34 méně než v předchozím roce) s nejčastějším motivem osobních neshod. Téměř desetiprocentní podíl na celkové kriminalitě zaujímají hospodářské delikty (32 482 případů). Zde zaznamenali statistici opět pokles o 8,85 procenta. Zatímco podíl na celkové trestné činnosti je téměř zanedbatelný, výše škod zaujímá na pomyslném žebříčku místo první, přibližně 71 procent – 27,05 miliardy Kč). K největším škodám došlo v rámci podvodů, úvěrových podvodů a poškozo-

X. Občan a společnost

vání věřitele. Policie se loni zabývala celkem 4138 drogovými delikty. Také zde došlo k poklesu četnosti, o 35 kauz méně.

Trestných činů hanobení národa, rasy a přesvědčení, podněcování k národnostní a rasové nenávisti a podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka přibýlo. Vyšetřovatelé se zabývali 324 případy, což je o 69 záležitostí více než v předchozím roce. (veškeré grafy jsou k dispozici na webových stránkách Ministerstva vnitra: www.mvcr.cz)

Jan Hrbáček, Hospodářské noviny

Armáda

Změny na postu ministra obrany a shoda širokého politického spektra na výstavbě plně profesionální armády byly nejvýznamnějšími událostmi, které ovlivnily resort v roce 2001.

O odvolání ministra Vladimíra Vetchého se v médiích spekulovalo zhruba od poloviny roku 2000, premiér Miloš Zeman do poslední chvíle personální změny ve vládě odmítal. Z několika kandidátů byl vybrán Jaroslav Tvrdík, bývalý ředitel Vojenských a lázeňských rekreačních zařízení, od prosince 2000 ekonomický náměstek ministra obrany. Prezident Václav Havel jmenoval Tvrdíka ministrem začátkem května 2001. Odchod Vetchého byl v pořadí desátou personální změnou ve vládě ČSSD od července 1998, kdy se ujala moci. Důvodem odvolání Vetchého byly zejména nedostatky v hospodaření resortu. Přestože Vetchý zdědil některé problémy z minulosti (modernizace tanku T-72 nebo nákup 72 podzvukových bitevníků L-159) nepodařilo se mu je řešit. Generální tajemník NATO George Robertson při své únorové návštěvě Prahy naznačil, že jako spojenec se Česko v alianci zatím neosvědčilo. Ekonomický systém resortu se ocitl v rozkladu a jeden z pilířů NATO – systém plánování, programování a rozpočtování – reálně neexistoval. Vedle toho generální štáb od roku 2000 otevřeně vytykal vedení ministerstva, že od něj nemá politické zadání a ustavil generálskou radu, která měla předložit hlavní obrysy plně profesionální armády. Rovněž se nepodařilo reformovat vojenské školství a resort nadále provázely skandály kolem nevýhodných zakázek (nákup vadných raket pro vrtulníky Mi-24).

Tvrdík si stanovil několik priorit: 1. zahájení zásadní reformy ozbrojených sil, 2. odstranění duplicit a neefektivnosti se zaměřením na ministerstvo, generální štáb a přímo podřízené útvary a zařízení včetně příspěvkových organizací, 3. reforma vojenského školství, 4. maximální urychlení odprodeje přebytečných zásob, nemovitostí a materiálu, 5. ekonomika a 6. sociální zabezpečení zaměstnanců.

Prezident Havel při jmenování Tvrdíka řekl, že je to mladý, energický muž, kterého resort potřebuje. Premiér Zeman oznámil, že nový ministr dostal za úkol vypracovat do tří měsíců koncepci plně profesionální armády. Tento krok do té doby sociální demokraté odmítali a přikláněli se k částečné profesionalizaci vojsk. S nápadem plně profesionální armády přišla v roce 1998 ODS, čtyřkoalice nebyla proti. U vojáků z povolání nalezl tento záměr jednoznačnou podporu, stejně jako u veřejnosti.

Koncem srpna 2001 schválila vláda Analýzu požadovaných schopností, cílové struktury a složení ozbrojených sil, takzvanou reformu armády. Předložil ji vládní zmocněnec Jaroslav Škopek. Na jaře 2002 by měla na materiál navázat Koncepce výstavby profesionální armády, která má obsahovat konkrétní počty osob a techniky, závazné akviziční plány i modernizační programy se střednědobým a dlouhodobým výhledem. V tomto směru se předpokládá změna investičních priorit s tím, že v první skupině je výstroj a výzbroj jednotlivců, nákup nákladních automobilů nebo trenažérů. Ve druhé skupině (má být zahájena v roce 2005) je mimo jiné modernizace tanku T-72 a dělostřelectva a teprve ve třetí, poslední skupině modernizačních programů se počítá s pořízením nadzvukových letounů.

X. Občan a společnost

Podle předpokladů vlády, které našly podporu u prezidenta i politických stran s výjimkou KSČM, se s ustavením plně profesionální armády počítá od roku 2007. Poslední branci by tak měli nastoupit základní službu v lednu 2006. Branná povinnost bude nadále zachována. Na rozdíl od současnosti si každý odvedenec bude moci vybrat mezi několikaletou kariérou vojenského profesionála nebo závazkem u dobrovolných záloh. Zbýlí branci by měli absolvovat krátký výcvik a mělo by se s nimi počítat pouze při ohrožení státu nebo v případě války. Bývalí vojáci z povolání by naopak museli narukovat kdykoliv a tvořili by aktivní zálohy.

Záměr výstavby profesionální armády počítá se zachováním stávajících obranných výdajů, které tvoří 2,2 procenta hrubého domácího produktu. Budoucí armádu by mělo tvořit 34 000 až 36 000 profesionálních vojáků a deset tisíc občanských zaměstnanců. Resort obrany by tak oproti současnému stavu zeshťlel o 22 tisíc vojáků základní služby, pět tisíc vojáků z povolání a deset tisíc občanských zaměstnanců. Řada měst a obcí se bude muset rozloučit s vojenskými posádkami, kterých si z nynějších 139 chce armáda ponechat pouze 42. Svaz měst a obcí proto zahájil s ministrem Tvrdíkem jednání, která mají vést ke zmírnění ekonomických dopadů.

Předseda Poslanecké sněmovny a smluvně-opoziční ODS Václav Klaus prohlásil, že reformu armády by volební rok 2002 neměl ovlivnit. Reformu označil Klaus za zásadní s tím, že úkolem Parlamentu i opozice je nalézt pro ni pochopení, včetně ekonomických nároků.

V souvislosti s teroristickými útoky na Spojené státy nabídlo Česko v rámci aliance, že poskytne do operace spojenců proti terorismu 6. polní nemocnici, 9. rotu chemické ochrany a 6. skupinu speciálních sil. Zároveň byl nabídnut i vojenský dopravní letoun Tu-154, o němž vzápětí NATO projevilo zájem. Letoun operoval zejména nad západní Evropou. Začátkem října 2001 požádaly USA o vojenskou pomoc, konkrétně o poskytnutí 9. roty chemické ochrany. Jejich zhruba 160 příslušníků by tvořilo jádro praporu o síle 300 osob. Vláda se žádostí souhlasila. Představitelé resortu odmítli prozradit místo určení jednotky s tím, že operace bude teprve naplánována. Spekulovalo se o Afghánistán, případně okolních zemích a Iráku. Ministr Tvrdík naznačil, že jednotka nemusí být nakonec vůbec nasazena.

Česká armáda ukončila na podzim 2001 po šesti letech svoji účast v operacích NATO v Bosně a Hercegovině. Představitelé resortu oznámili, že Česko se více zapojí do mise KFOR v Kosovu, a to i s ohledem na úsporu finančních prostředků, protože účast v obou misích zároveň je velmi nákladná. V této souvislosti se objevily názory, že případné dlouhodobé zapojení do operací na udržení míru a stability v Afghánistánu by mohlo armádu finančně zruinovat.

V lednu 2001 zaslalo Ministerstvo obrany výzvy pěti západním zbrojovkám, které projevily zájem o dodávku nadzvukových letounů. Vláda tak zahájila dlouho očekávané výběrové řízení. Výzvu obdrželo britsko-švédské konsorcium BAE Systems/Saab (JAS-39 C, D Gripen), evropská EADS (Eurofighter 2000 Typhoon), francouzská Dassault Aviation (Mirage 2000-5) a americké společnosti Boeing (F-18 E/F Super Hornet) a Lockheed Martin (F-16 C, D), respektive vláda Spojených států, která kontroluje veškerý vývoz speciální techniky ze země. Koncem května z tendru nejprve odstoupily USA, vzápětí i EADS a Dassault Aviation. Nabídku předložily pouze BAE Systems se Saabem. Spojené státy svoje rozhodnutí oficiálně zdůvodnily tím, že odmítají předložit nabídku v češtině a českých korunách. V americkém tisku se spekulovalo o tom, že soutěž je neprůhledná a nahrává BAE Systems se Saabem. Patnáctičlenná komise pro posouzení jediné nabídky v září oznámila, že tendr byl uzavřen. Ministři financí, průmyslu a obchodu, zahraničních věcí a obrany v říjnu předložili vládě konečnou zprávu. Kabinet poté konstatoval, že BAE Systems a Saab splnily všechny požadavky. Rozhodnutí o vítězi mělo padnout do konce listopadu. Termín nebyl dodržen. Lockheed Martin nabídl koncem září vyměnit 24 stíhaček F-16, původně vyrobených pro Pákistán, za stejný počet podzvukových bitevníků L-159, o nichž armáda prohlásila, že je nepotřebuje.

Podobně jako v uplynulých letech provázely resort havárie letounů. Začátkem února se zřítíl vrtulník W3-A Sokol při plánovaném návratu přistání pomocí autorotace. Dva piloti byli těžce zraněni, třetí člen posádky lehce. V srpnu havaroval půl kilometru od pelhřimovského sídliště cvičný proudový stroj L-39 Al-

X. Občan a společnost

batros, jehož pilot, který prováděl nepovolené akrobatické prvky, na místě zahynul. V říjnu se zřítil vrtulník Mi-8S s dvanácti osobami na palubě, včetně kosmonautů Eugena Cernana a Vladimíra Remka. Pět členů posádky utrpělo těžká zranění. Příčinou nehody byla závada palivového systému.

Na vlastní žádost odešel v září 2001 po čtyřech letech, což je obvyklá funkční doba v alianci, z funkce velitele vzdušných sil Ladislav Klíma. Nahradil ho dosavadní 1. zástupce náčelníka generálního štábu František Padělek.

Pavel Otto, Hospodářské noviny

XI. Světová ekonomika

Štěpán Steiger
Michal Pytlíček

Nikdo zatím nedokáže říci, jaké budou konečné důsledky tragédie, k níž 11. září došlo, ale v příštích týdnech bychom měli mít lepší představu, jak tato dynamicky proměnlivá situace ovlivní okamžité hospodářské výhledy. Než bude nastartován proces hospodářského zotavování, je třeba vrátit ekonomice Spojených států i jiných zemí stabilitu.

Alan Greenspan, předseda Federální rezervní banky USA (HN 3. října 2001)

XI. Světová ekonomika

Zpomalení s nejistými vyhlídkami

Světové hospodářství klouzalo v roce 2001 pozvolna do recese. Záříjový katastrofický útok teroristů na Spojené státy a následná válka recesi sice urychlily, trend se však nezměnil. Ještě ke konci roku předchozího (a dokonce i počátkem roku 2001) se všechny prognózy nejbližšího vývoje vyznačovaly poměrným optimismem. Pedro Solbes, komisař Evropské unie, konstatoval koncem listopadu roku 2000 ve zprávě pro Evropský parlament, že EU dosáhne za rok 2000 růstu 3,4 % (což by byl nejlepší výkon od roku 1989), jenž se v roce 2001 zpomalí jen nepatrně na 3,1 %, a to zejména vlivem zvýšených cen ropy. Za základ růstu v nejbližších dvou letech (tj. 2001 a 2002) pokládala tato úvaha domácí poptávku, přičemž soukromá spotřeba měla až do roku 2002 stoupat rovnoměrně zhruba o 2,8 %. Také u investic do zařízení ve stejném období předpokládal velmi stabilní reálný růst asi o 6 až 7 %. V letech 2001 – 2002 měl počet nových pracovních míst ročně stoupat zhruba o 1,3 % pomaleji, protože se měl zmírnit růst výstupů a předpokládal se nedostatek kvalifikovaných pracovníků. Pokud jde o inflaci, v eurozóně měla v roce 2001 klesnout na 2,2 % (a dále na 1,9 % v roce následujícím). V souhrnu Solbes prohlásil: „Na základě této předpovědi ... můžeme usuzovat, že ekonomika eurozóny vstoupila do nové fáze silného růstu s vyhlídkami, že její reálný HDP poroste v nejbližších třech letech asi o 3 %.“ Na jaře roku 2001 ovšem předpovídal Solbes už jen růst na úrovni 2,8 % a v polovině července dokonce řekl, že očekává „méně než 2,5 %“, přičemž dodal: „tato předpověď je spojena s nejistotou.“

Přibližně ve stejnou dobu – koncem října a začátkem prosince 2000 – byli němečtí ekonomové sice opatrnější, přece však optimističtí. V říjnu prognózovalo pět německých ústavů hospodářského výzkumu, které předkládají na jaře a na podzim vládě svůj odhad ekonomického vývoje pro nejbližší měsíce, že konjunktura na celém světě „ztrácí svůj rozmach“, nicméně by ve vyspělých průmyslových zemích podle těchto odhadů rostla v roce 2001 ekonomická produkce o 2,8 % (proti 3,8 % v roce 2000). Jako hlavní příčiny zpomalení označili tito ekonomové slábnoucí hospodářský růst v USA, vysoké ceny ropy a v neposlední řadě i „tužší měnovou politiku“ Evropské centrální banky (tato politika byla mimochodem během roku často kritizována).

Tváří v tvář nepříznivým údajům, jež stále zřetelněji odrážely zhoršující se konjunkturu, ovšem postupně vystřízlivěli jak prognostici, tak politici. Předseda americké centrální banky (Federal Reserve System – Fed) Alan Greenspan neváhal už 25. ledna 2001 ve svém vystoupení před rozpočtovým výborem amerického Senátu hovořit o „velmi výrazném zpomalení“ americké ekonomiky a míru růstu charakterizoval jako „v této chvíli pravděpodobně velmi blízkou nule“.

Významní bankéři, ekonomové, manažeři a politici, kteří se v téže době shromáždili na každoročním Světovém ekonomickém fóru v Davosu, zcela ztratili euforii roku předchozího a utěšovali se jen tím, že americká konjunktura sice citelně zeslábně, zejména v prvním čtvrtletí, že však nedojde k recesi. (Podle Greenspana odpovídá klasická definice recese zhruba zápornému růstu HDP během dvou po sobě jdoucích čtvrtletích.)

K obdobnému závěru došli i ministři financí a předsedové ústředních bank sedmi nejvyspělejších zemí (G7) o měsíc později na svém zasedání v Palermu. Vzhledem ke skutečnosti, že Mezinárodní měnový fond už předtím snížil svůj odhad amerického růstu pro rok 2001 na pouhých 1,7 % (z předchozích 3,2 %), nemohli zástupci G7 než konstatovat, že světový růst poklesne výrazněji, než se dosud předpokládalo. Pro svět jako celek prognózoval MMF růst pro rok 2001 nejdříve ve výši 3,2 %, začátkem září roku 2001 však odhad redukoval na 2,7 % s tím, že už koncem roku dojde ke zlepšení a v roce 2002 dokonce ke zvýšení na 3,6 %.

XI. Světová ekonomika

Realisticky popsala situaci komise odborníků, která připravuje dvakrát ročně výhled vývoje světového hospodářství pro OSN, nazvanou *Global Economic Outlook* (Světový hospodářský výhled). Ve srovnání s rokem 2000, kdy světová ekonomika rostla tempem čtyř procent, v roce 2001 neměla přesáhnout 2,4 %, načež by mělo dojít k mírnému zlepšení na 3,1 %. „Riziko dalšího poklesu sice zůstává stále poměrně reálné, globální recese ale není pravděpodobná,“ zněl závěr studie.

Střízlivý pohled na postupné zhoršování situace vy-

jádřil konečně 24. března také *The Economist*. Titulek jeho úvodníku se výslovně ptal: „Může se svět vyhnout recesi?“ I když jasnou odpověď analytici *Economistu* nedali, upozornili, že světový HDP od 30. let nikdy neklesl a že světová recese by byla „nejen bolestivá, nýbrž přinesla by i velká nebezpečí ... Politici musí být připraveni ekonomiky podporovat ... Musí také zajistit, aby první recese nového světového hospodářství nezvrátila směr samotné globalizace.“

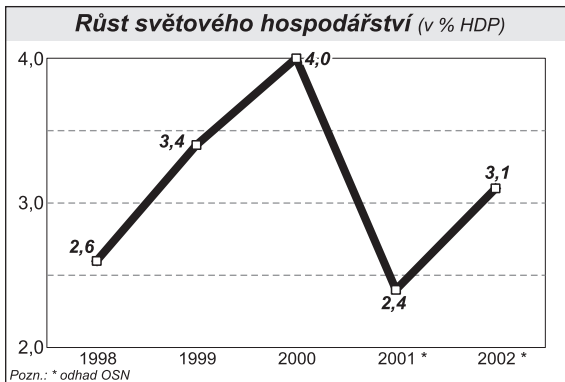
Pokud jde o odhady, kdy měl nastat zvrat nepříznivého vývoje, počítala většina předpovědí s podzimem roku 2001, kdy mohl být očekáván konec amerického poklesu. Dosažení obratu mělo napomoci také několikanásobné snížení řídicích úrokových sazeb, zvláště v USA. Důsledek tohoto snižování jakož i dalších finančněpolitických opatření byl očekáván na podzim. Jestliže by se americká konjunktura opět vzpamatovala, následoval by hospodářský vzestup i v jiných částech světa. Evropa zpravidla pokulhává za USA o dvě tři čtvrtletí, takže k obnovení vyššího hospodářského růstu by zde rovněž mohlo dojít koncem roku 2001 nebo začátkem roku 2002.

Tak se jevil vývoj světové ekonomiky prognostikům v prvních měsících roku 2001. Také ministři financí sedmi nejvýspějších průmyslových států vyjádřili 7. července v Římě na své schůzce, jež předcházela jako obvykle summitu G8, svůj optimismus, pokud jde o perspektivy růstu v Evropě a v USA. Co se týká Japonska, vyslovili přesvědčení, že je na správné cestě a může doufat, že se konečně dostane z recese. Pokud šlo o Spojené státy, vyjádřil americký ministr financí Paul O'Neill naději, že ekonomika dosáhne v roce 2002 tříprocentního růstu.

Oslabení světového hospodářského vzestupu vychází ze Spojených států. Jeho vliv se postupně projevil v celém ostatním světě, ovšem nestejnou měrou. Naděje evropských politiků, že Evropy – zejména Evropské měnové unie – se americký pokles v zásadě dotkne jen nepříliš, se v průběhu roku ukázaly jako liché, byť i poprvé od začátku 90. let byl ekonomický růst v Evropě vyšší než v USA. Nicméně Evropa (jejíž investiční schopnosti nedosahují zdaleka možností Spojených států) se nemůže stát „lokomotivou“ pro ostatní země. Svou sílu by dokázala, kdyby zůstala stranou amerického zpomalení (ostatně vývoz eurozóny do USA nepřesahuje 2 % HDP), jakož i díky silné domácí poptávce a skutečnosti, že jak domácnosti, tak podniky, obojí méně zadlužené než v USA, si mohou dovolit solidní investice.

Hlubší dosah amerického vývoje se musel projevit v Japonsku, jehož vývoz do USA nutně poklesl a přispěl tak vedle chabé domácí poptávky k dalšímu prohloubení nastávající recese.

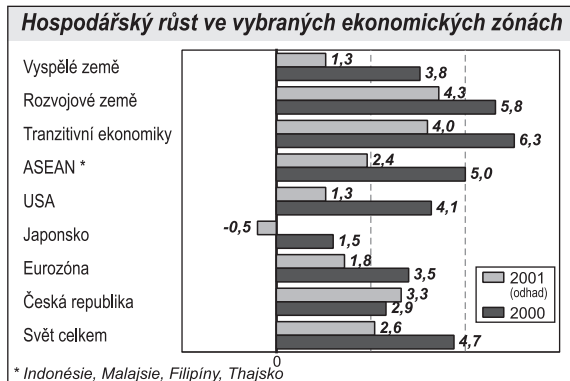
Graf č. XI/1

Pramen: OSN

XI. Světová ekonomika

Graf č. XI/2

Pramen: MMF

zpožděním (pokles v Rusku – podle této prognózy ze 7,5 % na 4 % – má převážně jiné příčiny než americkou recesi).

Nová ekonomie

Nová ekonomie, patrně jeden z nejvýraznějších rysů světového hospodářství 90. let, vykázala v roce 2001 dramatický pokles. Euforie, jež ji vytrvale provázela až do podzimu roku 2000, se zvrátila v pravý opak. Nejzřetelněji se tento vývoj projevil pochopitelně na burzách. Za prvních pět měsíců roku 2001 se Nasdaq (burza technologických hodnot) propadl o 15 % (a poklesl tím od dubna roku 2000 o 45 %). Navíc např. studie Evropské centrální banky shledala (přínejmenším pro Evropu) jen málo důkazů pro časté tvrzení, že používání informační a komunikační techniky (IKT), hlavní součásti nové ekonomie, výrazně zvyšuje souhrnnou produktivitu (total factor productivity – na rozdíl od pouhé produktivity práce). Studie zdůraznila, že k růstu této produktivity jsou kromě IKT zapotřebí další strukturální reformy (větší flexibilita trhů práce a kapitálu). Růst je rovněž vyvoláván mnohem více vyššími investicemi do softwaru než využíváním IKT.

Aktivity mezinárodních organizací

Aktivity Mezinárodního měnového fondu (MMF), Světové banky (SB) a poněkud i Světové obchodní organizace (WTO) byly poznamenány protesty a demonstracemi, které se po Seattlu (1999), Washingtonu a Praze (2000) zabývaly na mezinárodní scéně. Poté co v červenci 2001 byl při demonstracích proti summitu G7 v Janově zabit italský student, očekává se dramatický vývoj i v následujících letech. Uvedené instituce jsou nejvýznamnějšími představiteli světového hospodářského řádu, a byť se i nevymykají z politických vazeb a nejsou zcela nezávislé na mocenském rozdělení současného světa, nelze jejich důležitost podceňovat.

Horst Köhler, jenž byl zvolen výkonným ředitelem MMF v březnu roku 2000, pokračoval v roce 2001 ve vnitřní reorganizaci fondu výměnou svého prvního zástupce a dvou dalších významných funkcionářů. Výměna souvisela i s částečnou změnou politiky MMF. Ta nyní klade důraz především na svou úlohu do-

Nejvíce postiženy byly rozvojové země. Především v oblasti zahraničního obchodu: Jejich vývoz do USA představuje významný podíl ekonomiky (např. v případě Mexika 25 % HDP, Jižní Koreje – 8 %, Thajska nebo Tchaj-wanu – 12 %). Postiženy však jsou i v oblasti financování, protože investoři jsou nadměrně opatrní a vyhýbají se úvěrům, jež považují za rizikové.

Pro přechodové ekonomiky střední a východní Evropy předpokládal Mezinárodní měnový fond takřka stabilní růst ve výši 3,9 %. K poklesu by mělo zřejmě dojít s časovým

XI. Světová ekonomika

hlíže na mezinárodní finanční stabilitu. K tomuto účelu hodlá dále prohloubit práci na vývoji varovného systému pro předcházení finančním krizím. Kromě toho reformuje MMF svoje podmínky pro poskytování půjček – největší půjčky v roce 2001, pro Argentinu a Turecko, měly méně podmínek a soustředily se na makroekonomickou politiku, přičemž poskytly MMF větší prostor pro jeho odpovědnost a expertizu.

Spolu se Světovou bankou inicioval MMF v roce 1996 projekt, v jehož rámci by nejchudším zemím (HIPC – Heavily Indebted Poor Countries, v současnosti jde o 22 zemí) měly být jejich zahraniční dluhy sníženy „na přijatelnou úroveň“. Na svém kolínském summitu v roce 1997 rozšířila skupina G7 tuto iniciativu o další cíl, totiž potírání chudoby v zemích označovaných jako HIPC. Aby bylo zajištěno, že finanční zdroje uvolněné ze snížení dluhu budou použity k danému účelu, měly tyto státy provádět za dozoru MMF přesně stanovené ekonomické programy a strukturální reformy. Realizace tohoto projektu pokračovala i v roce 2001, náklady vyvolané iniciativou HIPC a kryté zhruba stejným dílem bilaterálními a multilaterálními věřiteli byly zvýšeny z 12,5 biliónu USD na 28 biliónů. Současná úroveň netto dluhů zemí HIPC, odhadovaná asi na 90 biliónů USD, klesne na polovinu poté, co budou provedena předpokládaná opatření a uplatněn mechanismus tradičního snižování dluhu.

Toto potírání chudoby, jež zejména prezident Světové banky James D. Wolfensohn vidí jako její prioritu (podobně jako jiné multilaterální instituce, např. Asijská banka pro rozvoj, ADB), je silně kritizováno americkou administrativou. Podle amerického ministra financí se má jak SB, tak MMF soustředit na zlepšování produktivity a zvyšování příjmu na obyvatele ve třetím světě a méně bojovat proti chudobě jinými způsoby. Tyto záměry ovšem vzhledem k válce, jež mezitím propukla, musí zřejmě ustoupit na nějakou dobu stranou.

Pokud jde o Světovou obchodní organizaci (WTO), lze od jejího zasedání v Kataru v listopadu roku 2001 očekávat pokrok v dohodě o dalším kole vyjednávání o liberalizaci světového obchodu. Neúspěch na posledním zasedání v Seattlu ke konci roku 1999 (zvláště pod tlakem demonstrujících protivníků) by byl těžkou ranou jak pro organizaci samotnou, tak pro multilaterální obchodní systém, zejména však i pro rozvojové země. Spor mezi USA a EU, mj. i pokud jde o evropské požadavky, aby byly v mezinárodním obchodě stanoveny minimální standardy pracovního práva a ochrany životního prostředí, se poněkud zmírnil a je naděje na kompromis. Významným krokem je i rozhodnutí, aby za člena WTO byla přijata Čína.

Vyspělé tržní ekonomiky

Spojené státy americké vykazovaly od roku 1996 průměrný roční hospodářský růst ve výši 4,5 %. Kongresový rozpočtový úřad (Congressional Budget Office – COB) zvýšil svůj odhad míry růstu potenciálního HDP pro období 1994 – 2000. (Potenciální HDP je definován jako úroveň výstupu udržitelná během delšího období, aniž se zvyšuje míra inflace. HDP nad svým potenciálem vyvolává inflační tlaky, výstupy pod úrovní potenciálu inflační tlaky snižují.)

Poté co americká ekonomika překročila začátkem roku 1997 uvažovanou úroveň potenciálního HDP, rostla až do konce 90. let každý rok rychleji než její zrychlující se potenciál. COB se proto domníval, že v nejbližší budoucnosti se růst musí na jistou dobu nevyhnutelně zpomalit pod úroveň trendu.

Předpověď COB zněla, že v roce 2010 růst dosáhne asi 2,85 % potenciálního HDP a v nejbližších letech mírně klesne a setrvá. Pro období 2001 – 2010 uvažoval průměrnou míru růstu potenciálního HDP ve výši zhruba 3,1 % ročně. Nicméně byl – spolu s většinou analytiků soukromého sektoru – koncem roku 2000 přesvědčen, že v průměru bude hospodářství v nadcházející dekádě dosahovat takového růstu jako v letech devadesátých.

Známky ekonomického zpomalení se projevily už od třetího čtvrtletí roku 2000. Index celostátního Sdružení nákupčích (Purchasing Managers' Index – PMI) se v listopadu znovu – po čtvrté za sebou – snížil, a to o 6/10 bodu na 47,7 %, přičemž hodnoty pod 50 % znamenají pokles ve zpracovatelském průmyslu. Přepočten na roční hodnoty znamenal by tento ukazatel reálnou míru růstu ekonomiky pouze ve výši 1,9 %. V listopadu se rovněž snížil přírůstek podnikových investic, dokonce o polovinu.

XI. Světová ekonomika

Také přetrvávající pokles akciových kursů působil značně negativně. Téměř polovina amerických domácností vlastní akcie (na rozdíl např. od Německa, kde je tento podíl pouhých 18 %). I když se takový pokles neprojeví ihned – experti odhadují, že hodnotou akcií vyvolaný přírůstek jmění se ve spotřebě projeví v průběhu tří let –, v případě USA by taková spotřeba končila v roce 2001.

Nicméně se Fed v prosinci 2000 nerozhodl snížit úrokové sazby (byť se účinek takového opatření projevuje v reálné ekonomice teprve po 9 až 12 měsících). Učinil tak ovšem hned 3. ledna 2001 a pak ještě opakovaně, takřka pravidelně, v průběhu roku v souladu se setrvalým poklesem ekonomiky, a to snížením o padesát bazických bodů ze 6,5 % na 6 %. Nový prezident George W. Bush tento krok uvítal a snažil se na něj navázat prosazováním svého plánu (jenž byl i jeho volebním slibem) na snížení daní, a to o 1,6 biliónu dolarů v průběhu deseti let. Takový konjunkturální impuls mohli uvítat i opoziční demokraté.

Spotřební výdaje domácností představují asi dvě třetiny amerického hrubého domácího produktu. Ten byl podstatně postupně ovlivňován stoupající nezaměstnaností, vyššími cenami za energii a trvalým poklesem hodnot na burze. Také míra úspor – poprvé od velké krize třicátých let – se ukázala záporná: soukromá spotřeba převýšila disponibilní příjem.

Tak jak zejména velké korporace postupně v průběhu roku snižovaly údaje o svých ziscích, tak také propouštěly zaměstnance. Za první pololetí dosáhlo toto číslo 777 362, přičemž v červenci a v srpnu nezaměstnanost i nadále stoupala. Ke konci srpna dosáhla 4,9 %, výše za poslední čtyři roky nebývalé. Vzhledem k tomu, že se souběžně snižovala i průmyslová výroba (v červenci to byl jedenáctý měsíc nepřetržitého sestupu), kapacitní využití se snížilo na 76,2 % (nejnižší úroveň od roku 1983). Navíc neprestaly už od poloviny roku 2000 klesat podnikové investice.

Také důvěra spotřebitelů, významná složka růstu, slábla – na čemž se podepsala ovšem i situace na trhu práce. Pomoci nedokázala ani finanční politika. 1350 miliard USD daňových úlev (původní plán prezidenta Bushe předvídal 1600 mld. USD) – daňoví plátcí začali dostávat první šeky v červenci – sice měla kladně přispět ke zvýšení ekonomického růstu 0,4 % v roce 2001 (a 0,7 % v roce následujícím – v absolutních číslech 100 mld. ve třetím a 50 mld. USD ve čtvrtém čtvrtletí). To však za předpokladu, že podstatná část těchto peněz poslouží jako spotřební výdaje.

Jiným záporným faktorem, zatěžujícím americký ekonomický růst významnou měrou, byl silný dolar. Jeho síla, oficiálně neustále zdůrazňovaná, vedla k vysokému dovozu a ztěžovala značně postavení vývozců. Jelikož deficit zahraničního obchodu představuje měsíčně asi 30 mld. USD, potřebují Spojené státy denně 1 mld. USD zahraničního kapitálu, nemá-li se dolar zhroutit. Za těchto podmínek znamenal teroristický útok další podstatné zhoršení ekonomické situace hned v mnoha ohledech. Zatímco jeho záporné dopady na některé obory (letecká doprava a v důsledku toho i letecký průmysl, turistika, pojištnictví) byly zřejmé okamžitě, jiné (zvýšené státní výdaje na obranu a na vedení války, finanční pomoc státu postiženým oborům) se projeví až po jisté době. Prezident Bush sice nastínil ještě před vypuknutím války plán, jak ekonomikou povzbudit, a ke 40 mld. dolarů, schváleným jako okamžitá pomoc nejvíce dotčeným odvětvím, zřejmě přibude dalších 60 mld., nicméně recesi ani tato opatření zastavit nemohou. Desetiletí vysoké konjunktury ve Spojených státech definitivně skončilo.

Eurozóna – v předmluvě k výroční zprávě Evropské centrální banky za rok 2000 vydané v květnu 2001, kdy už nebylo pochyb, že světová ekonomika slábne, vyslovil prezident ECB Wim Duisenberg přesvědčení, že existuje „důvod k oprávněnému optimismu“ a že „zdravý hospodářský vývoj“ činí z eurozóny stabilní pól světové ekonomiky. Jeho náměstek prohlásil, že lze v roce 2001 očekávat růst nejméně o 2,5 % a že hospodářství eurozóny bylo jen nepatrně ovlivněno poklesem světové ekonomiky. (Údaje za rok 2001 se přitom vztahují také na Řecko, jež se stalo od 1. ledna novým členem eurozóny.) Tento optimismus se opíral především o skladbu HDP této oblasti. Rozhodujícím faktorem růstu totiž byla od roku 1998 domácí poptávka, jež v roce 2000 přispěla k růstu hrubého domácího produktu (který obnášel 3,4 %) 2,7 procentního bodu, kdežto zahraniční obchod pouze 0,6 procentního bodu.

XI. Světová ekonomika

Průmyslová produkce eurozóny vykazovala zřetelný a setrvalý pokles. Nezaměstnanost sice setrvala na stejné úrovni, avšak růst zaměstnanosti se zřetelně zpomaloval. Také půjčky soukromému sektoru klesaly. Nicméně ECB – přes všechno naléhání jak ze strany hospodářských činitelů, tak ekonomického výzkumu a dokonce i MMF – snížila úrokové sazby během osmi měsíců roku 2001 pouze jednou, 10. května, a to o 0,25 procentního bodu ze 4,75 % na 4,50 %, a setrvala na tomto rozhodnutí až do září. Inflace přitom sice dočasně stoupla (v květnu z předchozích 2,9 % na 3,4 % – poprvé od svého zavedení tak překročila hranici 3 %), ale střednědobě zůstávala pod kontrolou. Hospodářskou situaci na konci 2. čtvrtletí 2001 představuje následující tabulka.

Tab. č. XI/1

Mezinárodní srovnání konjunkturních ukazatelů						
Reálný HDP	1997	1998	1999	2000	1. Q. 2001	2. Q. 2001
Německo	1,4	2,0	1,8	3,0	1,4	0,6
Eurozóna (EUR-12)	2,3	2,8	2,5	3,4	2,4	1,7
EU-15	2,5	2,8	2,5	3,3	2,4	1,7
Japonsko	1,8	-1,1	0,8	1,7	0,2	-0,7
Kanada	4,4	3,3	4,5	4,4	2,6	2,1
USA	4,4	4,3	4,1	4,1	2,5	1,2

Pramen: Eurostat

Také Mezinárodní měnový fond revidoval svou prognózu růstu pro eurozónu a předpovídal jej ne vyšší než 2 %. V míře slabší než v USA se tak světový hospodářský pokles projevil i v eurozóně. V jakém stupni v této oblasti zapůsobí americká recese a následky teroristických útoků v USA, lze v dané chvíli sotva odhadnout. Navíc se tyto vlivy promítnou do ekonomik členských států jak eurozóny, tak ostatních zemí Evropské unie v nestejně míře.

Německo – tři významné ústavy ekonomického výzkumu a Evropská komise předpovídaly začátkem roku 2001 pro SRN vcelku shodné ukazatele vývoje hrubého domácího produktu a míry nezaměstnanosti pro běžný a následující rok. Dva ústavy – IFO a DIW (Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung) – přitom redukovaly svoje indikátory proti předchozím: IFO z 2,8 % na 2,5 %, DIW ze 3 % rovněž na 2,5 %, DIW s poukazem na úrokovou politiku Evropské centrální banky (tu označil výslovně za jednoho z viníků očekávaného ekonomického oslabení) a konjunkturní ochlazení v USA.

Jednu z největších zátěží slábnoucí konjunktury představovala nezaměstnanost. Cílem vlády bylo snížit počet nezaměstnaných do podzimu roku 2002 na 3,5 mil. Už v polovině roku 2001 však bylo zřejmé, že cíle nebude dosaženo. Naopak v srpnu bylo poprvé od roku 1998 více nezaměstnaných než o rok dříve. Míra nezaměstnanosti tak dosahovala 9,3 % (podle mezinárodně srovnatelných měřítek 7,9 %), přičemž ve východní části – tedy bývalé NDR – obnášela 17,1 %, v části západní méně než polovinu – 7,3 %. Navíc třetina německých podniků se koncem léta chystala k restrukturalizaci, což by znamenalo další propouštění.

Německo je významným exportérem, je tudíž více než jeho sousedé v eurozóně (a v EU) vystaveno rizikům vyplývajícím z eroze světové poptávky. Po boomu v roce 2000, jenž byl zčásti vyvolán slabostí eura, kdy německý vývoz stoupl o 13,2 %, se pro rok 2001 počítá pouze s růstem 5,3 %. To je dáno i skladbou německého průmyslu, ve kterém důležitou roli hrají chemie, výroba investičních celků a obráběcích strojů, odvětví silně závislá na mezinárodních trzích.

XI. Světová ekonomika

Oslabení vývozu jako komponenty růstu nebude moci vyrovnat domácí poptávka, jež rostla jen zvolna. Nijak výrazně nenapomohla ani daňová reforma. Jestliže růst německé ekonomiky vykázal ve druhém čtvrtletí nulový růst (v ročním přepočtu 0,6 % – nejslabší přírůstek od prvního čtvrtletí roku 1997), je zřejmé, že výhlídky na původně očekávané výrazné zlepšení ve 3. čtvrtletí a tím i celoročně prakticky neexistují, i s ohledem na důsledky teroristických útoků v USA.

Francie – francouzský hrubý domácí produkt vzrostl v roce 2000 o 3,4 %, tedy už třetí rok po sobě o více než 3 %. Země se tak stala průkopníkem evropského růstu a po Německu druhou nejsilnější ekonomikou v Evropě (připadlo na ni 21,4 % hospodářského výkonu eurozóny). Hrubý domácí produkt ve výši 9222,9 mld. franků (1,41 biliónu euro) ji staví na čtvrté místo ve světě. Vzhledem k vnějšímu šoku z americké recese, prohloubené navíc teroristickými útoky v USA, nelze ve Francii v roce 2001 očekávat původně zamýšlený růst HDP ve výši 2,3 %.

Slábnutí růstu bylo vyvoláno zpomalením rozvoje všech ekonomických faktorů. Soukromá spotřeba byla velmi výrazná jen na počátku roku (v prvním čtvrtletí stoupla o 1,3 %), což bylo způsobeno značným počtem nových pracovních míst (124 000), nižšími daněmi a nízkou inflací. Od jara se však spotřeba projevovala mnohem slaběji, také pro zvýšenou inflaci (danou rostoucími cenami potravin a pohonných hmot). Průmyslové podniky, jež ještě v lednu předvíдалy 10% vzestup svých investic, snížily v květnu tyto záměry na 6 %, což podle odhadů ministerstva financí znamenalo v ročním průměru takřka nulový růst. Stát se sice snažil zvýšit kupní sílu ve 3. čtvrtletí injekcí 40 miliard franků (příspěvky rodinám k zahájení školního roku, prémie za vytváření nových pracovních míst, snížením daně z příjmu), ve 2. čtvrtletí vzniklo rovněž dalších 60 000 pracovních míst, jenže přestala klesat nezaměstnanost a od července dokonce opět stoupala. Konečně i klesající přebytek francouzského zahraničního obchodu za první pololetí roku 2001 představoval 16,3 mld. franků ve srovnání s 21,58 mld. za totéž období roku 2000 – vypovídal o mife, do níž byla Francie přes všechny původní předpovědi o opaku zasažena recesí světové ekonomiky.

Velká Británie – na začátku roku 2001 se britská ekonomika zdála ve velmi dobrém stavu. Inflace dosáhla v roce předchozím nejnižší úrovně od roku 1976 – pouhých 2,1 % (kdy začali ve Velké Británii inflaci měřit). S ohledem na sestupný trend libry vůči euru – což by mohlo napomoci inflační tendenci – však zůstávala Bank of England nejdříve při úrokové sazbě 6 %. V nastávajícím roce byl pak očekáván růst HDP zhruba ve výši 2,6 %. I nezaměstnanost dosahovala 25letého minima i přesto, že v posledním čtvrtletí roku 2000 bylo ve zpracovatelském průmyslu propuštěno (pro zvyšování produktivity) 106 000 zaměstnanců. (Ovšem v tutož dobu přibýlo v sektoru služeb 225 000 nových pracovních míst.) Pro britskou ekonomiku neočekávala vláda ani v důsledku klesající americké konjunktury žádné výrazné zhoršení i proto, že britský vývoz do zemí eurozóny je třikrát vyšší než do USA. Ovšem Bank of England, jež už v únoru snížila klíčovou úrokovou sazbu ze 6 % na 5,75 %, přistoupila začátkem dubna k dalšímu snížení, na 5,5 % (a následujícími kroky postupně do poloviny září sazbu snížila na 4,75 %, což je nejnižší sazba od roku 1964).

Nakonec však stoupl britský hrubý domácí produkt (očištěný od sezónních vlivů) v prvním čtvrtletí pouze o 0,5 % a ve druhém proti prvnímu jen o 0,25 %. Sektor služeb neexpandoval tak dynamicky jako předtím, průmyslová výroba poklesla ve druhém čtvrtletí ve srovnání s prvním o 1 %, a byla tak o 1,5 % pod úroveň roku minulého. Kromě ochabující americké konjunktury a slábnutí evropského hospodářského růstu k tomuto vývoji přispěla i silná libra, záporně působící na britský vývoz. (Tento vývoj vedl ke zmíněnému snižování klíčových úrokových sazeb ze strany Bank of England.)

Významnou podporou konjunktury byla za těchto okolností soukromá spotřeba. Ve 2. čtvrtletí se zvýšila o 2 % a menší měrou pokračovala i ve čtvrtletí třetím. To souviselo jednak s příznivou situací na trhu práce, jednak s vyššími dovozy. Jako ostatní vyspělé ekonomiky byla ovšem i britská výrazně dotčena pokračující recesí, jež se prohloubila po teroristických útocích na USA. Plný dosah bude sice znám až ke konci roku, nicméně je zřejmé, že prognóza ministerstva financí, podle níž měla britská ekonomika růst v roce 2001 o 2,25 % až 2,75 %, se ukázala jako přehnaně optimistická.

XI. Světová ekonomika

Itálie – v roce 2000 vzrostl italský HDP o 2,8 % (rok předchozí vykázal 2,2 %). Pro rok 2001 předvídalo ještě v květnu ministerstvo financí růst ve výši 2,5 % s tím, že vzestup za první čtvrtletí o 0,8 % (čili v ročním přepočtu 2,3 %) je v souladu s touto prognózou. V souhrnu byly předpovědi optimistické. Avšak záporný růst ve 2. čtvrtletí (-0,1 %) potvrdil zřetelné zpomalení. Rovněž průmyslová výroba klesala: v 1. čtvrtletí o 0,8 %, ve 2. oproti předchozímu o 1,5 %, nejvíce přitom ve výrobě investičních statků (o 2,4 %). Trvalým problémem italského hospodářství jsou státní dluhy: deficit veřejných financí představoval v roce 2000 1,5 % HDP. Itálie jako členská země eurozóny (mimořádně nejvíce zadlužená, její celkový dluh představuje 110,2 % hrubého domácího produktu) by však jako ostatní byla povinna deficit v roce 2001 snížit na 0,8 %. Žádost vlády, aby jí byl tolerován schodek o něco vyšší (1 % HDP), evropská komise odmítla. Nové ministerstvo hospodářství sice nejprve prognózovalo, že za celý rok bude deficit obnášet dokonce 1,5 % – 1,7 %, nakonec však pod tlakem Bruselu prohlásil ministr Tremonti, že pakt stability bude dodržen a deficit nepřekročí 0,8 %. Zatím není jisté, jak toho bude dosaženo, jelikož výchozím předpokladem byl růst HDP ročně o 3 %, což za dané celosvětové recese je zřehla nepravděpodobné.

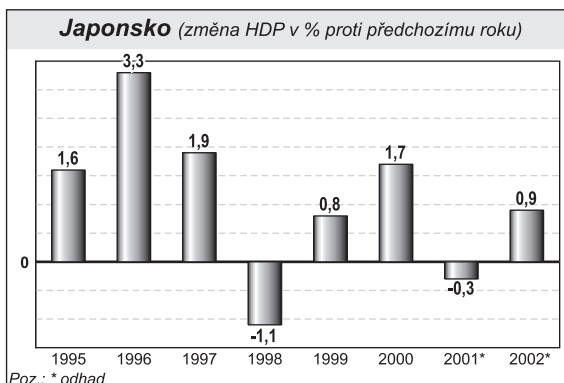
Španělsko zaujímalo poslední místo mezi evropskými zeměmi co do počtu nezaměstnaných, třebaže jeho míra nezaměstnanosti klesla od roku 1995 do roku 2001 z 25 % na 13, 6% (přičemž u žen obnáší 19,8 %, kdežto u mužů 9,8 %). Navíc má 30 % španělských zaměstnanců časově omezené pracovní smlouvy. V březnu 2001 se vláda pokusila o reformu trhu práce zejména tím, že snížila dosavadní značně vysoké odstupné při zrušení trvalých pracovních poměrů, současně však zvýšila prémie pro podniky při vytváření nových trvalých míst. V roce 2001 se proto očekával vznik 320 000 nových pracovních míst. Za svůj růst, jehož dynamika začínala být ohrožena teprve ve 2. pololetí roku 2001, však Španělsko platilo poměrně vysokou inflací, jež v polovině roku představovala 4,2 % – nejvyšší míra od roku 1995.

Také v **Nizozemsku** vzbuzovala inflace obavy. V prvním čtvrtletí se vyšplhala až na 5,3 %, nejvyšší míru v Evropské unii. Problémem není dosud nezaměstnanost, jež dosahuje pouhých 2,1 %. Jako první v eurozóně pozastavila nizozemská vláda privatizační kroky s odůvodněním, že je v zájmu spotřebitelů, aby některé služby (železnice, oblastní elektrické sítě, vodní hospodářství) zůstaly v rukou státu.

Japonská ekonomika se i v roce 2001 potácela mezi stagnací a recesí. V srpnu musela Bank of Japan (ústřední japonská banka) – stejně jako v předchozích dvou měsících – znovu korigovat svou prognózu hospodářského vývoje směrem dolů. Varovala současně, že recese je nevyhnutelná (což by znamenalo čtvrtou stagnaci v posledních deseti letech).

Banka proto uvolnila měnovou politiku a dala bankovnímu systému k dispozici více peněz, aby pokud možno zabrzдила další pokles a deflaci. Je to pokračování kursu, změněného v březnu od strategie zaměřené na úroky ke strategii zaměřené na likviditu. Ceny spotřebního zboží i nadále klesaly – v srpnu to byl už 21. měsíc po sobě. Experti vyjádřili obavy, že reformy nového premiéra Koizumiho ve spojení s pokračujícím oslabováním konjunktury mohou Japonsko z recese přivést k depresi. Kle-

Graf č. XI/3

Pramen: Wirtschaftswoche

XI. Světová ekonomika

sala průmyslová produkce (ve 2. čtvrtletí byla o 4 % pod úroveň čtvrtletí prvního, a tím o 5,25 % níže než ve stejném období o rok dříve), ochably také průmyslové investice (ve 2. čtvrtletí se oproti 1. čtvrtletí snížily o 2,8 %). Trvala i zdrženlivost domácností ve spotřebě, což bylo dáno i stoupající nezaměstnaností, která dosáhla 5 %, nejvyšší míry od zavedení této statistiky v roce 1953. Ani od zahraničního obchodu, jenž rovněž vykazuje klesající tendenci, nelze čekat zlepšení: Polovina růstu japonského vývozu jde na konto informační a telekomunikační techniky, takže snížení amerických investic ji tvrdě postihlo. Kromě toho země jihovýchodní Asie, jež jsou největším japonským odbytištěm, zasáhla světová recese. Naděje na zlepšení ekonomické situace v Japonsku v nejbližším období je tedy zcela nepatrná a reformy přislíbené premiérem Koizumim se mohou projevit teprve dlouhodobě.

Přechodové ekonomiky

Jak vyhlídky **zemí střední a východní Evropy** na rok 2001 a rok následující prognózovala Evropská komise na jaře, ukazuje tabulka č. XI/2.

Všechny tyto země musely čelit ekonomickým potížím, zvláště to však platilo pro ekonomiku **polskou**. Srovnání meziročních temp růstu Polska a ČR nabízí graf č. XI/4.

Chmurné vyhlídky polské ekonomiky pro nejbližší budoucnost spočívaly v klesajícím hospodářském růstu (za první pololetí pouze 1,8 %), rostoucí inflaci a stoupajícím rozpočtovým deficitem (jeho úroveň nebylo přitom možno ještě v září roku 2001 odhadnout, protože nová vláda vzešlá z voleb mohla uvažovat o jiných prioritách než vláda předchozí). K pozitivním ukazatelům patřil setrvalý pokles inflace). Katastrofální se však jevila nezaměstnanost. Polsko patří mezi členskými zeměmi OECD k těm s nejvyšší mírou nezaměstnanosti: v roce 1999 12 %, v roce 2000 14 %, v roce 2001 – v polovině roku – 15,7 %, do konce roku se odhaduje 17 %.

Mnohem méně drasticky se ochabující konjunktura projevila na ekonomice **maďarské**.

Vývoj hrubého domácího produktu se sice zpomalil, pro rok 2002 se však opět počítalo s jeho vzrůstem. Od začátku roku 2001 je realizován dvouletý tzv. Szechenyiho plán, v jehož rámci vláda plánuje investovat 2 mld. USD do infrastruktury, podpory středního stavu a do výzkumu a technologií, přičemž počítá s tím, že soukromý sektor bude investovat další 3 mld. USD. Výrazné byly rovněž investice do zařízení, jejichž expanze byla prognózována v roce 2001 na 6,5 % (v roce 2000 to bylo 8,4 %). Negativním ukazatelem zůstávala poměrně vysoká inflace, úředně pro rok 2001 předvídaná mezi 5 až 7 % (neoficiálně odhadovaná na 9 %). Snižující se tendenci vykazuje i saldo zahraničního obchodu (více než polovinu maďarského exportu představují technicky vyspělé stroje a zařízení). Aby Maďarsko zůstalo v zahraničním obchodě cenově konkurenceschopné, devaluje pravidelně forint v rámci klouzavého systému (crawling peg), od 1. dubna 2001 o 0,2 % (což v přípravě na členství v EU má přispívat ke stabilizaci domácí hodnoty měny). Postavení Maďarska mezi kandidátskými zeměmi EU, pokud jde o při-

Tab. č. XI/2

Perspektivy růstu HDP reformních zemí

	2001*	2002*
ČR	3,0	3,5
Maďarsko	5,0	5,0
Polsko	2,0	4,0
Slovensko	3,0	4,0
Slovinsko	4,5	4,5
Bulharsko	4,0	4,0
Rumunsko	3,0	1,0
Chorvatsko	2,5	2,5
Makedonie	5,0	3,0
Jugoslávie	5,0	5,0
Rusko	4,0	5,0
Ukrajina	4,0	4,0

Pozn.: * HDP - změna proti předchozímu roku v % (odhady)

XI. Světová ekonomika

mé zahraniční investice, vysvítá z následujícího grafického srovnání.

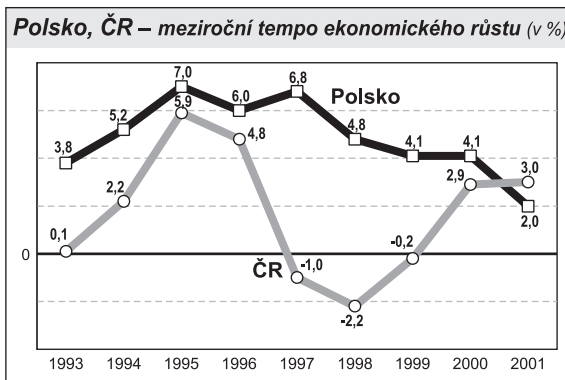
Transformace **rumunské** ekonomiky nijak výrazně nepokročila. Aby urychlila hospodářskou přestavbu a strukturální změny, musí rumunská vláda počítat s přímými zahraničními investory, jimž je třeba usnadnit vstupní podmínky. Od roku 1990 představují souhrnné přímé zahraniční investice pouhé 2 mld. dolarů, na odstátnění však čeká asi 140 velkých a zhruba 1500 středních a malých podniků. Rumunsko přitom vykazovalo po tři roky záporný hospodářský růst, teprve

v roce 2000 to bylo skromných 1,6 %, pro rok 2001 je prognózováno 2,5 %. Na rozdíl od předcházejícího roku, kdy motorem růstu byl hlavně vývoz polotovarů, určovala konjunkturu v roce 2001 domácí poptávka. Nová vláda (od listopadu 2000) sice nesplnila slib o zvýšení platů ve veřejném sektoru, ale zvýšení nejnižších mezd a některá další opatření oživila poptávku, jež o rok dříve poklesla. Dalším impulsem byly také vládní investice do restrukturalizace podniků, jež mají být privatizovány, a do infrastruktury (což je zčásti financováno Světovou bankou). Uvolnění většiny cen až v roce 1999 způsobilo, že se míra růstu cen stabilizovala na poměrně ještě dlouho. Vysoká nezaměstnanost bude rumunskou ekonomiku tížít, neboť transformační proces bude bezpochyby znamenat i ztrátu pracovních míst. Vláda se ve spolupráci s Mezinárodním měnovým fondem snaží o zmírnění inflace.

Slovinsko je právem považováno za „vzorného žáka“ v transformaci postkomunistických ekonomik.

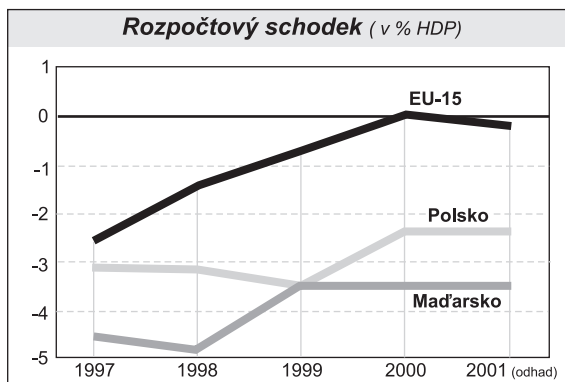
Výkonost jeho hospodářství přinesla obyvatelstvu životní úroveň srovnatelnou s úrovní Řecka a Portugalska. Pokud jde o strukturu slovinského hospodářství, jen necelá 4 % HDP jsou vytvářena v zemědělství a lesním hospodářství, v průmyslu něco více než 38 %, celých 58 % ve službách. Vztahy k zemím bývalé Jugoslávie se ukazují jako kladný prvek ekonomiky. Už dnes je Slovinsko největším investorem v Bosně-Hercegovině a druhým největším v Chorvatsku. Motorem růstu byl v roce 2000 export, otevřená slovinská ekonomika ovšem v roce

Graf č. XI/4

Pramen: Business Central Europe, Deutsche Bank (odhad 2001)

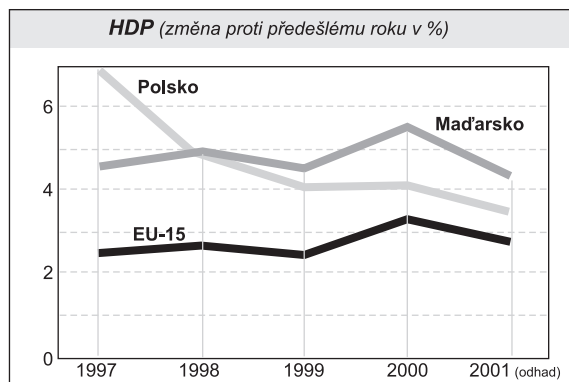
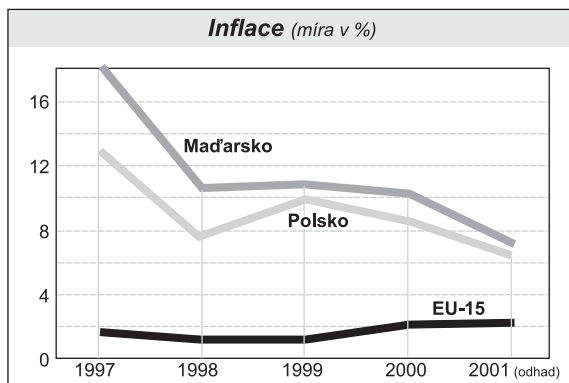
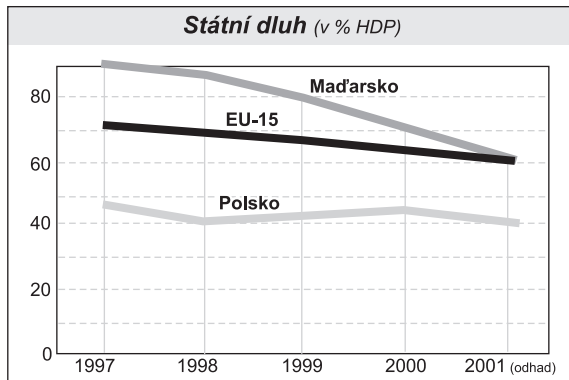
Graf č. XI/5a

Pramen: Deutsche Bank Research, Euro-Frame

XI. Světová ekonomika

Grafy č. XI/5b, c, d

2001 pocítila slábnutí světové konjunktury včetně rostoucích cen energie. To také přispělo ke stabilizaci inflace na vysoké úrovni.

Turecko procházelo v roce 2001 nejhlubší krizí svého hospodářství za posledních dvacet let. Očekávan byl propad ve výši 3 až 7 %. Krize vypukla v listopadu roku 2000, když se celý turecký finanční systém ocitl pod silným tlakem poté, co se zahraniční investoři v průběhu tzv. argentinské krize stáhli z Turecka. Současně vedlo zostření bankovních předpisů, požadované Mezinárodním měnovým fondem v rámci jím doporučených reforem, k dalšímu útoku kapitálu. Nato zasáhl MMF dodatečným úvěrem ve výši 7,5 miliard USD (dodatečným k závazku z podzimu předcházejícího roku ve výši 11,4 mld. USD). 22. února roku 2001 uvolnila vláda na doporučení MMF kurs liry (jež byla do té doby vázána na koš dolaru a eura), což znamenalo 43% devalvaci vůči dolaru. Následky těchto opatření se projevily v bankrotu mnoha podniků, rapidně zvýšené nezaměstnanosti a prudkým růstem cen, což vedlo k sociálním bouřím. V březnu vyhlásila vláda nouzový program k sanaci hospodářství a převzala pod kontrolu 13 bank. (Krátkodobá mezera v likviditě těchto bank znamenala sama o sobě 13 mld. USD, celková sanace těchto a tři státních bank představovala 43 mld. dolarů, zhruba 22 % tureckého HDP.) Musela rovněž revidovat rozpočet

XI. Světová ekonomika

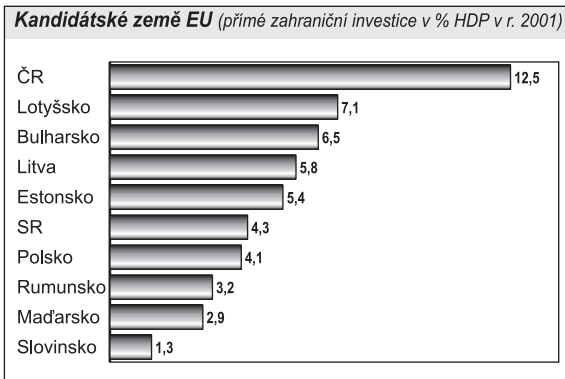
na rok 2001 – s předpokladem 45% inflace, jež by do konce roku mohla klesnout „jen“ na 20 %. Za této situace byla nutná masivní finanční pomoc. Té se Turecku dostalo v květnu v podobě 15,7 mld. dolarů, které měly být k dispozici až do konce roku. Světová banka hodlala poskytnout 2 mld., další úvěry měly být čerpány z předchozích, dosud nevyplacených půjček těchto dvou institucí. Zahraniční státní dluh Turecka pak představoval 107 miliard USD.

K opravdové realizaci reformního programu, ohlášeného v květnu, však začalo docházet teprve začátkem druhého pololetí, také pro politické kontroverze a spory s MMF, pokud šlo o serióznost reformem. Nicméně rychlá privatizace některých velkých podniků a zásadní reforma bankovního systému naznačily, že se Turecko ocitá na cestě k ozdravení ekonomiky.

Rusko a Společenství nezávislých států – ruský hrubý domácí produkt ve výši 250 mld. USD je třikrát vyšší než HDP všech zbývajících států Společenství dohromady, a Rusko je i na prvním místě mezi nimi co do HDP na obyvatele (1700 USD).

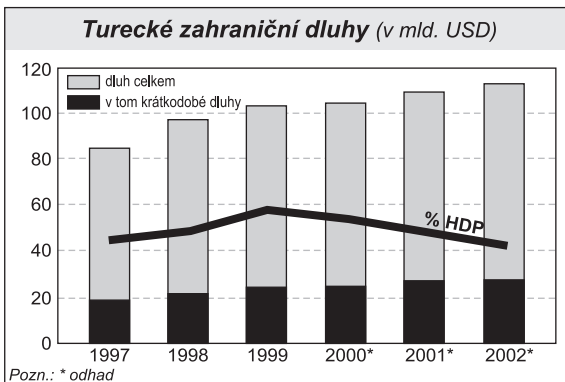
Také jeho postup na dráze reformem, ač pozvolný, je rychlejší než u ostatních členských zemí. Některým z těchto reformem (např. daňová reforma, platná od 1. ledna 2001) ovšem chybějí investiční impulsy, jsou motivovány jen fiskálně. Ekonomika je také i deset let od začátku transformace stále ještě značně závislá na výkyvech světových cen surovin (ropy). Přitom vzrostl HDP v prvním pololetí roku 2001 o 5,4 % (ve stejném období předešlého roku o 8,8 %), avšak s ohledem na skutečnost, že ekonomika dosahuje jen dvě třetiny své výkonnosti z roku 1990, má co dohánět. Vzestup cen, jenž v dubnu dosáhl 1,5 %, byl dvojnásobkem růstu předchozího roku. Inflaci urychlilo administrativní zvýšení mezd a růst množství oběhiva, vyvolané masivními nákupy deviz centrální bankou, která chtěla pro zachování konkurenceschopnosti zabránit zhodnocení rublu. Vcelku přitéká do Ruska málo přímých zahraničních investic (v roce 2000

Graf č. XI/6

Pramen: Deutsche Bank Research

Graf č. XI/7

Pramen: Deutsche Bank Research

XI. Světová ekonomika

Tab. č. XI/3

Rusko			
	1999	2000	2001*
HDP v mld. USD	185,0	220,0	250,0
HDP na obyv. v USD	1 260,0	1 540,0	1 700,0
Reálný HDP v % proti předch. roku	5,2	8,3	3,0
Míra inflace v % proti předch. roku	85,7	20,8	22,0
Míra nezaměstnanosti v %	12,2	10,0	11,0
Vývoz v mld. USD	75,7	105,6	95,0
Dovoz v mld. USD	39,5	44,9	50,0
Saldo obch. bilance v mld. USD	36,2	60,7	45,0
Saldo zahr. obchodu v mld. USD	25,0	46,3	30,0
Směnný kurs (RUB/USD)	24,62	28,13	29,20

* odhad

Pramen: Deutsche Bank Research

ších splátek. Ty budou v nejbližších letech tíživé: v letech 2001 – 2002 půjde vždy o 14 mld. USD, v roce 2003 o 18 až 19 miliard. Delegace Mezinárodního měnového fondu, která jednala v únoru a v březnu 2001 v Moskvě o novém úvěru, však došla k závěru, že jednak doporučené strukturální reformy nepostupují dost rychle, jednak že platební schopnost Ruska není nijak ohrožena, tudíž že není potřebná finanční podpora. V srpnu podpořil prezident Putin návrh rozpočtu na rok 2002. Rozpočet plánuje přebytek ve výši 1,21 % HDP a počítá s inflací mezi 10 a 13 %. Polovina všech dodatečných státních příjmů v roce 2002 má být přitom uložena na zvláštním účtu, aby mohly být použity ke splácení dluhů.

Ze zbývajících 11 členských zemí Společenství nezávislých států mají významnou ekonomickou váhu – měřeno velikostí hrubého domácího produktu – Ukrajina, Bělorusko a Uzbekistán. (Ostatní země,

pouze 4,4 mld. USD, jen o 4 % více než v roce 1999). Problémem je pro zahraničí i pomalá obsluha dluhů, jež na počátku roku 2001 podle ruského ministerstva financí představovaly 144,4 mld. USD, tj. 57 % HDP (o 10 mld. USD méně než o rok dříve, poté co v tzv. londýnském klubu sdružené soukromé banky v rámci obsáhlého konverzního programu prominuly Rusku dluh ve výši 10,6 mld. USD). Vzhledem k přebytkům ruské obchodní bilance – jen za první čtvrtletí 2001 představovaly 14,3 mld. USD – nejví ovšem západní věřitelé ochotu k prominutí dal-

ších splátek. Ty budou v nejbližších letech tíživé: v letech 2001 – 2002 půjde vždy o 14 mld. USD, v roce 2003 o 18 až 19 miliard. Delegace Mezinárodního měnového fondu, která jednala v únoru a v březnu 2001 v Moskvě o novém úvěru, však došla k závěru, že jednak doporučené strukturální reformy nepostupují dost rychle, jednak že platební schopnost Ruska není nijak ohrožena, tudíž že není potřebná finanční podpora. V srpnu podpořil prezident Putin návrh rozpočtu na rok 2002. Rozpočet plánuje přebytek ve výši 1,21 % HDP a počítá s inflací mezi 10 a 13 %. Polovina všech dodatečných státních příjmů v roce 2002 má být přitom uložena na zvláštním účtu, aby mohly být použity ke splácení dluhů.

Tab. č. XI/4

Ukrajina			
	1999	2000	2001*
HDP v mld. USD	30,8	32,2	38,0
HDP na obyv. v USD	610,0	640,0	750,0
Reálný HDP v % proti předch. roku	-0,4	6,0	3,5
Míra inflace v % proti předch. roku	22,7	28,2	18,0
Míra nezaměstnanosti v %	5,4	5,3	5,5
Vývoz v mld. USD	13,2	15,7	16,5
Dovoz v mld. USD	12,9	14,9	16,0
Saldo obch. bilance v mld. USD	0,3	0,8	0,5
Saldo zahr. obchodu v mld. USD	1,7	1,5	0,7
Směnný kurs (UAH/USD)	4,13	5,44	5,60

* odhad

Pramen: Deutsche Bank Research

Ukrajina, balancující mezi Ruskem a Západem politicky i hospodářsky, je s hrubým domácím produktem ve výši 30 mld. USD druhou nejvýznamnější zemí společenství.

Nicméně se situace obyvatelstva v posledních letech nelepší – životní standard zůstává na úrovni roku 1993. Státním financím prospěla konsolidace, zahájená reformním programem v roce 2000. Je téměř jisté, že solidní i zů-

XI. Světová ekonomika

stanou. Plánovaný přebytek rozpočtu může být sotva realizován, deficit však pravděpodobně nebude větší než zhruba 1 % HDP. Za prvních osm měsíců roku 2001 stoupl HDP o 10 % (proti ročnímu předpokladu 3,5 %), průmyslová výroba o 16,9 %, inflace jen o 3,3 %. Také obchodní bilance vykázala přebytek, hlavně vzhledem k dobré konjunktuře Ruska jako nejvýznamnějšího odbytiště (odebírá zhruba čtvrtinu ukrajinského exportu) i nejdůležitějšího dodavatele (pochází od něj 40 % dovozu, zvláště ovšem energetické suroviny). V prvním čtvrtletí roku 2001 pokračoval příznivý vývoj vývozu, který stoupl téměř o 22 %, dovoz oslabil o 10 %. Ovšem přímé zahraniční investice se vyvíjely nepříznivě: V prvním čtvrtletí – ve srovnání se stejným obdobím roku předešlého – poklesly o 5,6 % na 168,3 miliónu dolarů. Největšími investory byly Spojené státy, Nizozemsko a Kypr.

Bělorusko zůstává ve vleku svého velkého souseda a jeho politika i ekonomika jsou poznamenány tendencemi k opětné sovětizaci: rozsáhlé cenové kontroly, pětileté plány, žádná privatizační opatření, zásobovací potíže a vysoká míra inflace.

Tab. č. XI/5

Vnější fasáda ekonomiky – vysoké míry růstu a nízká nezaměstnanost – je udržována jen s vypětím. Podle odhadů Světové banky je ziskových sotva 30 % podniků, ostatní musí být subvencovány. Úvěry financuje centrální banka. Množství oběživa tak pohání inflaci, nejvyšší ve Společenství nezávislých států. Nejdůležitější podporou běloruského hospodářství je stále Rusko. Odebírá 55 % běloruského vývozu a je s 57 % nejdůležitějším dodavatelem, přičemž podstatná část importu energie (Bělorusko musí dovážet 85 % své spotřeby) je účtována za ceny nižší, než jsou ceny světového trhu.

Uzbekistán učinil několik opatrných kroků k liberalizaci teprve na počátku druhého funkčního období autokratického prezidenta Karimova, tj. v roce 2000, a to pod tlakem narůstajících hospodářských problémů.

Podíl soukromého sektoru na hrubém domácím produktu sice už představuje dvě třetiny, jeho dynamika je však vždy znovu brzděna zásahy státu. Analýza ekonomického vývoje

Bělorusko			
	1999	2000	2001*
HDP v mld. USD	11,5	12,7	11,5
HDP na obyv. v USD	1150,0	1270,0	1150,0
Reálný HDP v % proti předch. roku	3,4	6,0	2,0
Míra inflace v % proti předch. roku	293,7	168,9	100,0
Míra nezaměstnanosti v %	2,1	2,1	2,2
Vývoz v mld. USD	5949,0	7437,0	7900,0
Dovoz v mld. USD	6548,0	8316,0	8700,0
Saldo obch. bilance v mld. USD	-599,0	-879,0	-800,0
Saldo zahr. obchodu v mld. USD	257,0	179,0	300,0
Směnný kurs (BLR/USD)	251,00	721,00	1500,00

* odhad

Pramen: Deutsche Bank Research

Tab. č. XI/6

Uzbekistán			
	1999	2000	2001*
HDP v mld. USD	15,5	10,7	9,0
HDP na obyv. v USD	650,0	450,0	380,0
Reálný HDP v % proti předch. roku	4,1	4,0	1,0
Míra inflace v % proti předch. roku	29,0	24,9	25,0
Míra nezaměstnanosti v % (ofic.)	0,5	0,5	0,5
Vývoz v mld. USD	2719,0	2743,0	2750,0
Dovoz v mld. USD	2594,0	2461,0	2500,0
Saldo obch. bilance v mld. USD	125,0	282,0	250,0
Saldo zahr. obchodu v mld. USD	-202,0	-105,0	-100,0
Směnný kurs (Som/USD)	125,00	237,00	360,00

* odhad

Pramen: Deutsche Bank Research

XI. Světová ekonomika

je přitom ztížena nedostatkem statistických údajů, jak si stěžuje i Mezinárodní měnový fond. To platí zvláště u dat o vývoji cen, což se odráží v nadhodnocení míry růstu. Zemědělství, jež vytváří 28 % HDP, bylo postiženo špatným počasím. Jestliže byla úroda pšenice nejméně o 10 % pod úrovní předcházejícího roku a úroda bavlny (která přináší nejvíce deviz) nejnižší od vyhlášení nezávislosti v srpnu 1991, je úřední údaj o růstu zemědělské produkce o 3,2 % nevěrohodný. Oficiální statistika vykázala za první čtvrtletí roku 2000 růst HDP ve výši 2,8 %, nezávislé odhady nicméně prognózují pro celý rok kolem 1 %. Vláda reglementuje zahraniční obchod zřejmě ve snaze předejít krizi platební bilance (dovozy jsou uměle udržovány na nízké úrovni), ale vzhledem k tomu, že země potřebuje zahraniční know-how, může jít jen o úspěch krátkodobý. Ke zvýšení životní úrovně a konkurenceschopnosti by měl Uzbekistán otevřít své trhy. Mezi-

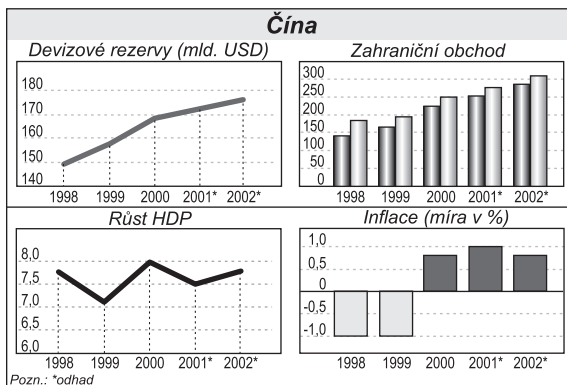
Tab. č. XI/7

Čína - počet obyvatel 1,3 mld.		
	2001*	2002*
HDP (v mld. USD)	1 196,4	1 309,1
Růst HDP v %	7,4	7,7
HDP na obyv. (USD)	938,0	1 020,0
Inflace v %	1,6	2,4
Zeměd. výroba ročně v %	3,2	3,0
Prům. výroba v %	9,3	8,4
Nezaměstnanost v %	6,0	5,5
Vývoz zboží (v mld. USD)	249,9	270,7
Dovoz zboží (v mld. USD)	-228,1	-251,7
Obch. bilance (v mld. USD)	21,8	19,0

* odhad

Pramen: Economist Intelligence Unit

Graf č. XI/8

národní měnový fond, jenž všechny tyto nedostatky kritizoval, se domnívá, že restriktivním režimem zejména zahraničního obchodu se Uzbekistán chce vyhnout globalizaci, třebaže se tím vydává v nebezpečí, že bude hospodářsky zaostávat.

Čína a východní Asie – čínská vláda si pro rok 2001 určila velmi tížidavé cíle. Údaje za rok 2000 jí přitom byly příznivým východiskem: rekordní vývoz, výrazné státní investice a snížená deflace, to vše podporovalo ekonomickou expanzi.

Pro desátou pětiletku (2001 – 2005) byl naplánován růst ve výši 7 %, přičemž vláda jej hodlala dodržovat i zvýšeným rozpočtovým deficitem, který by za rok 2001 stoupl ze 3,1 % na zhruba 4 %. Ústředním bodem plánu je restrukturalizace, což souvisí i se vstupem Číny do Mezinárodní obchodní organizace (WTO). Deficitní státní podniky představují nadále silnou zátěž a míra nezaměstnanosti, oficiálně 3,1 %, je ve městech podle odhadů kolem 10 %. Po dvou letech záporného růstu cen stouply spotřebitelské ceny v roce 2000 o 0,4 %, pro rok 2001 se předpokládá vzestup

XI. Světová ekonomika

asi o 1 %. Jen mírné zdražení dovolilo Státní bance (Bank of China) pokračovat v expanzivní měnové politice. ČLR přitom zůstává přitažlivou zemí pro přímé zahraniční investice, jež v průměru ročně představují 35 až 45 miliard USD, tedy zhruba 4 % čínského HDP. Přislíbené reformy finančních trhů tuto atraktivitu bezpochyby ještě zvýší.

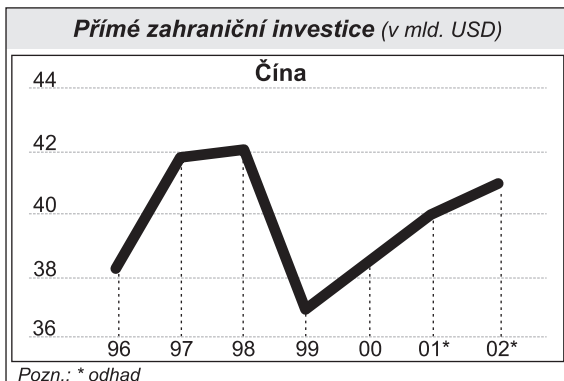
Dlouhodobě sice Čína vstupem do WTO (jenž je nyní už jistý v roce 2002) získá, střednědobě ovšem bude muset zdolat ne jeden problém. Cíla a kvóty, jež pro čínské zboží

odpadnou, napomohou zvýšení vývozu, otevření domácího trhu povede k transferu technologie, současně ovšem budou podniky vystaveny silnému konkurenčnímu tlaku. Odbourání přezaměstnanosti, přesahující podle expertů 30 %, povede k masovému propouštění, čínský sociální systém je však teprve ve výstavbě. Rok 2001 by mohl být posledním před znepokojivými otřesy.

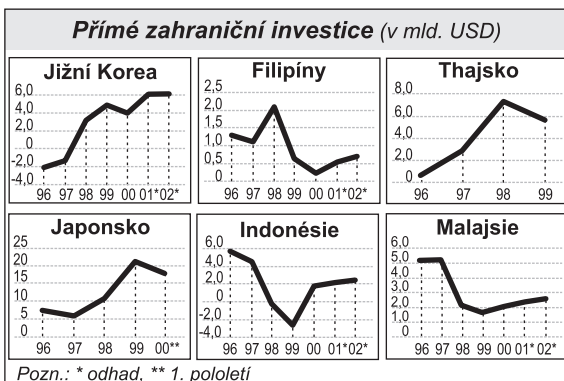
Tchaj-wan zažil v roce 2001 nejslabší konjunkturu za posledních dvacet let – klesající export a ochabující spotřeba vedly k nejnižší míře růstu od roku 1982, pouhým 3 % v prvním čtvrtletí, přičemž se situace dále zhoršovala i vzrůstem nezaměstnanosti. Postižen byl hlavně vývoz, hnací síla ekonomického vývoje, neboť Spojené státy a Japonsko, hlavní tchajwanská odbytiště, procházely recesí. USA odebírají čtvrtinu tchajwanského exportu, jehož polovinu představují elektronické výrobky. Několikeré snížení úrokových sazeb ze strany centrální banky pokles nezastavilo. Tchajwanské firmy proto houfně převáděly svou produkci do pevninské Číny jako stabilního investičního prostředí. Tam už ostatně investovaly zhruba 70 mld. USD, tedy asi 23 % ostrovního HDP.

Jižní Koreu postihly rovněž turbulence světové konjunktury. Už ve čtvrtém čtvrtletí roku 2000 se vzestup korejské ekonomiky prudce zpomalil, což bylo připisováno hlavně poklesu soukromé spotřeby. Ovšem růst korejského HDP byl až dosud poháněn zpracovatelským průmyslem (zejména výrobou polovodičů, PC a komunikačních zařízení), jenž podstatnou část své produkce vyvážel. Oslabení světové ekonomiky zasáhlo proto Jižní Koreu tak, že růst prognózovaný pro rok 2001 úředně ve

Graf č. XI/9a

Graf č. XI/9b

XI. Světová ekonomika

výši 5,3 % byl Asijskou rozvojovou bankou (ADB) revidován na 3,9 %, přičemž vývoj americké ekonomiky zejména po teroristických útocích postihne jihokorejské hospodářství ještě více. K tomu přispěje i rychle rostoucí nezaměstnanost, jež poprvé opět překročila 1 milión, jakož i nedokončená restrukturalizace jihokorejských podniků.

Výrazným rysem ekonomik jihovýchodní Asie je trend, jenž prohlubuje rozdíly mezi bohatým, technologicky vyspělým severem – Čínou, Japonskem a Jižní Koreou – a chudým, nestabilním jihem, kterému sever odlákává investice. Až do finanční krize 90. let je přitahoval jihovýchod, nyní je tomu naopak.

Rozdíly jsou viditelné z následujícího příkladu: Mzdové náklady v Číně jsou nižší než na Filipínách a v Jižní Koreji, na Tchaj-wanu a v Hongkongu má k internetu přístup 20 % obyvatel, kdežto v Thajsku 1,6 % a na Filipínách 1 %. Důsledek: Všechny země oblasti jsou nuceny k ostřejší vzájemné konkurenci. Což do budoucna může znamenat jen nestabilitu.

Latinská Amerika – na třetím summitu amerických států v Quebecu v dubnu roku 2001 bylo hlavním tématem vytvoření – do roku 2005 – panamerické zóny volného obchodu (FTAA – Free Trade Association of the Americas), jež by zahrнула 800 miliónů obyvatel (15 % světového obyvatelstva) a jejichž 34 států má celkový roční hrubý domácí produkt ve výši 13 biliónů USD (Evropská unie má 8 biliónů USD). I když se k projektu, koncipovanému už před sedmi lety na prvním summitu v Miami, přihlásili všichni účastníci vrcholné schůzky, mnohé latinskoamerické země měly výhrady.

Nejvýraznější vyjádřila **Brazílie**. Nešlo jí přitom jen o její výsostné postavení v oblasti, nýbrž také o to, že její hospodářství s diverzifikovaným, ale mezinárodně nedostatečně konkurenceschopným průmyslem by realizací takové zóny nejvíce ztratilo. Proto hodlal prezident Cardoso nejprve posílit jihoamerický obchodní blok Mercosur. Země se však ocitla ve vážných potížích, jejichž nejzřetelnějším výrazem byl nedostatek elektrické energie. Experti vzhledem k této skutečnosti snížili odhady ekonomického růstu ze 4 na 2,5 %, což jednak odradilo investory (očekávaná výše přímých investic klesla ze 33 mld. USD v roce 2000 na 17 – 24 mld.), jednak oslabilo i brazilskou měnu, real. Ten byl od začátku roku do léta znehodnocen o 25 %. Centrální banka si stanovila jako inflační cíl 6 % na konci roku 2001, musela však proto několikrát zvýšit úroky, což dále oslabovalo konjunkturu. Dovoz investičních statků pro energetiku prohloubil deficit obchodní bilance. Zahraniční dluh přitom představuje 53 % hrubého domácího produktu; ke konci roku 2001 měl být snižen na 49,5 %. Schopnost splácení tohoto dluhu však ochabuje s ohledem na dvojitý deficit – deficit rozpočtový (jenž představuje asi 5 % HDP) a deficit zahraničního obchodu (v rozsahu více než 4 % HDP). Brazílie je značně závislá na zahraničním kapitálu. Pokles americké ekonomiky a energetická krize zapůsobili na brazilské hospodářství více než krize v sousední Argentině přesto, že obě země spolu úzce souvisejí i ekonomicky. Na pomoc Brazílii přispěchal i Mezinárodní měnový fond, který začátkem srpna, dříve než bylo původně zamýšleno, současně s půjčkou Argentině poskytl úvěr i Brazílii, a to ve výši 15,6 mld. USD. Vcelku zaznamenala Brazílie v prvním čtvrtletí roku 2001 růst HDP o 0,40 % ve srovnání se čtvrtletím předchozím, ale ve druhém čtvrtletí – poprvé od roku 1998 – pokles, a to o 0,9 %. Experti odhadovali celoroční růst na 2,2 %, tato prognóza však s největší pravděpodobností bude opět revidována.

Skutečnou a v roce 2001 ještě neskončenou depresí procházela **Argentina**, a to už třetí rok po sobě. Aby se vyhnula platební neschopnosti, konvertovala argentinská vláda v červnu krátkodobý a střednědobý dluh ve výši 29,5 mld. dolarů na dluh dlouhodobý a provedla současně „virtuální devalvaci“. Vytvořila jednak „komerční peso“, vyhrazené mezinárodním platbám, a snížila jeho hodnotu vůči dolaru o 8 % ve vztahu k pesu „normálnímu“, jež se směřuje v pevném poměru 1:1. Země byla zasažena jako ostatní „prahové“ země poklesem americké ekonomiky, ale více než mnohé jiné proto, že její HDP rostl v posledních letech jen málo, (v prvním čtvrtletí roku 2001 jen o 2,1 % v celoročním přepočtu), zahraniční dluh dosahuje 160 mld. USD a jeho úroky se v posledních třech letech zdvojnásobily. Je to začarovaný kruh: Argentina musí platit stále vyšší úroky za zahraniční úvěry, což vyčerpává její ekonomiku, zvyšuje riziko bankrotu a znepokojuje zahraniční investory, vyžadující stále tvrdější výnosy svých půjček. Tato situa-

XI. Světová ekonomika

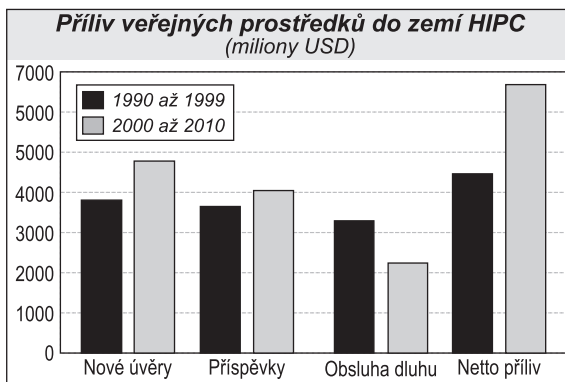
ce ovlivňuje i země sousední, především Brazílii, avšak i jiné „prahové“ státy (což se stalo v roce 2001 nejvýrazněji v případě Turecka). Radikální úsporné programy vyvolaly sociální bouře, při policejních zásazích byli i mrtví. Rozpočet vykazoval za druhé pololetí schodek 1,5 mld. USD, kromě toho musela Argentina do konce roku uhradit závazky ve výši 4 mld. dolarů, nehledě na úpisy lokálních úřadů ve výši 5,4 mld. USD. Mezinárodní měnový fond poskytl Argentině v prosinci roku 2000 úvěr („stand-by credit“) 13,4 mld. USD (další půjčky pocházely od Meziamerické rozvojové banky – 1 mld., od Světové banky 800 miliónů a od Španělska půl mld. dolarů). Z úvěru MMF vláda čerpala v prvním pololetí 7,3 mld., v srpnu však MMF – přes počáteční odmítání – argentinskou ekonomiku podpořil dalšími 8 mld. USD. Stalo se tak i z obavy, že nedůvěra investorů by se mohla přenést i do jiných (zejména „prahových“) zemí a vyvolat tak rozsáhlejší depresi či krizi. Do jaké míry ovšem tyto úvěry konečně řešení dlouhodobých problémů argentinské ekonomiky řeší, či zda je pouze odsouvají, nelze v této chvíli ještě posoudit s konečnou platností.

Jedinou latinskoamerickou zemí, jež se nemusela obávat argentinské „nákazy“, bylo **Mexiko**. Hrubý domácí produkt vzrostl sice v prvním čtvrtletí roku 2000 (ve srovnání s obdobným čtvrtletím roku předcházejícího) pouze o 1,9 %, celoročně je prognózováno 1,8 % (proti 6,9 % v roce 2000). Avšak vzestup zahraničních investic dosvědčuje důvěru zahraničních investorů. K ohlašované daňové reformě dosud nedošlo (Mexiko vybírá na daních jen 1,1 % HDP), protože prezident Fox nemá většinu v parlamentě. Mexický zahraniční obchod je ovšem vázán téměř z 90 % na USA, s nimiž se od uzavření Severoamerické zóny volného obchodu (NAFTA) ztrojnásobil, znamená však současně velkou závislost, což se projevilo v roce 2001 v době americké recese.

Třetí svět

Přes všechny sliby a závazky vyspělých zemí, opakované na vrcholných setkáních G7, dva z nejtěžších a nejnaléhavějších problémů třetího světa zůstávaly neřešeny: oddlužení a výrazný příliv investic. Podle prognóz Světové banky přispěly technologické inovace k podstatnému snížení dopravních a komunikačních nákladů, což spolu s odstraňováním překážek v mezinárodním obchodě tento obchod výrazně zvýšilo (v roce 2000 o 12,5 %). Avšak právě nejchudší rozvojové země, především v Africe, v nichž probíhají válečné konflikty, se na světovém obchodě podílejí neúměrně málo. Vyspělé země stanovením dovozních kvót a cel zejména u zemědělských produktů brání zvyšování vývozu z těchto zemí. To vede k tomu, že podíl zemí třetího světa na globálním obchodě klesá (ve srovnání s uvedeným průměrem se např. u zemí na jih od Sahary v posledním desetiletí objem zahraničního obchodu zvyšoval pouze o 2 % ročně). Pokud jde o zadlužení, odhaduje se, že souhrnný dluh nejchudších zemí dosahuje 150 mld. dolarů, což představuje jejich export za dobu tři roky. U projektu vzniklého v roce 1996 a nazvaného HIPC II (Heavily Indebted Poor Countries – nejzadluženější chudé země) slíbil v červenci roku 2001 summit G7 v Janově, že dvanáct zemí tohoto projektu

Graf č. XI/10

Pramen: Světová banka

XI. Světová ekonomika

bude zbaveno dluhů ve výši 20,1 mld. USD. Celý projekt zahrnuje ovšem 42 států, jež mohou dosáhnout prominutí dluhů ve výši 80 až 90 %. K tomu přistoupí škrtnutí dluhů z bilaterální rozvojové spolupráce a do-
datečně i škrtnutí dluhů obchodních. Zatím však skutečně oddlužena je jenom Uganda, po níž má následovat Bolívie. Prezident Světové banky James D. Wolfensohn ovšem naléhá, aby se oddlužení nedělo na úkor rozvojové pomoci. Pokud jde o investice, vyplývá z údajů Světové banky, že podíl všech rozvojových zemí na přímých zahraničních investicích od roku 1997 výrazně klesá. Nelze vyloučit, že i za těmito čísly se v některých zemích skrývá bída, v níž koření terorismus.

JUDr. Štěpán Steiger, odborný spolupracovník Hospodářských novin

Více informací:

www.ihned.cz
www.czso.cz
www.un.org
www.worldbank.org
www.wmfg.com
www.wto.org
www.opec.com
www.usinfo.state.gov
www.opec.com
www.federalreserve.gov
www.ecb.int
www.wiwo.de
www.economist.com
www.ico.org
www.wsj.com
www.ft.com

XI. Světová ekonomika

Světové akciové trhy

V roce 2001 pokračovaly akciové trhy v nepříznivém trendu načatém ve druhém čtvrtletí předchozího roku. Příliv špatných výsledků společností spojený s nepřilíhš růžovými vyhlídkami na jejich zlepšení způsobily propady indexů v řádech desítek procent. Nejhůře se vedlo především internetovým společnostem, které po předchozích bezprecedentních nárůstech klesaly téměř k nule. Rychlost růstu HDP se v nejsilnějších světových ekonomikách prudce snižovala. Japonské hospodářství se během roku propadlo do recese, kam v závěru mířila také ekonomika Spojených států amerických. Akciovým trhům nepomohly ani výrazné snahy světových vlád a centrálních bank, které měly opět nastolit oživení hospodářského růstu. Investoři se při snaze zamezit katastrofálním ztrátám uchýlovali k bezpečnějším titulům z tradičních oborů hospodářství. Výprodej mimo technologické tituly zasáhl také malé společnosti. Zlom na akciové trhy přinesly především teroristické události v USA, po nichž sice akcie prudce klesly, pak ale nastalo mírné oživení, které trvalo až do konce roku.

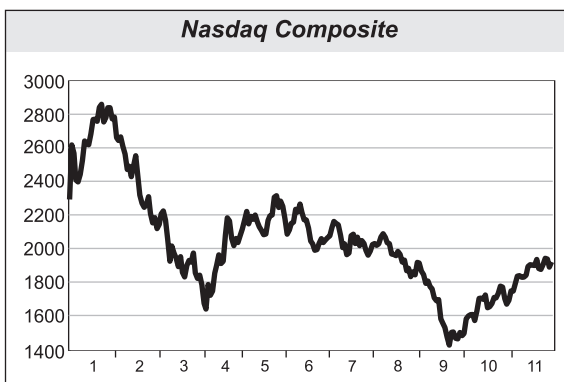
Americké akciové trhy

První měsíc roku mohl navodit pocit, že nejhorší časy americké burzy již minuly. Investoři se opět upnuli k technologickým titulům a index nejdůležitějších akcií Nasdaq vzrostl z hodnoty 2400 bodů na 2860 bodů, což činilo okolo 19 procent. Optimismus podpořil i Federální rezervní systém (Fed), který v té době dvakrát snížil úrokové sazby o půl procentního bodu, což mělo být podle šéfa Alana Greenspana dostatečným důvodem k povzbuzení růstu HDP. Menší zájem provázal ostatní tituly, a tak průmyslový Dow Jones Industrial Average vzrostl pouze o 3,6 procenta z 10 600 na 10 980 bodů.

Trhy přesto vycítily, že americká ekonomika není příliš zdravá, o čemž je přesvědčily i další makroekonomické výsledky, a investoři začali ustupovat zpět k jistějším titulům. Pesimistickou náladu nerozvířil ani Greenspan, který v té době sice stále ještě hovořil pouze o krátkodobém zpomalení domácí ekonomiky, nicméně další dvojí snížení úrokových sazeb mohlo být pro investory varováním, že se ekonomika blíží do krize. Nasdaq v té době spadl k hranici 1630 bodů a Dow Jones na 9450 bodů.

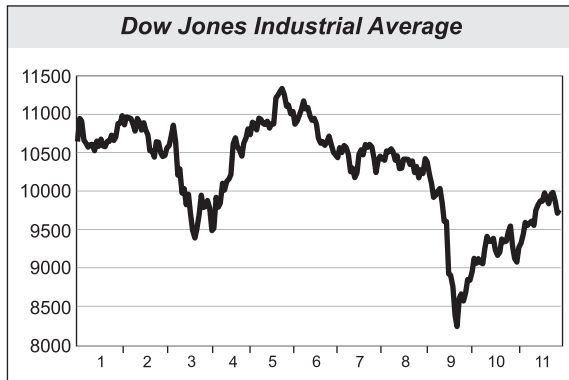
V dubnu a květnu akciové trhy ovládl pocit, že níže už být tituly nemohou, a tak se investoři drželi základního pravidla, že nakupovat se má, když jsou akcie nízké. Pomohly jim k tomu i mírně lepší makroekonomické výsledky a další snižování úrokových sazeb Fedem, které už bylo, na rozdíl od předchozího, všeobecně přijímáno za dostatečné. Nicméně po dalším snížení sazeb v polovině května nebylo pochyb, že přichází delší období útlumu, než se původně čekalo. Investoři sice zbrkle nerozprodávali tituly ze svého portfolia,

Graf č. XI/11

XI. Světová ekonomika

Graf č. XI/12

lečnost přinesly další výrazné ztráty indexů. Nasdaq spadl na 1400 bodů a Dow Jones k 8230 bodům. Jakmile ustal šok z napadení Ameriky, investoři se začali opět více zajímat o reálná data. Začátek války proti Afghánistánu, mírně lepší než očekávané hospodářské výsledky společností, mohutné vládní výdaje a další snižování úrokových sazeb otočily nepříznivý trend a trhy začaly s menšími výkyvy posilovat. Dařilo se především technologickým titulům, u kterých investoři doufali v rychlejší zhodnocení při znovunastartování ekonomiky. Nasdaq dosáhl hodnot přes 1900 bodů a Dow Jones vystoupal k 9750 bodům.

Na konci listopadu tak činil celoroční pokles indexu Nasdaq 22,5 procenta a ukazatele Dow Jones 9,6 procenta.

Západní Evropa

Akciové trhy v západní Evropě jako by v roce 2001 nemohly nalézt vlastní trend a byly po celý rok výrazně ovlivňovány především americkými parkety. Hlavní evropské indexy tak procházely téměř shodným vývojem, který byl navíc velmi blízký trendu amerických ukazatelů. Po celý rok nadále upadala víra v důvěryhodnost hlavní banky Evropy – Evropskou centrální banku (ECB) a několiknásobné snížení úrokových sazeb nebylo trhy kladně přijato, jelikož bylo považováno za nedostatečné a příliš opožděné. Investoři tak spíše více sledovali výsledky snažení Fedu o nastartování nejsilnější světové ekonomiky.

Britský index FTSE 100 sice v lednu, stejně jako americké ukazatele, mírně posílil z novoročních 6170 na 6335 bodů, to bylo ale na dlouhou dobu poslední zvednutí se. Nepříliš povzbudivé makroekonomické zprávy a vyhlídky hospodaření podniků přinesl na britský trh výrazný pokles. Nedařilo se především technologickým titulům, když britský technologický index FTSE techMARK klesl z lednových 2840 bodů na 1750 v polovině dubna. Po mírnějším vzrůstu hnaným optimismem, který šířila ECB, přišlo vystřízlivění, když banka přes dobré hodnocení stavu ekonomik evropských zemí neočekávaně snížila úrokové sazby o půl procenta. Od té chvíle zavládla na trzích nejistota a indexy klesaly až do září. Katastrofa v USA zasáhla celý svět a nevyhnula se zákonitě ani Evropě. Největší britská letecká společnost British Airways ztratila během několika dní po útoku přes 45 procent své hodnoty.

Od třetího týdne v září se však i na britské ostrovy dostavilo mírné oživení a v polovině října se indexy dostaly na hodnotu, kterou měly před útokem. Dařilo se opět především technologickým akciím, je-

jelikož se domnívali, že většina z nich je opravdu na svém dně, nicméně až do konce letních měsíců indexy mírně oslabovaly.

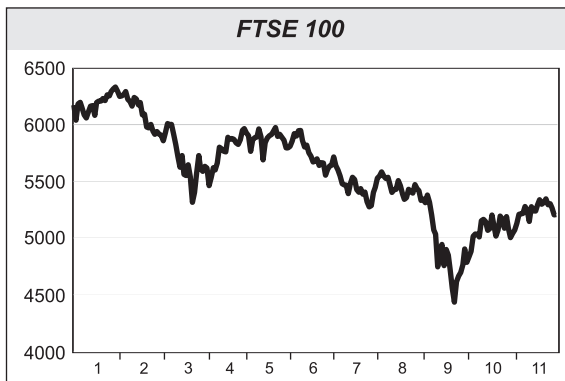
Začátek září přinesl na trhy prudký propad umocněný teroristickými událostmi z 11. září. Katastrofu v prvních dnech odnesly především letecké společnosti, které postihl výrazný odliv zákazníků. Firmy jako United Airlines, Delta Airlines nebo Continental ztratily během několika dní přes 40 procent hodnoty. Nejistota ohledně budoucnosti, obavy z války a potíže leteckých spo-

XI. Světová ekonomika

jichž index vzrostl o více než 30 procent. Až do konce listopadu pak ukazatele s mírnými výkyvy posilovaly, nedostaly se však ani zdaleka na úroveň začátku roku.

Také německý index DAX reagoval na události stejným způsobem jako zbytek světa. Ukazatel byl výrazně ovlivněn především celoročním negativním vývojem telekomunikačního gigantu Deutsche Telekom, který má v tomto indexu váhu 11,5 procenta a během roku klesla hodnota jeho akcií o polovinu. V září se vzhledem k neočekávané světové situaci přidala k propadu také letecká společnost Lufthansa, která ztratila během několika dní přes 45 procent hodnoty svých akcií.

Graf č. XI/13

Japonsko

Rok 2001 potvrdil pád japonské ekonomiky do nejhorší recese za poslední desetiletí. Hlavní index tokijské burzy Nikkei 225 téměř po celý rok klesal a od ledna do listopadu ztratil čtvrtinu své hodnoty. Trend propadu k magické hranici 10 tisíc bodů umocnily zářijové události v USA a 21. září se index dostal na 17leté minimum při hodnotě 9382,95 bodu. Největší „zásluhu“ na pádu tržů mělo celoroční oslabování americké ekonomiky, která je hlavním exportním trhem japonských firem. Nedařilo se tak především technologickým

Graf č. XI/14

firmám, dále výrobcům elektroniky a negativní vyhlídky zasáhly také oblast osobních automobilů. Výrazné problémy měly během roku vzhledem ke špatným úvěrům i bankovní ústavy. Mírné oživení v závěru roku přinesly optimističtější zprávy z USA a také víra v efektivitu kroků japonské vlády a centrální banky. Z novoročních 13785,6 bodu klesl index Nikkei 225 na konci listopadu na 10650, což znamená snížení o 22,7 procenta.

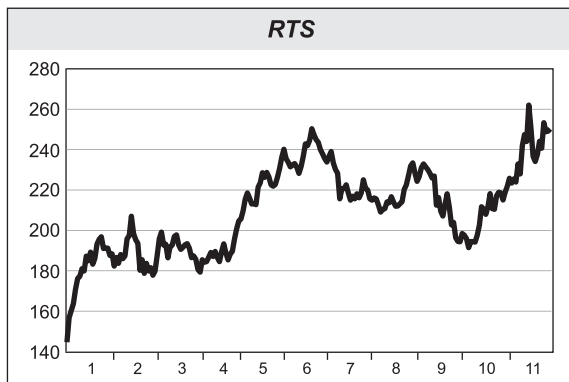
XI. Světová ekonomika

Východoevropské akciové trhy

Jedním z mála trhů, který se v roce 2001 ubíral vlastní cestou a nebyl příliš závislý na americkém parketu, byl ruský Russian Trading System. Jeho index RTS si také oproti většině světových indikátorů připsal za tento rok růst, když se mu podařilo dobrat z lednových 177 bodů na listopadových 246, což činí zhodnocení přibližně 29 procent. Zahraniční investoři po příchodu prezidenta Putina uvítali jistější podmínky, i když celá země zůstává pro zahraniční kapitál dále riziková. Nejvýraznějšího skoku dosáhly akcie v období květen až červen, kdy si připsaly zisky přes 40 procent. Pak sice přišly propady umocněné americkými zářijovými událostmi, avšak od října do listopadu index RTS získal ztráty zpět. V období hlavních nárůstů táhly akcie vzhůru především těžbařské společnosti. Díky letnímu zvýšení cen ropy získala přední ruská společnost Gazprom během měsíce a půl okolo 80 procent hodnoty svých akcií. Nedařilo se naopak technologickým titulům, které zasáhl celosvětový útlum a za 11 měsíců ztrácely v průměru okolo 22 procent.

Téměř celoroční ztráty si také připsal hlavní polský index WIG, který klesl z lednových 1730 bodů na až 1254 bodů v první polovině října, což činí 38 procent. Pak sice začal mírně ožívat, nicméně hodnota kolem 1270 bodů nemohla investorům vynahradit dosavadní ztráty. Tak jako v celém světě se i v Polsku nedařilo především technologiím a telekomunikacím, když index technologických a telekomunikačních akcií WIG Telecom & IT klesl z 22 tisíc bodů až na hodnotu k 10 tisícům, což činí 55 procent.

Graf č. XI/15

Maďarský akciový trh vykázal s menšími extrémny výraznou shodu s německým burzovním indexem DAX. Indikátor BUX tak díky závěrečnému růstu klesl za celý rok o 12 procent, když trh táhl dolů především telekomunikační gigant Matáv.

Neúspěchem skončilo v září pro malý zájem účinkování burzy Newex ve Vídni, na které se obchodovaly nejvýznamnější akcie zemí střední a východní Evropy. Obchodování se tak po devíti měsících přesunulo na frankfurtský elektronický trh Xetra.

Světové měnové trhy

Obchodování v roce 2001 by se na devizových trzích dalo rozdělit do dvou výrazně rozdílných trendů. Zatímco v první polovině roku americká měna pokračovala v předešlém dlouhodobém posilování, od července se trend otočil a dolar považovaný ekonomy za příliš silný začal přibližně stejným tempem oslabovat. Jedním z nejvýznamnějších faktorů, které hýbaly devizovými kursy, byly poměrně výrazné změny v cenách

XI. Světová ekonomika

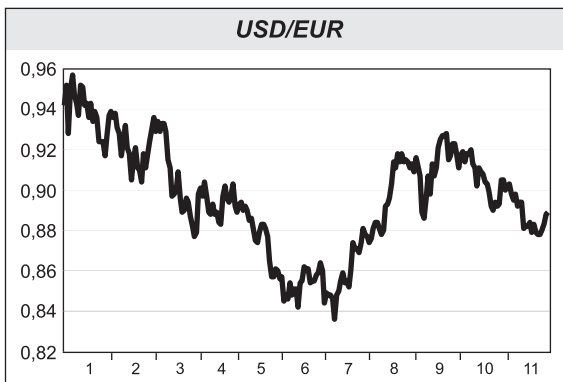
ropy během roku. Výrazně se na kursech podepsalo také několikanásobné snižování úrokových sazeb světovými centrálními bankami, které přinesly na trhy levné peníze. Svůj vliv na směnné kursy měly i padající akciové trhy zapříčiněné celosvětovým zpomalováním ekonomik. Japonsko potvrzuje propad do recese, což se ale na jenu díky celosvětovému trendu příliš neodrazilo. Devizové trhy bez větších výkyvů přechaly i zářijové teroristické události, což bylo zdůvodněno jejich dostatečnou silou a správným nastavením kursů.

Americký dolar

První polovina roku nepřinesla do obchodování se zelenými bankovkami téměř nic nového. Americký dolar pokračoval v předchozím posilování a zdálo se, že trefně pojatý název pro rok 2000 – rok dolaru – bude mít následovníka. Americká ekonomika sice začínala vykazovat známky oslabování hospodářského růstu a velké korporace shodně předpovídaly výrazné propady zisků pro příští období, nicméně ochotu investovat právě do amerických podniků to nijak výrazně neovlivnilo. Neustále se propadající burzovní indexy navozovaly myšlenku, že dna už musí být dosaženo, a to vytvářelo spekulace o potenciálních velkých ziscích. Na devizovém trhu proto dolarová poptávka neustále rostla a tím i kurs americké měny. Hodnotu zelených bankovek několikrát podpořil i šéf americké centrální banky – Federálního rezervního systému (Fed) – Alan Greenspan, když v průběhu prvního půlroku překročil k šestinásobnému zlevnění peněz. Stejně jako předchozí rok neměla na americkou měnu příliš vliv neustále rostoucí cena ropy. V této době se americká měna vůči společné evropské měně dostala až na silných 83,64 centu za euro.

V polovině roku ale už převážily hlasy exportujících společností a také nepříznivé tendence americké ekonomiky a dosavadní posilující trend se obrátily. Zeleným bankovkám nepomohlo ani další několikanásobné snížení úrokových měr Fedem. Určitý zlom mohl přijít na konci srpna, kdy dolar začal po snížení sazeb ECB prudce sílit, nicméně teroristický útok a následná nejistota odložily obrát až do konce září. V této době se dolar obchodoval kolem hranice 93 centů za euro. Problémy evropské ekonomiky, výraznější rostoucí akciové trhy a další snahy o znovunastolení růstu Fedem a americkou vládou poslaly dolar opět vzhůru a přes drobné výkyvy se tento trend udržel až do listopadu, kdy posílil opět pod hranici 89 centů za euro.

Graf č. XI/16

Euroměna

První polovina roku naznačovala pokračování trendu, který euro nastolilo hned po svém uvedení na světové trhy v roce 1999. Poklesu vzájemného kursu s dolarem nezabránily ani několikrát slovní intervence šéfa Evropské centrální banky (ECB) Wima Duisenberga, ani snížení úrokových sazeb, které měly společnou evropskou jednotku zlevnit. Měnu oslaboval také celosvětový útlum investic daný hospodář-

XI. Světová ekonomika

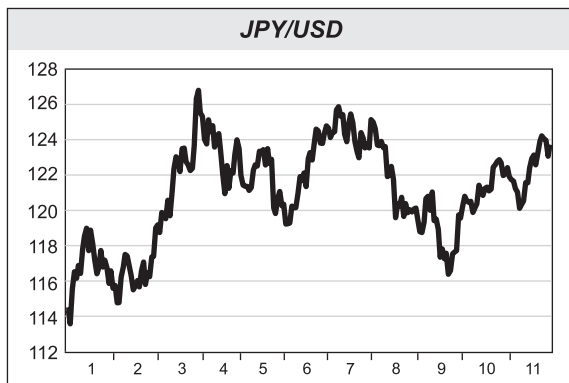
ským cyklem, velká většina investic se navíc přesouvala do Spojených států, kde se očekával vzestup trhů dříve než v Evropě. Poptávka po euroměně slábla a tím i její kurs. Nejistotu na měnové trhy přenášel ovšem i sám Duisenberg, jelikož jeho slovní výroky nebyly jednoznačné a často byly v přímém rozporu se sděleními některých dalších členů vedení ECB. Názorová nejednotnost panovala ovšem i mezi bankéři národních bank. Euru nepomohlo ani neustálé zdůrazňování prioritního cíle ECB, a to udržování stabilní cenové hladiny, nikoli starost o měnovou otázku.

V polovině roku ovšem přišel zásadní zvrat, který znamenal pro euro dlouhé měsíce posilování. Důvodem k tomuto obratu byl silně nadhodnocený dolar a také stále jasnější signály o narůstajících problémech ekonomiky Spojených států. Výrazný pokles HDP v USA přesunul značné množství investic do Evropy, která se po zavlečení recese do Japonska stala nejistějším útočištěm. Příznivý trend podpořila rovněž neustále klesající míra inflace v eurozóně, která otevírala ECB větší možnosti pro případný boj s poklesem HDP. Evropská centrální banka se odhodlala k dvojnásobnému snížení sazeb v rychlém sledu, čímž chtěla nastartovat pokles růstu HDP. Výsledkem zlevnění peněz ale bylo opětovné posílení dolaru, které umocnila promptní reakce Fedu na události z 11. září. Euro začalo opět slábnout a za prvních jedenáct měsíců ztratilo 6 procent. Od října se také v měně začala promítat nejistota ohledně přechodu zemí eurozóny na euro jako jedinou jednotku v běžném platebním styku.

Japonský jen

V zemi zmítající se recesí působila nejistě i její měnová jednotka. Po výrazných oscilacích v roce 2000, kdy nakonec měna mírně oslabila, čekal jen podobný trend i v roce následujícím. Ačkoli Japonská

Graf č. XI/17

centrální banka neváhala přistoupit ať už sama, nebo po domluvě s dalšími hlavními světovými cedulovými bankami k výrazným a častým intervencím, japonská měna neudržela žádný trend déle než dva měsíce v roce. Problémy japonských exportních firem, negativní výsledky HDP a velké ztráty japonských bank úspěšně tlačily v první čtvrtině roku domácí měnu dolů, nicméně tento trend opět dlouho nevydržel. V druhé čtvrtině roku měna mírně posílila a po další oscilaci se v polovině září dostala blízko hodnotám z počátku roku. Po přiblížení se ame-

rické a evropské ekonomiky k recesi a jejímu nástupu v Japonsku jen opět oslabil a tento trend si zachoval až do konce roku. Na konci listopadu se nacházel kolem hodnoty 124 jenů za dolar, když rok začínal na 117 jenech za dolar.

XI. Světová ekonomika

Světové komoditní trhy

Obrovskou pozornost nejen obchodníků, ale také podniků na sebe v uplynulém roce připoutaly komoditní trhy. Největší zájem již tradičně panoval okolo vývoje na trhu s ropou a kroků kartelu OPEC. Ten v úvodu roku plnil stránky ekonomických titulů především neustálými snahami o krácení těžby a tím růst cen, v posledních měsících zase obtížným vyjednáváním s nečlenskými státy. Ceny základních kovů kvůli nastartování ekonomické recese v USA zesílily propad z roku předchozího, zatímco hodnota zlata mírně vzrostla. Z agrárních komodit na sebe připoutal pozornost vývoj obchodů s kávou, jejíž cena se dotkla třicetiletých minim.

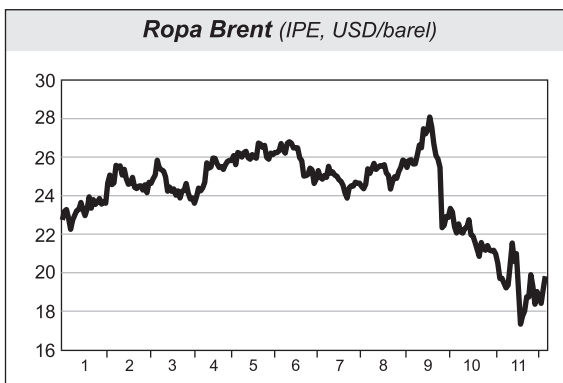
Ropa

Navázat na vzestupný trend z předchozích 12 měsíců se během roku 2001 nepodařilo cenám ropy. A to i přes skutečnost, že od ledna do září si klíčová severomořská ropa Brent připsala k dobru více než čtyři dolary za barel. Za tímto vzestupem stál především společný postup členských států Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC), které na světový trh dodávají okolo 40 procent celkové produkce. Šejkové z kartelu totiž na svých pravidelných zasedáních ve Vídni šestkrát rozhodli o zkrácení produkce. Po teroristických útocích na Spojené státy během září a odstartování recese americké ekonomiky ale veškeré zisky zmizely a ropa se propadla pod magickou hranici 20 USD za barel. Jestliže na začátku roku museli zájemci za jeden barel severomořské ropy Brent platit okolo 23 USD, na začátku prosince už to bylo pouhých 18 USD. Tento vývoj nesly samozřejmě nejhůře země OPEC, zatímco státy bez surovinových zdrojů tento trend pouze přivítaly.

V úvodu roku přitom takovému vývoji nic nenapovídalo. Sotva začala ropa po dosažení rekordních maxim roku předchozího v úvodu ledna zlevňovat ke 22 USD, přichystali největší producenti této strategické suroviny omezení. Již v polovině ledna rozhodli o zkrácení těžby o 1,5 miliónu barelů denně. Hodnota „černého zlata“ se díky tomu opět dostala k hranici 25 USD, která je přesně v polovině pásma požadovaného kartelem. Okolo této hodnoty se pak cena ropy pohybovala i v dalších měsících, doprovázena neustálým soubojem mezi Spojenými státy a kartelem. Světová velmoc číslo jedna totiž požadovala, aby ropné kohouty zůstaly povoleny a jejich ochabující ekonomika nedostala další ránu. Silného spojence přitom našli Američané v Saúdské Arábii, která je již tradičně ochráncem jejich zájmů při jednání kartelu. V dubnu však došlo ke zkrácení těžby o další jeden milión barelů, které opět pomohlo cenám k překonání hranice 25 USD. Významným impulsem k růstu přitom byla skutečnost, že země OPEC podpořily i nečlenské státy, přestože se jednalo víceméně o symbolický akt.

Na úrovni okolo 25 USD za barel se potom cena ropy

Graf č. XI/18

XI. Světová ekonomika

udržela i během prázdnin, přestože příznaky blížící se recese americké ekonomiky ji neustále tlačily směrem dolů. Obrátne manévrování šejků z OPEC, kteří pokračovali ve snižování těžby, ji však udrželo na kartelem požadované úrovni. Veškeré úsilí šejků však přišlo nazmar po záříjovém atentátu v USA. Bezprostředně po teroristických útocích na New York a Washington zachvátila trhy nejistota z dalšího vývoje a možného nedostatku této strategické suroviny, tu ale velmi brzy vystřídal prudký pád. Postaralo se o něj zejména propuknutí krize leteckých společností, které jsou již tradičně jedněmi z nejvýznamnějších odběratelů ropných produktů. Navíc tento trend podpořil nástup recese americké ekonomiky a spekulace, že poptávka po ropě bude klesat. Hodnota „černého zlata“ proto od poloviny září do začátku prosince ztratila plnou třetinu své hodnoty. V závěru roku tento trend podpořily rovněž vzájemné neshody mezi členskými a nečlenskými zeměmi OPEC, zejména když Rusko odmítlo snížit těžbu. Hodnota ropy Brent se tak pohybovala ke konci roku okolo hranice 20 USD.

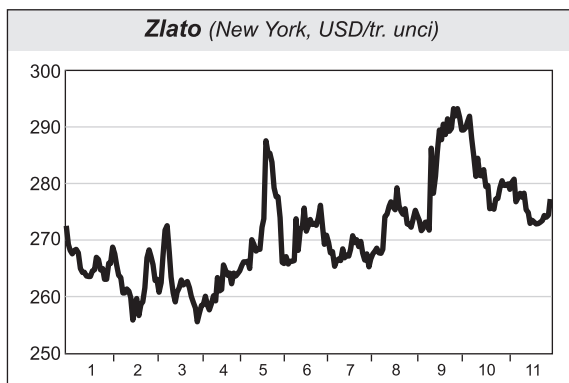
Drahé kovy

Nepříliš úspěšné období zažilo zlato a stříbro, tradiční představitelé drahých kovů. Zatímco cena jedné troyské unce zlata v průběhu roku získala k dobru několik centů, u stříbra se jednalo o pokles okolo 15 procent. Začátek roku přitom takovému vývoji rozhodně nenasvědčoval, protože cena jedné troyské unce stříbra se dostala ze zahajovacích 4,79 USD až na roční maximum 4,99 USD 26. ledna. Poté však nastal propad a magické hranici pěti USD se již tento kov ani nepřiblížil. Největší šanci měl bezprostředně po záříjových událostech ve Spojených státech, kdy investoři několik dní hledali spolehlivý přístav pro svoje úspory. Hodnota stříbra tak během tří dnů vzrostla o více než 13 procentních bodů na 4,75 USD, což bylo maximum za celé druhé pololetí, ovšem pak již následoval strmý pád. Zastavil se až těsně nad hranicí 4 USD a v závěru roku se jedna trojská unce s dodáním příštího měsíce prodávala za 4,15 USD.

Vývoj obchodování s nejnámějším drahým kovem, zlatem, byl poněkud úspěšnější, ovšem ani zde nedošlo k prolomení hranice 300 USD za troyskou unci. Začátek roku přitom pozitivnímu vývoji rozhodně nenasvědčoval, protože výprodej žlutého kovu ze strany Bank of England znamenal dokonalé naplnění požadavků trhu. První významnější vzestup cen tak přišel až v polovině května, kdy cena zlata na trhu Comex zaznamenala vzestup na nejvyšší úroveň za posledních 15 měsíců. Postaraly se o něj bez výjimky masívní nákupy ze strany spekulantů. Jedna trojská unce s bezprostředním do-

dáním se tak dostala až na hodnotu 287,80 USD. Tato úroveň však nevydržela dlouho, protože stejné nečekané výprodeje ze strany spokojených spekulantů v závěru měsíce znamenaly největší propad za rok a půl. Na počátku června se jedna trojská unce prodávala opět za 266 USD. Oťres pak přišel současně s pohyby na akciových trzích v polovině září. Devatenáctého září vyskočily ceny o šest procent, což je nejlepší jednodenní výsledek za poslední dva roky. O týden později se dostaly až na roční maximum

Graf č. XI/19

XI. Světová ekonomika

293,25 USD za troyskou unci. Poté však investoři opětovně získali důvěru v akcie a začali své pozice ve zlatě vyměňovat za cenné papíry. Nastal proto pokles, který se v závěru roku zastavil těsně pod hranicí 275 USD.

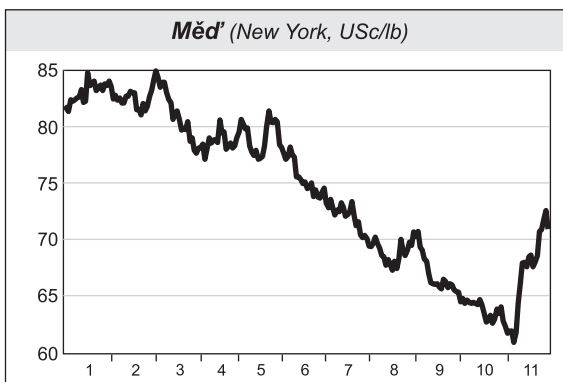
Raketovým vzestupem až na úroveň třináctiletého maxima zahájila počátek loňského roku cena platiny. Postaralo se o to pozdržení dodávek ze strany Ruska, které zásobuje světové trhy tímto kovem zhruba z 20 procent. Investoři se proto začali předzásobovat a 10. ledna dosáhla cena platiny na londýnském trhu hodnoty 637,6 USD za troyskou unci, když nakupující nezachránilo ani okamžité zvýšení těžby ze strany Jižní Afriky. Společně s platinou rostla také cena palladia, jehož dodavatelem – dokonce dvou třetin světových zásob – je Rusko. Navíc poptávka po tomto kovu prudce stoupá, a to zejména se zvyšující se potřebou ze strany výrobců automobilů. Jeho cena proto navázala na vzestup z roku předchozího a v úvodu roku vyskočila na trhu v Londýně až na 1125 USD za troyskou unci. Ještě před třemi lety se přitom stejné množství prodávalo za pouhých 200 USD. Rusko tak dokázalo udržovat trhy v napětí bezmála až do poloviny roku, kdy cena palladia opět začala padat. Postaral se o to postupný přechod automobilových výrobců na levnější platinu, takže palladium po drtivých ztrátách kleslo v polovině června až na jednoleté minimum 605 dolarů za unci. Po prázdninách přišel i propad u platiny, jejíž cenu poškodily nízké objednávky ze strany asijských klenotníků, kteří jsou pravidelně jedněmi z největších odběratelů. V závěru roku se tak hodnota troyské unce platiny pohybovala na hranici 450 USD. Pokořila tím cenu palladia, která nevydržela ústup automobilek a končila na úrovni 330 USD za troyskou unci.

Základní kovy

Neustálým poklesem, který se až koncem listopadu proměnil v mírnou korekci, lze charakterizovat vývoj cen všech tří základních kovů, mědi, hliníku a zinku, v uplynulém roce. Za tímto nepříznivým vývojem stál především propad zájmu o tyto komodity ze strany amerických podniků, a to v důsledku oslabování zámořské ekonomiky. Pouze v oblasti snů tak zůstaly představy těžářských společností, že by ceny průmyslových kovů mohly navázat na svá historická maxima z poloviny roku 2000.

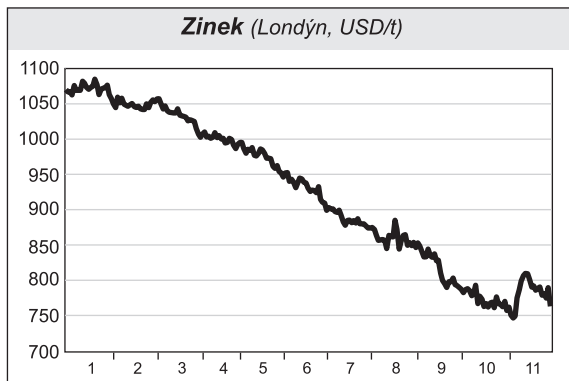
Poměrně pozitivně zahájila počátek roku cena nejdůležitějšího barevného kovu, mědi. O její vzestup se postaraly zejména hrozby ze strany světových producentů, že přistoupí k omezení těžby, které by ještě dále omezilo objem světových zásob. Ty se přitom již v průběhu ledna nacházely na nejnižší hodnotě za poslední tři roky. Na začátku března navíc oznámil možné uzavření dolů v Novém Mexiku a Arizoně druhý nejvýznamnější producent mědi Phelps Dodge, což cenu tohoto barevného kovu vystřelilo na nejvyšší hodnotu celého roku. Jedna libra se na newyorském trhu Comex prodávala za 84,95 centu. Poté však její cena oslabila, a to zejména kvůli předpovědi analytiků o příchodu ekonomické recese ve Spojených státech

Graf č. XI/20

XI. Světová ekonomika

Graf č. XI/21

za posledních 14 let. Záměci platili pouze 60,85 centu za jednu libru. Hlavní světoví těžaři proto rychle odpověděli omezením svých dodávek, díky čemuž mohla cena vzrůst alespoň na hodnoty 73 centů za libru v závěru roku.

Další průmyslový kov, hliník, zaznamenal během uplynulého roku takřka stejný vývoj cen jako měď. Jeho cena vystoupila na roční maximum již 30. ledna, kdy se jedna tuna prodávala za 1633 USD. Poté však následovalo postupné ochlazení, které podpořil zejména březnový nárůst zásob na nejvyšší hodnoty za posledních osm měsíců. Cena jedné tuny hliníku proto na přelomu března a dubna poklesla pod 1500 USD.

Nejvýznamnější propad z průmyslových kovů utrpěla v uplynulém roce cena zinku. Jestliže na začátku ledna se jedna tuna tohoto kovu prodávala na London Metal Exchange (LME) za 1070 USD, v závěru roku to již bylo téměř o 300 USD méně. Trh se zinkem totiž v průběhu celého roku 2001 žádné významnější zprávy pozitivního charakteru nezasáhly, takže jeho pokles byl na rozdíl od mědi a hliníku trvalý. Jediného vícedenního vzestupu se tento kov dočkal v první polovině listopadu, ovšem ani tyto zisky ke zmírnění celoročního propadu nestačily.

Agrární komodity

Jak se již stalo dobrou tradicí, provázely vývoj na trzích zemědělských produktů značné výkyvy. Největší vliv přitom měly klimatické podmínky v nejdůležitějších pěstitelských oblastech pro jednotlivé komodity.

Na pokles z předchozího roku navázala během uplynulých 12 měsíců také cena kávy. Přestože v lednu tomuto trendu nic nenasvědčovalo, během března a dubna zachvátil cenu kávy Robusta na newyorské Burze kávy, cukru a kakaa (CSCE) ostrý propad. Odstartovala jej zejména neschopnost zemí pěstujících kávu domluvit se na vzájemné spolupráci a pozdržet dodávky na světové trhy. Zejména značné dodávky z Kolumbie a Brazílie se tak postaraly o propad ceny kávy Robusta až k hranici 600 USD za tunu. A to i přes skutečnost, že vzhledem k nepříznivému počasí byly dodávky kávy z Mexika, dalšího významného pěstitele, v meziročním srovnání o 43 procent níže. V polovině měsíce dubna se tříměsíční termínovaný kontrakt na tuto komoditu dotkl na Londýnské mezinárodní burze finančních derivátů nejnižší hodnoty za posledních 30 let, a to zejména díky sklizni z Pobřeží slonoviny a Indonésie. Další strmý propad potom zasáhl cenu kávy Robusta na přelomu září a října, kdy se objevily

i v Evropě. Protože se na trhu žádné významnější zprávy neobjevily, přetrvával tento trend až do srpna. V závěru prázdnin potom trh pozitivně ovlivnily informace o růstu stavitelské aktivity ve Spojených státech, díky čemuž došlo k mírné korekci směrem nahoru. Ta byla však vzápětí smazána, protože se na trhu okamžitě objevil nebezpečně vysoký přebytek nabídky nad poptávkou a relativně velký stav zásob registrovaných hlavními světovými burzami. Na začátku listopadu se tak cena mědi pohybovala dokonce na minimální úrovni

XI. Světová ekonomika

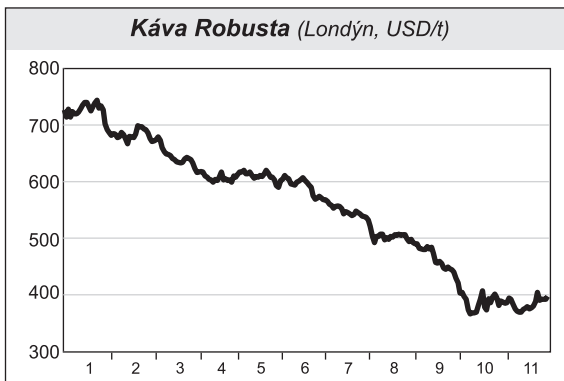
neúměrně vysoké dodávky z Latinské Ameriky. Brazílie totiž dodala v září na světové trhy 2,17 miliónu žoků kávy, zatímco o rok předtím to bylo jen 1,45 miliónu. Kolumbie potom zvýšila od ledna do září nabídku své kávy v meziročním srovnání o více než 11 procent. Mírného zvýšení se cena kávy dočkala až v závěru roku, kdy došlo ke snížení amerických zásob kávy na tři milióny žoků.

Mnohem zajímavější byla situace při obchodování s kakaem, jehož cena zaznamenala během roku několik zvratů. V první polovině roku se cena tříměsíčního kontraktu na newyorské CSCE dostala až k hranici 1000 USD za tunu, ovšem poté nastal prudký obrat. Postaralo se o něj zejména suché počasí na Pobřeží slonoviny, nejvýznamnějším producentovi kakaa ve světě. Cena jedné tuny na CSCE tak nabrala opětovný růst a na začátku října činila 1173 USD. V závěru roku potom zasáhla trhy stávka lodářů z Pobřeží slonoviny, která zkrátila dodávky, a cena vylétěla až na 1287 USD za tunu.

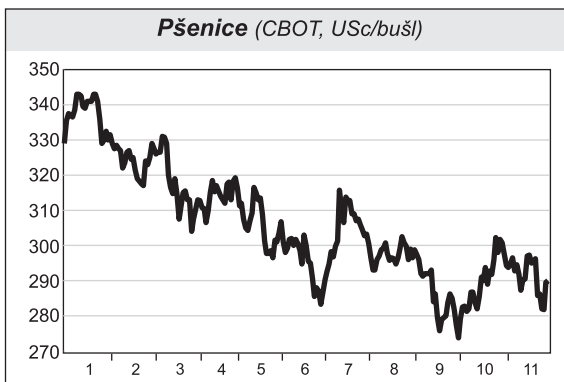
Naproti tomu obchodování s pšenicí na Chicago Board of Trade (CBOT) příliš mnoho negativních zpráv neohrožilo, takže cena této agrární komodity postupně klesala. První významnější propad zaznamenala již během úvodních dvou měsíců, kdy se z hodnoty 332 centů za bušl dostala až na 317 centů. Postaral se o to zejména dostatek sněhu v pěstitelských oblastech Spojených států, který je pravidelně signálem dobré sklizně. Do konce června se potom hodnota jednoho bušlu snížila až na 283 centů, během prázdnin opět vzrostla na 315 centů. Závěr roku již se nacházel ve znamení častějších výkyvů, takže na konci listopadu činila cena jednoho bušlu 290 centů.

O mnoho lépe se nedařilo ani kukuřici, při jejímž obchodování vládla značná volatilita. V závěru dubna se její cena dostala na šestiměsíční minimum 2,02 USD za bušl, o což se postarala zejména příznivá letní předpověď počasí pro americký středozápad. Ta ovšem nevydržela dlouho a předpověď letních veder vyhnala 12. července ceny až na roční maximum 2,42 USD za bušl. Ani tyto obavy se však nenaplnily a v závěru roku klesla cena tříměsíčního kontraktu na CBOT až k hodnotě 2,04 USD.

Graf č. XI/22

Graf č. XI/23

XI. Světová ekonomika

Zejména redukce stavů ze strany amerických farmářů se postarala o značný růst ceny živých vepřů během celého roku. Nejvýznamnější vzestup byl zaznamenán již v prvním čtvrtletí, kdy cena na Chicago Mercantile Exchange vzrostla z původních 52,5 centu za libru až na 83 centů v závěru březnu. Poté trh prošel několika výkyvy, z nichž je nejvýznamnější pokles na 66 centů za libru v závěru října, na konci roku se cena jedné libry pohybovala na hodnotě 80 centů.

Michal Pytlíček, Hospodářské noviny

Pramenem grafů v této kapitole je Bloomberg, pokud není uvedeno jinak.

XII. Životní prostředí

Hana Kolářová

Dřívější jasný obraz planety na mnoha místech zamlžuje prach a kouř, patrné je znečištění vody vytékající z řek do moří, vidět jsou vypálené lesy a spousta umělých světél.

Frank Culbertson, americký astronaut v září 2001

XII. Životní prostředí

Ekonomika – podsystém globálního systému

Podle odhadu Evropské agentury pro životní prostředí v Kodani během 20. století světová ekonomika vzrostla více než 650krát. Obdobnou měrou zesílil tlak na ekologickou kapacitu Země. Důsledky lidského hospodářství předčily síly přírody, které dosud určovaly fungování základních procesů, jako je globální klimatický systém, světový vodní cyklus, stratosférická ozónová vrstva a bohatství biologické rozmanitosti. Globální ekologická nerovnováha ale není vidět, není slyšet, necítíme ji a nemá žádnou chuť.

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) na jaře 2001 v dokumentu *Environmental Outlook* za nejvýznamnější formy zátěže životního prostředí označuje emise skleníkových plynů, znečištění ze zemědělství, nadměrný rybolov, škodlivé vlivy silniční a letecké dopravy a produkce tuhých odpadů. Vážné problémy rovněž přináší zajišťování potřeby vody, toxické emise z průmyslu a nebezpečné odpady.

Neumíme přesně předpovědět, kdy a jak přírodní systém na ekologický tlak začíná reagovat. Globální klimatický systém však už své funkce mění, rok 2001 přinesl další přesvědčivé vědecké důkazy globálního oteplování. Změny klimatických podmínek vyvolají změny v úrodnosti různých oblastí, přesuny obyvatelstva a další hospodářsko-politické důsledky.

Nejsme však bezmocní. Meze růstu vyjadřovaly výzvu k zastavení hospodářského rozvoje, což se velmi brzy ukázalo nejen jako nereálné, ale i zbytečné. Našel se lepší recept, jak se ke globálním ekologickým problémům postavit. Dnes je už všeobecně znám jako koncepce udržitelného rozvoje. Ta naopak předpokládá další ekonomický růst, ale na lepší kvalitativní úrovni: s využíváním ekologicky efektivních technologií a celkově ekologicky motivovaného chování lidí. V řeči počítačového modelu Mezi růstu znamená udržitelný rozvoj oddělit křivku ekonomického růstu od křivky zátěže prostředí. V první fázi musí křivka zátěže stoupat pomaleji, než roste HDP, v další fázi musí začít klesat. To je model cesty k ekologické stabilizaci. Koncepci udržitelného rozvoje akceptují a rozvíjejí národní vlády, vlivné nadnárodní ekonomické instituce, managementy řady podniků, mezivládní a nevládní organizace.

OECD v květnu 2001 přijala na zasedání ministrů financí, hospodářství a životního prostředí zásadní politický dokument *Opatření k posílení udržitelného rozvoje*. V závěrečném komuniké označila udržitelný rozvoj jako zastřešující cíl vlád členských zemí. Za důležité pro řešení problémů OECD považuje mimo jiné nastavení tržních pravidel tak, aby podporovala udržitelný rozvoj, využívání ekologicky efektivních technologií, zvládnutí vazby na globální ekonomiku.

Na jaře 2001 byl na Světovém ekonomickém fóru v Davosu prezentován Index environmentální udržitelnosti (*Environmental Sustainability Index*, ESI). Je konstruován zhruba ze 70 proměnných, které se posléze spojují do pěti indexů – environmentální systém, environmentální stresy, lidská zranitelnost, společenská a institucionální kapacita a globální odpovědnost. Výsledkem agregace je ESI. Podle tohoto ukazatele je na tom nejlépe Finsko (ESI 80,5), následuje Norsko, Kanada, Švédsko a další země. Hodnota ESI pro Českou republiku, která se nachází na 29. místě ze 122 zemí, je 57,2 (Slovensko je 18. s hodnotou 63,2). Na nejnižších místech jsou Saúdská Arábie (ESI 29,8) a Haiti (ESI 24,7). Index ekologické udržitelnosti vyvinula mezinárodní skupina odborných institucí v rámci snah nalézt alternativní nebo aspoň doplňující indikátory k čistě ekonomickým ukazatelům a zejména nejvlivnějšímu ze všech – k hrubému domácímu produktu. HDP se jako důležitý ekonomický indikátor pro mezinárodní srovnávání ujal v době, kdy se svět ekologickými problémy příliš nezabýval. Jeho základní nevýhodou je, že není schopen zaznamenávat, do jaké míry je nastoupena cesta k udržitelnosti, a dokonce například ekologické havárie může znamenat pozitivně jako zvýšenou ekonomickou aktivitu. Alternativních a doplňujících indikátorů, které se snaží překonat jednostrannost ukazatelů typu HDP, bylo vytvořeno víc. Tyto indikátory nabízejí nové pohledy a někdy velmi zajímavá srovnání.

XII. Životní prostředí

Například index lidského rozvoje (HDI) vznikl na půdě OSN. Je agregovaným výsledkem číselného vyjádření zdravotního stavu obyvatel, vzdělání a životní úrovně té které země (HDP měřený v paritě kupní síly). Odhalí neobvyklý pohled, je užitečný zejména jako doplněk HDP. Pořadí u řady zemí (zejména velmi bohatých a velmi chudých) zhruba odpovídá HDP, u jiných zemí (například ropných států Středního východu), je však nápadný propastný rozdíl mezi HDP a HDI.

Jiné měřítko, které se pokouší jednoduše vyabstrahovat environmentální situaci, koncipovali v polovině devadesátých let kanadští vědci Wackernagel a Rees pod názvem ekologická stopa. Ekologická stopa znázorňuje, jak velké území potřebuje jeden člověk, nějaká obec, město či stát, aby uspokojil všechny své potřeby – získal přírodní zdroje a zneškodnil odpady. Největší ekologickou zátěž v měřítku ekologické stopy způsobuje Island (9,9 ha na 1 osobu), následuje Nový Zéland (9,8) a USA (8,4). Nejméně Zemí zatěžuje Bangladéš (0,7), Pákistán (0,8) a Indie (0,8). Ekologická stopa jednoho obyvatele České republiky podle výpočtu činí 4,2 ha. V rámci našeho území ale máme k dispozici pouze 2,5 ha ekologické kapacity na jednoho obyvatele.

Srovnání pomocí metody ekologické stopy poukazuje na závažný globální ekologický problém, který není řešitelný technologickou cestou. Vyspělé země žijí z ekologického hlediska na úkor chudých zemí, dá se říci, že dovážejí jejich životní prostředí. Pokud by se všechny státy pokusily dosáhnout životní úrovně těch nejbohatších při jejich současných spotřebních nárocích a výrobních postupech, ekologická kapacita planety Země by na to nestačila.

Lapidárně to v říjnu 2001 shrnul na konferenci Forum 2000 v Praze bývalý prezident Spojených států Bill Clinton: „V současné době USA produkují více skleníkových plynů než jiné země světa. Pokud nepůjdeme příkladem, může se stát, že Indie a Čína budou dělat to, co dělají Spojené státy nyní, a to představuje obrovské ohrožení. My v bohatých zemích si totiž musíme uvědomit, že si už nemůžeme dělat právo na něco, co odpíráme jiným. Těm se musíme pokusit vysvětlit, že se nemohou zbavit svého utrpení tím, že způsobí destrukci nám.“

V ekonomickém systému by nadějný posun mohla znamenat například důsledně prováděná a mezinárodně koordinovaná ekologická daňová reforma. Její podstatou je postupná náhrada daní postihujících pracovní úsilí nebo podnikání, jako je daň z příjmu nebo daň z přidané hodnoty, daněmi ekologicky příznivými, jako je daň z využívání energie, uhlíková daň, daň z využívání neobnovitelných zdrojů. Systém by měl být vyladěn tak, aby se celková daňová zátěž nezměnila. Jde pouze o výměnu, o zdanění ekologicky destruktivních činností výměnou za snížení nebo odstranění daní z ekologicky příznivých činností. V jednotlivých evropských zemích se ekologická daňová reforma připravuje, zabývalo se jí i české Ministerstvo financí ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí.

Česká republika – změna klimatu a Kjótský protokol

19. února 2001 vydal Mezinárodní panel pro klimatickou změnu (IPCC) vlivnou zprávu, která potvrzuje, že globální klimatické změny nastaly. Během 20. století stoupla průměrná teplota na Zemi zhruba o 0,6 stupně C. To je růst asi o čtvrtinu vyšší, než předpokládala předchozí zpráva IPCC z roku 1994. Vliv lidské činnosti na globální oteplování považuje IPCC za nepochybný. Během 21. století se očekává vzrůst teploty na Zemi až o 5,8 stupně C.

Mezinárodní panel pro klimatickou změnu je nejuznávanější mezinárodní vědecká skupina zabývající se globálním oteplováním. Práce v ní se účastní kapacity z mnoha zemí světa.

V roce 1997 byla na konferenci v Japonsku podepsána mezinárodní smlouva s názvem Kjótský protokol. Průmyslově vyspělé státy se v něm zavázaly snížit do roku 2012 ve srovnání s rokem 1990 průměrně o 5,2 % emise skleníkových plynů, především oxidu uhlíkového. V následujících letech nastala složitá vyjednávaní o dalších podmínkách. Koncem roku 2000 zkrachovala jednání v Haagu, na jaře 2001 nový americký prezident Bush oznámil, že Spojené státy od smlouvy odstoupí, díky evropským vyjednáva-

XII. Životní prostředí

čům se v červenci 2001 v Bonnu dospělo k dohodě a proces pokračuje. Přestože Kjótský protokol dosud neratifikovalo dostatečné množství států, aby mohl vstoupit v platnost, znamenala Kjótská konference historický mezník. Vůbec poprvé se zástupci států shodli, že se pokusí limitovat a snižovat spotřebu základních přírodních zdrojů, jako jsou energetické suroviny. Splnit kjótský závazek znamená nastoupit cestu ekonomických změn.

Česká republika Kjótským protokolem slíbila snížit emise skleníkových plynů o 8 %. Celkové emise skleníkových plynů u nás byly už v roce 1999 zhruba o čtvrtinu nižší než v roce 1990, svůj závazek tedy Česká republika splnila více než dvojnásobně. Není to však výsledek zvláštního cíleného úsilí, ale především ekonomického propadu z počátku 90. let. Žádoucí je, abychom ve snižování produkce skleníkových plynů systematicky pokračovali.

Staré ekologické zátěže: úspěchy a meze dosavadních řešení

V polovině roku 2001 Česká republika předběžně uzavřela kapitolu životní prostředí v rámci vyjednávání o vstupu do Evropské unie. Tím se také do jisté míry uzavřela jedna fáze vývoje ochrany životního prostředí u nás.

Na jejím začátku, v listopadu 1989, byla totalitním režimem zdevastovaná země a neúčinný systém ochrany životního prostředí. Hlavní ekologické téma, které naše republika v 90. letech řešila, bylo dostat se v péči o životní prostředí na úroveň vyspělých zemí – zmírnit devastaci a změnit přístupy.

Zamořené průmyslové areály, špatně zabezpečené skládky, území kontaminovaná těžbou a zpracováním uranu a podobné prostory jsme souhrnně pojmenovali jako staré ekologické zátěže. Ve výchozích okamžicích za ně vlastně nikdo nenesl odpovědnost, ta zůstala na státu a určila také vysoké částky z rozpočtů na jejich asanaci. V mnoha případech je dosud nevyřešená.

Celkové investice na ochranu životního prostředí činily v 90. letech v ČR v průměru kolem 2 % HDP. Jejich velká část šla na nápravu zděděné ekologické zátěže. Více než 80 % těchto investic směřovalo do zlepšení kvality ovzduší. Projevilo se to dramatickým snížením znečištění ovzduší některými škodlivinami. Prašné emise klesly v roce 2000 na pouhých 8,9 % hodnoty z roku 1990, emise oxidu siřičitého klesly na 14 %. Emise oxidů dusíku se však snižovaly do roku 1993, v některých následujících letech dokonce stouply. Především živelné silící automobilová doprava jich produkuje víc a v místech s velkým provozem je znečištění závažnější.

Za uplynulé období se docela podařilo zvládnout čištění odpadních vod z bodových zdrojů – z měst a obcí, výrobních podniků. Množství vypouštěných odpadních vod se v období 1989 – 1999 snížilo o 33 %. Přesto téměř 5000 českých obcí ještě své odpadní vody nečistí. Zemědělcům se v novém ekonomickém prostředí vyplatí šetřit s hnojivy a pesticidy a díky tomu se také snížilo jejich splachování a plošné znečištění vod.

Energetika: alternativní zdroje a úspory

V polovině roku 2001 českou energetiku zasáhl nový sociologický jev. Společnost E-on přestala dovažet do Německa českou elektřinu. Jako důvod otevřeně označila tlak zákazníků na liberalizovaném energetickém trhu. Koneční odběratelé požadují elektřinu ze zdrojů podle jejich názoru ekologičtějších, než je jaderná elektrárna Temelín.

Ekologicky motivovanými a politicky vlivnými diskusemi byl provázen vývoj celého sektoru energetiky od počátku transformace české ekonomiky. Politickým imperativem, který byl naplněn takřka bez diskusí, byl požadavek odsířit velké české hnědouhelné elektrárny. Přitom odsiřování elektráren je typickým

XII. Životní prostředí

příkladem následných opatření, kdy se na konci již nevyhovující „špinavé“ technologie vybudují filtrovací, čisticí zařízení. Za progresivní a perspektivní ekologická opatření se v energetice považují úspory a využívání obnovitelných zdrojů. Energetická náročnost tvorby HDP v ČR klesla v období 1990 – 1999 o 30 %. Je však nadále vyšší než průměr v EU.

V roce 1995 vyšla proslavená kniha Faktor 4, kterou společně napsali Američané Amory a Hunter Lovinsovi a Němec Ernst Ulrich von Weizsäcker. Autoři považují za reálné čtyřnásobné až desetinásobné zvýšení energetické účinnosti moderních technologií v nejbližších letech.

Od 1. ledna 2001 platí nový energetický zákon č. 458/2000 Sb. a zákon o hospodaření s energií č. 406/2000 Sb. Ten bude mít nepochybně vliv na energetickou účinnost. Mimo jiné ukládá krajům a statutárním městům povinnost zpracovávat územní energetické koncepce, výrobcům tepla a elektřiny dodržovat minimální předepsanou účinnost využití energie, výrobcům a dovozcům dodržovat povinné standardy energetické účinnosti spotřebičů, povinnost energetického auditu vymezených staveb.

Ačkoli potenciál obnovitelných zdrojů energie v České republice není zanedbatelný, v současné době činí jejich podíl na celkové spotřebě primárních zdrojů energie necelá 2 %. Podpora obnovitelné energetiky je ve srovnání s jinými evropskými zeměmi u nás slabá a kritizovaná nevládními ekologickými organizacemi. Rozdíl v přístupu k energetické politice je patrný už na první pohled při přejezdu z České republiky do Rakouska. Hned za hranicemi je nápadné množství slunečních kolektorů na ohřev vody umístěných na domech, ba i fotovoltaických panelů na výrobu elektřiny. Rakouský Wels je také každoročně hostitelem největšího veletrhu energeticky úsporných technologií na kontinentu.

Celá 90. léta provázely výstavbu naší druhé atomové elektrárny Temelín vášnivá diskuse na všech úrovních od občanské přes expertní až po vrcholnou politiku, které přerostly až v mezinárodní ekologický motivovaný spor. V polemice mezi zastánci a odpůrci jaderné energetiky často zaniká fakt, že i v jaderných elektrárnách se vyrábí energie z neobnovitelného zdroje. Vývoj veřejného mínění v některých evropských zemích, například v Rakousku, Švédsku, Německu, vedl až k politickému rozhodnutí odstoupit od jaderné energetiky.

Doprava: nekontrolovaný živel

V letech 1990 – 2000 vzrostl v ČR počet osobních a nákladních aut o více než 50 %. Výkon silniční nákladní přepravy vzrostl do roku 1999 asi 2,5krát na úkor dopravy železniční, kde klesl na polovinu. V přepravě lidí poklesl výkon linkových autobusů o více než 50 %, na železnici o 35 %. Naopak vzrostla letecká přeprava o více než 100 % ve srovnání s rokem 1993. Ekologicky nepříznivý nárůst individuální i nákladní silniční dopravy pokračuje a očekává se i do budoucna. Praha se dostala počtem 1,9 osobního auta na jednoho obyvatele do čela evropského žebříčku.

Doprava patří mezi nejhůře zvládané ekologické problémy. Přesto, že se za posledních deset let výrazně zlepšila technická kvalita aut, znečišťování ovzduší dopravou stoupá. Pozitivní trend stále větší vybavenosti aut katalyzátory výfukových plynů a snižování spotřeby u nových modelů je zcela překryt nárůstem počtu aut a zintenzivněním silniční dopravy.

Čelit negativním vlivům dopravy znamená bojovat na mnoha frontách. V technologické oblasti se výrobci soustředí na snižování spotřeby pohonných hmot, ale i na další ekologicky příznivé momenty, například možnost recyklace veškerých součástí. Tím se ale problém nevyřeší. Důslednější cestou v technickém vývoji je vývoj alternativních pohonů. Problém dopravy se řeší i organizačními změnami: zklidňováním obytných čtvrtí úpravou silnic pomocí zpomalovacích pásů a šikan, podporou veřejné dopravy z veřejných prostředků, silničními obchvaty. Nejdůslednějším řešením je jednak územní rozvoj, který umožňují občanům co nejvíce potřeb uspokojovat bez nutnosti dopravy (budování velkých obchodních center mimo města takovým řešením pravděpodobně není), a za druhé náhrada fyzické přepravy komunikačními technologiemi.

XII. Životní prostředí

Velmi kontroverzní se stala výstavba nových silnic a dálnic. Typickým příkladem je silniční obchvat kolem Plzně. Vybudování obchvatu je nutné, na tom se všichni shodnou. Problémem je vedení trasy přes území, které hájí ochránci přírody. Občanská sdružení v případě plzeňského obchvatu zaznamenala soudní úspěchy. Výsledkem je ale opět patová situace. Za reakci na ni se považuje opakovaný neúspěšný pokus skupiny poslanců prosadit v Parlamentu zákonné opatření, které by umožňovalo vyvlastňování půdy v soukromém vlastnictví ve veřejném zájmu. Dojít ke společenskému konsensu při hledání silničních tras je čím dál obtížnější. V 90. letech například vznikly zahraniční odborné studie, které dokazují, že nové silnice nejen dopravu převedou na nové místo, ale vyvolají celkově ještě silnější provoz.

Průmysl: od filtrů k prevenci, dvojí zisk z ekoeфекtivnosti

Návrh Strategie udržitelného rozvoje ČR, který v roce 2001 předložilo MŽP ČR, konstatuje, že celkové vstupy české ekonomiky v současné době představují z 81 % neobnovitelné zdroje nebo produkty z nich vyrobené, obnovitelné zdroje tvoří méně než pětinu.

Vedle nahrazování neobnovitelných zdrojů obnovitelnými a šetrného využívání obnovitelných zdrojů mezi principy ekoeфекtivnosti patří například zvyšování materiálové a energetické efektivity, zavádění čistých technologií, čistících technologií a recyklace odpadů.

Česká republika se v březnu 1999 přihlásila podpisem k Mezinárodní deklaraci o čistší produkci a přijala Národní program čistší produkce. Jeho cílem je změnit přístup k opatřením na ochranu životního prostředí. Nabízejí se různé preventivní strategie. Některé průmyslové podniky se už rozhodly pro zavedení systémů environmentálního managementu. Využívají normy řady ISO 14 000 nebo evropský systém Eco Management and Audit Scheme (EMAS). Na konci roku 1999 mělo ekologicky orientovaný systém řízení zavedeno 48 podniků.

K ekologicky šetrným řešením směřují také dobrovolné dohody výrobců. Například s českým sdružením výrobců mýdla, čistících a pracích prostředků podepsal 23. července 2001 ministr životního prostředí dohodu o tom, že od roku 2005 budou na náš trh dodávat pouze bezfosfátové prací prostředky. Fosfáty představují tradiční složku pracích prostředků, které jsou nejmasověji používanou spotřební „chemikálií“ v domácnostech. Fosfáty se dostávají s odpadními vodami do prostředí a způsobují znečištění povrchových vod. Odstraňování fosfátů z odpadních vod čištěním je obtížné, proto se ve vyspělém světě už řadu let jde cestou prevence, tedy nahrazováním samotné škodlivé látky z výroby.

V rámci přiblížování k Evropské unii se připravuje převzetí směrnice o integrované prevenci a omezování znečištění (IPPC). Zakotvuje nový prvek – povinnost pro nová i stávající velká průmyslová a zemědělská zařízení v co největší míře aplikovat nejlepší dostupné technologie (BAT) šetřící životní prostředí. Přípravovaný zákon o IPPC by měl nabýt účinnosti k 1. lednu 2003.

Stavby: kvalita, zelené louky, hnědá pole a regionální rozvoj

Proces posuzování vlivů staveb, činností, technologií a koncepcí na životní prostředí (EIA) jako prevence poškozování životního prostředí se ve vyspělých zemích ujalo už léta před rozpadem komunistického bloku. U nás po něm stejně dlouho volaly tehdy ještě poloilegální ekologické iniciativy. Jejich sen se stal skutečností pod číslem zákona 244/1992 Sb. Každá větší stavba musí od té doby projít posouzením vlivu na životní prostředí. Komplikací, která ale nesnižuje důležitost procesu EIA, je prostor pro manipulaci v zájmu i proti zájmu zdravého životního prostředí, jak jsme viděli na Temelínu.

XII. Životní prostředí

Od nabytí účinnosti zákona o EIA do konce roku 2000 bylo Ministerstvu životního prostředí oznámeno celkem 751 staveb k posouzení. V 592 případech MŽP vydalo stanovisko, z toho 12 nesouhlasných.

Dalším možným měřítkem ekologičnosti staveb jsou energetické úspory. Tak daleko, abychom se vážně zabývali poměřováním množství energie spotřebovávané obrovskými stavebními stroji při přesunu materiálů ve srovnání s užitím prosté síly lidských rukou při řemeslné práci, nejsme. Ale rychle se zpřísňují například normy pro tepelné izolace. V roce 1974 realizovala Technická univerzita v Kodani dům s nulovou spotřebou energie. Tím byl poprvé formulován požadavek na výstavbu domů bez aktivní potřeby energie. Následující léta ukázala, že je to možné. V SRN v roce 2000 stálo nebo se stavělo přibližně 1500 nízkoenergetických objektů. V ČR podporuje výstavbu energeticky úsporných domů stát prostřednictvím České energetické agentury a Státní fond životního prostředí. Nejnovějším trendem je i požadavek, aby se takové budovy nestavěly s vyššími než obvyklými investičními náklady.

Prudký rozvoj nové výstavby průmyslových a obchodních zón, satelitních sídel a nových silnic po roce 1989 znamená velký zábor ploch, které zatím plnily ekologické funkce. Přitom uvnitř měst mnohde začaly pustnout celé průmyslové areály. Říká se jim brown fields. Zabírání přírodního prostoru, neobnovitelného a nenahraditelného zdroje, v červnu 2001 odmítli v ČR poprvé obyvatelé v místním referendu, když v Šilheřovicích na severní Moravě vyjádřili nesouhlas s výstavbu průmyslové zóny, kterou předpokládal územní plán. Územní plánování je u nás zavedeno jako nástroj regulace výstavby a územního rozvoje. Zahrnjuje i územní systém ekologické stability, ze zákona nedotknutelné přírodní plochy. V některých zemích se objevují i úvahy o tom, že vývoj bude nutné regulovat do té míry, že časem bude možné stavět pouze na „recyklovaných“, už dříve zastavěných plochách. Událost v Šilheřovicích znamená takřkajíc uplatnění vyššího principu – místní obyvatelé rozhodují o budoucí podobě svého regionu.

Systematickou a konstruktivní účast veřejnosti na rozhodování o místním rozvoji podporuje proces nazývaný Místní Agenda 21. Během něj se na základě společenského konsensu v obci či regionu vytváří a realizuje strategický plán rozvoje území. Cílem je harmonizovat ekonomický a sociální rozvoj a ekologické potřeby v obci, městě, regionu.

Zemědělství a lesnictví: biopotraviny a přírodě blízká řešení

V České republice začal od 1. ledna 2001 platit zákon o biozemědělství. Této události předcházely i některé právní kauzy. Upozornily na zneužívání označení „bio“ v názvech výrobků, které přesně definovanou biokvalitu nezaručují. Z těchto důvodů byli například někteří výrobci jogurtů nuceni změnit zavedené značky.

Ekologické zemědělství představuje hned několik moderních dobrodiní najednou. Jako ekologické zemědělství nebo také biozemědělství se označuje systém produkce potravin, který takřka nepoužívá chemické látky jak při prvotní produkci v zemědělství, tak při zpracování potravin. Tento systém je přísně a pravidelně kontrolován již během výrobního procesu, nejen až jeho hotové produkty. Zemědělci, kteří dodržují přesně pravidla kontrolovaného ekologického zemědělství, mohou své výrobky označovat certifikovanou značkou pro biopotraviny. Tyto potraviny se prodávají za poněkud vyšší cenu než potraviny z konvenčního zemědělství. Vyšší cena kompenzuje biozemědělcům větší pracnost. Spotřebitelé v evropských zemích včetně České republiky biopotraviny stále častěji vyhledávají s důvěrou. Citelný podnět, který způsobil přímo boom zájmu o biopotraviny, představovala nemoc šílených krav, která zachvátila ve druhé polovině 90. let západní Evropu. Všechny vyspělé státy ekologické zemědělství podporují, i když se svým způsobem nejedná o „čisté“ dotace. Biozemědělství totiž zároveň šetrně pečuje o krajinu a vytváří nové pracovní příležitosti na venkově – vyžaduje více lidské práce než konvenční zemědělství. Plocha ekologicky obhospodařované zemědělské půdy v České republice stoupá z 0,48 tis. ha v roce 1990 na 165,7 tis. ha v roce 2000, což představuje 3,86 % obdělávané půdy.

XII. Životní prostředí

Dramatické změny k lepšímu z hlediska dopadů na životní prostředí zaznamenalo po roce 1989 i konvenční zemědělství v České republice. Prudce poklesla spotřeba chemických látek. Spotřeba průmyslových hnojiv dosáhla nejnižší úrovně od počátku 60. let, spotřeba pesticidů poklesla z 8920 tun účinné látky v roce 1990 na 4197 tun v roce 1999, v roce 2000 mírně stoupla na 4302 tuny. Přes příznivé trendy se vedou strategické úvahy, že by se konvenční zemědělství na co největší ploše mělo přiblížit ekologickému. V Německu tyto úvahy dostaly v roce 2001 podobu reálného projektu.

Obdobný trend – přírodě blízké hospodaření – se prosazuje také v lesnictví. Například při zalesňování mírně stoupá podíl listnatých dřevin, které nahrazují zejména nepřírozené smrkové monokultury. Česká republika však stále čelí historicky nebyvalé krizi celých lesních ekosystémů, patříme mezi nejhůř postižené země Evropy. V roce 1999 bylo těžce poškozeno 58 % starších lesních porostů. Po nadějně obnově porostů v průběhu 90. let začalo na jaře 1999 nové odumírání lesů v západní části Krušných hor, v Orlických horách, v Jeseníkách, Lužických horách, na Kralickém Sněžníku.

Společenský rámec: legislativa, informace, vzdělání a účast veřejnosti

Na říjnové schůzi 2001 Poslanecká sněmovna zahájila proces ratifikace Aarhuské úmluvy o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí. Aarhuskou úmluvu přijala čtvrtá konference evropských ministrů životního prostředí v roce 1998. Tradici těchto konferencí založil československý ministr životního prostředí Josef Vavroušek. Aarhuská úmluva představuje nový typ environmentální dohody, spojuje práva v oblasti životního prostředí s lidskými právy. Úmluva vstoupila v platnost 30. října 2001 po podpisu šestnáctou zemí.

Na začátku 90. let proběhla v ČR první ekologická legislativní smršť. Vesměs nevyhovující nebo prostě neexistující zákony, které by systematicky kultivovaly kvalitu prostředí, jak už se tehdy dalo ve vyspělých zemích, tehdejší Parlament přijímal neuvěřitelnou rychlostí. Do české ústavy se dokonce dostala deklarace o trvale udržitelném rozvoji. Pak nastalo období klidu, kdy se některé zákony upravovaly a doplňovaly dalšími předpisy, z ekologického hlediska se vylepšovaly mnohé technické normy a standardy.

Další prudký vývoj v legislativě životního prostředí odstartovalo jasné politické rozhodnutí, že chce-me jako ČR vstoupit do EU. V současné době je sladěna podstatná část ekologických právních úprav, které jsou v EU velmi obšírné. Na úrovni odborných studií se rovněž v současné době pracuje na českém Kodexu životního prostředí, který by do budoucna měl systematicky vzájemně sladit obrovské množství existujících právních předpisů v oblasti životního prostředí.

Mezi základní prostředky účinné ochrany životního prostředí patří vzdělání a přístup k informacím. Do učebních programů všech typů všeobecných škol se dostaly ekologické znalosti. Vyučují se nové obory s ekologickou specializací na středních i vysokých školách. V mimoškolní oblasti vznikly stovky poloprofesionálních spolků a desítky profesionálních institucí, které se zabývají ekologickou výchovou, mnohdy na výborné pedagogické úrovni, jako například Dům ekologické výchovy Lipka v Brně.

Naprosto zásadní změna nastala během 90. let v informování veřejnosti. Pokud vezmeme za výchozí situaci na konci totality, informace o stavu životního prostředí byly vesměs utajovány. Hned na začátku 90. let byl zaveden systematický a veřejnosti přístupný monitoring znečištění ovzduší. Informaci začalo být tolik, že přestaly být atraktivní. Postoj médií se od totalitního zatajování přeměnil postupně až k otevřenému trhu názorů včetně radikálně ekologických. Jako příklad může opět sloužit postupné rozrůžňování mediálního obrazu dostavby Temelína.

Neméně důležité než politické rozhodování je pro ozdravování životního prostředí chování zákazníků. Spotřebitelská volba může mít takový dopad, jakým byl ukončení nákupu české elektřiny E-onem. Stoupající ekologická gramotnost s sebou nese větší zájem o ekologické parametry výrobků. Vycházejí to-

XII. Životní prostředí

mu vstříc občas i spotřebitelské časopisy. Na trhu se sice objevuje řada pseudoznaček, nápisů a názvů, jimiž se výrobci ucházejí o zákazníky, jsou však mnohdy klamavé. Spolehlivé jsou pouze certifikované systémy a značky.

Tab. č. XII/1

Mezinárodní srovnání indikátorů stavu a vývoje životního prostředí ČR s EU a OECD

Indikátor	ČR (1994)	ČR (2000)	EU ^{a)}	OECD ^{a)}
Hustota osídlení (obyvatel.km ⁻²)	131,0	32,0	116,0	32,0
Ovzduší				
Emise oxidu siřičitého:				
- kg SO ₂ .obyvatel ⁻¹	123,7	25,7	25,5	39,2
- t SO ₂ .km ⁻²	16,2	3,4	2,9	1,2
Emise oxidů dusíku:				
- kg NO _x .obyvatel ⁻¹	42	38,6	30,3	40,6
- t NO _x .km ⁻²	5,5	5,0	2,9	1,3
Emise oxidu uhličitého:				
- t CO ₂ .obyvatel ⁻¹	12	11,5 ^{d)}	8,9	11,4
- t CO ₂ .toe ⁻¹	3,4	3,1 ^{d)}	2,4	2,4
Voda				
Odběr vody (% odtoku)	17,2	12,1	20,7	11,8
Odběr vody (m ³ .obyvatel ⁻¹ .rok ⁻¹)	251	175,7	630,0	970,0
Pitná voda (% zás. z veř. vodovodů)	85,5	87,1	.	63,0
Obyv. připojení na veř. kan. (% celk. populace)	73	74,8	80,9	77,0
- z toho čištěno (%)	82,2	94,8	73,0	59,0
Půda a biota				
Zemědělská půda (% z celkové rozlohy)	54,3	54,3	26,5	37,4
Stupeň zornění (%)	73,7	72,0	59,8	34,3
Dusíkatá hnojiva				
(tN.km ⁻² obdělávané rozlohy)	5,8	5,9	6,7	2,2
Intenzita živ. výroby (ks.km ⁻² zem. půdy):				
- hustota chovu skotu	47,4	37,0	58,1	22,3
- hustota chovu ovcí a koz	4,9	2,7	89,7	28,1
- hustota chovu vepřů	90,3	84,0	82,9	19,8
Lesy (% z celkové rozlohy)	33,3	33,4	33,4	38,0
- těžba/přírůst.	0,58	0,87	0,58	0,52
Chráněná území (% z celkové rozlohy)	14,4	15,9	12,3	12,1
Chráněná území (ha.1000 obyvatel ⁻¹)	111,4	122,2	130,0	384,8

XII. Životní prostředí

Indikátor	ČR (1994)	ČR (2000)	EU ^{a)}	OECD ^{a)}
Energetika, průmysl a odpady				
Primární energetické zdroje (toe.obyvateľ ⁻¹)	3,9	3,7	3,8	4,6
Energ. náročnost (toe.1000 USD HDP ⁻¹)	0,34	0,27	0,22	0,26
Struktura prim. energet. zdrojů (%):				
- uhlí	58,0	51,0	18,8	23,9
- ropa	17,0	20,0	42,1	42,1
- zemní plyn	14,0	20,0	21,3	20,6
- ostatní	11,0	9,0	17,8	13,4
Průmyslové odpady (kg.1000 USD HDP ⁻¹)	-	65,1 ^{b)}	68,6	90,0
Jaderný odpad (t.Mtoe ⁻¹)	1,1	1,2	5,3	2,6
Komunální odpad (kg.obyvateľ ⁻¹ .rok ⁻¹)	-	439 ^{b)}	433,0	444,0
Doprava				
Počet dvoustop. vozidel (ks.100 obyvatel ⁻¹)	28,7	36,2	50,8	49,8
Spotřeba motor. paliv ^{c)} (toe.mil.USD HDP ⁻¹)	25,9	26,6	45,2	58,9
Spotřeba motor. paliv ^{c)} (toe.obyvateľ ⁻¹)	0,29	0,37	0,79	1,0
Mezinárodní spolupráce				
Zahraniční rozvojová pomoc (% HDP)	0,0	0,017	0,43	0,4
Pozn.: ^{a)} údaje většinou z konce 90. let (1997-1998), některé z důvodu nedostupnosti z poloviny 90. let ^{b)} předběžné údaje ^{c)} veškerá doprava ^{d)} v roce 1999 1 toe = 41,868 GJ				

Pramen: MŽP – Zpráva o stavu životního prostředí v roce 2000, www.env.cz.

10. října 2001 česká vláda schválila zprávu MŽP o stavu životního prostředí v ČR v roce 2000. Ministr Kužvart přitom konstatoval, že se začíná projevovat větší efektivita průmyslu a využívání ekologicky šetrnějších technologií a výhled je velmi optimistický, zejména na adresu produkce skleníkových plynů.

Hana Kolářová, odborná spolupracovnice Hospodářských novin

Více informací:

Měsíčník ODPADY (www.odpady-ihned.cz)

www.env.cz

XIII. Zahraniční události 2001

Květa Buschová
Oskar Krejčí

Zachování lidstva vyžaduje zvýšení spolupráce. Tlak globálních problémů spolu s rostoucím vědomím potřeby zajistit trvale udržitelný rozvoj by mohl být zdrojem reorganizace světového politického systému. Naplnění tohoto úkolu není v silách jen jednoho, byť sebemocnějšího státu.

XIII. Zahraniční události 2001

Terorismus 2001

Na první pohled se zdá, že první rok třetího milénia se na světové scéně „rozpadl“ na léta dvě. Na to, co bylo před 11. zářím 2001, a na vše, co bylo a ještě bude po tomto dni. Jenže byly útoky sebevražedných komand teroristů na dva mrakodrapy Světového obchodního centra v New Yorku a na washingtonský Pentagon skutečně tak přelomové? Ano i ne.

Skutečně nové na teroristických útocích proti USA bylo snad jen to, že jejich strůjci se promyšleně zaměřili na samé centrum americké moci, na symboly amerických hodnot. Sám světový terorismus není nového data. Stačí pohled zpět, třeba i do ročenek minulých, abychom si osvěžili, že mezinárodní či skupinový terorismus je na Zemi všudypřítomný mnoho let. Za pět desetiletí „zdomácněl“ na Blízkém a Středním východě, na Indickém subkontinentu, na Srí Lance, v Indonésii, Africe a mnohde jinde. A cožpak jsme terorismus nezažili zcela nedávno na Balkáně, včetně Makedonie, kde jde vlastně o dění současné? S téměř železnou pravidelností se opakují teroristické únosy letadel a lodí. Vražedné či dokonce sebevražedné atentáty zažili na vlastní kůži nejen v zahraničí působící američtí vojáci (třeba když 12. října 2000 sebevražedné komando na člunu s výbušninami narazilo v adenském přístavu do americké bojové lodi) a diplomaté (7. srpna 1998 při výbuchích bomb před americkými ambasádami v keňském Nairobi a v tanzanském Dáresalámu). Ale také třeba „civilisté“ 19. dubna 1995 v budově či blízko budovy federálních úřadů v Oklahoma City, kterou zničil výbuch pŕltunové nálože. A mimochodem, právě v roce 2001 byl za tento čin, při němž zahynulo 168 osob, popraven atentátník Timothy McVeith.

S terorismem svět žije. Jen si jeho sílu, hrozbu a především příčiny ne každý a ne plně uvědomoval. V procitnutí i těch nejpupnějších je jedinečnost loňského druhého zářijového úterý. Právě v důsledku tohoto dne se loni 13. listopadu konalo zvláštní zasedání Rady bezpečnosti OSN, na němž šéf americké diplomacie Colin Powell prohlásil: „Válka s terorismem začíná uvnitř hranic každého státu. Bude se vést zvýšenou podporou demokratickým programům, reformám soudnictví, řešení konfliktů, odstraňování chudoby, ekonomické reformě a zdravotnickým a vzdělávacím programům“.

Osudné 11. září 2001 představuje pro svět – možná poněkud absurdně – i důležitou šanci a příslib. V zápase s mezinárodním terorismem se dokázali semknout nejen všichni spojenci, ale i mnozí bývalí soupeři či dokonce nepřátelé. Lze si třeba těžko představit, že za běžných okolností by Spojené státy a Ruská federace tři čtvrtě roku poté, co v obou zemích nastoupili do funkcí noví prezidenti a tím i nové administrativy, dokázaly ujit ve vzájemných vztazích tak pozitivní kus cesty, jaký zejména po 11. září obě mocnosti urazily. A nejen ony. Podstatně realističtější pohled osvědčilo mezinárodní společenství při pohledu na Balkán, urychlilo se například narovnávání vztahů mezi Ruskem a NATO, vpřed se posunuly integrační procesy v Evropě či mezinárodní integrace Číny. Svět začal věnovat více pozornosti a péče oblastem a jevům, které – ač podstatné – byly dosud více objektem a součástí mocenských „her“, nebo v lepším případě na okraji jeho pozornosti.

Květa Buschová, Hospodářské noviny

XIII. Zahraniční události 2001

Kalendář zahraničních událostí

Leden

1. 1. – Předsednictví v Evropské unii se na první pololetí rok ujalo Švédsko.
  - V zemích EU bylo zahájeno jednotné testování všech jatečních kusů skotu starších třiceti měsíců na „nemoc šílených krav“ (BSE).
  - Tchaj-wan poprvé od občanské války a odtržení ostrova v roce 1949 povolil přímé lodní spojení s kontinentální Čínou a zmínil velmi přísné formality spojené s vycestováním do ČLR.
10. 1. – Exprezidentka bosenské Republiky srbské Biljana Plavšićová, která se jako první významná osobnost válek na Balkáně vydala Mezinárodnímu soudnímu tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY), stanula v Haagu před porotou. Ta ji obvinila z genocidy, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti.
16. 1. – Při pokusu o státní převrat byl zabit konžský prezident Laurent Kabila. Týden poté zvolil parlament Konžské lidové republiky novým šéfem země jeho syna Josepha Kabilu.
18. 1. – Spojené státy a Rakousko došly k dohodě o rakouském odškodnění obětí násilného vyvlastnění židovského majetku v Rakousku za nacistického režimu. Odškodnění má činit celkem půl miliardy dolarů.
20. 1. – Republikán George Walker Bush složil na Kapitolu ústavou předepsaný slib a stal se 43. prezidentem Spojených států.
31. 1. – Libyjec Abd al-Baset Megrahi byl skotskými soudci odsouzen na doživotí za atentát na americký boeing, při němž v roce 1988 zahynulo u Lockerbie 270 osob. Druhý Libyjec Lamí Chalífa Fahí byl označen za nevinného a osvobozen.

Únor

6. 2. – Premiérské volby v Izraeli vyhrál s převahou vůdce pravicového bloku Likud Ariel Šaron.
8. 2. – Ministerstvo spravedlnosti Severního Porýní-Vestfálska oznámilo, že bývalý německý kancléř Kohl se vyhne soudnímu procesu a vyvázne ze stranického korupčního skandálu jen s pokutou 300 000 marek.
11. 2. – Prezidenti Putin a Kučma na summitu v ukrajinském Dnětropetrovsku dohodli, že Rusko a Ukrajina znovu propojí svůj zbrojný a kosmický průmysl, který byl rozdělen po rozpadu SSSR.
13. 2. – Izraelští vojáci zastřelili v pásnu Gazy plukovníka Masúda Iljáda, velitele ochranky Jásira Arafata.
18. 2. – Ve Spojených státech byl zadržen vysoce postavený agent FBI Robert Hansen pro podezření z dlouholeté špiónáže ve prospěch Ruska.
22. 2. – Mezinárodní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY) odsoudil tři bosenské Srby za znásilňování, mučení a sexuální otročnictví muslimských žen ve městě Foča v roce 1992. Jmenované násilné činy, spáchané v době války, tím byly vůbec poprvé mezinárodním soudem kvalifikovány jako válečné zločiny.
26. 2. – Předčasné parlamentní volby v Moldávii vyhráli komunisté v čele s Vladimírem Voroninem. Ve 101členném zastupitelském sboru získali 71 křesel.

XIII. Zahraniční události 2001

Březen

1. 3. – Začal platit protokol Rady Evropy zakazující klonovat lidi.
  - Afghánský Tálibán začal ničit všechny sochy v zemi, které podle jeho výkladu koránu odporují islámu.
4. 3. – Švýcaři odmítli ve dvoudenním referendu usilovat v dohledné době o vstup do Evropské unie.
13. 3. – Ruské vojenské síly zahájily částečný odchod z Čečenska.
20. 3. – Makedonská armáda zahájila ofenzívu proti albánským ozbrojencům, kteří okupovali předměstí Tetova, a sevřela je do obklíčení.
23. 3. – Ruská orbitální stanice Mir podle plánu zanikla v zemské atmosféře.
28. 3. – Ruský prezident Vladimir Putin jmenoval novým ministrem obrany Sergeje Ivanova, dosavadního tajemníka Bezpečnostní rady Ruské federace. Toho vystřídal dosavadní ministr vnitra Vladimir Rušaljo. Novým ministrem vnitra se pak stal Boris Gryzlov, předseda strany Jednota.
  - Americký prezident George Bush se rozhodl odstoupit od závěrů ekologického summitu v Kjótu z roku 1997, který omezuje emise skleníkových plynů.

Duben

1. 4. – Za dramatických okolností byl zatčen a uvězněn jugoslávský exprezident Slobodan Milošević. Později byl vydán do Haagu.
10. 4. – Nizozemský senát schválil návrh zákona na legalizaci eutanasie.
11. 4. – Evropská komise navrhla, aby občané nových členských zemí nesměli minimálně pět let po vstupu do EU pracovat bez omezení v zemích stávající patnáctky.
18. 4. – Komise OSN pro lidská práva schválila upravený český návrh rezoluce odsuzující porušování lidských práv na Kubě. Úprava navržená Francií zmírnila ostře kritické pasáže k americkému embargu vůči Kubě na obecnější výzvu k podpoře ekonomické prosperity kubánského obyvatelstva.
27. 4. – První kosmický turista, americký milionář Dennis Tito, odstartoval na palubě kosmické lodi Sojuz z kosmodromu Bajkonur k Mezinárodní vesmírné stanici (ISS).

Květen

3. 5. – Spojené státy přestaly být členem Komise OSN pro lidská práva.
13. 5. – Parlamentní volby v Itálii vyhrálo do obou komor parlamentu hnutí premiéra Silvia Berlusconiho Dům svobody.
18. 5. – Sedm lidí zahynulo v izraelské Netanii při sebevražedném atentátu příslušníka složky palestinské organizace Hamás.
21. 5. – V New Yorku byla zveřejněna zpráva mezinárodní Mitchellovy komise, která se zabývala kořeny a hlavně řešením blízkovýchodního konfliktu. Zpráva doporučila odpoutání ozbrojených sil obou stran, obnovení bezpečnostní spolupráce jasnou výzvu palestinské samosprávě k ukončení násilností, zmrazení výstavby nových a rozšiřování starých židovských osad.

Červen

1. 6. – Sebevražedný útok mladého Palestince na pláži u Tel Avivu přinesl smrt 19 lidem.
2. 6. – Nepálský následník trůnu princ Dípendrá postřílel své rodiče – krále Bíréndru a královnu Aišavari – a dalších sedm členů královské rodiny. Sám sebe smrtelně postřílel a po jeho skonu na trůn nastoupil jeho strýc Gjánédra.

XIII. Zahraniční události 2001

7. 6. – V britských parlamentních volbách zvítězili Blairovi labouristé ziskem 44 procent hlasů. Konzervativci získali 32 procent a liberální demokraté 17 procent hlasů.
  - Irové v referendu odmítli ratifikovat smlouvu EU z Nice.
8. 6. – V prezidentských volbách v Íránu zvítězil zastánce reform, dosavadní prezident Mohammad Chátamí.
11. 6. – Německý spolkový kancléř Gerhard Schröder a šéfové čtyř energetických koncernů podepsali smlouvu o ústupu Německa od jaderné energie.
17. 6. – V bulharských parlamentních volbách vyhrála strana Národní hnutí bývalého cara Simeona II. Získala přesně polovinu křesel ve 240členném parlamentu.
20. 6. – Pákistánský diktátor generál Mušaraf, jenž se k moci dostal nekrvavým pučem v říjnu 1999, se stal prezidentem.
21. 6. – V severoirském Belfastu opět propukly nepokoje mezi katolíky a protestanty. Vyvolali je protestanti a šlo o nejrozsáhlejší nepokoje za posledních sedm let.
23. 6. – Papež Jan Pavel II. zahájil návštěvu Ukrajiny, během které se omluvil pravoslavným za chyby katolíků.
25. 6. – V albánských parlamentních volbách zvítězila Demokratická strana bývalého prezidenta Saliho Berishi.

Červenec

1. 7. – Předsednictví v Evropské unii se ujala Belgie.
16. 7. – Bez jasného výsledku skončil v Ážře dvoudenní indicko-pákistánský summit.
  - Prezidenti Vladimir Putin a Tiang Ce-min podepsali v Moskvě Smlouvu o přátelství a spolupráci Ruska a Číny.
23. 7. – Indonéský parlament sesadil prezidenta Wahida pro korupci a nekompetentnost. Novou hlavou státu se stala dosavadní viceprezidentka Megawati Sukarnoputriová.
24. 7. – Bulharský parlament schválil novou šestnáctičlennou koaliční vládu v čele s bývalým carem Simeonem II.
26. 7. – Severokorejský vůdce Kim Čong-il zahájil cestu pancéřovým vlakem do Moskvy.

Srpen

2. 8. – Mezinárodní tribunál pro bývalou Jugoslávii v Haagu shledal bosenskosrbského generála Radislava Krstiče vinným z genocidy, již se dopustil zejména při masakru v muslimské enklávě Srebrenica v roce 1995. Odsoudil jej ke 46 letům vězení.
4. 8. – Prezident KLDK Kim Čong-il dorazil vlakem do Moskvy. Oznámil, že Severní Korea odloží zkoušky raket do roku 2003.
9. 8. – Při sebevražedném pumovém atentátu v centru západního Jeruzaléma zahynulo 15 osob. Izrael na to odpověděl uzavřením úřadoven Palestinců v Jeruzalémě.
27. 8. – Při útoku izraelských raket v Ramalláhu zahynul představitel Lidové fronty pro osvobození Palestiny Abú Alí Mustafá.
30. 8. – Jugoslávský exprezident Milošević si při dalším stání před haagským tribunálem odmítl vzít advokáta. ICTY znovu označil za ilegální instituci a prohlásil, že se bude hájit sám.

Září

9. 9. – Dva Arabové spjatí s teroristou bin Ládinem spáchali atentát na vrchního velitele protitálábských sil generála Ahmada Šáha Masúda. Ten na následky atentátu 14. září zemřel.

XIII. Zahraniční události 2001

11. 9. – Teroristický útok unesenými dopravními letadly na dva mrakodrapy Světového obchodního centra v New Yorku a na budovu Pentagonu ve Washingtonu. Čtvrtý unesený boeing se zřítil v Pensylvánii. K 1. lednu 2002 bylo spočteno 2937 obětí. Z útoků byli od počátku podezřelí aktivisté teroristické organizace Al-Káida Usámy bin Ládina.
  - Americký prezident Bush a šéf diplomacie Powell označili atentáty v New Yorku a Washingtonu za akt války.
15. 9. – Severní a Jižní Korea obnovily po půlleté přestávce rozhovory o usmíření.
18. 9. – Tálibán pohrozil Američanům ozbrojeným džihádem, jestliže zaútočí na Afghánistán.
19. 9. – Palestinské hnutí Hamás a Organizace Islámské svaté války odmítly Arafátem vyhlášené příměří.
21. 9. – Členové Evropské unie vyjádřili ochotu k vojenským akcím proti terorismu po boku USA. Den poté se k tomu připojili i všichni kandidáti členství v EU.
23. 9. – V polských parlamentních volbách zvítězila se ziskem 41,04 procenta odevzdaných hlasů koalice Svazu demokratické unie a Unie práce.
25. 9. – Generální tajemník NATO George Robertson oznámil splnění úkolu v Makedonii, když jednotky aliance vybraly od povstalců 3300 zbraní.
  - Afghánská opozice rozvinula na severu země širokou ofenzívu proti Tálibánu.
26. 9. – Ruský prezident Putin v Berlíně zopakoval příslib ruské pomoci v boji proti terorismu.
30. 9. – Izrael dal palestinskému prezidentovi Arafátovi 48 hodin na ukončení všech násilností.
  - Tálibán poprvé oficiálně přiznal, že Usáma bin Ládín je pod jeho ochranou v Afghánistánu.

Ríjen

2. 10. – Generální tajemník NATO Robertson oznámil, že Washington podal jasný důkaz o podílu bin Ládiny teroristické organizace Al-Káida na útocích v New Yorku a Washingtonu a že nyní lze použít článku 5 Washingtonské smlouvy o vzájemné obraně a pomoci členů NATO.
  - Evropská komise se obrátila na členské státy EU, aby zmrázily bankovní konta 27 organizací a osob podezřelých z teroristických aktivit.
5. 10. – Na Floridě zemřel na antrax čili sněť slezinou fotoreportér listu The Sun. Nakaženy byly další dvě osoby.
6. 10. – Polský Svaz demokratické levice, levicová Unie práce a Polská strana lidová se dohodly na koalici vládě v čele s Leszkiem Millerem.
7. 10. – Před devátou hodinou večerní zahájili Američané a Britové letecké a raketové útoky na vojenské a strategické cíle v Afghánistánu. Afghánská opozice zároveň zahájila ofenzívu vůči vojákům Tálibánu.
12. 10. – V USA se v televizi NBC objevila čtvrtá nákaza antraxem. Dopis s bakteriemi sněti slezině dostal také šéf demokratické většiny v Senátu Tom Daschle. Nakazilo se jimi 30 osob z jeho týmu. Od 11. září do konce října na nákazu antraxem zemřeli celkem 4 lidé.
  - V Oslo byla oznámeno udělení Nobelovy ceny míru za rok 2001 OSN a jejímu generálnímu tajemníkovi Kofi Annanovi. Získali ji za přínos k lépe uspořádanému a klidnějšímu světu.
17. 10. – Americká komanda byla vysazena z vrtulníků u jihoaafghánského Kandaháru.
  - Atentát na izraelského ministra cestovního ruchu Zeeviho spáchala Lidová fronta pro osvobození Palestiny.
19. 10. – Polský prezident Aleksander Kwasniewski jmenoval novou vládu vedenou Leszkiem Millerem ze Svazu demokratické levice.
21. 10. – Vrak ruské ponorky Kursk byl dopraven do suchého doku v Murmansk. Týden poté ruský vicepremiér Ilja Klebanov prohlásil, že zkázu plavidla se 118 námořníky na palubě jednoznačně způsobil výbuch torpéda.

XIII. Zahraniční události 2001

22. 10. – Předseda strany Sinn Féin Gerry Adams vyzval Irskou republikánkou armádu (IRA), aby začala skládat zbraně a zachránila tím mírový proces v Severním Irsku. Vedení IRA den nato oznámilo, že začíná s odzbrojováním.

Listopad

6. 11. – Ve volbách newyorského starosty, které se konaly za poměrně velké účasti voličů, zvítězil kandidát republikánů, mediální magnát Michael Bloomberg.
10. 11. – Padesát zemí se na týdenní ministerské konferenci Světové obchodní organizace (WTO) v katarském Dauhá dohodlo, že kromě uspořádání dalšího kola jednání o liberalizaci obchodu musí WTO zjednodušit a zprůhlednit svou práci. Na konferenci vstoupily do WTO Čína a den po ní i Tchaj-wan.
11. 11. – Na Konferenci OSN o klimatu v Maroku a omezování globálního oteplení byla dojednána pravidla, na jejichž základě by se měl zavést do praxe Kjótský protokol z roku 1997.
13. 11. – Jednotky Severního společenství vstoupily do Kábulu a během dne pak i do východoafghánského města Dželálábád.
14. 11. – Americký prezident George Bush a jeho ruský protějšek Vladimir Putin ukončili dvoudenní summit.
16. 11. – Makedonský parlament schválil po týdnech odkladů ústavní reformy poskytující albánské menšině větší práva.
17. 11. – Ve volbách do kosovského parlamentu zvítězil celkově i mezi Albánci umírněný Demokratický svaz Kosova Ibrahima Rugovy.
20. 11. – Izraelské tanky doprovázené buldozery vjely do palestinského sektoru v pásnu Gazy. Zničily 18 domů. Při operaci navíc bylo zraněno šest Palestinců.
- Parlamentní volby v Dánsku skončily fiaskem vládnoucích sociálních demokratů, a naopak historickým vítězstvím Liberální strany Venstre. Ta záhy utvořila menšinovou vládu.
23. 11. – Významný vojenský velitel palestinského Hnutí islámského odporu (Hamas) Mahmúd abú Hanúd byl zabit nedaleko Nábulusu na západním břehu Jordánu při izraelském raketovém útoku.
25. 11. – Americká společnost Advanced Cell Technology Inc. poprvé naklonovala lidské embryo k lékařským účelům.
27. 11. – Ve vládní rezidenci Petersberg u Bonnu začala konference o politické budoucnosti Afghánistánu.
29. 11. – Ke kompromisní dohodě ohledně Jaderné elektrárny Temelín dospěli v Bruselu šéfové vlád České republiky a Rakouska Miloš Zeman a Wolfgang Schüssel.

Prosinec

1. 12. – Při dvou palestinských sebevražedných atentátech v Jeruzalémě a při dalších bombových útocích palestinských extremistů příští den v Haifě přišlo o život celkem 28 lidí a více než dvě stě bylo zraněno.
2. 12. – Palestinská samospráva vyhlásila na svých územích výjimečný stav a zatkla několik členů extremistických organizací Islámský džihád a Hamas.
3. 12. – Izraelský premiér Ariel Šaron v přímém televizním projevu vyhlásil válku teroru a zároveň označil palestinského vůdce Jásira Arafátu za přímo odpovědného za teror proti Izraeli.
4. 12. – Izraelská armáda zaútočila na palestinské cíle v pásnu Gazy a na západním břehu Jordánu. V Gaze přišli o život dva Palestinci a 100 bylo raněno. V Ramalláhu byl zasažen úřad palestinského vůdce Jásira Arafátu.

XIII. Zahraniční události 2001

5. 12. – Afghánské protitálíbarské politické skupiny, které jednaly od 27. listopadu u Bonnu, podepsaly dohodu o vytvoření prozatímní vlády. V čele paštúnský vůdce Hamíd Karzáí. Uzbecký opoziční generál Rašíd Dóstum oznámil 6. prosince bojkot vlády.
7. 12. – Severoatlantická aliance a Rusko se dohodly na vytvoření nového společného orgánu, který umožní jednat a rozhodovat o společných akcích v otázkách společného zájmu. Závazná přitom budou jen jednomyslně přijatá rozhodnutí.
  - Izraelské letadlo bombardovalo hlavní sídlo palestinské policie v Gaze. Izraelské jednotky a tanky pronikly do jižní části pásma Gazy, kde zničily několik domů a zatkly řadu civilních osob.
10. 12. – Evropská unie vyzvala Jásira Arafáta, aby zničil síť teroristických organizací Islámský džihád a Hamás. Dva dny poté Arafát rozhodl o uzavření všech institucí náležejících těmto organizacím. Za 14 měsíců intifády ztratilo životy víc než 800 lidí.
12. 12. – V odpověď na pokračující útoky Palestinců bombardovalo izraelské letectvo Gazu a Nábulus.
13. 12. – Prezident George Bush oznámil Rusku, Ukrajině, Kazachstánu a Bělorusku, že Spojené státy odstupují od smlouvy o omezení protiraketové obrany (ABM) z května 1972.
  - Pětičlenné komando teroristů, pocházejících údajně z Pákistánu, zaútočilo na indický parlament. Incident si vyžádal dvanáct obětí a na třicet zraněných. Zvýšil opět napětí mezi Indií a Pákistánem.
14. 12. – Začal dvoudenní summit Evropské unie v belgickém Laekenu, který rozhodl mj. o založení konventu, který zahájí práce na reformě EU.
16. 12. – Protitálíbarské jednotky dobyly východoafghánský horský jeskynní komplex Tora Bora, kde se skrývali teroristé z organizace Al-Káida. Usáma bin Ládín však mezi zabitými či zajatými teroristy nebyl.
20. 12. – Neutěšená hospodářská situace v Argentíně vede k uličním bouřím a rabování majetku. Krize se prohloubila, když odstoupil prezident Ferdinand de la Rúa. Dočasným následníkem byl zvolen Adolf Rodríguez Saá, který po sedmi dnech rovněž odstoupil. 2. ledna má Kongres zvolit prezidenta, který dokončí funkční období do 10. prosince 2002.

1. 1. 2002 se předsednictví v Evropské unii ujímá Španělsko.

Pramen: ČTK, www.ctk.cz

XIII. Zahraniční události 2001

Mezinárodní vztahy

Vstup do 21. století neznamenal v mezinárodní politice žádný zásadní zlom. Přes tragické události 11. září 2001 v USA, kdy unesená civilní letadla pilotovaná únosci-sebevrahy přinesla smrt přibližně třem tisícům lidí, interpretace důsledků v zásadě odpovídaly dvěma již dříve odstartovaným protikladným tendencím vývoje:

Konec studené války je interpretován jako počátek nového světového řádu, což někteří teoretici – například Francis Fukuyama – spojují s tak zásadním vítězstvím liberalismu, že očekávají konec dějin;

konec sváru mezi moderními ideologiemi v podobě konfliktu liberalismu s marxismem je interpretován jako návrat ke starším geopolitickým konfliktům mocností nebo k představám nových variant náboženských sporů – jak tomu je v případě Samuela Huntingтона, který budoucnost vidí jako svár civilizací.

Obr. č. XIII/1

Při tomto rozporném náhledu na světový vývoj lze zločinný útok na Světové obchodní centrum v New Yorku a Pentagon ve Washingtonu vnímat zcela protikladně. První komentáře směřovaly k vnímání terorismu jako islámského fenoménu, přičemž jako cíle potenciální odvety bylo sdělovacím prostředky i některými analytiky označováno někdy až deset muslimských států.

XIII. Zahraniční události 2001

Příkladem opačného přístupu může být summit Rady pro hospodářskou spolupráci Asie a Tichomoří (APEC) v říjnu 2001. Žádná regionální organizace není tak kulturně a politicky pestrá jako APEC. Sdružuje státy z šesti či sedmi Huntingtonových civilizačních okruhů, přičemž mezi nimi jsou dvě největší jaderné mocnosti a tři ekonomicky nejsilnější státy. Tato skutečnost by měla znamenat neřešitelné problémy, ovšem APEC funguje. Třeba jako symbol skutečnosti, že se v 21. století mohou dohodnout i ti, kteří by podle zaběhanych stereotypů měli být protivníky.

Pohyb k demokracii

Velká demokratizační vlna, která se vzedmula již v 80. letech minulého století, nebyla ani na počátku 21. století vržena zpět: Počet demokratických států mírně vzrostl od poloviny 90. let do roku 2001 ze 117 na 120. Podle amerického institutu Freedom House, který se otázkami stavu demokracie ve světě dlouhodobě zabývá, žilo na počátku roku 2001 v 86 svobodných státech 2465,2 miliónu (tedy 40,69 % světové populace). Jako částečně svobodné bylo označeno 58 států, v nichž žije 1435,8 miliónu lidí (23,70 % světové populace). Ve 48 nesvobodných státech podle údajů Freedom House žilo 2157,5 miliónu lidí (35,61 % světové populace).

Tab. č. XIII/1

Vývoj ke svobodě ve světě

Období	Svobodné státy	Částečně svobodné státy	Nesvobodné státy
1990-1991	65	50	50
1995-1996	76	62	53
2000-2001	86	58	48

Pramen: *The 2000-2001 Freedom House Survey of Freedom* – www.freedomhouse.org

Statistiky svobody, které pravidelně přináší Freedom House, nevypovídají ovšem o naplňování lidských práv v celé jejich šíři. Pokrok je zřejmý, ale rozporuplný. Když před půlstoletím vznik komisariát OSN pro otázky běženců, napočítali tehdejší jeho pracovníci 2,1 miliónu utečenců potřebujících pomoc. Za padesát let bezprecedentního růstu vědního poznání, ekonomiky a prohlubování globalizace vzrostl jejich počet téměř 5,6krát na necelých 11,7 miliónu.

Zpráva generálního tajemníka OSN Kofi Annana „My, lid. Role Spojených národů v 21. století“ chválí, že v druhé polovině 20. století svět zaznamenal v dějinách nebyvalý ekonomický růst a více lidí než dříve má lepší životní úroveň. Upozorňuje však zároveň, že téměř polovina šestimiliardové světové populace vydělává denně méně než dva dolary. Přibližně 1,2 miliardy lidí žijí za méně než jeden dolar denně – z nich 500 miliónů v Asii a 300 miliónů v Africe. Lidé žijící v subsaharské Africe jsou na tom téměř stejně jako před dvaceti lety. Na tyto skutečnosti upozorňuje nejen OSN, ale například i Světová banka.

Podle některých výpočtů zemědělství v rozvinutých zemích spotřebuje ročně na dotacích 360 miliard dolarů, což je o 30 miliard více, než činí celoafrický HDP. Přitom by podle Světové banky pro země subsaharské Afriky stačilo k získání přibližně 2,5 miliardy dolarů zvýšit export z této oblasti o 14 %. Tohoto na první pohled obtížného cíle by podle téhož zdroje bylo možné dosáhnout jednoduše tím, že by severní Amerika a Japonsko odstranily všechny bariéry kladené do cesty dovozu z této oblasti států. Asymetrie uvnitř světového systému může dostat i ty nejmodernější podoby: Podle rozborů účastníků *Mezivládního panelu o klimatických změnách* (IPCC) z konce 90. let by si proměny klimatu mohly vyžádat náklad 9 % HDP nejchudších zemí, přičemž nejchudší část populace v těchto zemích bude nejhůře zasažena.

XIII. Zahraniční události 2001

Tab. č. XIII/2

Chudoba v rozvojových zemích (údaje v miliónech)

	1990	1998	2015 při růstu 2,3 % HDP ročně	2015 při růstu 3,7 % HDP ročně
chudí s méně než dolarem na den				
východní Asie a Pacifik	452	267	101	65
- bez Číny	92	54	20	9
Evropa a Střední Asie	7	18	9,6	-
Latinská Amerika a karibská oblast	74	61	58	43
Střední východ a Severní Afrika	6	6	6	5
jižní Asie	495	522	411	297
subsaharská Afrika	242	302	426	361
celkem	1 276	1 175	1 011	777
- bez Číny	916	961	931	721
chudí s méně než dvěma dolary na den				
východní Asie a Pacifik	1 084	885	472	323
- bez Číny	285	252	187	115
Evropa a Střední Asie	44	98	58	47
Latinská Amerika a Karibská oblast	-	159	162	133
Střední východ a severní Afrika	59	85	80	58
jižní Asie	976	1 095	1 214	1 078
subsaharská Afrika	388	489	690	637

Pramen: The World Development Indicators, 2001, The World Bank Group, s. 4 – www.worldbank.org

XIII. Zahraniční události 2001

OSN vyzvalo mezinárodnímu společenství, aby přijalo jako cíl vytrhnout do roku 2015 miliardu lidí z extrémní chudoby. Vzhledem k tomu, že se do té doby očekává přírůstek obyvatel dvě miliardy, a to většinou v nejhudších rozvojových zemích, je to cíl právě tak náročný, jako velice problematický. Je pozoruhodné, že programy usilující o snížení chudoby hledají řešení především pomocí zvyšování vzdělanosti obyvatelstva a růstu investic. A to přesto, že evropští a severoameričtí politici většinou spojují snížení chudoby a sociální nerovnosti se zavedením liberálních svobod. Spor o povahu globalizace nebyl zatím rozhodnut.

Hledání míru

Svět pokročil pouze od studené války k horkému míru. Nejde jen o teroristický čin 11. září a následný útok spojenců proti Afghánistánu. Podle nejnovější analýzy Stockholmského institutu pro výzkum míru (SIPRI) v letech 1990 až 2000 proběhlo 56 válečných konfliktů na 44 různých místech světa, ovšem pouze tři z nich byly čistě mezistátní. Roku 2000 bylo ve světě 25 válečných konfliktů na 23 různých místech, nejvíce v Africe a Asii. Většina z nich trvala déle než sedm let – a ty, které skončily, byly ukončeny v důsledku jednání, ne z důvodu vítězství jedné strany. Pouze dva z ozbrojených konfliktů byly v roce 2000 čistě mezistátní – Etiopie versus Eritrea a Indie versus Pákistán. Ve všech vnitrostátních konfliktech v období po studené válce se politicky, ekonomicky či vojensky angažovaly i jiné státy.

Tab. č. XIII/3

Velké ozbrojené konflikty 1989 – 2000

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
32	33	30	31	29	28	23	19	27	27	25

Pramen: SIPRI Yearbook 2001 – www.editors.sipri.se/pubs/yb01

Přes veškeré nečekané události vývoj pokračuje v tendencích, které bylo možné zaznamenat již v druhé polovině 90. let. Ta byla ve znamení ústupu od neoptimističtějších představ, podle nichž by konec studené války měl znamenat přechod k novému světovému pořádku, v němž nastal konec dějin a vládní harmonie zájmů všech velmocí. Tento nadějný pohled byl sice zdánlivě potvrzen společnými akcemi mezinárodního společenství ve válce v Perském zálivu, kdy v boji proti irácké okupaci Kuvajtu stály jednotky OSN. Kritickým bodem zlomu bylo bombardování Jugoslávie. Proti hodnocení situace a akcím NATO se postavilo Rusko, Čína, Indie a řada dalších států, což mimo jiné vedlo ke změně příliš optimistického názoru na podstatu mezinárodní politiky. Od sporů řešení krize na Balkáně lze datovat změny ve výdajích na zbrojení a v obchodu se zbraněmi. Tuto skutečnost především potvrzuje růst vojenských výdajů v Rusku, tak i návrat tohoto státu na druhé místo v tabulkách informujících o obchodu se zbraněmi. V roce 2000 dosáhly globální vojenské výdaje 789 miliard dolarů v běžných cenách, což v průměru tvořilo 130 dolarů na hlavu; představovaly tedy 2,5 % světového hrubého domácího produktu. Nejnižší výdaje na své armády v období po studené válce byly v roce 1998.

Bezkonkurenčně nejvyšší vojenské výdaje v období po studené válce připadají na Spojené státy. Za nimi na velice vzdálené druhé místo se v druhé polovině 90. let vypracovalo Japonsko následované evropskými mocnostmi NATO. Podle téhož zdroje se mezi tyto mocnosti na přelomu století vklínilo Rusko. V posledních dvou letech byl růst zvláště patrný v USA a Rusku, v Africe a jižní Asii. V roce 2000 se 37 % všech těchto světových výdajů týkalo USA; ty během dvou let vzrostly o 2,3 % v konstantních cenách roku 1998. V Rusku v též období vzrostly vojenské výdaje o 44 %. Takto se zvýšil podíl Ruska na světo-

XIII. Zahraniční události 2001

vých vydáních na armády na 6 % – tím Rusko vyskočilo ze sedmého místa na druhé, avšak jeho vojenské výdaje tvořily pouhou šestinu výdajů USA. Růst vojenských výdajů roku 2000 v Africe o 37 % a v jižní Asii o 23 % souvisí s vyhocením tamních konfliktů.

Tyto rozbor SIPRI ukazují, že ve vojenské oblasti Spojené státy na počátku 21. století jasně potvrzují svoji roli hegemonu a také odhodlání ji nadále plnit. Rusko srovnalo své výdaje s ostatními evropskými mocnostmi. Dramatický růst jeho vojenských výdajů v posledním období je důsledkem zavržení romantického přístupu k mezinárodní politice v důsledku aktivit NATO na Balkáně. Tabulka č. XIII/4 zároveň ukazuje, že čínské výdaje na zbrojení zdaleka nepotvrzují úvahy o tom, že rodící se supervelmoc má globální vojenské ambice.

Tab. č. XIII/4

Vojenské výdaje ve světě 1995–2000

(v miliardách dolarů, v konstantních cenách a směnných kursech roku 1998)

stát	1995	1996	1997	1998	1999	2000	podíl*
USA	298,2	282,0	280,6	274,3	275,0	280,6	37
Rusko	43,4	39,5	42,2	30,6	37,9	43,9	6
Francie	42,0	41,0	41,2	40,0	40,4	40,4	5
Japonsko	36,8	37,5	37,7	37,7	37,7	37,8	5
Británie	38,8	39,5	37,0	37,2	36,8	36,3	5
Mezisoučet pěti největších						439	58
Německo	35,0	34,3	33,1	33,1	33,8	33,0	4
Itálie	19,7	21,7	22,8	23,5	24,4	23,8	3
Čína	13,9	15,3	16,6	19,0	21,1	23,0	3
Saúdská Arábie	13,3	13,3	17,5	20,8	18,7	19,1	3
Brazílie	11,0	9,5	11,6	11,0	10,1	14,9	2
Mezisoučet deseti největších						552,8	73
Svět celkem	742	723	723	734	720	733	100

* (v %) na světových vojenských výdajích

Pramen: SIPRI Yearbook 2001 – www.editors.sipri.se/pubs/yb01

K paradoxům posledních let patří, že růst výdajů na zbrojení byl doprovázen poklesem objemu obchodu s tímto zbožím. Pokles v roce 2000 o 26 % je převážně výsledkem snížení vývozu z USA. Podle analýz SIPRI existují čtyři kategorie vývozců zbraní: (a) Spojené státy, které samy pokrývaly 47 % globálního obchodu, přičemž dodávají zbraně do všech deseti největších dovozců zbraní s výjimkou Indie, (b) Rusko, jehož vývoz v období 1996 až 2000 činil okolo 15 %, přičemž v roce 2000 vzrostl o 19 % zvláště díky dodávkám do Číny, a Francie – tyto dva státy vyvážejí okolo 10 % světového obchodu, (c) Británie a Německo, z nichž každý dosahuje 5 až 10 % hodnoty světového vývozu zbraní a (d) ostatní. Oněch pět největších vývozců jmenovaných v prvních třech skupinách má 85% podíl na světovém obchodu se zbraněmi. Z tabulky je zřejmé, že bez vývozu zbraní ze států, kteří jsou stálými členy Rady bezpečnosti OSN, by světový obchod se zbraněmi prakticky neexistoval.

XIII. Zahraniční události 2001

Tab. č. XIII/5

Vývoz nejdůležitějších konvenčních zbraní, 1990–2000 (údaje v miliónech dolarů, konstantní ceny roku 1990)

	1991	1995	1996	1997	1998	1999	2000
svět celkem	23 582	19 213	20 476	24 609	22 993	20 854	15 333
Afrika	51	18	31	12	28	16	7
Amerika	10 265	9 606	9 410	11 478	13 127	10 507	5 576
Asie	1 142	1 029	720	438	360	444	161
Evropa	11 963	9 382	10 071	12 045	9 252	9 420	9 300
ASEAN	1	30	–	82	42	68	80
Evropská unie	5 160	4 487	5 938	7 808	6 880	4 728	3 898
SNS	–	3 409	3 636	3 980	2 271	4 580	5 116
NATO	15 516	13 887	15 129	19 270	19 860	15 094	9 377
OECD	16 130	14 209	15 664	19 796	20 080	15 715	9 684
stálí členové Rady bezpečnosti OSN	18 133	14 909	16 431	19 753	19 257	16 783 1	2 061

Pramen: SIPRI Yearbook 2001 – www.editors.sipri.se/pubs/yb01

Zvláštní artikl obchodu se zbraněmi tvoří tzv. malé a lehké zbraně, který nepodléhá žádné mezinárodněprávní regulaci. Podle údajů z konference OSN o černém obchodě s tímto zbožím, která se konala v červenci 2001, mají malé a lehké zbraně na svědomí zmaření přibližně 1300 lidských životů denně. Tento typ zbraní byl používán ve 46 ze 49 hlavních konfliktů 90. let. A právě na konto těchto zbraní připadá 90 % ze čtyř miliónů mrtvých, přičemž 90 % ze zabitých byli civilisté a 80 % z nich ženy a děti.

Jednání konference OSN poukázalo na skutečnost, že ve světě koluje 550 miliónů malých a lehkých zbraní. Propočty říkají, že 56 % z oné půl miliardy je v rukou civilistů, armády disponují přibližně 41 % z nich a zbývající přibližně tři procenta připadají na policejní sbory, jiné bezpečnostní orgány a nevládní organizace. Téměř polovina z uvedených půl miliardy zbraní se pašováním dostává z jednoho místa válečného konfliktu na druhé. Odhaduje se, že 40 % až 50 % obchodu s malými zbraněmi je nelegální. Ovšem i z oné druhé, větší poloviny obchodu, která je zcela podle zákona, si mnoho zbraní najde cestu na černý trh; i zbraně nakupované od tajných služeb nejrůznějších států jsou jedním ze zdrojů černého trhu. Podle propočtů UNICEF byly ve válkách 90. let zabity 2 milióny dětí, 6 miliónů jich bylo vážně zraněno nebo trvale zmrzačeno. Zároveň ale v současném světě přibližně 300 tisíc dětí bojuje s těmito zbraněmi v nejrůznějších válkách dospělých.

Rozporná budoucnost

Do roku 2002 si světová politika přenáší pestrou škálu nevyřešených problémů na nejrůznější úrovni. Mnohé z nich mohou sloužit jako ukázka rozporných tendencí vývoje globalizujícího se světa. Typickými příklady takovýchto problémů na různých úrovních jsou mezinárodní terorismus, izraelsko-palestinský konflikt a americký program Národní protiraketové obrany.

XIII. Zahraniční události 2001

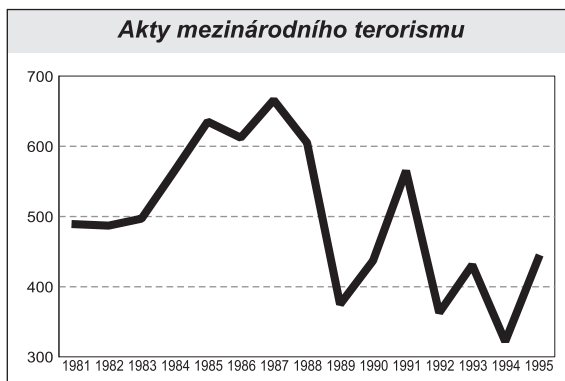
Téma č. 1: Mezinárodní terorismus – I když se může po 11. září 2001 jevit mezinárodní terorismus jako nové téma, ve skutečnosti je středem pozornosti přinejmenším americké zahraniční politiky od roku 1980, kdy tehdejší americký ministr zahraničních věcí Alexander Haig označil mezinárodní terorismus za hlavní nebezpečí pro USA. Ministerstvo zahraničních věcí USA, které každoročně vydává zprávu o globálním terorismu, používá od roku 1983 pro statistické a analytické cíle k vymezení mezinárodního terorismu tři znaky:

- terorismem je zamýšlené, politicky motivované jednání spáchané proti nebojovým cílům nestátními skupinami nebo tajnými agenty, které je zpravidla zaměřeno na získání vlivu na veřejnost. Pojem „nebojový“ v daném případě zahrnuje i vojáky, kteří nejsou v době incidentu ozbrojeni nebo nejsou ve službě;
- mezinárodní terorismus je terorismem, do něhož jsou zapojeni občané nebo území z více než jednoho státu;
- za teroristickou skupinu jsou pokládány skupiny, které mezinárodní terorismus praktikují, nebo mají významné podskupiny, které tak činí.

Uvedené zprávy ministerstva zahraničních věcí USA slouží jako nejdůležitější zdroj dat jak o konkrétních teroristických aktech za uplynulé období, tak i o jednotlivých teroristických skupinách a o státech, které je podporují. Poslední zpráva, která byla zveřejněna koncem dubna 2001, upozorňuje, že v roce 2000 při útocích mezinárodních teroristů zemřelo 405 lidí, což představuje růst ve srovnání s údajem z roku 1999, kdy zahynulo celkem 233 lidí. Nejčastějším terčem smrtelných útoků byli podnikatelé (384), následovali diplomaté (30), vládní úředníci (17) a vojáci (17). V roce 2000 vzrostl též počet zraněných na 791 ve srovnání s 706 v roce předešlém. Údaje z roku 2000 ukazují, že k největšímu počtu mezinárodní teroristických útoků došlo v Latinské Americe (193), následuje Asie, Afrika, Eurasie (31), západní Evropa (30), poté Střední východ (16 útoků) a až na konec statistik se umístila Severní Amerika, kde v roce 2000 nebyl zaznamenán žádný útok.

Podle uvedené zprávy ministerstva zahraničních věcí USA lze sedm států charakterizovat jako sponzory mezinárodního terorismu: Irák, Irán, Kuba, Libye, Severní Koreu, Súdán a Sýrie. Zpráva zároveň uvádí, že Kuba od rozpadu SSSR již aktivně nepodporuje ozbrojený boj revolucionářů v Latinské Americe či jinde, ovšem zůstala útočištěm pro mezinárodní teroristy; obdobně Severní Korea nebyla přímo spojená s žádným aktem mezinárodního terorismu od roku 1987, v roce 2000 se oficiálně připojila k mezinárodním smlouvám o boji proti terorismu, ukrývá ale únosce japonského letadla z roku 1970 a podle některých zpráv přímo či nepřímo prodala zbraně některým teroristickým skupinám. Mezi státy podporující mezinárodní terorismus nebyl uveden Afghánistán; naopak státy charakterizované jako sponzoři mezinárodního terorismu zločin z 11. září 2001 odsoudily. Zároveň se do velice pečlivého výčtu teroristických skupin a aktů nedostaly například Kosovská osvobozená armáda či subverzní aktivity Izraele.

Graf č. XIII/1

Pramen: *Patterns of Global Terrorism 2000*. Washington: U.S. Department of State – www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2000

XIII. Zahraniční události 2001

Problémy naznačené v souvislosti se zprávou ministerstva zahraničních věcí USA o mezinárodním terorismu vyplývají z obtížnosti terorismus definovat. Mezinárodní právo zatím problematiku boje proti mezinárodnímu terorismu nezachycuje komplexně. Valné shromáždění OSN vytvořilo v roce 1972 výbor pro studium této problematiky a v prosinci 1985 Valné shromáždění bez hlasování přijalo Rezoluci o opatření k prevenci mezinárodního terorismu. Zatím nejschůdnější cestou k vytváření mezinárodních norem boje proti terorismu jsou úmluvy zabývající se jen vybranými aspekty této aktivity, např. podle místa a prostředí, typu obětí či braní rukojmí. Nejúspěšnějším prvkem právního boje proti mezinárodnímu terorismu jsou smlouvy o vydávání leteckých pirátů.

Úmluvy o boji proti mezinárodnímu terorismu zatím nejsou pevnou součástí mezinárodního trestního práva. Pouze roste tlak na uplatňování zásady *aut dedere, aut judicare* – vydat, nebo soudit podle domácího práva. Dokonce i *Římský statut Mezinárodního trestního soudu*, který je zatím nenaplněným, ale nesporně největším úspěchem mezinárodního společenství v boji proti zločinům na mezinárodním poli, problematiku mezinárodního terorismu pomíjí.

Ve světě se stále svářejí dvě hlavní linie právního vymezení terorismu. Podle tzv. kvantifikační definice je terorismem násilí, které se vymyká všem normám a zvyklostem. Tato na první pohled samozřejmá definice je však značně neurčitá. Podle druhé představy je terorismem vlastně všechno protiprávní povstalecké úsilí. Právě v duchu této druhé definice jsou psány např. britské či německé zákony proti terorismu z 60. a 70. let – a podle nich byl teroristou i G. Washington. Přitom stále platí, že např. národně-svobozenecký boj je podle mezinárodního práva zcela legální a legitimní.

Tyto právní nejasnosti zvyšují nejistotu, která mezinárodní terorismus doprovází. Navíc se podle názoru některých odborníků po 11. září 2001 posunuly motivy jednání teroristů. Tradiční skupiny jako Organizace pro osvobození Palestiny či Irská republikánská armáda užívají teror pro zajištění svých cílů, usilují o zabít desítky, v krajním případě stovek lidí, neboť se obávají nežádoucích důsledků a usilují o jednání. Jejich aktivity koneckonců směřují k jednání. Současná vlna, která začala vítězstvím radikálních muslimů nad umírněnými v íránské revoluci roku 1979 – ale není spojena pouze s islámem – má jediný politický cíl teroru: způsobit co největší škodu USA a Západu. Navíc se aktuálním nebezpečím stává využití chemických a biologických zbraní pro teroristické cíle. Ovšem žádná zbraň hromadného ničení není absolutně imunní proti využití teroristickými organizacemi – a tak nejvíce obav vyvolává možná jaderný terorismus.

Téma č. 2: Izraelsko-palestinský konflikt – Otázka sporu mezi Izraelci a Palestinci bezprostředně souvisí s národní emancipací. Pro mnohé Židy je Izrael zemí zaslíbenou, do níž se navracejí z diaspor. Už první sionistický kongres roku 1887 v Basileji stanovil jako jeden z cílů hnutí vytvoření samostatného židovského státu – Země izraelské – v Palestině. Ovšem v 16. století žilo v Palestině pouhé jedno procento světové židovské populace. V předvečer první přístěhovalecké vlny v letech 1881 až 1903 do tehdy turecké Palestiny, která následovala po pogromech v Rusku, žilo v Palestině 24 tisíc Židů. Na konci páté vlny v roce 1939 to bylo 450 tisíc. Ovšem útek z Evropy před pronásledováním a za rovnoprávností nasměřoval jen na Blízký východ: v roce 1880 bylo v USA 250 tisíc obyvatel židovského původu, v roce 1939 stoupl tento počet v severní Americe na 4,7 miliónu. Druhou zemí zaslíbenou jsou pro mnohé Židy Spojené státy, kde dnes žije přibližně 45 % všech Židů, zatímco v Izraeli pouze 30 %.

Vztah světové veřejnosti k otázce samostatného židovského státu se změnil po zrůdném holocaustu praktikovaném v nacistické třetí říši. V listopadu 1947 byly přijata rezoluce Valného shromáždění OSN, schválená dvoutřetinovou většinou členských států včetně hlasů USA a SSSR, která deklarovala zrušení britského mandátu nad Palestinou a její rozdělení na arabský a židovský stát; oblast Jeruzaléma měla zůstat pod mezinárodní správou. Následujícího dne začaly boje, z nichž vyrostla první arabsko-izraelská válka. Dnes žije v Izraeli necelých šest miliónů lidí, z toho je 80 % židovského vyznání, 15 % muslimského, a to převážně sunitského vyznání. Správa OSN pro pomoc palestinským uprchlíkům na Blízkém východě zaznamenala počátkem roku 2001 více než 3,7 miliónu palestinských uprchlíků.

Teroristické nástroje při dosahování politických cílů spojených s národní emancipací jsou v této oblasti užívány přinejmenším od 30. let 20. století, a to oběma stranami sporu. Jásir Arafát, nejvyšší před-

XIII. Zahraniční události 2001

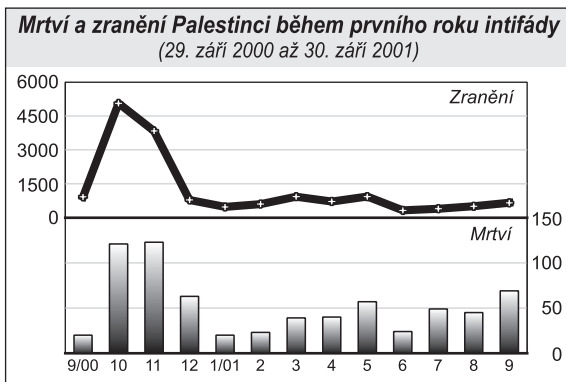
stavitel palestinské samosprávy, je jako zakladatel organizace al-Fatah pokládán mnohými lidmi za teroristu; Ariel Šaron, současný izraelský premiér, se proslavil jako radikální generál a byl jako ministr obrany shledán nepřímo odpovědným za masakr v palestinských utečeneckých táborech Sabra a Shatila v Libanonu roku 1982. Radikální organizace jako Hamas, Hizballáh, Al-Jihad, Lidová fronta pro osvobození Palestiny a řada dalších užívají terorismus; většina delegací na světové konferenci OSN o rasismu ovšem v září 2001 odsoudila Izrael a generální tajemník OSN Kofi Annan kritizoval „mimosoudní popravy“ praktikované izraelskou vládou. Během posledního období zahynula na izraelské straně celá řada nevinných civilních obětí při sebevražedných atentátech; zavražděn byl i ministr izraelské vlády. Na druhé straně podle Palestinského červeného půlměsíce bylo během prvního roku povstání – intifády –, tedy od konce září 2000, zabito téměř 700 Palestinců.

V roce 1993 byla ve Washingtonu podepsána tehdejší izraelským premiérem Jitzkem Rabinem a předsedou Organizace pro osvobození Palestiny J. Arafátem dohoda o mírovém řešení konfliktu, která mimo jiné předpokládá vytvoření samostatného palestinského státu. Přes řadu následných úspěchů v podobě dohod s Jordánskem a Libanem, přes aktivní zprostředkovatelské úsilí Spojených států, Ruska i Evropské unie se nepodařilo dosáhnout konečných dohod a násilí propuklo novou silou. Diplomacie zatím selhává zvláště při řešení pěti úkolů spojených se vznikem palestinského státu:

- *Statut Jeruzaléma.* Obě strany si činí nárok na Staré město, posvátné místo tří náboženství a ještě více církví. Dosáhnout kompromisu v této otázce se jeví jako nesmírně obtížné, byť rezoluce OSN číslo 242 požaduje stažení Izraele ze všech částí území okupovaného po šestidenní válce v roce 1967.
- *Návrat palestinských uprchlíků.* Ten žádá rezoluce OSN číslo 194. Nikdo neví, zda vyhlášení palestinského státu by měl doprovázet zpětný exodus a jaké by byly jeho případné politické a sociální důsledky.
- *Hranice státu.* Na první pohled je vše jednoduché – návrat k hranicím z roku 1967. Problém tvoří i dohoda o vodě na případném území palestinského státu.
- *Přistěhovalci.* Na okupovaném území byly zřízeny židovské osady s více než 200 tisíci obyvateli a je otázkou, zda v případě zřízení palestinského státu zůstanou a jaký bude jejich případný statut.
- *Garance míru.* Palestinci nevěří Izraeli a přáli by si mezinárodní ochranu. Hovoří se o mezinárodních ozbrojených silách či jednotkách OSN; Izrael souhlasí pouze s americkou armádou.

Právo Židů i Palestinců na vlastní stát je nepochybnitelné. Z humanistického hlediska je právo na sebeurčení téměř posvátné: Svoboda je v rozporu s národnostním útlakem. Ovšem v současném světě existuje přibližně 300 národů a téměř dvojnásobné množství národností. A států je pouze 193. Naplnit ideály práva národů na sebeurčení by znamenalo vytvořit sto nových států – a přibližně stejné množství jich

Graf č. XIII/2

Pramen: Palestine Red Crescent Society – www.palestinercs.org

XIII. Zahraniční události 2001

Tab. č. XIII/6

Zájmové osoby Úřadu vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (rok 2000)

oblast	utečenci	žadatelé o azyl	navrácení utečenci	vnitrostátní běženci	celkem
Afrika	3 523 250	61 110	933 890	1 732 290	6 250 540
Asie	4 781 750	24 750	617 620	1 884 740	7 308 860
Evropa	2 608 380	473 060	952 060	3 252 300	7 285 800
Latinská Amerika a Karibská oblast	61 200	1 510	6260	21 200	90 170
Severní Amerika	636 300	605 630	–	–	1 241 930
Oceánie	64 500	15 540	–	–	80 040
svět celkem	11 675 380	1 181 600	2 509 830	6 890 530	22 257 340

rozbit. Mnohem humanističtější se tak jeví jako ideál vize světového státu s autonomní správou pro nej-
různější národy. V konkrétním případě izraelsko-palestinského konfliktu je naděje na mír spojena s oka-
mžikem, kdy sporné strany začnou chápat národnostní a náboženskou otázku jako podřízenou požadav-
kům občanských a lidských práv.

Téma č. 3: Národní protiraketová obrana USA – Novou variantou programu hvězdných válek
z 80. let se na počátku 21. století stal americký projekt Národní protiraketové obrany (NMD). Tento pro-
gram má podle oficiálního zdůvodnění reagovat na svět, který se sice po skončení studené války stal mén-
ně nebezpečným, ale je podle slov amerického prezidenta George W. Bushe „méně jistým, méně před-
vídatelným“. Nemá prý být štítem proti ruským nebo čínským raketám, ale vytvořit potenciál k likvidaci
raket s dlouhým doletem „nepřátelsky naladěných států“, které je ještě nemají: např. Severní Koreje,
Íránu či Iráku. Navíc překvapivé jaderné pokusy Pákistánu a Indie v roce 1998 výrazně zvýšily nejistotu
pokud se týká států vlastnících zbraně hromadného ničení.

Tab. č. XIII/7

Počty testů jaderných zbraní 1945-2000

stát	USA	SSSR	Británie	Francie	Čína	Indie	Pákistán
první/poslední pokus	1945/1992	1949/1990	1952/1991	1960/1996	1964/1996	1974/1998	1998/1998
celkem testů	1030	715	45	210	45	3 (6) *	2(6) *

Pozn.: * Podle definice nukleárního testu ze Smlouvy o zákazu jaderných pokusů se souběžné výbuchy
pokládají za jeden test. Ovšem 11. května 1998 provedla Indie souběžně tři exploze a 13. května téhož
roku dvě, následně 28. května 1998 Pákistán provedl pět souběžných výbuchů.

Pramen: Arms Control Association – www.armscontrol.org/facts

I když americká vláda projevuje velké odhodlání jej prosadit, není program NMD zatím zcela vyhra-
něný. Zpráva americké Unie znepokojených vědců a vědců z Programu bezpečnostních studií Massachu-
settského technologického institutu v roce 2000 upozorňovala, že NMD nebude funkční: každá země

XIII. Zahraniční události 2001

schopná vyslat rakety s dlouhým doletem bude též schopna NMD ohrozit, program je založen na špatných technických kritériích a testy se neopírají o realistická protiopatření. Statistika hlásí, že zatím pouze přibližně 10 % testů lapačů nepřátelských raket bylo úspěšných. Nepředpokládá se, že by systém NMD mohl být funkční před rokem 2008. Jeho nejjednodušší, řidká verze by měla do roku 2005 stát 10,5 miliardy dolarů, varianta, o které uvažuje Bushova administrativa, je oceňována na 100 miliard dolarů – byt americký ministr obrany Donald Rumsfeld řekl, že cena se zatím nedá odhadnout.

Základním politicko-právním problémem programu NMD je skutečnost, že je v rozporu se *Smlouvou o omezení systémů protiraketové obrany (ABM Treaty)* – bilaterální smlouvou mezi Sovětským svazem a Spojenými státy, která byla podepsána v rámci dohod *SALT I* v květnu 1972. *ABM Treaty* tvoří páteř všech následných dohod o kontrole zbrojení, což vede Rusko, Čínu, ale i řadu jiných států – mezi nimi i některé evropské členy NATO – ke kritice záměrů americké vlády začít naplňováním programu Národní protiraketové obrany.

Vzhledem k odlišné politické situaci a technické úrovni zbraní dnes a před třiceti lety lze skutečně říci, že smlouva v mnohém zastarala. Navíc ústup od programu NMD by pro USA znamenal zřícení se technologických a ekonomických výhod, které Spojené státy mají ve srovnání s ostatními mocnostmi. Rozvíjení programů kosmických válek jim umožňuje upevňovat vedoucí postavení ve světě. Respektování smlouvy ABM by naopak mohlo napomoci vytváření multipolárního světa.

V květnu 2001 G. Bush prohlásil, že cílem by měla být změna od vztahů „založených na nukleární rovnováze teroru ke vztahům založeným na společné odpovědnosti a společných zájmech“. Nejdůležitější otázkou proto není, zda je *Smlouva o omezení systémů protiraketové obrany* zastaralá, ale jakým způsobem bude překonána. Hledat odpovědi na její nedostatky lze v rámci existující struktury dohod o kontrole zbrojení a odzbrojení – i mimo ni. Smlouva ABM může být ale ze strany USA respektována, nebo může být na základě nových vzájemných dohod zainteresovaných mocností upravena – či jednostranně Spojenými státy vypovězena. Každý z těchto přístupů může významně ovlivnit budoucí režim světového politického systému. V podmínkách vzájemné solidarity mocností po teroristickém útoku na USA 11. září 2001 si lze představit vzájemné dohody alespoň největších jaderných mocností, tedy možnost vyhnout se jednostranným krokům USA v podobě vypovězení smlouvy ABM.

Politika a globalizace

Postupující globalizace přináší na počátku 21. století nový ekonomický řád a novou dělbu práce. Zároveň ale vzniká též nový politický řád s novou strukturou i režimem světového politického systému a nová, kosmopolitní kultura. Tento rozporuplný proces probíhá na škále „solidarita – kooperace – konflikt“ a bezesporu se opírá o ekonomickou výhodu a nutnost. V politickém rozměru je to především skutečnost, že mezinárodní vztahy jsou uspořádány asymetricky, neboť dnes pouze Spojené státy mají globální mocenské zájmy a vůli i schopnost je prosazovat.

Spojené státy zůstávají nadále rozhodující ekonomickou mocností. I když se někdy hovoří o relativním hospodářském propadu Spojených států vzhledem k jejich klesajícímu podílu na světovém hrubém domácím produktu, USA jsou nadále ekonomicky nejsilnějším státem. Podle údajů Mezinárodního měnového fondu činil v roce 2000 podíl Spojených států na hrubém světovém produktu 22 %. V téže době ekonomika Číny, která byla ze státních ekonomik druhá nejsilnější, vytvářela 11,6 % světového produktu, Evropská unie jako celek měla podíl 20 %. Dolar zůstává i nadále nejdůležitější měnou, USA jsou domovem strategicky nejvýznamnějších nadnárodních korporací. Spojené státy si stále udržují vedoucí pozici v produkci špičkové technologie (počítače, biotechnologie atd.). Světové komunikační síť, databanky i využití kosmu je v americkém vlastnictví nebo pod kontrolou USA. Zůstávají též nejvýznamnějším ohniskem vědeckotechnických inovací v době, kdy právě inovace jsou rozhodující mocí. Ve Spojených státech je v době informační revoluce nejvíce výzkumných center a univerzit, zde se rodí nejvíce nových vědeckotechnických objevů.

XIII. Zahraniční události 2001

V USA také probíhá nejdůležitější vojenský výzkum. Rozpočtový rok 2000 předpokládá na vojenský výzkum, vývoj, testy a vyhodnocení částku 37,6 miliardy dolarů – přibližně tolik podle SIPRI dává Německo na obranu celkem; Čína vydá ročně na celý vojenský rozpočet o téměř 15 miliard dolarů méně.

Všechny ostatní mocnosti, které jsou uváděny jako konkurenti USA, získaly zatím jen dílčí převahu či předstih, a to pouze ve vybraných oblastech. Navíc ozbrojené síly USA, a to raketojaderné i klasické, jsou největší silou jak co do kapacity, tak co do mobility. Žádná mezinárodní koalice nemůže vojensky konkurovat Spojeným státům, pouze Rusko si zachovává ničivou raketojadernou sílu.

Spojené státy si jako jediná mocnost uchovávají celosvětovou síť vojenských základů. Zároveň již na konci 20. století Spojené státy opět začaly zvyšovat své vojenské výdaje – jejich úroveň je na hladině okolo tří procent HDP. V polovině roku 2001 zveřejněný požadavek ministerstva obrany USA – 329,9 miliardy na vojenské výdaje pro fiskální rok 2002 – představuje největší růst od vrcholu v Reaganově éře. To platí v době, která nevylučuje ani možnost, ani nutnost použití síly v mezinárodních vztazích. Spojené státy zároveň vykazují dostatečné odhodlání sílu použít, jak ukazuje odpověď na teroristický útok proti New Yorku a Washingtonu v podobě akce proti základnám teroristů v Afghánistánu a proti tamnímu režimu Tálibán.

Tab. č. XIII/8

Americký vojenský personál v zahraničí 1986-2000 (údaje v tisících)

stát či region	1986	1996	2000
Německo	250	49	69
ostatní evropské země	75	66	44 ^{a)}
Evropa – na lodích	33	4	4
Jižní Korea	43	37	37
Japonsko	48	43	40
ostatní asijsko-pacifické země	17	1	1
na lodích ve východní, v jižní a jihovýchodní Asii plus síly v Perském zálivu a severní Africe	36	30	52 ^{b)}
západní hemisféra	22	12	5
ostatní	1	1	6
celkem ve světě	525	240	258
podíl aktivních sil	24 %	16 %	19 %

Pozn.: ^{a)} včetně 5400 vojáků v Kosovu v KFOR, 5700 v Bosně a Hercegovině v SFOR a přibližně 2000 vojáků v Turecku.

^{b)} v oblasti Perského zálivu bylo 1000 vojáků v Bahrajnu, 4600 v Kuvajtu a 7100 v Saúdské Arábii.

Pramen: *Worldwide Manpower Distribution, U. S. Department of Defense – web1.whs.osd.mil/mid/military/miltop/htm*

V historii nebyvalé postavení jednoho státu ve světovém politickém systému dává Spojeným státům nejen zvláštní práva, ale i povinnosti. To vše se odehrává ve světě, kde je globalizace spojena s řadou globálních problémů – situací, které mohou vážně ohrozit mnoho lidí v mnoha zemích. Globální problémy dramatičtěji vzájemnou závislost. Jedná se především o rozpory mezi bohatstvím a chudobou národů, popu-

XIII. Zahraniční události 2001

lační explozi, o potravinový deficit, o vyčerpání energetických či surovinových zdrojů, o terorismus a krizi životní prostředí. Zvláště zachování fyzického a biologického systému začíná být chápáno jako nutná podmínka existence. S touto tezí bývá spojena nejen vize udržení produktivního ekosystému, ale i představa obnovy ozónové vrstvy, zastavení degenerace půdy, znečišťování moří, oteplování klimatu atd. Proto také velké spory vyvolalo oznámení amerického prezidenta z počátku roku 2001, že Spojené státy odstupují od Kjótského protokolu, podepsaného na konferenci OSN v roce 1998, se závazky na snižování škodlivých emisí.

Vzájemná osudová závislost lidstva může být definována i jaderným nebezpečím. A nejde jen o příznané arzenály jaderných mocností: Černobylská katastrofa v roce 1986 názorně ukázala, že pasivní jadernou mocností je každý stát, na jehož území se nachází jaderná elektrárna. Ovšem ekologové varují, že deforestace znamená roční likvidaci lesů na rozloze více než 300 tisíc km² ročně – což je území srovnatelné například s rozlohou Polska. Epidemie typu AIDS je nevládnutelná jedním státem či koalicí. Podle údajů, které byly zveřejněny v souvislosti se zvláštním zasedáním Valného shromáždění OSN o AIDS v červnu 2001, dosud na tuto chorobu zemřelo více než 21 miliónu lidí, z nich více než 75 % bylo se subsaharské Afriky. V současné době je 36,1 miliónu lidí nakaženo virem HIV – z tohoto více než 25 miliónů z nich v Africe. V 16 zemích více než 10 % dospělých ve věku od 15 do 45 let je infikováno virem HIV, v 7 státech – všechny jsou na jihu Afriky – nejméně jeden dospělý z pěti je infikován virem HIV. V nejvíce infikovaných zemích polovina všech dnešních patnáctiletých zemře na AIDS, když se šíření choroby sníží – když zůstane rychlost šíření vysoká, zemřou více než dvě třetiny. Více než 13 miliónů dětí osiřelo v důsledku AIDS, přičemž toto číslo může dosáhnout 30 miliónů před koncem desetiletí.

Zachování lidstva vyžaduje zvýšení spolupráce. Tlak globálních problémů spolu s rostoucím vědomím potřeby zajistit trvale udržitelný rozvoj by za určitých podmínek mohl být zdrojem reorganizace světového politického systému. Naplnění tohoto úkolu není v silách sebemocnějšího státu. Žádná supervelmoc nemůže dát lidem naději, že se vyrovnají s globálními problémy. To musí světové společenství jako celek. Proto též na počátku 21. století je nejvíce očekávání spojováno se schopností velmocí dohodnout se a s tím, že mezinárodní organizace, zvláště pak OSN, začnou výrazněji plnit svoji roli.

PhDr. Oskar Krejčí, týdeník Ekonom

Poznámky

XIV. Domáci události 2001

Josef Pravec
Václav Žák

Pokud by po volbách 2002 spolupráce mezi ODS a ČSSD pokračovala, např. ve formě velké koalice, pak může korupce a z ní vyplývající znechucení veřejnosti představovat skutečně vážný politický problém.

Václav Žák

XIV. Domácí události 2001

Vývoj na domácí politické scéně

Zatímco rok 2000 uplynul ve znamení spekulací o vypovězení opoziční smlouvy a pádu menšinové vlády Miloše Zemana, vlou se o něčem takovém neuvažovalo. Parlamentní strany už neměly zájem na žádném vážném pokusu o změnu situace. Výsledky by byly nejisté a tak raději přeskupovaly síly a připravovaly se na nadcházející volební střet. Nermalou roli sehrála skutečnost, že ČSSD, ODS i čtyřkoalice byly podle průzkumů veřejného mínění přibližně stejně silné. A ani nové osobnosti v jejich čele se nestaly zárukou, že by se podařilo překonat komunikační bariéru, která koaličním kombinacím dopředu bránila.

Stranickou bojovnost navíc utlumily dopady zářijového útoku Al-Káidy proti USA a všeobecně uznávaná potřeba posílit vnitřní bezpečnost státu a bezproblémově republiku zapojit do celosvětové protiteroristické kampaně.

Pod taktovkou opoziční smlouvy

Dominantní postavení si uchovaly ČSSD a ODS. Spolu ovládaly Poslaneckou sněmovnu, což jim umožňovalo schválit zákony, na kterých se dokázaly shodnout, a zejména státní rozpočet. O jejich ideovém sbližení nelze hovořit, rozdílné pohledy na svět ale nebránily pragmatickým kompromisům. Opoziční smlouva se krátce před koncem volebního období ukázala výhodnější pro sociální demokracii. Přes dočasný pokles popularity s její pomocí udržela akceschopnou vládu a prosadila základní představy o hospodaření státu, do jehož výdajů opakovaně zapojovala výnosy privatizace. Měla také dostatek klidu prodat zbývající banky a v samotném závěru roku rozhodnout o privatizaci plynárenství a petrochemie. Dala zelenou i mnohamiliardovému kontraktu na nákup nadzvukových stíhaček.

ODS si udržela důležité politické kontrolní pravomoci, avšak po krachu ústavních změn, které měly posílit postavení nejsilnějších stran a omezit roli hlavy státu, se musela vzdát dalšího klíčového záměru – upravit způsob voleb. Snaha přiblížit je většinovému systému známému z anglosaských zemí zablokovali společnými silami prezident Václav Havel, čtyřkoaliční senátoři a Ústavní soud. Přitom šlo o jeden z hlavních motivů pro uzavření dohody s ČSSD – o eliminaci menších stran a zjednodušení politiky, redukované teoreticky na zápas jedné pravicové a jedné levicové strany. Sněmovnou nakonec schválená volební novela má k tomuto záměru daleko, vráží nicméně klín mezi lidovce a unionisty. Snadnější posuny politiků na kandidátkách za použití preferenčních hlasů mohou zvýhodnit KDU-ČSL, která se opírá o disciplinovanější voliče. Občanským demokratům neprošlo ani omezení nezávislosti centrální banky a výraznější úspěch si připsali pouze při podřízení České konsolidační agentury parlamentní, a tím do značné míry své kontrole.

Čtyřkoalice procházela krizí, ale ani po ostrých osobních a programových sporech ve svém vedení i v čele lidovců a unionistů neztratila sympatie veřejnosti. Vliv si udržovala prostřednictvím výrazného zastoupení v Senátu a v krajích a těžila z názorové blízkosti s prezidentem.

Výrazněji se nedokázali prosadit komunisté. Nadále nejsou pokládáni za demokratickou sílu a přijatelného partnera. Přesto s nimi bylo nutné počítat při hledání parlamentní většiny při schvalování legislativy.

Rozpačitě vyzněl pokus vytvořit novou pravicovou stranu se zázemím v nepolitické politice. Odstartoval za krize kolem České televize a po půl roce vyvrcholil rozkoem mezi zakladateli.

Na politické periférii zůstává jak ultrapravice, tak i levicový extremismus.

XIV. Domácí události 2001

Sociální demokracie věří v úspěch

ČSSD ztratila od voleb 1998 značnou část přívrženců, hlavně pro matné výsledky akce Čisté ruce namířené proti ekonomické kriminalitě a korupci a také vinou nenaplněných ekonomických očekávání. V závěru roku již však těžila ze zlepšujících se hospodářských výsledků a tak si uchovala slušné šance pro nadcházející volby. Před nimi navíc může manévrovat sociálními výdaji. Věří, že jednoznačně porazí komunisty a že se s ní bude muset vážně počítat při sestavování vlády.

Nový předseda Vladimír Špidla na jedné straně nemá Zemanův důraz, na druhé nemusí čelit toliká odpůrcům uvnitř i vně strany a v médiích. Může připomínat příznivá hodnocení vlády ze strany EU, část veřejnosti nepochybně ocení jeho vážně míněnou obhajobu sociálního státu. Ve stranických strukturách zůstává vlivné postavení u veřejnosti populárního Stanislava Grosse. Špidla je pokládán za zastávce Zemanovy pragmatické linie založené na dobrých kontaktech s ODS, je však daleko více otevřen budoucím jednáním se čtyřkoalicí, ve které preferuje lidovce. O Grossovi to platí o to více, avšak linii skutečně blízkou čtyřkoalicí a Hradu sleduje hlavně Petra Buzková, zosobňující současně antikomunistický pól strany. Proti ODS vystupují rovněž lidé obávající se její euroskeptické rétoriky, například Lubomír Zaorálek, který se navíc obává kompromisů vzdalujících stranu od sociálnědemokratického programu.

Ke klidu v Lidovém domě rozhodně nepřispěly primárky, které z čelných míst na kandidátkách odsunuly mnohé dosavadní poslance. K závažným změnám došlo v ekonomické linii strany. Odejít musel ministr financí, makroekonom Pavel Mertlík, kterého napadla ODS za prodej krachující IPB do rukou ČSOB. Naopak se prosazovaly privatizační projekty jeho oponenta, ministra průmyslu a obchodu Miroslava Grégra. Za ním jsou cítit tradičně chápáné zájmy českého průmyslu a při svých aktivitách se mohl opírat o podporu poslaneckého klubu.

Nejasné zůstávají další Zemanovy záměry. On sám hovoří o odpočinku, jeho blízcí spolupracovníci se domnívají, že premiérův odchod do politického ústraní sociální demokracii poškodí. Vyloučit proto nelze Zemanův vstup do bruselské politiky či návrat na domácí scénu po případné porážce ČSSD ve volbách nebo v souvislosti s vyjednáváním o novém prezidentovi.

ODS se připravuje na vládu

V praktické politice občanská demokracie utrpěla řadu neúspěchů a nevyhnula se ani sporům ve vedení. Přesto do letošního roku vstoupila jako jednotná strana se stabilním okruhem sympatizantů a jasným cílem: koncentrovat všechny síly, oslovit nevyhraněné voliče, kteří většinou rozhodují o výsledku, a po čtyřleté odluce se v čele s Václavem Klausem chopit vlády. I když se mnoho jejich záměrů spojených s opoziční smlouvou nepodařilo pro odpor dalších opozičních stran prosadit, splnila svůj závazek vůči ČSSD a umožnila menšinové vládě bez větších problémů dokončit mandát. Nyní může požadovat protislužbu.

Na rozdíl od jiných pravicových stran se liberálně-konzervativní ODS neobává přihlásit k hlasité obhajobě národních zájmů a kritice federalistického modelu Evropské unie. Odmítá nařčení z nacionalismu, z odporu vůči jakékoliv podobě evropské integrace a dává přednost Evropě národních států s těsnými ekonomickými vazbami.

Postavení předsedy strany Klause zůstává neotřesitelné, což naznačuje příští pružné reakce na jakoukoliv politickou situaci i korektní vztahy s ČSSD. Vliv místopředsedy Ivana Langra po prohraném zápase o vedení České televize poklesl, liberální křídlo strany tím ale neutrpělo. Stranický kongres zvolil do vedení Jana Zahradila, čímž se mezi občanskými demokraty současně posílil euroskepticismus a myšlenka těsnější transatlantické vazby na republikánské USA.

V ODS, zejména mezi poslanci, sice převažuje orientace na budoucí spojení pravicových sil, tuto tendenci ale limitují vzpomínky na pád druhé Klausovy vlády v roce 1997, za kterým stáli politici figu-

XIV. Domácí události 2001

rující v KDU-ČSL a US. Levice zůstává pro ODS hlavním ideovým soupeřem, na druhé straně řada lidí z jejího vedení považuje ČSSD za čitelnou stranu, se kterou je možné se dohodnout.

Čtyřkoalice zápolí s vnitřními rozpory

Po celý rok zůstávala čtyřkoalice – alespoň podle průzkumů – nejsilnějším politickým subjektem. Problémem zůstává názorová různorodost a osobní rozpory. Nervozitu vyvolávala skutečnost, že její zástupci, s výjimkou hejtmánů, neměli reálný podíl na státní moci. Pokusem o vnitřní stabilizaci se stala dohoda o kandidátkách a spojení US a DEU. Fúze má odstranit hrozbu, že by čtyřkoalice nesplnila limit voličských hlasů nezbytný pro vstup do Poslanecké sněmovny.

Pod povrchem však nadále doutnají spory, které mohou do značné míry ohrozit akceschopnost nyní trojčlenného uskupení. Mj. se vystupňoval odpor lidovců vůči zadlužené ODA, který vedl až k úvahám, zda je pro KDU-ČSL předvolební koalice s liberální pravíci účelná.

Skutečný vliv nebyl v rukou formálního šéfa seskupení Karla Kühnla a stínové vlády, ale v užším vedení unionistů a lidovců. Zatímco v US je po zvolení Hany Marvanové do čela patrná větší vůle k dohodě s ODS, v KDU-ČSL je situace opačná. Nový lidovecký předseda Cyril Svoboda měl vždy blíže k sociálním demokratům. Avšak jeho postavení není pevné, pravicové křídlo kolem Jana Kasala a Miroslava Kalouska bylo poraženo jen těsně a uchovalo si uvnitř křesťansko-sociálně orientované strany nemalý vliv, zejména mezi poslanci. Na druhé straně v US silí vliv pragmatického Ivana Pilipa a o spolupráci s ODS příliš nechtějí slyšet lidé kolem Vladimíra Mlynáře.

Komunisté zůstávají v izolaci

Zklamáním byl loňský vývoj pro KSČM. Straně se nepodařilo prolomit dvanáct let trvající izolaci, na které trvá prezident republiky i celá pravice. Nepomohla ani opatrná vstřícnost vůči Evropské unii a uměřená podpora celosvětovému protiteroristickému tažení. Vedle toho se rychle rozplynulo očekávání komunistických předáků, že by se jejich strana mohla stát hegemonem levicové politiky. Chybí jí dynamika, pravděpodobně jde o odraz malé přitažlivosti strany pro mladší generaci. ČSSD ji po propadu preferencí v roce 2000 znovu předstihla a odstup se zvyšoval.

Ačkoliv se KSČM snaží vystupovat jednotně, narůstá v jejím vedení napětí. O nevyužitých příležitostech hovoří zejména místopředseda Miloslav Ransdorf, který představuje intelektuální křídlo. Většina stojí za šéfem strany Miroslavem Grebeníčkem, který sází na tradiční voliče a odmítá experimentovat. O dalším vývoji nejpočetnější české strany rozhodne až výsledek voleb.

V žádném případě zatím nelze očekávat ani přejmenování strany, ani výraznější programové změny. Obojí by podle převažujícího mínění stranických předáků mohlo ohrozit počet získávaných křesel v Poslanecké sněmovně.

Volby asi rozhodnou o příštím prezidentovi

Letošní volební rok rozhodne nejen o složení zákonodárných sborů a podobě vlády, ale s největší pravděpodobností naznačí, kdo vystřídá Václava Havla v prezidentském úřadě. Šance uspět v klíčových volbách do Poslanecké sněmovny jsou vyrovnané – čtyřkoalice, respektive trojkoalice, ODS i ČSSD jsou přibližně stejně silné a tak stejně důležitý jako jejich volební výsledek bude schopnost vést jednání o vícebarevné vládě. Při nich může být právě názorová pestrost seskupení lidovců, US-DEU a ODA nevýhodou.

Vstup komunistů do jakékoliv koalice je nepravděpodobný, pro levicovou část sociální demokracie by ale zřejmě byla přijatelná menšinová vláda ČSSD s tichou parlamentní podporou KSČM. Daleko pravdě-

XIV. Domácí události 2001

podobnější však bude kabinet obnovené pravice koalice, jejímž jádrem by se staly ODS a US, či vláda středu se zástupci ČSSD, lidovců a možná i unionistů.

Pominout nelze představy o pokračování spolupráce mezi ODS a ČSSD v podobě smluvně-opoziční – třeba v obráceném gardu – nebo koaliční. Tyto varianty budou tím pravděpodobnější, čím silnější zůstane v ČSSD vliv jejího bývalého předsedy Zemana. V ODS jsou takové úvahy bližší pražské centrále než řadovým členům.

S ohledem na roztržistění sil jak na pravici, tak i na levici lze očekávat, že jednotlivé strany se budou před volbami vyhraňovat zejména vůči ideově spřízněným subjektům – ČSSD vůči komunistům a ODS proti čtyřkoalici.

Podoba zákonodárných sborů napoví o možnostech jednotlivých politických proudů prosadit svého prezidentského kandidáta. Zatím bez ohledu na jejich vlastní výroky jsou tři hlavní: Klaus z ODS, Zeman za ČSSD a s lidovci volně spjatý předseda Senátu Petr Pithart, na jehož straně jsou sympatie současné hlavy státu. Ti všichni by přicházeli v úvahu také v případě předčasných prezidentských voleb – důsledku zhoršujícího se Havlova zdravotního stavu. Tak či onak, možnost, že by občané rozhodovali sami v přímých prezidentských volbách, zůstává minimální.

Vyloučit naopak nelze, v případě patové situace, že by se politické strany nakonec dokázaly dohodnout na nepolitickém prezidentovi, vybraném například z akademických kruhů.

Josef Pravec, Hospodářské noviny

XIV. Domácí události 2001

Kalendář domácích událostí

Leden

1. 1. – Nezavislá odborová organizace České televize vyhlásila stávkou. Po dobu stávky zaměstnanci nadále zajišťovali úplné vysílání. Odvolání stávky podmiňovali ukončením přerušovaného vysílání televize a cenzury ze strany vedení televize v čele s generálním ředitelem Jiřím Hodačem.
11. 1. – Po třech týdnech ve funkci generálního ředitele České televize Jiří Hodač rezignoval ze zdravotních důvodů.
12. 1. – Poslanecká sněmovna schválila novelu zákona o České televizi ve znění, které by jí mělo umožnit, aby dočasně převzala pravomoci Rady ČT a zvolila prozatímního ředitele veřejnoprávní televize. Poslanci konstatovali, že ČT neplní své veřejnoprávní poslání dané jí zákonem, a pak definitivně odvolali šest zbylých členů rady ČT.
  - Kubánské úřady zadržely poslance sněmovny Ivana Pilipa (US) a dalšího českého občana Jana Bubeníka, kteří byli na Kubě na soukromé cestě a při té příležitosti se sešli s kubánskými disidenty. Kubánské úřady je nařkly, že se jako „agenti Spojených států“ věnovali na Kubě udržování „podvratných styků“, obvinily je nejprve z podněcování ke vzpouře a poté z ohrožování ekonomických zájmů země. O osudu zadržených jednal v Havaně od 29. ledna do 4. února předseda Senátu Petr Pithart, který se sešel s nejvyšším kubánským představitelem Fidelem Castrem, na jehož pozvání se návštěva konala. Po více než třech týdnech byli Pilip a Bubeník 5. února propuštěni na svobodu. Předtím podepsali dokument, že nevědomky porušili kubánské zákony.
28. 1. – Lídrem čtyřkoalice se stal první místopředseda KDU-ČSL Cyril Svoboda.

Únor

2. 2. – Novým ministrem spravedlnosti jmenoval prezident Havel Jaroslava Bureše, bývalého předsedu pražského vrchního soudu.
8. 2. – Komise pro cenné papíry pozastavila obchodování s akciemi Harvardského průmyslového holdingu (HPH).
9. 2. – Prozatímním ředitelem ČT zvolili poslanci bývalého šéfredaktora uměleckých pořadů ČT Jiřího Balvína.
  - Vítězem výběrového řízení na odkoupení pilotního balíku aktiv Konsolidační banky v nominálně hodnotě přes 19 miliard korun se stala investiční banka Goldman Sachs. Společnost za přímý odkup vybraného portfolia zaplatí 1,353 miliardy korun.
10. 2. – Po téměř šesti týdnech ukončili zaměstnanci České televize stávkou.
20. 2. – ČSOB obdržela od Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže rozhodnutí, ve kterém úřad bez výjimky povoluje spojení ČSOB s Investiční a Poštovní bankou.
22. 2. – Bankovní rada ČNB rozhodla s platností od 23. února snížit klíčovou dvoutýdenní repo sazbu na 5,0 z 5,25 procenta, diskontní sazbu na 4,0 z 5,0 procenta a lombardní sazbu na 6,0 z 7,5 procenta.
23. 2. – Biskupem českobudějovické diecéze římskokatolické církve jmenoval papež Jan Pavel II. dosavadního pražského světícího biskupa Jiřího Paďoura.

XIV. Domácí události 2001

Březen

- 7. 3. – Novým vládním zmocněncem pro lidská práva byl jmenován Jan Jařab.
- 23. 3. – Mezivládní dohoda o vzájemném uznávání rovnocennosti dokladů o vzdělání podepsali v Praze český ministr školství Eduard Zeman a jeho slovenský protějšek Milan Ftáčnik.
- 25. 3. – Nabytí účinnosti vstup Českých aerolinií do světové letecké aliance SkyTeam.
- 27. 3. – Novou předsedkyní Akademie věd ČR se stala Helena Illnerová z Fyziologického ústavu.
- 31. 3. – Cyril Svoboda (KDU-ČSL) odstoupil na jednání rady čtyřkoalice z postu lídra. Novým lídrem byl zvolen předseda Unie svobody Karel Kühnl.

Duben

- 1. 4. – Nabytí platnosti smlouva mezi ČR a Slovenskem o vzájemných úhradách péče, která byla podepsána v květnu 2000. V případě zdravotních potíží tak hradí občanům ČR nutnou a neodkladnou péči při pobytu na Slovensku jejich zdravotní pojišťovna, a stejně tak občanům SR v Česku.
- 6. až 8. 4. – V Praze se konal 30. sjezd ČSSD; novým předsedou ČSSD byl zvolen Vladimír Špidla, statutárním místopředsedou Stanislav Gross, dalšími místopředsedy se stali Karel Kobes, Zdeněk Škromach, Petr Lachnit a Marie Součková. Delegáti sjezdu vyjádřili plnou podporu Miloši Zemanovi ve funkci premiéra.
- 7. 4. – Miss ČR roku 2001 se stala devatenáctiletá studentka obchodní akademie Diana Kobzanová z Roudného u Turnova.
- 10. 4. – Ministr financí a místopředseda vlády Pavel Mertlík podal demisi. Jako důvod uvedl „malou schopnost ovlivnit některá zásadní rozhodnutí vlády“.
  - Mezinárodní komise o posouzení vlivů elektrárny na životní prostředí zveřejnila Zprávu o vlivech JE Temelín. Uvádí se v ní, že vliv elektrárny na životní prostředí je nízký, nevýrazný a přijatelný.
- 13. 4. – Prezident Václav Havel jmenoval novým ministrem financí dosavadního náměstka ministra práce a sociálních věcí Jiřího Rusnoka.
  - Kabinet schválil návrh smlouvy mezi ČR a Německem, která zajišťuje občanům obou zemí nárok na poskytnutí zdravotní péče na území druhého státu.
- 25. 4. – Poprvé vyšel nový deník Super, který má být zpravodajským deníkem s bulvárními prvky.

Květen

- 2. 5. – Představitelé zkrachovalé stavební společnosti H-Systém obdrželi poštou podezřelé balíčky, které pravděpodobně obsahovaly nástražný výbušný systém. Zásilka určená Jaroslavu Eliášovi vybuchla v ruce jeho syna a utrhla mu prsty.
- 4. 5. – Prezident Václav Havel jmenoval Jaroslava Tvrdíka novým ministrem obrany; ve vládě nahradil odvolaného Vladimíra Vetchého.
- 11. 5. – Setkáním se slovenským prezidentem Rudolfem Schusterem zahájil prezident Václav Havel pobyt v Bratislavě.
- 15. 5. – Sněmovna přehlasovala veto a znovu schválila kontroverzní poslanecký návrh zákona, jehož cílem je urychlit stavbu dálničního obchvatu Plzně. Stavba obchvatu tím byla prohlášena za veřejný zájem.
- 19. 5. – Novým apoštolským nunciem v ČR byl ve Vatikánu jmenován arcibiskup Erwin Josef Ender.
- 25. 5. – Sněmovna zvolila všech 15 členů Rady ČT. Ukončila tak provizorium, kdy pravomoci rady měla dočasně sněmovna.

XIV. Domácí události 2001

- 26., 27. 5. – Na jihlavském sjezdu KDU-ČSL bylo zvoleno nové vedení v čele s předsedou Cyrilem Svobodou, ten vystřídal Jana Kasala. Prvním místopředsedou zvolili Milana Šimonovského, dalšími místopředsedy se stali Jan Kasal, Miloslav Výborný, Zuzana Roithová a Tomáš Kvapil.
30. 5. – Prezident Havel jmenoval ministra průmyslu a obchodu Miroslava Grégra místopředsedou vlády.
- Předsedou nové Rady České televize byl zvolen ředitel českobudějovického Jihočeského divadla Jan Mrzena. Místopředsedy se stali Zdeňka Hůlová a Bohumil Fanta.

Červen

6. 6. – V ČR se objevilo první podezření na výskyt tzv. nemoci šílených krav (BSE). Případ veterináři zjištěli v jihlavském masokombinátu; šlo o vzorek, který pocházel z mozku šestileté krávy z Dušejeva. Druhý test potvrdil 8. června první výskyt BSE v ČR.
12. 6. – Místopředsedkyně Ústavního soudu ČR Ivana Janů byla Valným shromážděním OSN zvolena ad hoc soudkyní Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY) v Haagu. Ad hoc soudci jsou povolováni k jednotlivým případům na pomoc stálým soudcům.
- ČR přistoupila k testování výskytu tzv. nemoci šílených krav (BSE) u veškerého poraženého skotu, který je starší 30 měsíců.
17. 6. – Novým předsedou ODA byl zvolen senátor Michael Žantovský.
18. 6. – Dvoutýdenní cvičení vzdušných sil NATO začalo ve vzdušném prostoru ČR a dalších evropských zemí.
19. 6. – Ministr zahraničí Kavan oznámil, že v ČR bylo zahájeno vyplácení odškodného obětem nucených a otrockých prací v době okupace.
- Bývalý ministr financí Pavel Mertlík se stal hlavním ekonomem Raiffeisenbank v ČR.
20. 6. – Ústavní soud potvrdil platnost jmenování Zdeňka Tůmy guvernérem a Ludka Niedermayera viceguvernérem ČNB. Premiér Miloš Zeman a jeho kabinet napadl rozhodnutí prezidenta Havla s tím, že postupoval protizákonně. Podle nich je ke jmenování guvernéra a viceguvernéra nutný spolupodpis (kontrasignace) premiéra. Ústavní soud návrh na zrušení Havlova rozhodnutí zamítl.
- Ústavní soud na návrh prezidenta Havla zrušil některé části zákona o ČNB, které odporovaly Ústavě a omezovaly nezávislost banky (např. stanovení hlavního cíle banky, kterým podle novely bylo zabezpečovat cenovou stabilitu); všem návrhům však nevyhověl.
21. 6. – Předsedkyně Českého svazu bojovníků za svobodu se stala jeho dosavadní místopředsedkyně Anděla Dvořáková. Ve funkci po deseti letech vystřídal Jakuba Čermína.
23. 6. – Novou předsedkyní Unie svobody se na sjezdu v Liberci stala Hana Marvanová ziskem 137 hlasů. Prvním místopředsedou se stal poslanec Ivan Pilip, místopředsedy Petr Mareš, Pavel Pešek a Robert Kolář.
26. 6. – Sněmovna schválila návrh nového mediálního zákona, který předpokládá, že provozovatelé televizních a rozhlasových stanic budou mít nárok na jedno prodloužení licence; přehlasovala tak prezident Havla, který ji předlohu vrátil.

Červenec

12. 7. – Za účasti premiéra Miloše Zemana byly podepsány smlouvy o prodeji 60procentního státního podílu v Komerční bance do rukou francouzské Sociétés Générale.
16. 7. – Český telekomunikační úřad rozhodl, že společnosti SkyNet, Eurotel a Czech On Line (COL) získají licence na budování a provoz bezdrátových fixních sítí FWA (Fixed Wireless Access) v pásmu 3,5 GHz.

XIV. Domácí události 2001

18. 7. – Na letišti Praha-Ruzyně začali britští úředníci na základě únorové česko-britské dohody prověřovat cestující do Velké Británie.

Srpen

22. 8. – Opakovaný test potvrdil již druhý případ nemoci šílených krav (BSE), tentokrát u dojnice soukromého chovatele Otakara Berana v obci Světnov na Žďársku.
- Českobudějovická a s. Efraim Cohen se stala novým majitelem nakladatelství a vydavatelství Mladá fronta. To bylo v rámci privatizace bývalého majetku SSM prodáno v dražbě za 21,64 mil. Kč.
27. 8. – V Makedonii byla zahájena operace NATO Hlavní sklizeň (Essential Harvest), jejímž cílem je odebrat zbraně od albánských povstalců. Zúčastnili se jí i čeští vojáci.
28. 8. – Nový velvyslanec Spojených států Craig Stapleton předal prezidentovi Václavu Havlovi své pověřovací listiny.
29. 8. – Novým olášským králem se v Ostravě stal dvaadesátiletý Ostravan Jan Lipa. Olaši ze 14 měst, v nichž sídlí jejich největší komunity, jeho volbu neuznali a 7. září si v Brně zvolili svým králem Jana Horváta.

Září

3. 9. – Rozhodčí tribunál v Londýně, který rozhodoval o žalobě Ronalda Laudera proti ČR kvůli investici do TV Nova, jednomyslně zamítl všechny nároky na náhradu škody, které byly proti ČR uplatněny.
5. 9. – Vláda rozhodla o tom, že celkem 51,2 procenta akcií Českých radiokomunikací v držení FNM koupí konsorcium Tele Danmark a Deutsche Bank za 177 miliónů dolarů.
5. až 6. 9. – Blokáda ministerstva dopravy, kterou zahájila Asociace autoškol ČR a Svaz drobných dopravců, opravářů a prodejců motorových vozidel 5. září, skončila po 33 hodinách. Účastníci protestovali proti vedení resortu, které je odpovědné za nedostatky při přihlašování vozů či nejasné podmínky při získávání řidičských průkazů.
8. 9. – Milan Ščuka se v Košicích stal novým předsedou tzv. Romského parlamentu, 81členného orgánu sjednocených romských politických stran.
- Patriarchou Církve československé husitské byl na sněmu v Praze zvolen třiačtyřicetiletý duchovní Jan Schwarz.
11. 9. – Vedení státu odsoudilo teroristické útoky na USA, jejichž cílem se staly dvě věže Světového obchodního centra v New Yorku a budova Pentagonu ve Washingtonu; narazila do nich tři unesená dopravní letadla.
- Česká armáda v souvislosti s teroristickými útoky v USA uvedla do pohotovosti záchranné a výcvikové základny sil územní obrany a 4. brigádu rychlého nasazení. Policie nařídila nadstandardní ochranu amerických objektů na území Prahy a opatření se rozšířila na další strategické objekty včetně letišť. Státní úřad pro jadernou bezpečnost nařídil nejvyšší bezpečnostní opatření v obou jaderných elektrárnách Dukovany a Temelín.
  - Nová továrna nizozemsko-korejské společnosti LG. Philips Displays v Hranicích na Přerovsku, která je největší zahraniční investicí na zelené louce v zemi, slavnostně zahájila provoz.
  - Na mezinárodním autosalonu ve Frankfurtu nad Mohanem představila mladoboleslavská automobilka Škoda Auto nový vůz vyšší střední třídy Superb.
14. 9. – ČR se připojila k zemím EU, které vyhlásily tento den dnem smutku na památku obětí teroristického útoku ve Spojených státech. Na tři minuty se v poledne zastavil život na území celé republiky, lidé uctili památku amerických obětí minutami ticha; rozezněly se i sirény a kostelní zvony.

XIV. Domácí události 2001

- Společnost CME oznámila, že na základě prokázaného porušení vzájemné dohody o ochraně investic mezi Nizozemskem a ČR rozhodl mezinárodní arbitrážní tribunál ve Stockholmu ve sporu s ČR ve prospěch společnosti CME se sídlem v Nizozemsku. O výši náhrady není zatím rozhodnuto.
- 20. 9. – Generál František Padělek se stal velitelem českých vzdušných sil, tedy letectva a protivzdušné obrany. Vystřídal ve funkci Ladislava Klímu, který odešel do civilu.
- 25. 9. – Ministerstvo vnitra v Praze-Chodovci otevřelo jeden z nejmodernějších archívních areálů ve střední Evropě.
- 29. 9. – Naposledy vyšly regionální deníky Svoboda a Moravskoslezský den. Od 1. října vychází nástupnický regionální list s názvem Moravskoslezský deník.

Říjen

- 1. 10. – Na český trh vstoupila HVB Bank Czech Republic, a. s., která vznikla sloučením bankovních ústavů Bank Austria Creditanstalt Czech Republic, a. s., a Hypovereinsbank CZ, a. s. Je čtvrtou největší bankou v ČR.
- 4. 10. – FNM spolu s francouzskou Sociétés Générale dokončil prodej státního podílu v Komerční bance. Sociétés Générale převedla 1,186 miliardy eur na účet FNM, a stala se tak 60procentním akcionářem KB. Předsedou nového představenstva se stal 5. října Alexis Raymond Juan za SG, vystřídal Radovana Vávru.
- 8. 10. – ČKD Dopravní systémy a s. r. o. Společnost kolejových vozidel, která je 100procentní dceřinou firmou německého Siemensu, podepsaly konečné smlouvy o koupi zlíčinského areálu za 750 mil. Kč.
- 11. 10. – NATO přijala českou nabídku dopravního letadla Tu-154, které vláda nabídla jako výraz podpory odvětví USA.
- 22. 10. – Ministerstvo vnitra zaregistrovalo novou politickou stranu Cesta změny (CZ).
- 27. 10. – Předsedové Unie svobody a DEU Hana Marvanová a Ratibor Majzlík podepsali smlouvu o integraci obou stran k 31. prosinci 2001. Nová strana bude mít název Unie svobody – Demokratická unie (US-DEU), DEU po sjednocení zanikne.
- 28. 10. – U Milevska havaroval armádní vrtulník Mi-8, ve kterém letěl americký astronaut českého původu Eugen Andrew Cernan spolu s českým kosmonautem Vladimírem Remkem. Osm cestujících a čtyři členové posádky utrpěli střední a lehká zranění.
  - Čestné občanství a symbolický klíč od rodné obce svých předků v Herálci na Havlíčkobrodsku převzal americký astronaut John Elmer Blaha.
- 31. 10. – Rada České televize zvolila nového generálního ředitele ČT. Stal se jím dosavadní prozatímní ředitel Jiří Balvín.

Listopad

- 2. až 4. 11. – V Ostravě se konal 12. kongres ODS. Předsedou strany byl opět zvolen Václav Klaus; místopředsedy se stali poslanci Petr Nečas, Jan Zahradil, Miroslav Beneš a Ivan Langer.
- 7. 11. – Ministři schválili prodej 91,61 procenta akcií automobilky Tatra Kopřivnice americké společnosti SDC International. Američané nabídli 1,25 miliardy korun.
- 12. 11. – Policie a vězeňská služba v noci z 11. na 12. 11. zabránily vzpouře vězňů, která měla krýt útěk skupiny ruský mluvících vězňů. Nepokoje byly připravovány v 11 věznicích v celé ČR.

XIV. Domácí události 2001

- Papežský Řád svatého Řehoře Velikého obdrželi děkan Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy Lubomír Mlčoch a úřadující prezidentka Rádía Svobodná Evropa Olga Kopecká, známá pod pseudonymem Olga Valeská.
- 13. 11. – Japonská společnost Denso Corporation zahájila v Liberci výstavbu závodu na výrobu klimatických jednotek pro automobily. Podle CzechInvestu jde o dosud největší japonskou investici v českém automobilovém průmyslu.
- 15. 11. – České veřejnosti byl představen nový lék proti AIDS Viread, který má mít až devadesátiprocentní úspěšnost. Lék vznikl na základě objevu vědců z Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR.
- 20. 11. – Česká měna opět dosáhla historického maxima. Z 33,15 Kč za euro zpevnila na 33,12 Kč/EUR (tj. 16,94 Kč za marku).
- 21. 11. – Vláda schválila vzrůst minimální mzdy od 1. ledna 2002 na 5700 korun. Čistý měsíční příjem samostatně žijícího člověka totiž převyší životní minimum 4100 korun o 15 procent.
- 26. 11. – Vláda rozhodla, že se ČR v roce 2005 zúčastní světové výstavy Expo v japonské prefektuře Aiči.
  - Společnost Liaz Sipox se stala novým majitelem Škody Mnichovo Hradiště (bývalý Liaz) v dražbě za vyvolávací cenu 50 milionů korun. Vítěz je společným podnikem a. s. Škoda Plzeň v konkursu a firmy Luxor Press.
- 29. 11. – ČR a Rakousko uzavřely v Bruselu s pomocí Evropské komise dohodu o řešení sporů ohledně Jaderné elektrárny Temelín, kterou ukončily proces z Melku. Premiéři Miloš Zeman a Wolfgang Schüssel se za přispění komisaře Güntera Verheugena dohodli, že budou usilovat o to, aby závazky v dohodě obsažené byly zakotveny v protokolu přiloženém ke smlouvě o přistoupení ČR k EU. Musí s tím však souhlasit zbývajících 14 členských zemí. ČR přijala sedm závazků na zlepšení bezpečnosti Temelína.
  - Fond národního majetku podepsal se společností Salb smlouvu o prodeji 59 procent akcií likérky Jan Becher – Karlovarská Becherovka. Salb za státní podíl zaplatí 1,377 miliardy korun.
  - V dole Schöller u Kladna vybuchl metan. Výbuch a následná tlaková vlna zabily tři lidi, jeden člověk byl zraněn těžce a dva lehce.

Prosinec

- 1. 12. – Novinářka Petra Procházková se stala laureátkou české ceny Žena Evropy. Byla oceněna její snaha informovat o složité situaci v Čečensku a její působení v agentuře Epicentrum.
- 3. 12. – Pětice bývalých vysokých funkcionářů předlistopadového ministerstva vnitra a StB v čele s bývalým československým ministrem vnitra Jaromírem Obzinou se u soudu zodpovídá za akci Asanace, která byla zaměřena na šikanování disidentů.
- 5. 12. – Ústavní soud rozhodl o tom, že lustrační zákony zůstávají v platnosti.
  - Televize TV3 ukončila vysílání na základě rozhodnutí představenstva společností TV3 a investora EMV.
- 7. 12. – ČR se stala vlastníkem krajské Národní budovy ve střední části Manhattanu v New Yorku; zavázala se, že ji opraví a poskytne krajským spolkům, které ji vlastnily, trvale prostor k jejich aktivitám.
- 8. 12. – Lucie Bílá, Karel Gott a skupina Lucie se již potřetí za sebou stali vítězi ankety Český slavík. Absolutním vítězem se stala Lucie Bílá.
- 10. 12. – Vláda rozhodla, že zahájí jednání o nákupu 24 stíhaček Jas-39 Gripen pro českou armádu.
- 12. 12. – ČR uzavřela při přístupovém jednání s EU kapitulu „energetika“, kterou dlouhé měsíce blokovalo Rakousko kvůli Temelínu, a také citlivou kapitulu „vnitro a spravedlnost“.

XIV. Domácí události 2001

- Vláda na mimořádném zasedání schválila vyslání českých vojáků do mírových a humanitárních misí v Afghánistánu. ČR nabízí spojencům protichemickou jednotku, polní nemocnici a dalších 120 až 150 vojáků.
- 13. 12. – Poslanecká sněmovna po půlročním projednávání schválila vládní návrh novely zákona o parlamentních volbách. Novela počítá s obnovením dvou volebních dnů, rozdělením státu na 14 volebních obvodů a klasickou d'Hondtovou metodou přepočtu hlasů na mandáty.
- 17. 12. – Vítězem soutěže na prodej českého plynárenství se stala německá společnost RWE Gas. Za a. s. Transgas a státní podíl v osmi distribučních firmách zaplatí 133 miliard korun (4,1 miliardy eur).
  - Vláda rozhodla, že tuzemská agrochemická skupina Agrofert podporovaná americkou společností Conoco získá 63procentní podíl státu v Unipetrolu za 361 milionů eur (11,7 miliardy korun).
  - Vláda vyzvala dvě společnosti, aby do 7. ledna 2002 předložily nabídku na koupi státního podílu v elektrárenské společnosti ČEZ a šesti distribučních firem ve výši minimálně 200 miliard korun. Do druhého kola privatizace energetiky postoupily italská společnost Enel a francouzská Électricité de France.
- 18. 12. – Sněmovna schválila druhou verzi vládního návrhu zákona o státním rozpočtu na rok 2002 s deficitem 46,2 miliardy korun; rozpočtové příjmy dosáhnou 690,4 miliardy a výdaje 736,6 miliardy korun.
- 19. 12. – Společnost Falcon na zvláštní účet u pražské pobočky Deutsche Bank zaplatila za odkoupení české pohledávky za Ruskem 555 milionů dolarů.
- 20. 12. – Automobilky Toyota a PSA Peugeot Citroën oznámily, že nový společný závod na výrobu 300 tisíc malých osobních vozů ročně postaví v českém Kolině. Investice dosáhne zhruba 1,5 miliardy eur (téměř 50 miliard korun).
  - Česká exportní banka podepsala smlouvu o úvěru 213 milionů dolarů (asi 7,7 miliardy korun) s Bank of China. Úvěr s pětiletou splatností využije Čína k placení dodávek českých vývozců pro výstavbu třetího a čtvrtého bloku tepelné elektrárny Šen-tchou.
- 21. 12. – Státní tajemník Pavel Telička odmítl nabídku EU na uzavření kapitoly „doprava“ a vyjádřil přání dále diskutovat o navrhovaných podmínkách.

Pramen: ČTK, www.ctk.cz

XIV. Domácí události 2001

ČR před dalšími volbami

Nástup nedemokratických režimů po první světové válce ve většině zemí Evropy vedl k důkladné revizi představ o fungování demokracie. Ukázalo se, že kontrola a vyvažování moci na udržení demokratické vlády nestačí. Naopak, pokud se politický provoz sváže tolika pojistkami, že je jednoduché výkon moci zablokovat, může dojít k takovému znechucení veřejnosti, že demokratické uspořádání odmítne a vrhne se do náručí obratnému demagogovi.

Po druhé světové válce se proto prosadil „redukovaný“ parlamentarismus. Klasickým vzorem je německá ústava: Moc hádavého parlamentu se oslabuje, oslabuje se i role prezidenta, významně se posiluje pozice předsedy vlády vůči parlamentu. Změny ústavního systému měly jeden cíl: akceschopnou vládu, která zůstává pod parlamentní kontrolou.

Česká ústava vznikala narychlo po volbách v roce 1992, těsně před rozpadem Československa. Jejími sudičkami nebyli ústavní právníci, kteří by uvažovali o stabilitě budoucího politického uspořádání, ale ideologové. Ve spěchu se opisovala z ústavy z roku 1920, která ani ve své době nepatřila mezi zdařilé. Ideologickými kmotry se stali američtí federalisté a Friedrich von Hayek. Nesčíslněkrát se omílala hrozba vlády lůzy a důležitost „pojistek moci“ v ústavě. Moderním pojetím ústavního práva je však česká ústava téměř nedotčená.

Zážy jsme mohli vidět důsledky: O všechna dvojznačná místa ústavy se vedla politická rvačka. Ať to byl způsob ustanovení Senátu a volby do něj, „vyšší územně-správní celky“, řešení parlamentních krizí, protože „pravicovní“ poslanci sebrali „levicovému“ prezidentovi právo rozpustit sněmovnu (které Masaryk měl), jmenování guvernéra ČNB atd. Místo aby ústava omezovala politický zápas tím, že zvyšuje důvěru mezi politickými soupeři, byla sama zdrojem nejostřejších střetů.

Co je ještě horší, v zápalu „konzervativní revoluce“ vzala rychle za své snaha Občanského fóra zavést „normální“ parlamentní demokracii, v níž se na práci Parlamentu podílejí všechny politické strany. Komunisté byli po volbách 1992 vyřazováni ze všech pozic. Postupem času zjistili, že se jim v ghettu velmi příjemně žije: Mohou kritizovat nalevo napravo a nenesou za nic odpovědnost. A tak začali hrát roli destruktivní opozice: Jsou proti NATO, proti vstupu do EU, takže je žádná politická strana nemůže přibrat do vlády.

Z toho ovšem plyne nepřijemný důsledek: V ČR jde vytvořit vládu, jenom když vyhrájí pravicové strany. Ve volbách 1996 „pravice“ vlastně prohrála, měla 99 poslanců ze 200, jenže ČSSD, KSČM a republikáni nemohli sestavit vládní koalici. Václav Klaus tehdy mohl sestavit vládu jen díky „toleranci“ ČSSD. Vláda byla slabá, za dva roky byly předčasné volby, které také skočily patem: Vyhrála sice ČSSD Miloše Zemana, ale levice vládu sestavit nemohla. Prezident Havel se pokusil sestavit většinovou vládu z koalice ČSSD, Unie svobody a lidovců, již by předsedal šéf lidovců Lux. Jenže „pravicová“ Unie svobody vstup do vlády odmítla. Prezident pak uvažoval o pravicové vládě, v níž by nebyl předseda nejsilnější pravicové strany Václav Klaus. Společné ohrožení však sblížilo Miloše Zemana a Václava Klause. Tak vznikla smlouva o stabilitě, přezdívaná „opoziční smlouva“, v níž se ODS zavázala nevyslovit nedůvěru vládě ČSSD.

„Opoziční“ smlouva

Ve skutečnosti šlo o zformování menšinové vlády a podmínek, za jakých bude vládnout. Je to celkem normální postup. Často se stává, že je pro politické strany výhodnější, aby se na koaliční vládě nepodílely. Dánsko je ukázkovým příkladem.

Dohoda mezi ČSSD a ODS však měla několik „českých specifik“, které politickým životem země notně zatřáslý. Zaprvé, Klaus v ní prosadil svoji představu o změně politického hřiště. Děsila ho představa, že by mu v Parlamentu procházely zákony podle nálady poslance Wagnera. Zadruhé, ODS si vymínila dů-

XIV. Domácí události 2001

ležité pozice ve státě, např. předsedu Senátu a Poslanecké sněmovny, které obvykle zastávají koaliční partneři, ne opozice. Zatřetí, a to bylo rozhodující, smlouva, která garantovala vznik jednobarevné vlády levicové ČSSD, následovala bezprostředně po tvrdé a nevybíravé volební kampani, v níž ODS mobilizovala proti levici.

Bohužel značná část české veřejnosti, která koncem devadesátých let stále ještě ztotožňovala leviči s komunismem, ODS na její trik naletěla. Mnoho lidí, včetně politických komentátorů, volilo ODS kvůli „nebezpečí zleva“. ODS ve volbách 1998 získala skoro stejně hlasů jako o dva roky dříve, ač mezitím vyplavaly na povrch její těžké finanční skandály a přivedla zemi do ekonomické recese. Není divu, že se voliči dohodou cítili podvedeni. Zvlášť trpce však dohodu nesly KDU-ČSL a Unie svobody. Cítily, že jde o jejich existenci. A tak rozpoutaly masivní kampaň. Smlouva je prý nedemokratická, dokonce protiústavní. Argumenty, které se tehdy ke zneuctění smlouvy o stabilitě používaly, byly lživé, demagogické – ale účinné.

Vznik čtyřkoalice

KDU-ČSL a US začaly prohlašovat, že je „opoziční smlouva“ má zničit. Podařilo se jim vyvolat náladu, která ústavním změnám nepřála – hlavně proto, že média udělala z ústavy posvátnou krávu, které se nelze dotknout. Jak je u nás obvyklé, věčná diskuse o změně ústavy a volebního zákona se utopila v trapné stranické šavlovačce. Odpor k opoziční smlouvě – a ke KSČM – vytvořil nový politický prostor, v němž se usídlila značná část médií, zejména ti političtí komentátoři, které páčila „Klausova zrada“. Vládě sociální demokracie se věštil brzký krach, zemi katastrofa. ODS byla obviňována ze spoluúčasti.

KDU-ČSL a US se rozhodly spojit s dalšími dvěma pravicovými stranami – troskami Občanské demokratické aliance (ODA) rozvrácené korupcí a zcela marginální antikomunistické Demokratické unie – a začaly se prohlašovat za jedinou opravdovou opozici. Vznikla čtyřkoalice. Soustředila se na jediné: zdrcující kritiku „opoziční“ smlouvy. Vyplatilo se jí to: Preference čtyřkoalice začaly růst.

Od této chvíle převládá výklad:

- „opoziční“ smlouva je zrada na voličích, znemožňuje kontrolu moci;
- vláda ČSSD je nemožná a škodí zemi;
- ČSSD a ODS utvořily mocenský kartel a rozdělily si moc ve státě, ve skutečnosti jde o koalici;
- veškeré navrhované změny ústavy a volebního zákona mají zajistit, aby si ODS a ČSSD rozdělily moc ve státě na věčné časy.

Jak praví Giambattista Vico, veřejné mínění je to, čemu věříme bez přemýšlení. Skutečně, soustředěnému tlaku médií se podařilo zajistit, že část veřejnosti začala teze považovat za Písmo svaté. Bohužel, pomáhali jim v tom i někteří politologové.

Dědictví po Klausovi

Ve skutečnosti byla politická situace po uzavření smlouvy o stabilitě složitější. ČSSD zjistila, že po Klausových vládách převzala ještě tíživější dědictví, než jaké očekávala. Bankovní sektor byl před kolapsem, v bankách strašily miliardy špatných úvěrů. Státní administrativa byla nevykonná, legislativa v troskách, odbor kompatibility s právem EU tak slabý, že evropské normy nestačil ani číst, natož zapracovávat do zákonů.

ODS se přitom nezavázala, že bude zákony předkládané vládou ČSSD podporovat. Klaus byl překvapen silou reakce na jeho tah, kterým si zajistil politické výslunní i v opozici. Musel ukazovat, že ČSSD nic nedaruje – ODS nepodpořila v roce 1998 rozpočet, ČSSD ho musela vyhandlovat s KDU-ČSL za určité posty. ODS čekala, že se vláda ČSSD „historicky znemožní“ a to jí otevře cestu k moci. Jenže se přepočítala.

Tvrdá propagandistická kampaň čtyřkoalice proti ODS způsobilá, že „pravice“ ztratila možnost utvořit vládu přeskupením sil ve Sněmovně. Nenávist mezi pravicovými stranami byla hmatatelná. Klaus čelil

XIV. Domácí události 2001

rostoucí nespokojenosti se smlouvou ve vlastních řadách tím, že začal navrhovat vládu „duhové koalice“, tj. všech parlamentních stran s výjimkou komunistů. Kalkul byl jasný: Pokud vtáhne do vlády čtyřkoalici, vyrazí jí z ruky největší trumfy jejich kritiky. Čtyřkoalice nabídce odolala, jenže tím zacementovala ČSSD u moci. Nespokojenci v ODS i ČSSD uviděli, že nemají jiného partnera.

S postupem času se situace proměňovala: ČSSD se podařilo rozeběhnout legislativní stroj a menšinová vláda prosazovala v Parlamentě přes 80 % svých návrhů. To je slušné skóre i pro většinovou vládu. Politická stabilita, členství v NATO a investiční pobídky vedly k masivnímu růstu zahraničních investic. Po nástupu ministra financí Mertlíka se podstatným způsobem zlepšila fiskální politika státu. Mertlík prosadil privatizaci bank a transformaci bankovního sektoru: Přes nevybíravý tlak lobby okolo Investiční a Poštovní banky, mocenského centra ODS, která chtěla spolknout libovolnou českou banku, jen aby zakryla obrovské díry ve svém hospodaření, se mu podařilo nejen zprivatizovat Českou spořitelnu se solidním zahraničním investorem, rakouskou Erste, ale dokonce zlikvidovat samotnou IPB.

Každému, kdo si – byť jen částečně – umí představit, jakou roli hraje propojení politické strany s bankou, je jasné, o jak podstatný zásah šlo. Česká média však likvidaci IPB přešla bohorovně: Část kritizovala vládu, že v bance vůbec zasáhla, ovšem většina dál klidně tvrdila, že ČSSD a ODS mají mocenský kartel. Předvedla téměř neuvěřitelnou povrchnost: Rozbití mocenského centra v IPB má pro budoucí vývoj v České republice klíčový význam.

Ústavní změny

Stejně povrchně se posuzovaly návrhy na překreslení politického hřiště. Změny ústavy, které komise ČSSD a ODS předložily do Parlamentu, napravovaly její evidentní chyby: nadměrnou imunitu poslanců, opsanou z ústavy první republiky, královské výsady prezidenta v trestním právu (příklad Vladimíra Mečiar, který omilostnil pachatele únosu prezidentova syna, ukazuje, jaká je hrubá chyba, může-li prezident vstupovat do trestního procesu. Slovensko dodnes ústavně velmi složitý případ nevyřešilo). I další navrhované změny, včetně předpisu, koho má prezident po volbách pověřit sestavením vlády, byly změnami k lepšímu a přispěly by k lepšímu fungování politických institucí.

Změna volebního zákona byla stejně důležitá. Zvýšením počtu volebních obvodů se měly posílit vítězné strany. Pravda, na poslední chvíli sněmovna odhlasovala tři skutečně darebné pozměňovací návrhy, jejichž cílem bylo poškození čtyřkoalice, ale ony by se obrátily proti jejich autorům. V té době bylo už totiž zřejmé všem, že upravený volební zákon by neposílil ani ČSSD, ani ODS, ale vítěze voleb. Tím, jak voličské preference jasně ukazovaly, by se staly strany čtyřkoalice.

Konec šance na změnu

Bohužel se o změnách vůbec nevedla věcná debata. Protože změny ústavy musí odhlasovat i Senát, ucítili senátoři příležitost, že by mohli posílit své kompetence. Senát by změny ústavy stěží odhlasoval i v době, kdy v něm ODS a ČSSD měly těsnou většinu. Po volbách třetiny senátorů v roce 2000, které velmi posílily vliv čtyřkoalice, se šance odhlasovat změny ústavy navržené ODS a ČSSD ztratila úplně. Dolní komora Parlamentu zase zásadně odmítala vyhandlovat změny ústavy za posílení kompetencí Senátu. Ústavní soud navíc na návrh prezidenta Havla rozstřílel nový volební zákon.

Šance na změnu a stabilizaci politického systému tak skončila v troskách. Výhod, které smlouva slibovala, se podařilo využít jen zčásti. Existovala politická stabilita, každý rok do republiky přiteklo na 5 mld. dolarů přímých investic, podařilo se ekonomiku vytáhnout z recese do růstu, a doslova legislativními dostihy zajistit rychlou harmonizaci právního řádu s komunitárním právem, a udržet tak ČR mezi prvními kandidáty na rozšíření EU.

Čtyřkoalice tak ztratila základní důvod pro svou existenci a objevily se v ní rozpory. Není divu: Voliči KDU-ČSL mají ve skutečnosti mnohem blíže k ČSSD než k Unii svobody, která se profiluje jako pra-

XIV. Domácí události 2001

vicovější než ODS. Moralizování, které čtyřkoalice ve své agitaci používá, je dvojsečné: Řada předních představitelů stran čtyřkoalice utrpěla během Klausových vlád notné šrámy na své pověsti. A tak už při sestavování stínové vlády (!) čtyřkoalice došlo k ostrým střetům, když do stínových ministerských křesel měli usednout lidé, o jejichž „morální způsobilosti“ se dalo s úspěchem pochybovat. Čtyřkoalice do dnes nepředložila veřejnosti realistický politický program, jenom sbírku pohádek a ideologických frází. Strany totiž mají značně rozdílné názory na zavedení školního, penzijní reformu a řadu dalších věcí.

Peníze spojují

Smlouva o stabilitě rychle ztrácí význam. Má to dvojí důsledek: ODS a ČSSD přitvrzují ve vzájemných útocích, aby ukázaly voličům, jak jsou na sobě nezávislé. V zákulisí ovšem běží spolupráce, kterou mezi určitými jednotlivci obou stran zprostředkovávají lobbistické skupiny vytvořené během klausovské privatizace. Kvůli tomu odstoupil ministr financí Mertlík: Nemohl asistovat u věcí, s nimiž nesouhlasil, ale které nemohl ovlivnit.

Je to velmi nebezpečný vývoj: Některá důležitá vládní rozhodnutí, např. privatizace síťových odvětví jako plynárenství a elektroenergetika, mají k průhlednosti daleko. Podle „dobře informovaných kruhů“ je to výsledek zákulisních dohod mezi určitými strukturami v ODS a ČSSD. Zejména nebezpečné je však temné propojení komerčních televizí, některých tištěných médií, finančních skupin dříve napojených na Investiční a Poštovní banku a politických stran. To se ukázalo zejména při odhlasování naprosto nestydatého mediálního zákona, který prodloužil zdarma udělenou licenci komerční televizi NOVA znovu zdarma(!) o dalších 12 let. Přitom Česká republika prohrála arbitrážní spor se zahraničním investorem, jemuž český držitel licence televizi vyfoukl před nose.

Otázka na závěr: Je to důsledek „opoziční smlouvy“? Položme si otázku jinak: Kdyby smlouva nebyla, bylo by propojení byznysu a politiky vyloučené? Odpověď je nasnadě: „Prozíraví“ byznysmeni „sponzorovali“ ODS i ČSSD dávno předtím, než nějaká „opoziční“ smlouva existovala.

Jak tedy hodnotit období menšinové vlády ČSSD? Vláda zajistila, za cenu značného vypětí, že jsme se udrželi v první řadě kandidátů na rozšíření EU, což je, podle mne, náš základní národní zájem. V obrovském spěchu – a za cenu mnohdy zbytečných nepřesností – zahájila nezbytné reformy: bankovního sektoru, finančních trhů, veřejné správy, soudnictví, školství, ústavního pořádku. Přijaly se desítky harmonizačních zákonů. Vláda připravila strategické dokumenty v nejdůležitějších oblastech politiky – zahraniční, bezpečnostní, sociální, ekonomické atd. Parlament přijímal ročně téměř dvojnásobek zákonů než předtím. Vláda přilákala zahraniční investory, obnovila hospodářský růst, mírně snížila nezaměstnanost. Nedostatků v činnosti vlády jsou přehřše, ale na začátku jí „pravcovi“ komentátoři věštili katastrofu. Ve skutečnosti byla vláda ČSSD úspěšnější než vlády předchozí.

Bohužel dohoda mezi ČSSD a ODS přispěla k ještě větší nedůvěře občanů v politický systém, což bylo zřetelné patrně v „televizní krizi“ z počátku roku 2001. Sto tisíc lidí manifestovalo na Václavském náměstí proti ohrožení svobody slova, o které ve skutečnosti nešlo. Znechuceným občanům nebylo obtížné namítnout, že se strany „opoziční smlouvy“ chtějí zmocnit veřejnoprávní televize.

Atmosféru nedůvěry stvořila do značné míry média. Věcné hodnocení výsledků, které dohoda umožnila, se v nich prakticky nevyskytovalo. Proto také poslední, vcelku pochvalné hodnocení bruselské komise v rámci AGENDY 2000 bylo velmi odlišné od toho, jak vládu hodnotí domácí média. Je to škoda. Morální odsudky k pochopení politiky nepřispívají. Po ovoci se má soudit, říká bible. Posuzujeme-li dosavadní výsledky vlády, řekl bych, že klady stále převažují. Ovšem pokud by po volbách 2002 spolupráce mezi ODS a ČSSD pokračovala, např. ve formě velké koalice, pak může korupce a z ní vyplývající znechucení veřejnosti představovat skutečně vážný politický problém.

Ročenka HN 2002

Redakce: Petr Krul, Martina Hornová, Eva Jachková

Grafická úprava: Pavel Matoušek, Martin Impseil

Počítačová úprava grafů a tabulek: Josef Klíma, Vladimír Ira, Roman Macháček, Radúz Šmahel

Jazykové korektury: Milada Divišová

Zlom: Jan Kacetl

Vydavatel: Economia, a. s., 170 55 Praha 7, Dobrovského 25

Praha 2002, Vydání 1.

Tisk: Tiskárna Reproprint, s. r. o.